

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ
ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ.
ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑ

Τίτλος πτυχιακής εργασίας: *Ο συμμετοχικός σχεδιασμός ως εργαλείο σχεδιασμού του χώρου.*

Περιεχόμενο, όρια, αναγνώσεις, διλήμματα.

Επιβλέπουσα: *Κλαμπατσέα Ειρήνη.*

Εικόνα: @Έκτωρ Αποστολόπουλος,

“Αγοραφοβικό πολυκατάστημα αυτομολεί αναζητώντας εναλλακτικό σχέδιο πόλης”

πηγή: <https://www.facebook.com/lerapidograph>

Μεταπτυχιακός φοιτητής: Μάρκος Θεοδωράκης /Α.Μ: 41002339

Φεβρουάριος 2024.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Παρόλο που η συμμετοχή των πολιτών [...] δεν αποτελεί πλέον μια ριζοσπαστική και καινοτόμο ιδέα, συχνά εξακολουθεί να παραμένει ως κάτι όχι τόσο θεμελιώδες και απαραίτητο, εκτός εάν οι δημόσιες αρχές αποφασίσουν να το θεσμοθετήσουν πολιτικά (Bemmelmans, 1998) [...] Η συμμετοχή των πολιτών, στις περισσότερες περιπτώσεις, [...] εξαρτάται από την καλή θέληση των κυβερνήσεων, αν και ορισμένες δημόσιες πολιτικές έχουν, σε ορισμένα σημεία, δημιουργηθεί προκειμένου να συστηματοποιηθούν οι μορφές τουλάχιστον «διαβούλευσης με τον πολίτη» (αν όχι συμμετοχής).¹

Από την άλλη πλευρά, το άτομο - μέλος μίας κοινωνίας, η οποία έχει γαλουχηθεί σε ατομικές στάσεις, στα πλαίσια μίας συμμετοχικής διαδικασίας, πρέπει να ισορροπήσει το ατομικό με το κοινό συμφέρον. Ο σχεδιασμός μέσα από συμμετοχικές διαδικασίες, πολλές φορές αντιμετωπίζεται, ως μία ουτοπική προοπτική, ενώ σε κάποιες περιπτώσεις έχει αποδειχθεί στη συνέχεια η μόνη ρεαλιστική προσέγγιση.²

Ο σκοπός της εργασίας θα μπορούσε να οριστεί ως η σύνθεση κάποιων αναγνώσεων, ερωτημάτων, προτάσεων και, τελικά, κάποιων βασικών συμπερασμάτων για τις συμμετοχικές διαδικασίες στα πλαίσια της ένταξής τους στις διαδικασίες του επίσημου χωρικού σχεδιασμού στον Ελλαδικό χώρο. Ειδικά όταν σε αυτόν, συναρτώνται νέα δεδομένα, όπου η απόφαση για μία επένδυση δύναται να προηγείται του στρατηγικού σχεδιασμού.

Για να επιτευχθεί αυτό, αρχικά, πραγματοποιείται μία αναζήτηση εκείνων των αιτιακών σχέσεων και σχέσεων συνάφειας μεταξύ παραμέτρων που συναποτελούν και συνκαθορίζουν τις συμμετοχικές διαδικασίες.

Συμπληρωματικά της θεωρητικής αυτής διερεύνησης, επιστρατεύονται:

α. η παραβολή επιλεγμένων συμμετοχικών διαδικασιών σε διεθνές επίπεδο, όσο και στον Ελλαδικό χώρο,

β. μία μελέτη περίπτωσης και πιο συγκεκριμένα, της δημιουργίας του Κυβερνητικού Πάρκου με την επωνυμία «Ανδρέας Λεντάκης» στο ακίνητο της ΠΥΡΚΑΛ.

Με αυτό τον τρόπο, η θεωρία και η συζήτηση επ' αυτής, διαμορφώνει μια ισχυρή βάση, ενώ οι αναφερόμενες περιπτώσεις - με προεξέχουσα την μελέτη περίπτωσης - αναδεικνύονται ως εμπειρική διερεύνηση των πρακτικών της θεωρίας, πριν την αποτύπωση των όποιων, προαναφερόμενων, σχετικών συμπερασμάτων.

ABSTRACT

Although citizen participation [...] no longer constitutes a radical and innovative idea, it is often not so fundamental and necessary, unless public authorities decide to institutionalize it politically (Bemmelmans, 1998) [...] Citizen participation, in most cases, [...] depends on the goodwill of governments, although certain public policies have, in some points, been created in order to systematize at least the forms of "citizen consultation" (if not participation).

¹ Gouache C. with the help and support of Castet N. and the partner cities, 'ACTIVE CITIZENS' ACTION PLANNING NETWORK URBACT BASELINE STUDY, February 2020, σελ. 9 (πρόσβαση 25.10.2023)

² Βρυχέα Α., *Μία εναλλακτική πρόταση για την Ανάπλαση*, σελ. 109, Συμμετοχικός σχεδιασμός, Θεωρητικές διερευνήσεις. Ιστορία των ιδεών και των πρακτικών. Μεθοδολογικές προσεγγίσεις.

On the other hand, the individual - a member of a society -, which has been nurtured in individual attitudes, as part of a participatory process, must strike a balance between the individual and common interest. Planning through participatory processes, is treated, more often than not, as an utopian perspective, while in some cases it has subsequently been proven to be the only realistic approach.

The purpose of the thesis could be defined as the synthesis of some readings, questions, suggestions and, finally, some basic conclusions concerning the participatory processes and their inclusion in the processes of the official spatial planning in Greece. Especially when based on new data, an investment decision may precede the strategic design.

To achieve this, initially, a search is conducted on the causal and consistency links between parameters that co-constitute and co-determine participatory processes. In addition to this theoretical investigation, the following are called on:

a. the comparison of selected participatory processes at both an international and national level,

b. a case study and more specifically, the creation of the Government Park named "Andreas Lentakis" on the property of PYRKAL.

In this way, the theory and the discussion on it form a strong basis, while the mentioned cases - with a prominent case study - emerge as an empirical investigation of the practices of the theory, before drawing any relevant conclusions.

Λέξεις κλειδιά / keywords: Participatory Planning, Συμμετοχικός Σχεδιασμός, new municipalism, Tactical Urbanism, Living Streets, Barcelona en Comu, Fearless Cities, Fairville, Commonspace, Περιφέρεια Αττικής, Participatory Budgeting, Συμμετοχικός Προυπολογισμός, INPAD, Στρατηγική Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων - ΣΜΠΕ ΠΥΡΚΑΛ, Στρατηγική Εκτίμηση Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων - ΣΕΠΕ, Κυβερνητικό Πάρκο, Ανδρέας Λεντάκης, Ελληνικά Αμυντικά Συστήματα ΕΑΣ, Σύμπραξη Δημόσιου και Ιδιωτικού Τομέα ΣΔΙΤ, Μητροπολιτικό Κέντρο, Δήμος Δάφνης Υμηττού, Ρυθμιστικό Σχέδιο Αθήνας ΡΣΑ, Σχέδιο Ολοκληρωμένων Αστικών Παρεμβάσεων - ΣΟΑΠ, Σύλλογος Ελλήνων Πολεοδόμων & Χωροτακτών - ΣΕΠΟΧ, Σύλλογος Ελλήνων Μηχανικών Πολεοδομίας Χωροταξίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης - ΣΕΜΠΧΠΑ, Ελληνική Εταιρεία Περιβάλλοντος και Πολιτισμού - ΕΛΕΠΠ, Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Διπλωματούχων Ανωτάτων Σχολών - Πανελλήνια Ένωση Αρχιτεκτόνων - ΣΑΔΑΣ, Ένωση Αποφοίτων Εθνικής Σχολής Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης - ΕΝΑΠ.ΕΣΔΔΑ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.	σελ.
Περίληψη - Abstract.	02.
Προοίμιο.	06.
Ερευνητικά ερωτήματα - Υπόθεση Εργασίας.	08.
Μεθοδολογία.	09.
Εισαγωγή - ιστορική αναδρομή.	12.
Θεωρητική Διερεύνηση	18.
Συμμετοχή και new municipalism.	19.
Συμμετοχικότητα, Χώρος, Σχεδιασμός.	23.
Αυτοδιοίκηση και Κεντρική Εξουσία.	28.
Αυτοδιοίκηση και Διαβούλευση.	28.
Αυτοδιοίκηση και Συμμετοχή.	32.
Συμμετοχικός Προϋπολογισμός (ΣΠ)- Participatory Budgeting.	
- Εισαγωγή - Ιστορική αναδρομή.	38.
- Τι είναι και τι κάνει ο Συμμετοχικός Προϋπολογισμός (ΣΠ).	39.
- Διάχυση - Αντίκτυπο.	40.
- ΣΠ και θεσμοί.	41.
Tactical Urbanism.	44.
A. Επιλεγμένες Συμμετοχικές διαδικασίες σε διεθνές επίπεδο.	51.
A.1 <i>“Living Street” concept, έργο προσωρινής χρήσης - η περίπτωση της περιοχής του Brugse Poort, Ghent (Γάνδη), Βέλγιο.</i>	53.
A.2 <i>De Meubelfabriek du Ghent, Έργο προσωρινής χρήσης - επαναχρησιμοποίηση κελύφους.</i>	56.
A.3 <i>Ηνωμένο Βασίλειο / σχέδια ανάπλασης συγκροτημάτων κοινωνικών κατοικιών / πρόγραμμα Newham High Streets / προορατική συμμετοχή.</i>	58.
A4. <i>Barcelona en Comu, συμπερίληψη των γυναικών στις πολιτικές αποφάσεις, και στον σχεδιασμό της πόλης.</i>	61.
B. Επιλεγμένες Συμμετοχικές διαδικασίες στον ελληνικό χώρο.	64.
B1. <i>Εναλλακτική πρόταση για την ανάπλαση του Προσφυγικού Συνοικισμού με την συμμετοχή των κατοίκων, μελετητική ομάδα με επικεφαλής την Άννη Βρυχεία, Αστική Εταιρεία Συμμετοχικού Σχεδιασμού, ΔΕΠΟΕΑΘ, Δήμος Θηβαίων.</i>	68.
B2. <i>Research and Innovation Action “Fairville” - Περιβαλλοντικές ανισότητες (Περιφέρεια Αττικής / Περιφερειακή Ενότητα Δυτικής Αττικής, Συνεργασία COMMONSPACE - Περιφέρειας Αττικής.</i>	72.
B3. <i>Συμμετοχικός Προϋπολογισμός (ΣΠ) - Participatory Budgeting - Απόπειρες στον ελληνικό χώρο.</i>	76.
B4α. <i>Το μάθημα “Βιωσιμότητα, Οικολογία, και Συμμετοχή: Η περίπτωση της Αθήνας” - Νίκος Αναστασόπουλος, 2016+.</i>	80.
B4β. <i>Συνεργατικό έργο InPlanEd (ενταγμένο στο Erasmus+).</i>	82.
B5. <i>Συμμετοχικός Σχεδιασμός στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση. α.) Εργαστήριο Συμμετοχικού Σχεδιασμού στο 1ο Λύκειο Χανίων.</i>	84.

β.) Εκπαιδευτικό πρόγραμμα συμμετοχικού σχεδιασμού στο 2ο δημοτικό σχολείο και στο 5ο νηπιαγωγείο Δήμου Αγίας Παρασκευής.	85.
---	-----

Πρώτος Σχολιασμός - Πρώτα Συμπεράσματα	
Επί της ευρύτερης αποδοχής της έννοιας της Συμμετοχής.	88.
Συμμετοχικές διαδικασίες και αντιπροσωπευτική δημοκρατία.	90.
Συμμετοχή, κοινωνία και εμπλεκόμενοι φορείς.	92.
Συμμετοχή και ανθρώπινο δυναμικό.	94.
Συμμετοχή και εκπαίδευση.	96.
Συμμετοχή και χρόνος ενεργοποίησης των διαδικασιών.	100.
Σκιαγράφηση του μετασχηματιστικού χαρακτήρα των συμμετοχικών διαδικασιών.	102.

Γ. Μελέτη Περίπτωσης- Κυβερνητικό Πάρκο «Ανδρέας Λεντάκης».	
- Η αναμόρφωση - η πορεία μέχρι σήμερα.	106.
- Η Περιοχή Υποδοχής.	114.
- Το κυβερνητικό Πάρκο στα ηλεκτρονικά Μέσα.	116.
- Βασικοί προβληματισμοί και ενστάσεις.	122.
- Συμπερασματικά (και) επί της περιοχής υποδοχής.	127.
- Συμπερασματικά επί του Κέντρου της Αθήνας.	135.

Γενικά Συμπεράσματα - Επίλογος.	
- Ανάγκη Διάκρισης ανάμεσα στην Διαβούλευση (Consultation) και την Συμμετοχή (Participation).	138.
- Διασύνδεση των εγχειρημάτων “από τα κάτω” με τους επίσημους διοργανωτές των συμμετοχικών δράσεων.	143.
- Δεσμευτικότητα και χρονική διάρκεια.	146.
- Επί του κυρίου ερευνητικού ερωτήματος (αντί επιλόγου).	147.

Βιβλιογραφία.	153.
----------------------	------

Προοίμιο.

Μία ξαφνική σιωπή χτύπησε τη Γη. Ήταν χειρότερη από τον θόρυβο. Για λίγο τίποτα δεν συνέβη.

Τα μεγάλα διαστημόπλοια στέκονταν ακίνητα στον ουρανό, πάνω από κάθε γήινο κράτος. Ακίνητα στέκονταν, βαριά, σταθερά στον ουρανό, μια βλασφήμια απέναντι στη φύση. Πολλοί άνθρωποι έπαθαν σοκ προσπαθώντας να συνειδητοποιήσουν τι έβλεπαν. Τα διαστημόπλοια στέκονταν στον ουρανό όπως ακριβώς δεν στέκονταν τα τούβλα.

Κι ακόμη τίποτα δεν συνέβαινε.

Μετά ακούστηκε ένας αμυδρός ψίθυρος, ένας ξαφνικός εκτεταμένος ψίθυρος από παντού. Κάθε στερεοφωνικό συγκρότημα στον κόσμο, κάθε ραδιόφωνο, κάθε τηλεόραση, κάθε κασετόφωνο, κάθε woofers, κάθε twitter, κάθε midrange ηχείων στον κόσμο άνοιξε διακριτικά.

Κάθε κονσέρβα, κάθε σκουπιδοτενεκές, κάθε παράθυρο, κάθε αμάξι, κάθε ποτήρι του κρασιού, κάθε φύλλο σκουριασμένου μετάλλου ενεργοποιήθηκε σαν μία ηχητική πλάκα άψογης ακουστικής.

Προτού εξαφανιστεί η Γη θα γνώριζε την τελειότητα στην αναπαραγωγή του ήχου, το μεγαλύτερο σύστημα μαζικής επικοινωνίας που έγινε ποτέ. Αλλά δεν ακούστηκε κανένα κοντσέρτο, καμιά μουσική, καμιά φανφάρα, παρά ένα απλό μήνυμα.

“Άνθρωποι της Γης, προσοχή παρακαλώ” είπε μία φωνή, και ήταν ένας θαυμάσιος ήχος. Θαυμάσιος, τέλειος τετραφωνικός ήχος, με παραμόρφωση τόσο χαμηλή που θα έκανε κι έναν θαρραλέο άντρα να δακρύσει.

“Σας μιλά ο Προστατικός Βόγκον Ζελτς του Γαλαξιακού Υπερδιαστημικού Συμβουλίου Πολεοδομίας” συνέχισε η φωνή. *“Όπως σίγουρα γνωρίζετε, το πλάνο των αναπτυξιακών προγραμμάτων των απομακρυσμένων περιοχών του γαλαξία απαιτεί την κατασκευή μίας υπερδιαστημικής λεωφόρου ταχείας κυκλοφορίας διαμέσου του πλανητικού σας συστήματος, και δυστυχώς ο πλανήτης σας είναι μεταξύ αυτών που πρόκειται να κατεδαφιστούν. Η όλη διαδικασία θα διαρκέσει λιγότερο από δύο γήινα λεπτά. Ευχαριστώ.”*

Η ανακοίνωση τελείωσε.

Ένας ακατανόητος φόβος κατέλαβε τους ανθρώπου της Γης. Ο φόβος απλώθηκε αργά στα συγκεντρωμένα πλήθη σαν να ήταν ρινίσματα σιδήρου πάνω σε χαρτί και από κάτω τα μετακινούσε ένας μαγνήτης. Ο πανικός εμφανίστηκε πάλι, μία απεγνωσμένη ανάγκη να το βάλουν στα πόδια, αλλά δεν είχαν που να πάνε.

Βλέποντάς το αυτό, οι Βόγκον ξανάνοιξαν το σύστημα επικοινωνίας τους. Είπαν:

“Δεν έχει νόημα να εκπλήσσετε. Όλα τα αναπτυξιακά προγράμματα και οι εντολές κατεδαφίσεως έχουν αναρτηθεί στον πίνακα ανακοινώσεων στο τοπικό σας γραφείο πολεοδομίας στον Άλφα του Κενταύρου εδώ και πενήντα γήινα χρόνια, είχατε λοιπόν

όλο τον καιρό να καταθέσετε κάποια επίσημη ένσταση. Τώρα είναι πολύ αργά για να κάνετε φασαρία.”

Ξανάπεσε σιωπή, ενώ η ηχώ της φωνής των Βόγκκον περιπλανήθηκε για λίγο στην επιφάνεια του πλανήτη. Τα τεράστια διαστημόπλοια γύρισαν στον ουρανό αργά, αβίαστα, δεσποτικά. Στο κάτω μέρος του καθενός άνοιξε μία καταπακτή, ένα άδειο μαύρο τετράγωνο.

Στο μεταξύ κάποιος, κάπου, είχε καταφέρει να βρει ένα ραδιοπομπό, να εντοπίσει μία συχνότητα και να στείλει ένα μήνυμα στα βογκονικά πλοία, μία έκκληση εκ μέρους του πλανήτη. Κανείς δεν άκουσε το μήνυμα, αλλά μόνο την απάντηση. Η βογκονική φωνή ξανακούστηκε, ενοχλημένη. Είπε:

“Τι θα πει δεν έχετε πάει στον Άλφα του Κενταύρου; Για τ’ όνομα του Θεού, ανθρωπότητα, είναι μόνο τέσσερα έτη φωτός αποδώ. Λυπάμαι, αλλά αν βαριέστε ν’ ασχοληθείτε με τα θέματα της τοπικής σας αυτοδιοίκησης, αυτό είναι δικό σας πρόβλημα.”

“Ενεργοποιήστε τις διαλυτικές ακτίνες”

“Δεν ξέρω” ξανακούστηκε η φωνή *“είναι ένας απαθέστατος κωλοπλανήτης, δεν αισθάνομαι καμιά συμπάθεια.”* Σταμάτησε.

Μία τρομερή, απαίσια σιωπή.

Μία τρομερή, απαίσια φασαρία.

Μία τρομερή, απαίσια σιωπή.

Ο Βογκονικός Οικοδομικός Στόλος απομακρύνθηκε μέσα στο κατάμαυρο αστρικό κενό.

“Γυρίστε τον Γαλαξία με Οτοστόπ.”

Douglas Adams

(σελ. 52-54.)

Εκδόσεις Μίνωας

ISBN: 978-618-02-2245-6

Εικόνα: ©Patricio Betteo (Mexico) – Never Ever After, 2008, BrandStudio Press, ISBN: 978-1-934623

Υπόθεση εργασίας - ερευνητικά ερωτήματα.

Η εμπλοκή της κοινότητας και η συμμετοχή των πολιτών [στην διακυβέρνηση και τον σχεδιασμό], αποτελούν εδώ και πολύ καιρό σημαντικά θέματα για την φιλελεύθερη δημοκρατική θεωρία, αν και συνήθως [στην πράξη], κυριαρχούν στενά διαχειριστικές εκδοχές μοντέλων φιλελεύθερης δημοκρατίας. Τις τελευταίες δύο δεκαετίες, ωστόσο, σε πολλές χώρες συναντάται μια τάση μετατόπισης από το διαχειριστικό - διοικητικό μοντέλο (ή από πάνω προς τα κάτω) προς τη δημιουργία θεσμικών γεφυρών μεταξύ των κυβερνητικών ηγετών και θεσμών, και των πολιτών.³ Ένα από τα προβλήματα [που εμφανίζεται] για πιο συμμετοχικές προσεγγίσεις στη διακυβέρνηση είναι και η ακαμψία των παραδοσιακών γραφειοκρατικών διαδικασιών (ρυθμιστικών και οργανωτικών) που τείνουν να κυριαρχούν στο δημόσιο τομέα. Για τον δημόσιο τομέα, υπάρχουν συνέχεια προκλήσεις ως προς το εάν οι κρατικές υπηρεσίες διαθέτουν επαρκή ικανότητα συντονισμού,[...] απέναντι σε διαφορετικούς τομείς πολιτικής δράσης και ρυθμίσεων· δηλαδή πόσο αποτελεσματικά ανταποκρίνονται έναντι της ανάγκης κοινής δράσης ως ενιαίο σώμα. Αυτό

³ Head W. B., Community Engagement: Participation on Whose Terms?, σελ.441.

είναι κρίσιμο γιατί πολλά από τα νέα πολύπλοκα προβλήματα που απαιτούν προσοχή, στην πραγματικότητα καλύπτουν ποικίλα ζητήματα και αρμόδιους φορείς.⁴ Αυτές οι παρατηρήσεις μας οδηγούν σε δύο πρώτα ερωτήματα, τα οποία συνίστανται ως “*ποιος είναι, ή μπορεί να είναι, ο ρόλος της Κεντρικής Εξουσίας και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, στην ανάγκη συντονισμού και σύνταξης για τις απαραίτητες συνέργειες, μεταξύ των κεντρικών επίπεδων, της τοπικής αυτοδιοίκησης, της κοινωνίας, των ενεργών πολιτών, και τι μπορεί να γίνει σε αυτή την κατεύθυνση;*” Έμμεσα γεννιέται και το επόμενο το οποίο συντίθεται ως εξής: “*ποιος ο ρόλος της Διακυβέρνησης και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης σε σχέση με το θεσμικό πεδίο, αν πρέπει να αναπτυχθούν εργαλεία, διαδικασίες, ακόμα και θεσμικοί αναφορικά με την συμμετοχή;*”

Πολλοί ερευνητές επιστήνουν την προσοχή σε έναν άλλο τύπο συνεχούς, που κυμαίνεται από τη βραχυπρόθεσμη εθελοντική συνεργασία γύρω από συγκεκριμένα καθήκοντα, έως εκείνες τις μακροπρόθεσμες σχέσεις και δεσμεύσεις που είναι απαραίτητες για την αντιμετώπιση δυσεπίλυτων ή πολύπλοκων ζητημάτων. Εν συντομία, υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ εθελοντικών σχέσεων συνεργασίας, πιο επίσημα συντονισμένων κοινών δραστηριοτήτων, και μακροπρόθεσμων ολοκληρωμένων δραστηριοτήτων συνεργασίας που περιλαμβάνουν την κατανομή της εξουσίας, πόρους και τη λήψη αποφάσεων. [Έτσι] κάθε [οργανωτικός] τύπος είναι κατάλληλος για την αντιμετώπιση συγκεκριμένων εργασιών και προκλήσεων, αλλά όχι για όλες.⁵ Αυτή η διάκριση δεν αποτελεί μόνο ένα κριτήριο ως προς τον οργανωτικό τύπο της συμμετοχικής διαδικασίας ο οποίος θα χρειαστεί να εφαρμοστεί, αλλά και ένα νέο παράγοντα ο οποίος δηλώνει αναμφισβήτητα παρόν. Μιλάμε για τον παράγοντα “χρόνο”. Ανεξάρτητα από την έκταση της παρέμβασης που σχεδιάζεται, ο συμμετοχικός σχεδιασμός απαιτεί επίσης χρόνο, ενώ απαιτείται και ο κατάλληλος χρονοπρογραμματισμός κατά τον σχεδιασμό του σταδίου του συμμετοχικού σχεδιασμού.

Εντέλει, αν λοιπόν το περιεχόμενο της εργασίας θα μπορούσε να περιγραφεί ως η αναζήτηση αιτιακών σχέσεων και σχέσεων συνάφειας μεταξύ παραμέτρων που συναποτελούν και συνκαθορίζουν τις συμμετοχικές διαδικασίες, η υπόθεση εργασίας διαμορφώνεται στο αν τελικά “η προώθηση ή ο περιορισμός της εκχώρησης εξουσίας στους “μη-ειδικούς”, στα πλαίσια ενός Σχεδιασμού, με εφαρμογή της διαδικασίας του Συμμετοχικού Σχεδιασμού, δρα ιδανικά ή περιοριστικά για τον επίσημο σχεδιασμό”.

Μεθοδολογία

Η μεθοδολογία έρευνας προέρχεται από έναν συνδυασμό βιβλιογραφίας (θεωρίας), αναφοράς επιμέρους περιπτώσεων και μίας μελέτης περίπτωσης. Σε αυτή τη μεθοδολογία η θεωρία και η συζήτηση επ’ αυτής, διαμορφώνει μια ισχυρή βάση και οι αναφερόμενες περιπτώσεις - με προεξέχουσα την μελέτη περίπτωσης - αναδεικνύονται ως εμπειρική

⁴ Head W. B., *Community Engagement: Participation on Whose Terms?*, σελ.447.

⁵ όπως προηγ. σελ. 451.

διερεύνηση των πρακτικών της θεωρίας, πριν την αποτύπωση των σχετικών συμπερασμάτων.

Καθ' αυτό τον τρόπο ξεκινώντας από κάποιες βασικές παραδοχές που αφορούν τις συμμετοχικές διαδικασίες, αναφορικά με τους σκοπούς, την ευρεία χρήση τους είτε ως μέρος ενός πολιτικού αφηγήματος, είτε μέσω επίσης μίας εξαιρετικά ευρείας, εμφάνισής τους ως αναφορές, ζητούμενα και διακυβεύματα, σε διακηρύξεις διεθνών οργανισμών και πολιτικών ανακοινώσεων, και σε σχέση, τελικά, με τον χωρικό σχεδιασμό, οδηγούμαστε σε μία πρώτη βασική θεωρητική αναζήτηση.

Σε αυτή επιχειρείται:

α. μία σχετικοποίηση της "συμμετοχής" με βασικές έννοιες όπως ο "χώρος" και η "δημοκρατία",

β. αναδεικνύεται μία ανάγκη αναζήτησης, σε ποιοτικό επίπεδο, διασύνδεσης ή μη, της έννοιας της "συμμετοχής" με την έννοια της "διαβούλευσης", όπως και με την έννοια του "new municipalism" και την έννοια της άσκησης ή αναδιανομής της εξουσίας.

Η έννοια **γ.** του "χρόνου" εντάσσεται σε ένα πλαίσιο ως μία παράμετρος, όχι όμως απαραίτητα ως εκείνο το αυστηρό γραμμικό συνεχές από το παρελθόν στο παρόν και στο μέλλον, αλλά εξίσου ως ένα παράγοντας επιρροής που συντελεί, στην επίτευξη του επιδιωκόμενου αποτελέσματος της συμμετοχικής διαδικασίας.

δ. Επάλληλα επιζητούνται εκείνα τα στοιχεία που την συνδέουν ως διαδικασία, τυπικά ή άτυπα, τόσο με την "κοινότητα", όσο και με τους θεσμικοποιημένους φορείς εφαρμογής της, όπως είναι οι Α' και Β' βαθμού Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης, τους ρόλους που καλούνται να ενσαρκώσουν στα πλαίσια μίας συμμετοχικής διαδικασίας, και οι οποίοι της προσδίδουν όποια χαρακτηριστικά.

Για την προαναφερόμενη διαδικασία, επιστρατεύεται ένα πλαίσιο θεωρητικών προσεγγίσεων ή εκτιμήσεων, η οποία εκτείνεται από την δεκαετία του 60' έως τον 21ο αιώνα, γεγονός που επιβεβαιώνει την διαχρονικότητα και την αξία της συμμετοχής, τόσο ως έννοια, όσο και ως ζητούμενο.

Υποστηρίζεται δε, από την έκθεση περιπτώσεων εφαρμογής στον διεθνή και στον ελλαδικό χώρο, οι οποίες αναδεικνύουν:

α. από την μία το γεωγραφικό εύρος όπου εφαρμόζονται,

β. την ποικιλία των περιπτώσεων, για τις οποίες ο συμμετοχικός σχεδιασμός δύναται να αποτελέσει ένα σημαντικό εργαλείο εξαγωγής συμπερασμάτων.

γ. Τον χρόνο κατά τον οποίο ενδείκνυται η ενεργοποίηση της διαδικασίας, αλλά και την χρονική διάρκεια η οποία αναμένεται να διαρκέσει ως διαδικασία.

Σε όλα αυτά δεν θα μπορούσαν να απουσιάζουν, και πάλι, οι τοπικές κυβερνήσεις. Όσον αφορά την χώρα μας, επιχειρείται μία ανάγνωση σχετική με τον θεσμό των Ο.Τ.Α, και τους αιρετούς ως φορείς άσκησης εξουσίας, και τους δημόσιους υπαλλήλους όπου τους στελεχώνουν, και οι οποίοι καλούνται να υποστηρίξουν την όποια διαδικασία διαβούλευσης και συμμετοχής. Προκειμένου να εμβαθύνουμε τι συμβαίνει στον Ελλαδικό χώρο σε άμεση σχέση με τον χωρικό σχεδιασμό, θα χρησιμοποιήσουμε ως όχημα και μία μελέτη περίπτωσης και πιο συγκεκριμένα τη δημιουργία του Κυβερνητικού Πάρκου με την επωνυμία «Ανδρέας Λεντάκης» στο ακίνητο της ΠΥΡΚΑΛ, εντός της Δ.Ε. Υμηττού του Δήμου Δάφνης – Υμηττού, σε συνδυασμό με έναν πρώτο σχολιασμό πάνω σε μία σειρά επιμέρους ερωτημάτων που επιλέχθηκαν για να σηματοδοτήσουν κάποιες εκτιμήσεις. Αυτά τα δύο τελευταία, είναι που μας επιτρέπουν, διαμέσου και μίας, τρόπο τινά, επαγωγικής διαδικασίας, να συνθέσουμε εντέλει αναγνώσεις, ερωτήματα, προτάσεις και, τελικά, κάποια βασικά συμπεράσματα για τις συμμετοχικές διαδικασίες στα πλαίσια της ένταξής τους στις διαδικασίες του επίσημου χωρικού σχεδιασμού στον Ελλαδικό χώρο.

Εισαγωγή - ιστορική αναδρομή.

Δεν γνωρίζουμε αν η ασχολία με τα θέματα τοπικής αυτοδιοίκησης σώζει πλανήτες, αλλά...

Η Άννυ Βρυχέα εν έτει 1993, στην έκδοση με τίτλο “Συμμετοχικός σχεδιασμός, κατοικία, τοπική ανάπτυξη” αναφέρει: *Καθημερινά κινούμαστε και ζούμε σε ένα χτισμένο / τεχνητό περιβάλλον που αγκαλιάζει (θα λέγαμε καλύτερα πιέζει) στις διάφορες κλίμακές του, τις δραστηριότητές μας. Ένα περιβάλλον που παράγεται και αναπαράγεται, βέβαια, έξω από τον καθένα μας, αλλά που με την σειρά του, καθορίζει για εμάς έναν πολύ συγκεκριμένο τρόπο ζωής.*

Με αφορμή αυτή την διαπίστωση, σχηματίζεται ένα πρωταρχικό ερώτημα το οποίο συνίσταται στο “ποιος προγραμματίζει, ποιος οργανώνει, ποιος καθορίζει την καθημερινή μας ζωή μέσα σε αυτό το περιβάλλον;” και ποια είναι η διέξοδος από αυτή την πίεση. Αν, υποθετικά, είναι η συμμετοχή στο σχεδιασμό η διέξοδος, τι είναι η συμμετοχή; Ένας μύθος, ένα ουτοπικό όνειρο, μία νέα κατεύθυνση; Ένας τρίτος δρόμος στα ζητήματα χώρου, που ανοίγει καινούργιες προοπτικές και διεξόδους, ένα ακόμη διακηρυκτικό άλλοθι για περισσότερη δημοκρατία; Ή μία επιστημονική περιοχή θεωρίας και πράξης;⁶

Η ιδέα της συμμετοχής στο χωρικό σχεδιασμό ξεκίνησε πολύ παλιά, τις δεκαετίες του 1950 και 1960, μετά από μια διαβούλευση για την κοινωνική συμμετοχή και την ενεργοποίηση των κατοίκων των πόλεων. Εκείνη την περίοδο, όπως το θέτει ο Marcus B. Lane στο βιβλίο του, “Public Participation in Planning: an intellectual history”, σηματοδοτεί επίσης «ίσως τη σημαντικότερη “επανάσταση” στον σχεδιασμό που πραγματοποιήθηκε στα τέλη της δεκαετίας του 1950 και του 1960». Σύμφωνα με εκείνον, εκείνη την εποχή, πρώτα στις ΗΠΑ και στη συνέχεια στη Βρετανία, τα συστήματα ή ο συνοπτικός σχεδιασμός σφετερίστηκαν τη χρήση των γραμμικών σχεδίων. Αυτό -κατά τη γνώμη του- έκανε τους γεωγράφους και τους πολεοδόμους να μπορέσουν να εργαστούν σε μια άλλη κλίμακα που ως τότε ήταν αδύνατη. Τους έδωσε την ευκαιρία να προσεγγίσουν τη διαδικασία του σχεδιασμού από διαφορετικές οπτικές γωνίες, χρησιμοποιώντας διαφορετικά δεδομένα και μπορώντας να συμπεριλάβουν άλλες απόψεις και ιδέες.

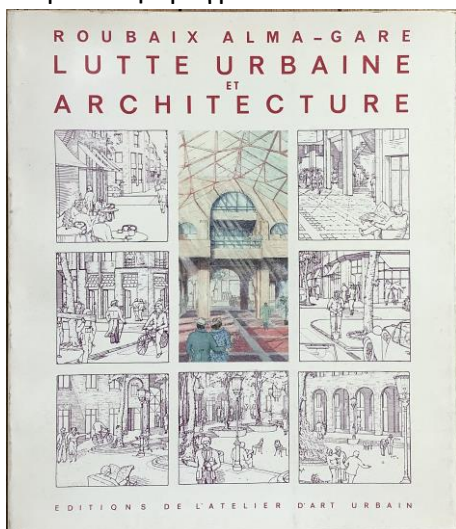
Αν και ο σχεδιασμός εκείνη την εποχή, επέτρεψε σε περισσότερες απόψεις να αποτυπωθούν ως προς τις προτεινόμενες παρεμβάσεις, η λογική του βασιζόταν ως επί το πλείστον στα ποσοτικά στοιχεία τα οποία παρείχε η κοινότητα στους πολεοδόμους. Για το λόγο αυτό δημιουργήθηκε το μοντέλο του συνηγορικού σχεδιασμού. Αυτό προτάθηκε για πρώτη φορά από τον Davidoff το 1965 και περιγράφηκε σχολαστικότερα από τον Mazzioti το 1982. Στην περίπτωση του συνηγορικού σχεδιασμού το βασικό ζήτημα που συζητείται είναι η «εικόνα της κοινωνίας», όπως το θέτει ο Lane. Η εικόνα της κοινωνίας εκφράζεται σε ένα κοινωνικό και πολιτικό πλουραλισμό, κυρίως με ποιοτικά στοιχεία από τις κοινότητες. Μετά

⁶ Βρυχέα Α., Συμμετοχικός σχεδιασμός, Θεωρητικές διερευνήσεις. Ιστορία των ιδεών και των πρακτικών. Μεθοδολογικές προσεγγίσεις, σελ. 13.

από μερικά χρόνια η ιδέα της συμμετοχής των πολιτών στη λήψη αποφάσεων και στον σχεδιασμό αναγνωρίστηκε ευρέως.⁷

Έτσι, αν και υποστηρίζεται ότι οι ρίζες των συμμετοχικών εμπειριών βρίσκονται στους ουτοπικούς σοσιαλιστές του 19ου αιώνα, (πχ με την ενσωμάτωση κοινόχρηστων χώρων στους ιδιωτικούς χώρους μίας ομάδας), εμφανίζονται πιο έντονα από την δεκαετία του 60' και μετά.⁸ Κάποιες χαρακτηριστικές περιπτώσεις τέτοιων συμμετοχικών πρακτικών θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως προς τα ποιοτικά χαρακτηριστικά τους και το εύρος τους ενδεικτικά οι:

- i. Η ανάπτυξη της πλατείας Trafalgar στο κέντρο του Λονδίνου. Το 1974 το δημοτικό Συμβούλιο της περιοχής εγκρίνει άδεια οικοδόμησης της πλατείας. Η άδεια περιλαμβάνει γκρέμισμα ενός κομματιού της πλατείας (κτισμάτων που είναι αντιπροσωπευτικά της βικτωριανής αρχιτεκτονικής και στεγάζουν κατοικίες χαμηλοοικοδομημάτων και 150 μικρά μαγαζιά - εμπορικά και άλλων εξυπηρετήσεων). Οργανώνεται μάλιστα και μία έκθεση όπου προβάλλονται τα σχέδια, η οποία ονοματίζεται και ως "άσκηση συμμετοχής". Ο σύλλογος των χρηστών της περιοχής (κάτοικοι και εργαζόμενοι) σε συνεργασία με το περιοδικό Architects Journal, οργανώνουν αντιέκθεση και, μαζεύουν 8.000 υπογραφές ενάντια στην ανάπτυξη (γκρέμισμα και οικοδόμηση πολυκαταστημάτων), και υπέρ της επισκευής των κτιρίων και διατήρησης των λειτουργιών. Ουσιαστικά και καταφέρνουν να ανοίξουν μία μεγάλη συζήτηση, η οποία περιλαμβάνει συγκεκριμένη αντιπρόταση, και που τελικά γίνεται και αποδεκτή από της Επιτροπή Πολεοδομίας και από το Δημοτικό Συμβούλιο.
- ii. Οι εργαζόμενοι σε μία μονάδα παραγωγής σιδήρου στην Gironde - Γαλλία, διεκδικούν καλύτερες συνθήκες εργασίας. Σε συνεργασία με μία διεπιστημονική ομάδα, προτείνουν έναν συγκεκριμένο προγραμματισμό και αρχιτεκτονική λύση. Η πρόταση πραγματοποιείται. Το έργο παίρνει πρώτο βραβείο σε διαγωνισμό το 1977.

- iii. Η εμπειρία της εργατικής συνοικίας Alma Gare στο Roubaix, μέσα από μια πολυετή μέσα από μία πολυετή διαδικασία, αποτελεί ένα ιδανικό τόπο για έρευνα. Το 1974 μετά από πολλούς αγώνες των κατοίκων να αποτρέψουν το ξερίζωμα και την υποτιθέμενη ανάπτυξη, ιδρύουν με δική τους πρωτοβουλία το "Λαϊκό Εργαστήρι Πολεοδομίας" από κατοίκους και ειδικούς με στόχο να επεξεργαστούν μία ολοκληρωμένη αντιπρόταση.

⁷ INPAD – Συμμετοχικός Σχεδιασμός στα Σχολεία: Ανάπτυξη μιας καινοτόμου μεθοδολογίας σχεδιασμού δημόσιου χώρου εντός και γύρω από τα σχολεία. Οδηγός διδασκόντων για τον συμμετοχικό σχεδιασμό με στόχο τον σχεδιασμό δημόσιων χώρων, σελ. 17.

⁸ Βρυχέα Α., Συμμετοχικός σχεδιασμός, Θεωρητικές διερευνήσεις. Ιστορία των ιδεών και των πρακτικών. Μεθοδολογικές προσεγγίσεις, σελ. 14.

Πηγή εικόνας: web (πρόσβαση 10/03/2024)
<https://www.abebooks.com/Roubaix-Alma-gare-lutte-urbaine-architecture-Collectif/31180933319/bd>

Μπροστά στην πολυπλοκότητα των γνώσεων και των πληροφοριών που ήταν αναγκαίες για την εναλλακτική πρόταση προστίθενται στην ομάδα - αρχιτέκτονες, κοινωνιολόγοι, νομικοί. Διεκδικείται και τελικά γίνεται πραγματικότητα η χρηματοδότηση για τη μελέτη από το Λαϊκό Εργαστήρι Πολεοδομίας.

iv. Το 1977 το Chambery στη Γαλλία ονομάζεται “συμμετοχική πόλη” από το Δημοτικό συμβούλιο που είχε εκλεγεί την ίδια χρονιά. Με βασικό στόχο η πόλη να διοικείται από τους κατοίκους της: “πληροφόρηση και δυνατότητα έκφρασης για όλους”, ο Δήμος σε συνεργασία με το Δημοτικό Γραφείο Πολεοδομίας οργανώνει την πληροφόρηση και τη συμμετοχή όλων στα διάφορα επίπεδα, τις συνοικίες, γειτονίες και με όλα τα δυνατά μέσα, εφημερίδες, γραφεία πληροφόρησης, αφίσες, ομάδες εργασίας για διάφορα προβλήματα, συζητήσεις. Σε δύο χρόνια η κάθε γειτονιά, σε συνεργασία με ειδικούς, είχε το δικό της πρόγραμμα έργων και το ποσό να διαχειριστεί σε συνεργασία με το Δήμο.⁹

Τα πιο πρόσφατα χρόνια, πειραματισμοί,[...] έργα, δράσεις, εργαλεία, μέθοδοι, [...], και ιστορίες έκφρασης συμμετοχικής δημοκρατίας, πολλαπλασιάζονται με ρυθμό που δεν έχουμε ξαναδεί. Αγγίζουν όλα τα θέματα, ποικίλλουν σε μορφές λαμβάνουν υπόψιν πλήθος παραμέτρους [...] . Μεταξύ των πολλών εμπειριών μπορούμε να αναφέρουμε για παράδειγμα: συμμετοχικός προϋπολογισμός (Βραζιλία), συνελεύσεις πολιτών, συμβούλια γειτονιάς, κριτικές επιτροπές πολιτών (juries), επιτροπές πολιτών (panels) (Γαλλία) , συναντήσεις με τους πολίτες (Βέλγιο), Δημόσιες συζητήσεις (Βουλγαρία), συγκεντρώσεις πολιτών (citizens pool) (Ιταλία), fora πολιτών, Συμβούλια Νεολαίας, αλλά και άλλα όπως το Δικαίωμα παρέμβασης των πολιτών (Βέλγιο), G1000 (Βέλγιο), Ταμείο συμμετοχής κατοίκων (Γαλλία), διαδικασίες διαβούλευσης πολιτών, Οίκοι Συμμετοχής (Βέλγιο), ψηφιακές πλατφόρμες συμμετοχής πολιτών (Ισπανία) κ.λπ. Πολλές από αυτές τις περιπτώσεις ή εμπειρίες μπορούν να θεωρηθούν ως «δημοκρατικές καινοτομίες», καθώς υπερβαίνουν τις «γνωστές θεσμοθετημένες μορφές συμμετοχής των πολιτών» (Smith, 2009) όπως εκλογές, δημοψηφίσματα, συναντήσεις γειτονιάς, αστικές δημόσιες έρευνες κ.λπ. Ενώ είναι ειδικά σχεδιασμένες «ώστε να αυξήσουν και να εμβαθύνουν τη συμμετοχή των πολιτών στη διαδικασία λήψης πολιτικών αποφάσεων» (Smith, 2009).¹⁰

Ενώ οι πρώτες ομάδες του 60’-70’ στράφηκαν στις “υποβαθμισμένες” περιοχές με κύριο στόχο “...να υπερασπιστούν τα συμφέροντα μίας συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας ... ενάντια στα μονοπώλια της διοίκησης ή της οικοδομής ...” ως στρατευμένοι δηλαδή επιστήμονες, πλέον, πέρα από την πολιτική επιλογή αυτής της διαδικασίας, οι αρχιτέκτονες και οι ειδικοί αναζητούν επί της ουσίας καινούργιες ιδέες - απαντήσεις στα προβλήματα που

⁹ Βρυχέα Α., Συμμετοχικός σχεδιασμός, Θεωρητικές διερευνήσεις. Ιστορία των ιδεών και των πρακτικών. Μεθοδολογικές προσεγγίσεις, σελ. 15.

¹⁰ Gouache C., baseline study: WHY DO WE NEED ‘PARTICIPATORY DEMOCRACY’ IF WE ALREADY HAVE DEMOCRACY?, σελ. 9, ACTIVE CITIZENS, A NETWORK OF CITIES FOR PARTICIPATORY DEMOCRACY, 2020 (πρόσβαση 25.10.2023)

θέτει η ίδια η αρχιτεκτονική ή οι κοινωνικές επιστήμες. Ανάμεσα σε αυτά ο καθορισμός των ιδιαιτεροτήτων που εδράζουν εντός των ομοιοτήτων, και ενάντια στην χωρίς περιορισμούς επανάληψη του μέσου όρου, όπως και εκείνων των στοιχείων που αμφισβητούν τον “κώδικα” των ειδικών σε μία προσπάθεια επαναπροσδιορισμού της σχέσης ειδικού/χρήστη που στοχεύει στην αποκατάσταση ενός διαλόγου και στην “καταστροφή” των σχέσεων εξουσίας.¹¹

Κατά τη Στρατηγέα (2015: 87) η απαρχή για την προώθηση των συμμετοχικών προσεγγίσεων στον σχεδιασμό βρίσκεται κατά κύριο λόγο [και] στην ανάγκη “διαχείρισης των περιβαλλοντικών προβλημάτων, ειδικά από την δεκαετία του 1960 και μετά”.¹²

Οι κυβερνήσεις διαχρονικά περίπου από το 1990 άρχισαν κάπως να βάζουν στην ατζέντα της συζήτησης την έννοια του περιβάλλοντος και του κλίματος, και σύμφωνα με τις Ευρωπαϊκές Οδηγίες ξεκίνησε μια πολύ μεγάλη και λεπτομερής διαδικασία πρωτογενούς νομοθετικής πρωτοβουλίας των κυβερνήσεων, αλλά και στη συνέχεια με σημαντική εξειδίκευση, με υπουργικές αποφάσεις και κοινές υπουργικές αποφάσεις. (Μπακογιάννης 2021, σελ.49)¹³ Στις μέρες μας είναι η έννοια της «βιωσιμότητας» και ο όρος «βιώσιμη ή αειφόρος ανάπτυξη», που χρησιμοποιούνται ευρύτατα και για ευρύ φάσμα θεμάτων και δραστηριοτήτων. Στον δημόσιο λόγο, οι συχνότερες αναφορές σχετίζονται με την ανάγκη για αντιρρόπηση της περιβαλλοντικής - κλιματικής καταστροφής και με στόχους όπως η μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου και διοξειδίου του άνθρακα, η εξοικονόμηση ενέργειας κ.ά. Εξίσου διαδεδομένη είναι η χρήση της έννοιας της βιωσιμότητας σε θέματα οικονομίας και οικονομικής ανάπτυξης τόσο στον επιχειρηματικό κόσμο όσο και στα δημόσια οικονομικά. Τα τελευταία χρόνια, η «βιώσιμη ανάπτυξη» έχει κατοχυρώσει έναν ακόμα πιο κεντρικό ρόλο στις δημόσιες πολιτικές, ως μια στόχευση που συμπεριλαμβάνει την κλιματική - περιβαλλοντική, την οικονομική, την κοινωνική και την πολιτική πλευρά, ως ένα ολοκληρωμένο όραμα για ένα καλύτερο μέλλον σε παγκόσμιο και τοπικό επίπεδο.¹⁴

Στην Ατζέντα 2030 με τους 17 Στόχους για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, ένας στόχος αφιερώνεται στον ρόλο των πολιτών στην κοινωνία και στο πολιτικό σύστημα, και [...] συνδέεται άρρηκτα με τα ζητήματα της διακυβέρνησης, της δημοκρατικής λήψης αποφάσεων, της εκπροσώπησης των διαφορετικών ομάδων και κοινωνικών τάξεων.

“Στόχος 16

Ειρήνη, Δικαιοσύνη και Ισχυροί Θεσμοί.

Προάγουμε τις ειρηνικές και χωρίς αποκλεισμούς κοινωνίες με στόχο τη βιώσιμη ανάπτυξη, παρέχουμε πρόσβαση στη δικαιοσύνη για όλους και οικοδομούμε αποτελεσματικούς, υπεύθυνους και συμμετοχικούς θεσμούς σε όλα τα επίπεδα.”

¹¹ Βρυχέα Α., Συμμετοχικός σχεδιασμός, Θεωρητικές διερευνήσεις. Ιστορία των ιδεών και των πρακτικών. Μεθοδολογικές προσεγγίσεις, σελ. 16.

¹² Μουγιάκου Ε., Τσάδαρη Σ., Κατρίνη Ε., Γυφτοπούλου Σ., Συμμετοχικός Σχεδιασμός: Θεωρία και Πρακτικές, σελ. 24, "Συμμετοχικός Σχεδιασμός: Πόλη, Περιβάλλον & Κλιματική Αλλαγή".

¹³ όπως προηγ., σελ. 49.

¹⁴ Ανδρίτσος Θ., Βιώσιμη Αστική Πολιτική: Ποιος ο ρόλος των πολιτών;", σελ.19

Όπως φαίνεται από τον παραπάνω στόχο, το ζήτημα της συμμετοχής στους θεσμούς και στη λήψη αποφάσεων αποτελεί κρίκο συνδεδεμένο με την ειρήνη, τη δικαιοσύνη και την κοινωνική συνοχή. Ο στόχος της αυξημένης συμμετοχής των πολιτών στη λήψη των αποφάσεων τίθεται μόνιμα σε όλες τις δημόσιες πολιτικές και τις διεθνείς συμφωνίες, ως θεμελιώδης πλευρά της δίκαιης διακυβέρνησης. Ενδιαφέρον ως στοιχείο θα μπορούσαμε να πούμε είναι πώς η έννοια της «συμμετοχής των πολιτών» χρησιμοποιείται ως στόχος κρατών και κυβερνήσεων με τεράστιες διαφορές μεταξύ τους και με διαμετρικώς αντίθετα πολιτικά συστήματα.¹⁵ [...] Η μετατροπή της βιωσιμότητας σε μια καθολική κοινή γλώσσα που επαναλαμβάνεται σχεδόν αυτούσια - αν και συνήθως γενικόλογα - από κυβερνήσεις, διεθνείς οργανισμούς, πολυεθνικές επιχειρήσεις, επιστημονικούς φορείς ή ακόμα και κοινωνικά κινήματα δημιουργεί προβληματισμούς ως προς το ποιο είναι το περιεχόμενό της. Θα μπορούσε να υποστηριχτεί ότι η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης είναι σήμερα ένα «κενό σημαίνον», ακολουθώντας έναν αντίστοιχο προβληματισμό του Ντέιβιντ Χάρβεϊ¹⁶ (Harvey, 2013) για «το δικαίωμα στην πόλη». Όλα εξαρτώνται από το υποκείμενο που θα προσδώσει το νόημα. Διότι, ακόμα κι αν δεχτούμε ότι η ανθρωπότητα ως σύνολο έχει κατανοήσει την ύπαρξη παγκόσμιων κινδύνων που απειλούν το μέλλον της και έχει αναγνωρίσει την ανάγκη μέτρων αποτροπής τους, σίγουρα το «βιώσιμο μέλλον» που έχουν στο μυαλό τους οι κολοσσοί της ψηφιακής τεχνολογίας, οι αποκλεισμένοι των παραγκουπόλεων και οι ηγεσίες αντικρουόμενων γεωπολιτικών μπλοκ και ανταγωνιστικών πολιτικών συστημάτων δεν μπορεί να είναι το ίδιο.¹⁷ Εξάλλου, η εμπειρία έχει δείξει ότι υπάρχει [...] ανάγκη να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή σε πτυχές του σχεδιασμού και προτάσεων που επηρεάζουν τα συμφέροντα [...] ομάδων χρηστών που είχαν την τάση να παραμελούνται στο παρελθόν (Stiles, 2012, σελ. 5).¹⁸

Οι συμμετοχικές διαδικασίες [...] προσαρμοσμένες σε ένα ευρύ φάσμα ζητημάτων και πολιτικών, μέσα από τη ματιά διαφορετικών επιστημονικών ειδικοτήτων (οικονομολόγων, περιβαλλοντολόγων, κοινωνιολόγων), εμφανίζονται σε διάφορες μορφές. Από την κοινωνική έρευνα ή έρευνα αγοράς μέχρι την ανάπτυξη χωρικών αναπτυξιακών πολιτικών και τον χωρικό τελικά σχεδιασμό με βάση συμμετοχικές διαδικασίες αποφάσεων. Τα τελευταία τριάντα χρόνια η έννοια της «συμμετοχής» διαπερνά τις αρχές της σύγχρονης αναπτυξιακής θεωρίας και πρακτικής σε άμεση συνήθως σύνδεση με τα αιτήματα της «ενδυνάμωσης» (empowerment) και του «μετασχηματισμού» (transformation) (Hickey & Mohan, 2005).¹⁹ [...] Η συμμετοχή των πολιτών, η διαβούλευση, ο συμμετοχικός σχεδιασμός κ.ά. συναντώνται διαρκώς σε όλα τα παγκόσμια, ευρωπαϊκά και εθνικά κείμενα και πολιτικές.

Το ζήτημα του ρόλου των πολιτών στην κοινωνία και στο πολιτικό σύστημα ξεπερνά κατά πολύ τα θέματα του σχεδιασμού και της ανάπτυξης των πόλεων. Συνδέεται άρρηκτα με τα

¹⁵ Ανδρίτσος Θ., Βιώσιμη Αστική Πολιτική: Ποιος ο ρόλος των πολιτών;", σελ. 54.

¹⁶ Harvey, D. (2013), Εξεγερμένες Πόλεις, Αθήνα, Εκδόσεις ΚΨΜ

¹⁷ όπως 15, σελ. 20

¹⁸ Cilliers J.E., Timmermans W., Larenstein V. H., The importance of creative participatory planning in the public place-making process, University of Applied Sciences, Wageningen, The Netherlands, doi:10.1068/b39098, σελ.417

¹⁹ Μουγιάκου Ε., Τσάδαρη Σ., Κατρίνη Ε., Γυφτοπούλου Στ., Συμμετοχικός Σχεδιασμός: Θεωρία και Πρακτικές, σελ. 21, "Συμμετοχικός Σχεδιασμός: Πόλη, Περιβάλλον & Κλιματική Αλλαγή".

ζητήματα της διακυβέρνησης, της δημοκρατικής λήψης αποφάσεων, της εκπροσώπησης των διαφορετικών ομάδων και κοινωνικών τάξεων.²⁰

Ο τρόπος με τον οποίο εφαρμόζεται ο συμμετοχικός σχεδιασμός στην πράξη έχει αρκετά μεγάλο βαθμό διαφοροποίησης από περίπτωση σε περίπτωση. [...] Οι ορισμοί όσο και τα εργαλεία, οι μεθοδολογίες και οι εφαρμογές είναι αρκετά διαφορετικά και ευρέα. Έτσι, και τα εργαλεία που αξιοποιούνται πολλές φορές αναπτύσσονται μέσα από την ίδια την πρακτική, γι' αυτό και είναι καινοτόμα καθώς και άμεσα προσαρμοσμένα στις ανάγκες των χρηστών στην εκάστοτε περίπτωση. [Οι συμμετοχικές διαδικασίες] προσαρμόζονται σε ευρύ φάσμα ζητημάτων και πολιτικών, μέσα από τη ματιά διαφορετικών επιστημονικών ειδικοτήτων (οικονομολόγων, περιβαλλοντολόγων, κοινωνιολόγων). Μεταξύ των διαφορετικών εφαρμογών, εκτεταμένες είναι οι περιπτώσεις αξιοποίησης του συμμετοχικού σχεδιασμού στον χωρικό σχεδιασμό, από την κλίμακα της οικίας και της γειτονιάς μέχρι τον χωροταξικό και αναπτυξιακό σχεδιασμό.

Εν πρώτοις λοιπόν θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι:

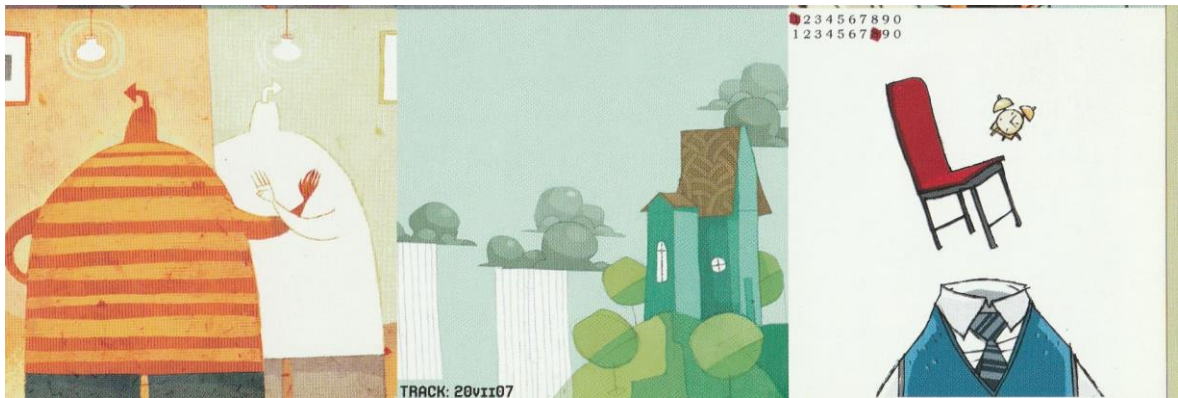
“Κύριος στόχος του συμμετοχικού σχεδιασμού είναι να τοποθετήσει τους ανθρώπους στην πρώτη γραμμή των διαδικασιών παραγωγής του χώρου και να αναδιαμορφώσει τη σχέση ανάμεσα στους χρήστες του χώρου, το αντικείμενο (για παράδειγμα, κατοικία, δημόσιος χώρος) και το υποκείμενο (μελετητές) του σχεδιασμού.”²¹ Ζητούμενο είναι να προσεγγιστεί μία άλλη διαδικασία προγραμματισμού, σχεδιασμού, παρέμβασης, παραγωγής, διαχείρισης για την κατοικία, τη γειτονιά, τη συνοικία, την πόλη. Όχι απλώς να καταγραφεί ένα καινούργιο μοντέλο. Αναζητείται δηλαδή, το πως, μέσα και από εμπειρίες συμμετοχικού σχεδιασμού, παράλληλα με τη θεωρητική διερεύνηση, θα διατυπωθεί και μία ριζικά διαφορετική πολιτική προσέγγισης.²²

²⁰ όπως 15, σελ. 52,53.

²¹ Ανδρίτσος Θ., Βιώσιμη Αστική Πολιτική: Ποιος ο ρόλος των πολιτών;”, σελ. 52,53

²² Βρυχεία Α., Συμμετοχικός σχεδιασμός, Θεωρητικές διερευνήσεις. Ιστορία των ιδεών και των πρακτικών. Μεθοδολογικές προσεγγίσεις, σελ. 13.

Θεωρητική Διερεύνηση.

Εικόνα: ©Patricio Betteo (Mexico) – Never Ever After, 2008, BrandStudio Press, ISBN: 978-1-934623

Συμμετοχή και new municipalism.

Η έννοια της «συμμετοχικής δημοκρατίας» είναι σχετικά πρόσφατη. Εμφανίστηκε στις Ηνωμένες Πολιτείες στα τέλη της δεκαετίας του 1960 μέσα σε (και από) κινήματα διαμαρτυρίας. Στις μέρες μας, η έννοια της συμμετοχικής δημοκρατίας βρίσκεται παντού, στον πολιτικό λόγο, στις συζητήσεις της κοινωνίας των πολιτών, στα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Οι συγκεκριμένες εκφράσεις της (μέσω πειραματισμών, δράσεων, έργων) πολλαπλασιάζονται σε όλα τα επίπεδα διακυβέρνησης (διεθνές, ευρωπαϊκό, εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο) σε πολλές χώρες, σε όλο τον κόσμο, και ειδικότερα στις λεγόμενες πλέον «ώριμες δημοκρατίες» (mature democracies). Ωστόσο, όπως τονίζουν οι Rourtois και Pitseys (2017), η έννοια της «συμμετοχικής δημοκρατίας» θα μπορούσε να θεωρηθεί ως πλεονασμός. Πράγματι, μια «δημοκρατία» είναι, στην ουσία, «η διακυβέρνηση των ανθρώπων από τον λαό» (δήμος που σημαίνει λαός/πολίτες ενώ το κράτος αντιπροσωπεύει την εξουσία/κυβέρνηση). Ως εκ τούτου, η συμμετοχή των ανθρώπων στη διακυβέρνηση περιλαμβάνεται εξ ορισμού – ή θα έπρεπε να περιλαμβάνεται – στην έννοια της δημοκρατίας.²³

Εικόνα: ©Έκτωρ Αποστολόπουλος από το άλμπουμ *fish and stripes*, εκδόσεις Pork Ltd, ISBN 978-618-82495-0-9

Η έννοια της συμμετοχικότητας, [άτυπης και τυπικής] έχει τεθεί υπό την ομπρέλα του λεγόμενου “new municipalism” ή όπως περιγράφεται από το κίνημα Fearless Cities²⁴, “municipalist transformation”. Μία προσέγγιση αφορά στο ότι municipalism σημαίνει απλά μία «ισχυρή τοπική αυτοδιοίκηση», που σημαίνει ότι οι πόλεις και οι κωμοπόλεις θα πρέπει να έχουν την ικανότητα να αποφασίζουν για τις δικές τους υποθέσεις. Άλλοι ισχυρίζονται ότι είναι περισσότερο μια στρατηγική πολιτικής που δίνει προτεραιότητα στην τοπική δράση έναντι δράσεων σε άλλα επίπεδα. Στην πραγματικότητα, ο municipalism των Fearless Cities διασταυρώνει αυτές τις ιδέες, θεωρώντας ότι συνδέονται και βρίσκονται σε άμεση σχέση

²³ Gouache C. with the help and support of Castet N. and the partner cities, Layout: Gouache C., Strategic Design Scenarios Final version, ‘ACTIVE CITIZENS’ ACTION PLANNING NETWORK URBACT BASELINE STUDY By - February 2020, σελ. 2.

²⁴ Το Fearless Cities είναι ένα άτυπο παγκόσμιο κίνημα ακτιβιστών, οργανώσεων, συμβούλων και δημάρχων που εργάζονται για να ριζοσπαστικοποιήσουν τη δημοκρατία, να θηλυκοποιήσουν την πολιτική και να οδηγήσουν τη μετάβαση σε μια οικονομία που νοιάζεται για τους ανθρώπους και το περιβάλλον μας. (πηγή: <https://www.fearlesscities.com/en/about> - πρόσβαση 27/10/2023)

μεταξύ τους. Η επικράτηση στις τοπικές εκλογές είναι μόνο μέρος μιας ευρύτερης πολιτικής στρατηγικής που βασίζεται στην οικοδόμηση μοντέλων εξουσίας “από κάτω προς τα πάνω”, τόσο εντός όσο και εκτός των επίσημων θεσμών.²⁵

Η έννοια του “new municipalism” έχει υπόβαθρο μια μακρά, πλούσια ιστορία που φτάνει πίσω στις αρχαίες πόλεις-κράτη, όταν οι πόλεις και η ιδιότητα του πολίτη συγκαταλέγονταν στην αριστοτελική ιδέα της πόλης (Bookchin, 1987). Διακριτά και ξεκάθαρα, αστικά ιδρύματα και δίκτυα όπως οι συντεχνίες [...] ιδρύθηκαν σε όλη τη μεσαιωνική Ευρώπη προτού επισκιαστούν από τα βεστφαλικά έθνη-κράτη, τη γραφειοκρατία και τη διπλωματία, και κατά συνέπεια να παραδοθούν από την Βεμπεριανή κοινωνιολογία ως προμοντέρνα λείψανα (Ewen and Hebbert, 2007). Από τις αρχές του 19ου αιώνα που ακολούθησε την εφεύρεση των “τοπικών αρχών” εντός των ευρωπαϊκών κρατικών καθεστώτων με έντονο τον ρυθμιστικό χαρακτήρα, η έννοια επανεμφανίστηκε στη Γαλλία, την Ιταλία, την Ισπανία, τη Γερμανία, το Βέλγιο και τη Βρετανία, όπου πολλοί δήμοι κερδήθηκαν μέσω εκλογικών διαδικασιών, από σοσιαλιστικές και μεταρρυθμιστικές ομάδες, οι οποίες στην συνέχεια πειραματίστηκαν με τον δημοτικό σοσιαλισμό – εξαπλώνοντας τις ιδέες αυτές σύντομα και στον Ατλαντικό (Dogliani, 2002). Αν και ουτοπικού - σοσιαλιστικού χαρακτήρα σε σύλληψη «όλες οι πλευρές συμφώνησαν (ακόμη και αναρχικοί σε ορισμένες περιπτώσεις) ότι η τοπική αυτοδιοίκηση πρέπει να είναι ένα εργαστήριο για τη δοκιμή των σοσιαλιστικών πολιτικών» (Davis, 2018:82). Έτσι η έννοια του international municipalism σύντομα εξελίχθηκε σε μία απολιτική και τεχνοεπιστημονική προσπάθεια για την επιδίωξη ενός «κοινού καλού» με προσανατολισμό τη δημιουργία και τη διατήρηση διαδημοτικών συνδέσεων μεταξύ διαφορετικών ιδεολογικών θέσεων, όπως και την οικοδόμηση μιας «κοινωνικής επιστήμης». Δηλαδή εκείνης της ελεύθερα διαμοιραζόμενης “κοινής γνώσης”, με στόχο τη βελτίωση και την αναπαραγωγή καινοτόμων αστικών πολιτικών (Saunier, 2002). Έχοντας τις ρίζες του στη Σοσιαλιστική Διεθνή και τα συνεταιριστικά κινήματα (Davis, 2018), αναπτύχθηκε από πιο πριν με τα κινήματα των Garden Cities και Town and Country Planning (Saunier, 2001), στον απόηχο δύο παγκοσμίων πολέμων και συνυφασμένα με τον ειρηνισμό, τον διεθνισμό και την Esperanto (Clarke, 2012b).²⁶

Στη Νέα Ορλεάνη το 1985, θα βρούμε ότι συναντήθηκαν ακαδημαϊκοί, επιχειρηματίες και πολιτικοί από οκτώ μεγάλες πόλεις, επτά ανεπτυγμένων χωρών (*Bouinot, L' action economique de Grands Villes, 1987*). Σκοπός ήταν να διερευνηθούν οι πιθανές στρατηγικές που έχουν στη διάθεσή τους οι δημοτικές αρχές ενόψει της διαδεδομένης διάβρωσης της οικονομικής και δημοσιονομικής βάσης πολλών μεγάλων πόλεων στον ανεπτυγμένο καπιταλιστικό κόσμο. Η συνάντηση έδειξε μία ισχυρή συναίνεση: ότι οι δημοτικές αρχές έπρεπε να γίνουν πολύ πιο καινοτόμες και επιχειρηματικές, να είναι πρόθυμες να εξερευνήσουν κάθε οδό για να ανακουφίσουν τη δεινή κατάσταση στην οποία βρίσκονταν και έτσι να εξασφαλίσουν ένα καλύτερο μέλλον για τους πληθυσμούς τους. Το δίλημμα και το ερώτημα ήταν ποιος ήταν ο καλύτερος τρόπος για αυτό. Άραγε ήταν καλύτερο οι δημοτικές αρχές να παίζουν υποστηρικτικό ή ακόμα και άμεσο ρόλο στη δημιουργία νέων

²⁵ Άρθρο: Roth L., "Which municipalism? Let's be choosy", πηγή: <https://www.opendemocracy.net/en/can-europe-make-it/which-municipalism-lets-be-choosy/>, (πρόσβαση 26/10/2023)

²⁶ Thompson M., What's so new about New Municipalism?, University of Liverpool, UK, σελ. 3, <https://doi.org/10.1177/0309132520909480>

επιχειρήσεων, και αν ναι, τι είδους; Ή μήπως πρέπει απλώς να περιοριστούν στην παροχή εκείνων των υποδομών, περιοχών, φοροαπαλλαγών και πολιτιστικών και κοινωνικών κινήτρων που στηρίζουν τις παλαιές και προσελκύουν νέες μορφές οικονομικής δραστηριότητας; Με απλά λόγια, η "διαχειριστική προσέγγιση", συνηθισμένη τη δεκαετία του 1960, δίνει τη θέση της σε πρωτοβουλιακές και "επιχειρηματικές" δράσεις τη δεκαετία του 1970 και του 1980. Τα τελευταία χρόνια, συγκεκριμένα, φαίνεται ότι έχει διαμορφωθεί μια γενική συναίνεση σε ολόκληρο τον ανεπτυγμένο καπιταλιστικό κόσμο ότι μόνο θετικά οφέλη μπορούν να προέλθουν αν οι πόλεις αποκτήσουν μια επιχειρηματική στάση απέναντι στην οικονομική ανάπτυξη. Το εντυπωσιακό είναι ότι αυτή η συναίνεση μοιάζει να ξεπερνάει τα εθνικά σύνορα, ακόμη και διαχωριστικές γραμμές μεταξύ πολιτικών κομμάτων και ιδεολογιών. Φυσικά, υπάρχει γενική ομοφωνία ότι η στροφή έχει κάποια σχέση με τις δυσκολίες που ενέκυψαν στις καπιταλιστικές οικονομίες από την ύφεση του 1973 και μετά. Η αποβιομηχάνιση, η ευρεία και φαινομενική "δομική" ανεργία, η δημοσιονομική λιτότητα και σε εθνικό και σε τοπικό επίπεδο, όλα αυτά, μαζί με το ανερχόμενο κύμα του νεοσυντηρητισμού και την ακόμα πιο έντονη σαγήνη της "ορθολογικότητας" της αγοράς (σε επίπεδο θεωρίας τουλάχιστον) και των ιδιωτικοποιήσεων, παρέχουν το φόντο για να καταλάβουμε γιατί τόσες πολλές δημοτικές αρχές, συχνά διαφορετικών πολιτικών καταβολών και εξοπλισμένες με διαφορετικές νομικές και πολιτικές εξουσίες, κινήθηκαν όλες τους προς παρόμοια κατεύθυνση.²⁷

²⁷ Harvey D., Δρόμοι και τρόποι του κόσμου, Καπιταλισμός - Χώρος - Τόποι, σελ. 170-171

Πηγή: ©MIGUEL BRIEVA, ΛΕΦΤΑ Περιοδικό χρηματοπιστωτικής ποιητικής και πνευματικής ανταλλαγής, σελ. 139, εκδόσεις ΚΨΜ, 2023, ISBN: 978-6185691-26-4

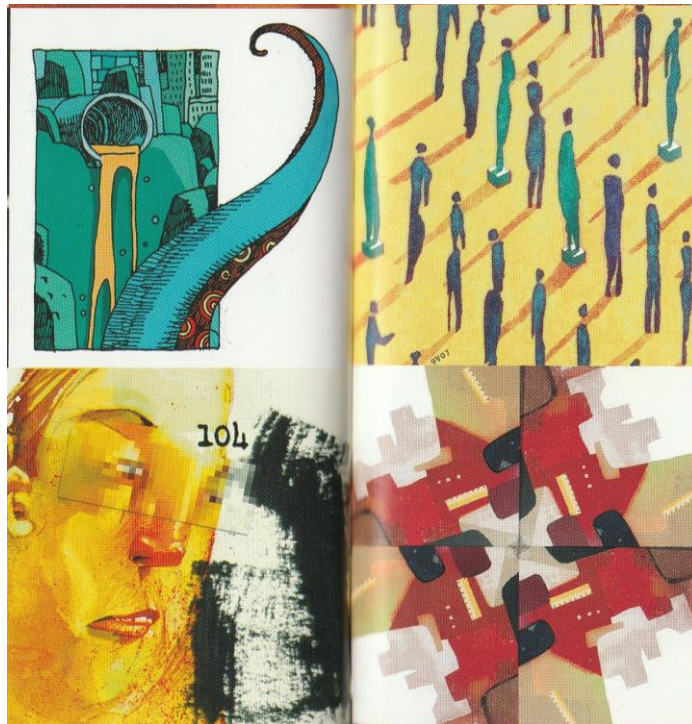
Κάποια χρόνια πιο πριν, εν έτει 1969, ο Giancarlo de Carlo, ισχυρίζεται ότι η αστική κοινωνία, διάσημη για το γεγονός ότι “φροντίζει και τακτοποιεί τα πάντα”, αφήνοντας ένα μικρό χώρο για διακηρύξεις επαναστατικότητας, προσπάθησε επίσης να κατηγοριοποιήσει τον ρόλο του αρχιτέκτονα εντός της ευρύτερης κατηγορίας του επαγγελματία. Και συνεχίζει λέγοντας ότι με την άνοδο του αστικού επαγγελματισμού, η αρχιτεκτονική οδηγήθηκε στη σφαίρα της εξειδίκευσης, όπου μόνο τα προβλήματα του «πώς» είναι σημαντικά, γιατί τα προβλήματα του «γιατί» θεωρούνται λυμένα μια για πάντα.²⁸

Ο [αποκαλούμενος] new municipalism προέκυψε ακριβώς για να αμφισβητηθούν οι νεοφιλελεύθερες συνθήκες εντός των οποίων έχει ανθίσει ένα τέτοιο σύστημα, ως μία απάντηση στην νεοφιλελεύθερη λιτότητα που εκπορεύεται από, και προς, τις αστικές εστίες της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης [...].²⁹

²⁸ Giancarlo De Carlo - Architecture's public - a lecture given at a conference in Liège in 1969.

²⁹ Thompson M, University of Liverpool, UK, What's so new about New Municipalism?, σελ. 4,5,6, <https://doi.org/10.1177/0309132520909480>

Συμμετοχικότητα, Χώρος, Σχεδιασμός.

Εικόνα: ©Patricio Betteo (Mexico) – Never Ever After, 2008, BrandStudio Press, ISBN: 978-1-934623

Οι Feldman και Stall (2004, σελ. 184) περιέγραψαν την οικειοποίηση ενός χώρου ως δημιουργία, επιλογή, κατοχή, τροποποίηση, βελτίωση, φροντίδα και/ή απλώς σκόπιμη χρήση ενός χώρου από «άτομα» και «ομάδες» για να τον κάνουν δικό τους. Οι επιτυχημένοι και ζωντανοί τόποι μπορούν να χαρακτηριστούν υπό το πρίσμα αν καλύπτουν (ή όχι), τις ανάγκες των κοινοτήτων που είναι οι πραγματικοί χρήστες του χώρου. Στη διαδικασία οικειοποίησης ενός φυσικού περιβάλλοντος, το ατομικό στοιχείο όσο και το κοινωνικό, εκφράζονται σε χωρική μορφή, και αυτό με τη σειρά του έχει μια μεταμορφωτική επίδραση στους ανθρώπους (De Haan, 2005, σελ. 9) και στον σχεδιασμό των τόπων. Αυτό μπορεί επίσης να αναφερθεί ως η κοινωνικοποίηση του χώρου, η ανθρώπινη παρέμβαση που δημιουργεί χώρο συναρμολογώντας χωρικά όρια, αντικείμενα, λειτουργίες, πρακτικές και κανόνες για να βρουν την έκφρασή τους σε μια χωρική υλική μορφή. Έτσι, αυτές οι χωρικές μορφές είναι ενσωματωμένες στην ανθρώπινη δράση και έχουν επιτελεστική δύναμη πάνω σε αυτή (εξειδίκευση της κοινωνικότητας) (De Haan, 2005, σελ. 14). Έτσι, οι χώροι, τα μέρη και τα κτίρια είναι κάτι περισσότερο από απλά αναγκαία στοιχεία (*props*) στη ζωή των ανθρώπων. Είναι εμποτισμένα με νόημα και απήχηση, καθώς συμβολίζουν τις προσωπικές ιστορίες των ανθρώπων, τις διαπροσωπικές σχέσεις και τα κοινά γεγονότα στις εκτεταμένες σχέσεις, τις οικογένειες, τις κοινότητες και την ευρύτερη κουλτούρα τους. Η αίσθηση του τόπου αναφέρεται στο αίσθημα της προσκόλλησης ή του “ανήκειν” σε ένα φυσικό περιβάλλον, όπως ένα μέρος ή μια γειτονιά, και την αίσθηση της προσωπικής και συλλογικής ταυτότητας που προέρχεται από αυτή την αίσθηση του “ανήκειν” (Butterworth, 2000, σελ. ii). Ο Altman (1993, σελ. 34) σημείωσε ότι το φυσικό περιβάλλον είναι κάτι περισσότερο από ένας παράγοντας που επηρεάζει τη συμπεριφορά των ανθρώπων, «είναι επίσης ένα μέσο, περιβάλλον ή πλαίσιο στο οποίο ενσωματώνονται οι προσωπικές σχέσεις και χωρίς το οποίο δεν μπορούν να είναι βιώσιμες». Συνεχίζει δηλώνοντας επιπλέον, ότι «δεν “υπάρχουμε”

απλώς μέσα σε ένα φυσικό περιβάλλον – αλληλεπιδρούμε με αυτό και αντλούμε σημαντικό νόημα από αυτό». Οι Curtis και Rees Jones (1998, σελ. 86) ταυτίστηκαν με αυτή τη δήλωση και προσδιόρισαν το περιεχόμενο της έννοιας του τόπου ως «το νόημα, η πρόθεση, η αισθητή αξία και η σημασία που δίνουν τα άτομα ή οι ομάδες σε συγκεκριμένα μέρη». Η αίσθηση του τόπου αναφέρεται στο αίσθημα της προσκόλλησης ή του ανήκειν σε ένα φυσικό περιβάλλον, όπως ένα μέρος ή μια γειτονιά, και την αίσθηση της προσωπικής και συλλογικής ταυτότητας που προέρχεται από αυτή την αίσθηση του ανήκειν (Butterworth, 2000, σελίδα 7). Ο Berkowitz (1996, σελ. 452) επίσης αναφέρθηκε στην κοινωνική υποστήριξη (social support) που αναπτύσσεται σε μία περιοχή. Η κοινωνική υποστήριξη είναι βασικό στοιχείο για βιώσιμες κοινότητες: «η κοινοτική ζωή διατηρείται όταν τα κοινωνικά δίκτυα είναι ισχυρά, όταν υπάρχουν άνθρωποι με κοινά ενδιαφέροντα και που συναισθάνονται ότι μοιράζονται μία κοινή μοίρα» (Berkowitz, 1996, σελ. 452).³⁰

Ενώ η έννοια της κοινότητας, παραδοσιακά, αναφέρεται σε μια γεωγραφική περιοχή, όπως μια γειτονιά ή μια πόλη, ωστόσο, όλο και περισσότερο, ο όρος αντικατοπτρίζει την πραγματικότητα μιας βιομηχανικής κοινωνίας στην οποία οι άνθρωποι, λόγω της αυξημένης κινητικότητάς τους και της τεχνολογίας των επικοινωνιών, σχετίζονται μεταξύ τους εκτός οποιουδήποτε εδαφικού ορίου με τα κοινά τους ενδιαφέροντα και δεξιότητες. Η αίσθηση της κοινότητας αντανακλά τη συμβολική αλληλεπίδραση την οποία ενεργοποιούν οι άνθρωποι καθώς αυτοί κάνουν χρήση των διαφόρων πτυχών του φυσικού περιβάλλοντος (Butterworth, 2000, σελ. iii). Είναι σημαντικό να αναγνωρίσουμε τους διαφορετικούς τύπους χρηστών και τα διάφορα ενδιαφέροντα και ανάγκες τους και να προσπαθήσουμε να αντιμετωπίσουμε αυτές τις ανάγκες στο πλαίσιο της διαδικασίας πολεοδομικού σχεδιασμού (Nørgaard and Børresen, 2010, σελ. 9) σε μια προσπάθεια δημιουργίας κοινωνικών χώρων και οικοδόμησης κοινωνικού κεφαλαίου. Αυτό μπορεί να γίνει μέσω ολοκληρωμένων προσεγγίσεων συμμετοχικού σχεδιασμού.³¹

Αυτή η σχετιζόμενη με τον σχεδιασμό, ανάγκη, έχει εκφραστεί και από τον Giancarlo De Carlo, ο οποίος αναφέρει: “η εγγενής επιθετικότητα της αρχιτεκτονικής και η καταναγκαστική παθητικότητα του χρήστη πρέπει να διαλυθεί σε μια συνθήκη δημιουργικής και αποφασιστικής ισοδυναμίας όπου ο καθένας – με διαφορετικό και συγκεκριμένο αντίκτυπο – είναι ο αρχιτέκτονας, και κάθε αρχιτεκτονικό γεγονός – ανεξάρτητα από το ποιος το συλλαμβάνει και το πραγματοποιεί. – θεωρείται αρχιτεκτονική.”³²

³⁰ Cilliers J. E., Timmermans W., Larenstein V. H., The importance of creative participatory planning in the public place-making process, University of Applied Sciences, Wageningen, The Netherlands, doi:10.1068/b39098, σελ.415, 416

³¹ όπως προηγ., σελ.418

³² Giancarlo De Carlo, Architecture’s public, Architecture and Participation Edited by Blundell Jones P, Petrescu D., Till J., σελ. 11, ΣΠΟΝ ΠΡΕΣΣ, ISBN 0-203-02286-6

Πηγή: Asterix: Η Κατοικία των θεών, σελ. 7, 1990, ΜΑΜΟΥΘCOMIX

Η εμπειρία [...] έχει αναδείξει ότι ο σχεδιασμός μεγάλης κλίμακας πόλεων και περιοχών τείνει να αποτύχει ακόμη όταν συντάσσονται σύμφωνα με τις πιο ευσυνείδητες αναλύσεις και ακριβείς προβλέψεις, και ακόμη και όταν τα συλλογικά συμφέροντα έχουν ληφθεί προσεκτικά υπόψη. Αυτή η αποτυχία συνήθως αποδίδεται στην παρέμβαση δυνάμεων αντίθετων στην οργανική ανάπτυξη της ίδιας της συλλογικότητας και ως εκ τούτου εχθρική προς τα «σοφά σχέδια». [...] Γειτονιές ή κτίρια σχεδιάζονται «για» τους χρήστες, δεν τυχαίνουν τελικά χρήσης, φθείρονται και διαλύονται σε σύντομο χρονικό διάστημα. Συνήθως αυτή η έλλειψη χρήσης και αποδοχής, αποδίδεται σε ανωριμότητα [του χρήστη] ή παρεξήγηση [εκ μέρους του χρήστη]. [Εν μέρει αληθές] για άλλη μια φορά και αξιόπιστο, [αφετέρου] ελλιπές ως εξήγηση. Οι γειτονιές και τα κτίρια που σχεδιάζονται «για» τους χρήστες φθείρονται γιατί οι χρήστες, μην έχοντας συμμετάσχει στον σχεδιασμό τους, αδυνατούν να τα οικειοποιηθούν και επομένως δεν έχουν λόγο να τα υπερασπιστούν.

Η δεύτερη θεμελιώδης διαφορά μεταξύ του προγραμματισμού «για» και του προγραμματισμού «με» τους χρήστες, απόρροια του πρώτου, έγκειται στην ποιότητα του σχεδιασμού. Εδώ είναι ίσως απαραίτητο να προσθέσουμε ότι με τον όρο «συμμετοχή των χρηστών» δεν εννοούμε ότι οι χρήστες πρέπει να εργάζονται στο σχέδιο ή ότι πρέπει να υπαγορεύουν, ενώ οι αρχιτέκτονες μεταγράφουν, μετατρέποντας τις [όποιες] φιλοδοξίες [τους] σε εικόνες. [Αν και] μερικοί άνθρωποι φαίνεται να πιστεύουν σε αυτήν την πιο κατά γράμμα - κυριολεκτική ερμηνεία της «συμμετοχής», μετατρέποντας ενδεχομένως την απογοήτευσή τους σε μία λαϊκιστική αγαλλίαση, [...] η συμμετοχή πρέπει να μετατρέψει τον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό από την αυταρχική [για κάποιους] πράξη που ήταν μέχρι τώρα, σε διαδικασία. Αυτή η διαδικασία ξεκινά με την ανακάλυψη των αναγκών των χρηστών, περνώντας από τη διατύπωση τυπικών και οργανωτικών υποθέσεων πριν εισέλθει στη φάση της (πραγματικής) χρήσης. Σύμφωνα με την ίδια προσέγγιση, η διαδικασία πρέπει να ξανανοίγει σε μια συνεχή εναλλαγή ελέγχων και αναδιατυπώσεων, ανατροφοδοτώντας τις προηγούμενες φάσεις. Οι τρεις φάσεις – ανακάλυψη αναγκών, διατύπωση υποθέσεων και πραγματική χρήση – όχι μόνο ακολουθούν διαδοχικά η μία την άλλη, αλλά έχουν και μια κυκλική σχέση. Κάθε φάση, όμως, έχει τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της και η πιθανότητα οι σχέσεις να είναι συνεπείς και καλά συσχετισμένες, εξαρτάται από τους τρόπους με τους οποίους εκτελείται η καθεμία.

Οι σχεδιαστές έχουν την επιλογή να προσδώσουν μια αφηρημένη ιδέα του χρήστη: τον παγκόσμιο άνθρωπο, με διαφορετικές συμβολικές υποδηλώσεις όπου οι κυρίαρχοι πολιτισμοί κάθε εποχής μπορούν να του αποδίδουν τους σκοπούς και τις προτιμήσεις του. Σε αυτή την περίπτωση η ανακάλυψη, γίνεται μια [επιτελεστική] πράξη με έντονο το τεχνικό

στοιχείο, που σκοπεύει να επιλέξει και να ταξινομήσει φυσιολογικές και ίσως ακόμη και «πνευματικές» ανάγκες. [...] Αυτή [η προσπάθεια] διατύπωσης μιας παγκόσμιας κλίμακας που προορίζεται να περιλαμβάνει όλες τις ανθρώπινες ανάγκες, αλλά η οποία αντ' αυτού, ακριβώς λόγω της *a priori* συστολής της πραγματικότητας στην οποία βασίζεται, καταλήγει να αντικατοπτρίζει τα συμφέροντα, τις αξίες και τους κώδικες της δομής εξουσίας. Ως παράδειγμα [μπορεί να χρησιμοποιηθεί] το γεγονός ότι η εργασία, η κατοικία, η κυκλοφορία και ο ελεύθερος χρόνος, που είναι εντελώς διαφορετικές δραστηριότητες και εμπλέκονται με πολλούς τρόπους, μεταβάλλονται και μπορούν να είναι πρωταρχικής ή δευτερεύουσας σημασίας ανάλογα με το αν εξετάζονται από τη σκοπιά αυτών που έχουν εξουσία ή αυτών που δεν έχουν.

Ο Giancarlo de Carlo φεύγοντας από την προηγούμενη γωνία ανάγνωσης του σχεδιασμού, εκφέρει την άποψη ότι απαιτείται πιο σύνθετη έρευνα. Αν θέλαμε εν προκειμένω να αναφερθούμε σε μια συγκεκριμένη κοινωνική συνθήκη - για παράδειγμα, αυτή της κατώτερης τάξης - για τον προσδιορισμό των αναγκών της, θεωρείται ότι απαιτείται η συγκεκριμένη παρουσία και αυτών που τις έχουν. Αυτό, αφενός, απαιτεί συγκέντρωση πληροφοριών [όσο] και κριτική ώστε να εκθέσει το κυρίαρχο και επιβεβλημένο σύστημα αξιών, να διαλυθεί η αλλοτρίωση που αυτό έχει δημιουργήσει, και να τονώσει μια συνείδηση αρκετά έντονη ώστε να αναπηδήσει με νέα στοιχεία και εκ νέου κριτική. Από την άλλη, σημαίνει [ουσιαστικά] αποδοχή της αντιπαράθεσης διακινδυνεύοντας τις ίδιες τις πολιτιστικές δομές (εμπειρίες, αξίες και κώδικες) εκείνων που εκκίνησαν τη διαδικασία. Στην πραγματικότητα, εκείνοι που αποκλείονται από τη χρήση της εξουσίας - και επομένως από αυτό που επίσημα αναγνωρίζεται ως πολιτισμός, τέχνη, και αρχιτεκτονική - δεν είναι κάποιου είδους προνόμφες που περιμένουν μια μεταμόρφωση που θα τους επιτρέψει να επωφεληθούν από τις αναγνωρισμένες αξίες της εκάστοτε δομής εξουσίας.

Επομένως, το να ανακαλύψει κάποιος τις πραγματικές ανάγκες των χρηστών,

- σημαίνει έκθεση και αναγνώριση των δικαιωμάτων τους, να κατέχουν πράγματα και να έχουν δικαίωμα στην έκφραση
- σημαίνει πρόσκληση για άμεση συμμετοχή, και πρόκληση παράλληλα, λαμβάνοντας υπόψιν όλες τις ανατρεπτικές συνέπειες που αυτό δύναται να υποδηλώνει
- σημαίνει αμφισβήτηση όλων των παραδοσιακών συστημάτων αξιών που, δεδομένου ότι βασίζονται στην απουσία της συμμετοχής, τα οποία πρέπει να αναθεωρηθούν ή να αντικατασταθούν όταν η συμμετοχή γίνει μέρος της διαδικασίας, απελευθερώνοντας ενέργειες που δεν έχουν ακόμη εξερευνηθεί.³³

[Από την άλλη πλευρά,] η συμμετοχή του χρήστη στο σχεδιασμό του χώρου που τον αφορά, μπορεί να θεωρηθεί και είναι πράγματι αναγκαία, στο βαθμό που είναι ουσιώδης. Ως φορέας κάποιων χαρακτηριστικών και δεδομένων όπως η ιδιαίτερη κουλτούρα του, το οικογενειακό του πλαίσιο, οι σημαντικές σχέσεις που διέπουν την ζωή του, τα στοιχεία δηλαδή που διαμορφώνουν την πολιτισμική του ταυτότητα, και η ανάδυση αυτών μέσω ενεργοποίησης των απαιτούμενων ενεργειών - πρακτικών, είναι παράγοντες οι οποίοι ο σχεδιασμός καλείται να λάβει υπόψιν του. Το γιατί η πολιτισμική ταυτότητα, και ο "πολιτισμός" πιο γενικά, θεωρείται βασικό στοιχείο, προκύπτει από το γεγονός ότι αυτός

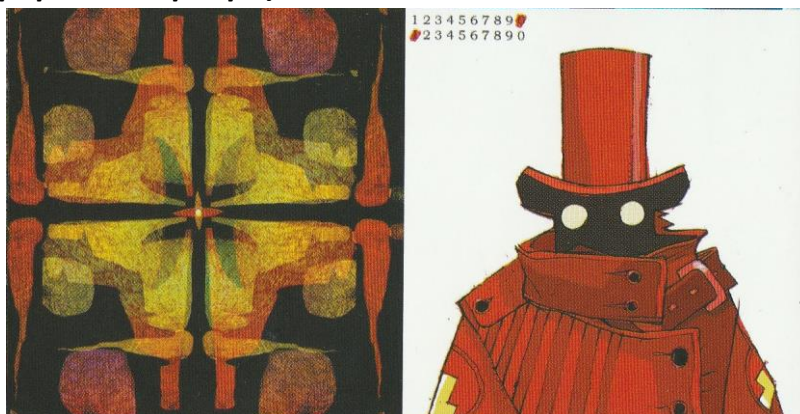
³³ Giancarlo De Carlo, *Architecture's public, Architecture and Participation* Edited by Blundell Jones P, Petrescu D., Till J., σελ. 14, 15, ΣΠΟΝ ΠΡΕΣΣ, ISBN 0-203-02286-6

αναφέρεται σε ένα πλαίσιο ανθρώπινης συνύπαρξης και ανταλλαγής, εντός του οποίου τίθεται και διακινείται εκείνο το οποίο κατά βάση είναι το “νόημα της ζωής”.

Αν ο πολιτισμός των ειδικών και των ειδικοτήτων αδυνατεί να παράγει και να διακινήσει μέσα του το νόημα της ζωής, διότι πολιτισμός και νόημα, δεν παράγονται ουσιαστικά συνεπεία της απουσίας της συμβολής και της συμμετοχής κάποιων μερών, εκείνο που παράγεται δεν είναι παρά η πολιτισμική ψευδαίσθηση του κυρίαρχου πολιτισμικού μηχανισμού [...] ότι η παραγωγή (αν και προβληματική) μπορεί να αφορά και να συγκροτεί την ανθρώπινη ολότητα στην οποία αναφέρεται. Πολιτισμός και νόημα της ζωής δεν είναι κάποιο γενικεύσιμο και γενικευτικό πρότυπο προς το οποίο όλοι χρειάζεται να τείνουν, αλλά το ίχνος μίας κοπιώδους πορείας διακίνησης της ουσιαστικής αυτής διαφοράς - στη βάση της οποίας τα άτομα συγκροτούνται - προς την ανταλλαγή και την συνύπαρξη, ή, με άλλα λόγια της κοπιώδους μετατόπισης της ταυτότητας προς την αέναη διαφοροποίηση που συνιστά την ακολουθία της δυναμικής της, δηλαδή της εξελικτικής της προοπτικής. Διαφαίνεται λοιπόν πως η συμμετοχική αναγκαιότητα είναι συστατικό του πολιτισμού, αν ως πολιτισμό θεωρήσουμε εκείνο το πλαίσιο μέσα στο οποίο οι άνθρωποι αναζητούν και βρίσκουν το νόημα της ζωής και τη δυναμική της εξέλιξής τους.³⁴

³⁴ Λωράν Κ., Συμμετοχικός σχεδιασμός, Θεωρητικές διερευνήσεις. Ιστορία των ιδεών και των πρακτικών. Μεθοδολογικές προσεγγίσεις, σελ. 23.

Αυτοδιοίκηση και Κεντρική Εξουσία.

Εικόνα: ©Patricio Betteo (Mexico) – Never Ever After, 2008, BrandStudio Press, ISBN: 978-1-934623

Η αυτοδιοίκηση από την φύση της είναι η πιο κοντινή στον πολίτη βαθμίδα άσκησης λαϊκής εξουσίας, αποτελεί βασικό θεσμό προσπέλασης προς τα κέντρα άσκησης εξουσίας και η ανάπτυξή της διευρύνει την λαϊκή συμμετοχή στην άσκηση της εξουσίας και επηρεάζει τον πολιτικό και κοινωνικό προσανατολισμό και το μοντέλο κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης. Ο ρόλος αυτός, όμως, της αυτοδιοίκησης και το ειδικό βάρος της εξαρτάται από τους κοινωνικοπολιτικούς συσχετισμούς και το ποσοστό εξουσίας που αποκεντρώνει, αποσπά από την, εκ φύσεως συγκεντρωτική, κεντρική κρατική σε επίπεδο οικονομικό, γεωγραφικό, αρμοδιοτήτων και αυτονομίας.

Από την ίδια την φύση της η Τοπική Αυτοδιοίκηση, ως πρωτογενής λαϊκή εξουσία, είναι αξεδιάλυτα δεμένη με τη λαϊκή συμμετοχή, γιατί αλλιώς χάνει τον αυτοδιοικητικό χαρακτήρα της, και καταλήγει σε βαθμίδα διοίκησης της κεντρικής εξουσίας. Όμως ανεξάρτητα από αυτό οι ίδιοι οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης, λειτουργούν έναντι της κεντρικής εξουσίας με διαδικασίες και μορφές παρέμβασης, συμμετοχής και διεκδίκησης άσκησης εξουσίας.³⁵

Αυτοδιοίκηση και Διαβούλευση

Σύμφωνα με τον Οδηγό Διαβούλευσης για τους Ο.Τ.Α (Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης), που εξέδωσε η Ε.Ε.Τ.Α.Α (Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης) τον Οκτώβριο του 2020, η *διαβούλευση, επί της ουσίας, είναι μια εμπειρία μάθησης και ενηλικίωσης, μέσα από την οποία οι συμμετέχοντες έχουν την ευκαιρία να γνωρίζουν και να συν-διαμορφώνουν νέες πτυχές της συλλογικής τους πραγματικότητας, αντί να τις πληροφορούνται εκ των υστέρων από εκείνους, στους οποίους παραχώρησαν το δικαίωμα αυτό. Η διαβούλευση δεν είναι επομένως, απλώς μια διαπραγμάτευση ή συμβιβασμός, καθώς δεν έχει κύριο μέλημα να γεφυρώσει μια διαφορά, αλλά να δημιουργήσει κάτι νέο και χρήσιμο, όπως για παράδειγμα μια ρεαλιστική αναπτυξιακή στρατηγική. Με την έννοια αυτή, η διαβούλευση έχει διπλή υπόσταση: είναι ταυτοχρόνως μέσο και σκοπός, διεργασία και αποτέλεσμα, εργαλείο και προϊόν. Χρησιμοποιώντας μια μεταφορά, η διαβούλευση είναι ένας ανοικτός χώρος δημιουργίας νέων δυνατοτήτων, ανάμεσα σε δύο παράλληλους “κόσμους”: αυτόν της εξουσίας και των λειτουργιών της από*

³⁵ Παπαγιάννης Π., Συμμετοχικός σχεδιασμός, Θεωρητικές διερευνήσεις. Ιστορία των ιδεών και των πρακτικών. Μεθοδολογικές προσεγγίσεις, σελ. 37.

τη μια και εκείνον της κοινωνίας και των μελών της από την άλλη. Οι δύο αυτοί “κόσμοι” αποτελούν δύο αναπόσπαστες και συν-εξελισσόμενες πτυχές της οργανωμένης ανθρώπινης πραγματικότητας.³⁶

Η διαβούλευση στους ΟΤΑ α΄ και β΄ βαθμού αποτελεί μια διαδικασία ενίσχυσης της διαφάνειας σε θέματα αναπτυξιακού σχεδιασμού, προγραμματισμού, μεταρρυθμίσεων και οικονομικής διαχείρισης (Ν.4555/2018) και εισήχθη ως υποχρεωτικός θεσμός με το πρόγραμμα «Καλλικράτης» (Ν. 3852/2010). Σε εθνικό επίπεδο, η δημόσια διαβούλευση αφορά την ανάρτηση των σχεδίων νόμων και κανονιστικών πράξεων, διεξάγεται μέσω σχετικής ιστοσελίδας στο πλαίσιο της Ανοικτής Διακυβέρνησης και στο παρόν διέπεται από τα όσα ορίζει το άρθ. 61 του Ν. 4622/2019.³⁷

Μια έρευνα στις ιστοσελίδες των δήμων δίνει ενδιαφέροντα στοιχεία για τη διαφορετική αντίληψη και εμπειρία που έχουν οι Ελληνικοί ΟΤΑ σχετικά με τη διαβούλευση, αλλά και τη σημασία που της αποδίδουν για την αντιμετώπιση διαφόρων ζητημάτων. Πιο συγκεκριμένα:

1) Σε σχέση με την **αναφορά της διαβούλευσης στην ιστοσελίδα των δήμων**, από το σύνολο των 325 ΟΤΑ της Ελλάδας, 225 δήμοι (69%) αναφέρουν στην ιστοσελίδα τους κάποια δράση διαβούλευσης, 100 δήμοι (26%) δεν έχουν σχετική αναφορά στην ιστοσελίδα τους, ενώ για 15 δήμους (5%) υπάρχουν αναφορές σε τοπικό τύπο ή συμμετοχή σε περιφερειακές διαβουλεύσεις.

2) Η **ενημέρωση του κοινού** για τη διενέργεια διαβούλευσης αναρτάται στη σελίδα των «Ανακοινώσεων» (62%) ή της «Διαβούλευσης» (38%).

3) Από τις αναρτήσεις αυτές : το 61% δίνει λεπτομέρειες για τη διενεργούμενη διαβούλευση το 39% ενημερώνει απλώς για το γεγονός.

4) Ως προς το **πλήθος των υπαρχουσών αναφορών διαβούλευσης**: το 46% των ΟΤΑ έχουν από 1 έως 5 αναφορές το 15% των ΟΤΑ έχουν από 6 έως 10 αναφορές και το 39% των ΟΤΑ έχουν πάνω από 10 αναφορές.

5) Οι **μέθοδοι διαβούλευσης** που συνήθως αναφέρονται αφορούν: Συνελεύσεις, Ερωτηματολόγια, Ημερίδες, Δημοσκοπήσεις, Ηλεκτρονικές διαβουλεύσεις

6) Η **ηλεκτρονική διαβούλευση, όπου γίνεται, έχει τη μορφή / ονομασία**: Ηλεκτρονικής ψηφοφορίας (με κωδικό χρήση), Έρευνας μέσω διαδικτύου (e-surveys), Online διαβούλευσης / e-dialogos, Διαδικτυακού forum

7) Τα **θέματα της διαβούλευσης αφορούν** συνήθως: Επιχειρησιακό πρόγραμμα (83%), Διάφορους κανονισμούς, πχ απορριμμάτων & αποβλήτων (40%), Χρήσεις κοινόχρηστων χώρων (25%), Σχέδια Βιώσιμης Αστικής Κινητικότητας και Ανάπτυξης (23%), Θέματα κοινωνικής ένταξης ειδικών ομάδων, Θέματα περιβάλλοντος, Θέματα τουριστικής ανάπτυξης, πρωτογενούς παραγωγής, Θέματα ψηφιακών υπηρεσιών κ.λπ.

8) Ως προς την **περιοχή αναφοράς**, σε κάποιες περιπτώσεις, η διαβούλευση είναι ανοικτή και σε κατοίκους άλλων δήμων και ενίοτε γίνεται μέσα από Συνοικιακές Συνελεύσεις.³⁸

Τα συμπεράσματα που προκύπτουν από τα παραπάνω στοιχεία είναι τα εξής:

³⁶ Οδηγός Διαβούλευσης για τους Ο.Τ.Α, σελ 6, Ε.Ε.Τ.Α.Α, 2020

³⁷ Κανελλοπούλου Γ., Μπόικος Η., "Συμμετοχικός Σχεδιασμός: Πόλη, Περιβάλλον & Κλιματική Αλλαγή", Συγκριτική επισκόπηση των διαδικασιών συμμετοχής και διαβούλευσης στα Περιφερειακά Σχέδια για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή: Μία ευκαιρία συμμετοχικής διακυβέρνησης, σελ. 302

³⁸ όπως 36, σελ 9.

- a. Δεν υπάρχει ακόμα, σε ικανοποιητικό βαθμό, συστηματική προβολή των δράσεων διαβούλευσης στους δήμους, ενδεικτικό της αντιμετώπισής της ως μη σημαντικής
- b. Όπου αυτές γίνονται, αφορούν κυρίως υποχρεωτικές διαδικασίες, παρά πρακτική συνυφασμένη με μια εδραιωμένη κουλτούρα
- c. Σε αρκετές περιπτώσεις, η διαβούλευση περιορίζεται σε ενημερώσεις ή γίνεται αντιληπτή ως έρευνα γνώμης
- d. Οι ηλεκτρονικές μορφές διαβούλευσης περιορίζονται σε διαδικτυακές ψηφοφορίες και fora συζήτησης, που δεν έχουν τα αναμενόμενα αποτελέσματα.³⁹

Διάφορες ιδέες σχετικά με την τοπικότητα (localism) υπάρχουν εδώ και αρκετό καιρό, ως ένα σημείο «εστίασης για τη χάραξη πολιτικής και ως ένα πρωταρχικό δομικό στοιχείο για τη δημοκρατία». [...] ωστόσο, προέκυψε αυτό που ένας κριτικός περιέγραψε ως «μια νέα γραμματική της τοπικότητας» - αν και «καλύπτει μια ιστορία συγκεντρωτισμού με βάση τα συμφραζόμενα». [...] Ένα μεγάλο μέρος αυτής της ατζέντας της τοπικότητας (localism) επικεντρώνεται γύρω από την ανάπτυξη σχεδίων, που πραγματοποιούνται σε συνδυασμό με αυτό που αποκαλείται και θεωρείται ως «η κοινότητα».⁴⁰ Αν και οι λεπτομέρειες αυτής της διαδικασίας μπορεί να φαίνονται κάπως «εσωτερικές», σε επίπεδο μίας ευρύτερης «τοπικότητας», η στρατολόγηση της κοινότητας μέσω διαβουλεύσεων, είναι σαφώς μια νέα μορφή διακυβέρνησης. [Αυτό το γεγονός] είναι κάτι που ίσως γίνεται καλύτερα κατανοητό υπό το πρίσμα της έννοιας της «κυβερνητικότητας». Αυτή είναι μια προσέγγιση για την κατανόηση της ισχύος και της λειτουργίας της, εστιάζοντας λιγότερο στο κράτος, την κυριαρχία και το δίκαιο, και περισσότερο στο πώς το σχέσεις μικρο-δυνάμεων που μπορούν να βρεθούν σε όλη την κοινωνία, λειτουργούν για να δημιουργήσουν δυνατότητες, να διαμορφώσουν τρόπους σκέψης και να ενημερώνουν τις «τεχνολογίες της κυβέρνησης».⁴¹

Εικόνα: ©Έκτωρ Αποστολόπουλος από το άλμπουμ *fish and stripes*, εκδόσεις Pork Ltd, ISBN 978-618-82495-0-9

³⁹ Οδηγός Διαβούλευσης για τους Ο.Τ.Α, σελ 10, Ε.Ε.Τ.Α.Α, 2020

⁴⁰ Morison J., Citizen Participation: A Critical Look at the Democratic Adequacy of Government Consultations, σελ. 11, Oxford Journal of Legal Studies, (2017), pp. 1–24, doi:10.1093/ojls/gqx007

⁴¹ όπως 40, σελ. 12.

Με τον όρο “κυβερνητικότητα” εννοώ, λέει ο Foucault πρώτον: το σύνολο που σχηματίζεται από θεσμούς, διαδικασίες, αναλύσεις, στοχασμούς, υπολογισμούς και τακτικές οι οποίες επιτρέπουν την άσκηση αυτής της ιδιαίτερα σύνθετης εξουσίας η οποία έχει τον πληθυσμό ως στόχο της, την πολιτική οικονομία ως δική της κύρια μορφή γνώσης, και μηχανισμούς ασφάλειας ως το δικό της θεμελιώδες τεχνικό εργαλείο. Δεύτερον, ο όρος “κυβερνητικότητα” αναφέρεται σε μια τάση στη Δύση η οποία για πολύ καιρό έχει οδηγήσει στην υπεροχή του τύπου εξουσίας που ονομάζουμε “διακυβέρνηση” έναντι όλων των άλλων μορφών εξουσίας. Αυτός ο τύπος εξουσίας έχει προκαλέσει την ανάπτυξη μιας σειράς ειδικών κυβερνητικών μηχανισμών (appareils) και μιας σειράς γνώσεων (savoirs). Τρίτον, τέλος, με τον όρο αυτό μπορούμε να κατανοήσουμε το αποτέλεσμα μιας πορείας όπου το κράτος δικαιοσύνης (αρχές του Μεσαίωνα) μετατράπηκε στο διοικητικό κράτος του 15ου και 16ου αιώνα και βαθμιαία “κυβερνητικοποιήθηκε”.⁴² Ο όρος “governmentality” σημαίνει «τον τρόπο με τον οποίο κάποιος διαχειρίζεται τη συμπεριφορά των ανθρώπων». Η έννοια της “κυβερνητικότητας” λοιπόν αποτελεί ένα προτεινόμενο αναλυτικό πλέγμα για την κατανόηση των σχέσεων εξουσίας.⁴³

Η προσέγγιση της «κυβερνητικότητας» επιδιώκει λοιπόν να εντοπίσει και να αποκαλύψει τι είναι αυτό που κάνει μια δεδομένη άσκηση εξουσίας εξίσου δυνατή, όσο και κατανοητή. Βρίσκει τις απαντήσεις στην εξερεύνηση της πολλαπλότητας των αλληλεπιδράσεων, των αντιπαραθέσεων, των αγώνων και των μετασχηματισμών όπου όλοι όσοι είναι και το υποκείμενο και ο δημιουργός της εξουσίας, ενώνονται για να σχηματίσουν μια αλυσίδα ή ένα σύστημα που έρχεται να ενσωματωθεί και να εμπεδωθεί, αν και με ασταθείς τρόπους, με τρόπους σκέψης, κρατικά συστήματα, νόμους και διάφορες κοινωνικές ηγεμονίες. Αναμφισβήτητα, στην περίπτωση του τοπικού σχεδιασμού, η κεντρική κυβέρνηση θεσπίζει ένα καθεστώς «διακυβέρνησης μέσω της κοινότητας» με το οποίο μεταθέτει τις ευθύνες στις κοινότητες, ως μια εξέλιξη που [...] προωθήθηκε με νέους τρόπους από την οικονομική σκέψη της λιτότητας, εντός της ευρύτερης ατζέντας του νεοφιλελευθερισμού. Εντός του πλαισίου μιας κατανόησης της εξουσίας που εξετάζει όλους τους πρακτικούς μηχανισμούς, τις λεπτομέρειες των τεχνολογιών της διακυβέρνησης, και όλους τους τρόπους σκέψης και συνεργασίας με άλλους, στο πλαίσιο μιας ευρύτερης άσκησης διακυβέρνησης, αυτή είναι ξεκάθαρα **μια νέα κυβερνητική στρατηγική**.⁴⁴

Ως επιλογή διαφαίνεται λογική ειδικά όταν ενώ η εμπιστοσύνη στην [κεντρική] κυβέρνηση φαίνεται χαμηλή, [...] το επίπεδο εμπιστοσύνης διαφέρει είτε εξετάζουμε τις εθνικές είτε τις τοπικές κυβερνήσεις. Τις περισσότερες φορές, έρευνες και μελέτες αφορούν στην πραγματικότητα τις εθνικές κυβερνήσεις. Όμως, όπως εξηγούν οι Fitzgerald & Wolak (2016), «οι πολίτες αναφέρουν μεγαλύτερη εμπιστοσύνη στις τοπικές κυβερνήσεις. Για τους πολίτες, είναι στην τοπική πολιτική που αισθάνονται πιο αποτελεσματικοί πολιτικά και ότι έχουν τη μεγαλύτερη κατανόηση των πολιτικών ζητημάτων».⁴⁵

⁴² Μετάφραση Π., ... η πολιτική του M. Foucault..., σελ. 26, σειρά διαλέξεων στο College de France, 2010 (πρόσβαση 24/11/2023)

⁴³ όπως 42, σελ. 26.

⁴⁴ Morison J., Citizen Participation: A Critical Look at the Democratic Adequacy of Government Consultations, σελ. 13, Oxford Journal of Legal Studies, (2017), pp. 1–24, doi:10.1093/ojls/gqx007

⁴⁵ Gouache C. with the help and support of Castet N. and the partner cities, ‘ACTIVE CITIZENS’ ACTION PLANNING NETWORK URBACT BASELINE STUDY - February 2020, σελ. 04 .

Αυτοδιοίκηση και Συμμετοχή.

Θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι η πρακτική της συμμετοχής των πολιτών, δεν είναι τόσο παρούσα στο DNA της διοικητικής και πολιτικής κουλτούρας γενικότερα. Ιστορικά, αν δούμε τις σχολές πολιτικών επιστημών, τις [οικονομικές -] διοικητικές σχολές, τα μαθήματα κατάρτισης δημοσίων υπαλλήλων, κ.λπ., η συμμετοχή των πολιτών, σαφώς, δεν είναι πολύ παρούσα, ή τουλάχιστον, όχι μέχρι πολύ πρόσφατα (και συχνά δεν είναι αρκετά παρούσα και στα σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης). Αυτό σημαίνει ότι οι σημερινοί δημόσιοι υπάλληλοι που εργάζονται στην τοπική αυτοδιοίκηση δεν είναι τόσο συνηθισμένοι, ούτε εκπαιδευμένοι στη συμμετοχή των πολιτών (και το ίδιο συμβαίνει και με τους αιρετούς). Συνεπώς, η συμμετοχή των πολιτών εξακολουθεί να είναι κάτι νέο – και ενδεχομένως ενοχλητικό – για τις [...] διοικήσεις των πόλεων.⁴⁶

[...] Το 1983 για την Ευρώπη και σε επίπεδο Δήμου, από τους Susskind, Elliot (και συνεργάτες), εντοπίζονται τα τρία ακόλουθα πρότυπα επίπεδα δημόσιας συμμετοχής: αυτό του Πατερναλισμού (**Paternalism**), της Σύγκρουσης (**Conflict**) και της Συμπαραγωγής (**Coproduction**).

Ο **Πατερναλισμός** είναι ένα πρότυπο στο οποίο λήψη των αποφάσεων από πλευράς Δήμου, είναι εξαιρετικά συγκεντρωτική ενώ παροχή συμβουλών από τους πολίτες είτε αποθαρρύνεται είτε – στην καλύτερη περίπτωση – είναι διαχειριζόμενη και ελεγχόμενη από στελέχη της τοπικής αυτοδιοίκησης.

Το **Πατερναλιστικό μοτίβο** παραμένει παρόν σε μεγάλο βαθμό ακόμη και σήμερα. Τοπικές κυβερνήσεις στις οποίες οι εκλεγμένοι αξιωματούχοι (και ειδικότερα ο δήμαρχος) τείνουν να «συμφωνούν ότι είναι *απαραίτητη κάποια άμεση ανάμειξη των κατοίκων ή των καταναλωτών για να νομιμοποιηθούν οι αποφάσεις που πρέπει να ληφθούν*, αλλά αυτοί οι ίδιοι αξιωματούχοι σπεύδουν να τονίσουν ότι (βάσει της εκλογής ή του διορισμού τους) είναι αυτοί μόνο που πραγματικά έχουν εξουσιοδότηση να αποφασίζουν» (Susskind, Elliot & Associates, 1983), είτε άλλοι, που μπορεί να εμφανίζονται πρόθυμοι να εφαρμόσουν περισσότερες συμμετοχικές διαδικασίες, αλλά αυτές τις διαδικασίες, τις αντιλαμβάνονται ως κίνδυνο απώλειας εξουσίας και νομιμότητας.

Η **Σύγκρουση είναι το μοτίβο** στο οποίο κυριαρχεί η κεντρική λήψη αποφάσεων, αλλά ομάδες πολιτών αγωνίζονται ανοιχτά για να αποσπάσουν τον έλεγχο ορισμένων από αυτές τις αποφάσεις. Το μοτίβο των συγκρούσεων εμφανίζεται ως το πιο επικρατέστερο, με την εντατικοποίηση των κινητοποιήσεων πολιτών σε όλο τον κόσμο, [...]. Στο καλύτερο σενάριο, οι εκλεγμένοι αξιωματούχοι «αναγκάζονται» να διαπραγματευτούν και τελικά να δώσουν στους ηγέτες / εκπρόσωπους διαμαρτυρίας μια θέση στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων και είτε συμφωνούν να αμβλύνουν, να ακυρώσουν ή να μετριάσουν τις προηγούμενες αποφάσεις ή να προτείνουν «γρήγορες» λύσεις για τη διευκόλυνση της λήξης των συγκρούσεων. Στη χειρότερη περίπτωση, οι αιρετοί λειτουργούν σαν κωφοί, ελπίζουν και περιμένουν υπομονετικά να λειτουργήσει το αίσθημα κόπωσης από τις εκδηλώσεις διαμαρτυρίας ώστε να σβήσει με το πέρασμα του χρόνου. Η σύγκρουση συχνά αναδεικνύεται ως η έσχατη λύση για τους περισσότερους πολίτες που δεν βρίσκουν κανένα

⁴⁶ όπως 45, σελ. 11.

τρόπο να ακουστεί η φωνή τους από τους εκλεγμένους αντιπροσώπους. Το πρότυπο σύγκρουσης δεν είναι η πιο επιθυμητή μορφή συμμετοχής, καθώς είναι ως επί το πλείστον συνέπεια της έλλειψης δημοκρατικών διαδικασιών. Ωστόσο, [...] οι αντιπαραθέσεις και η ενεργοποίηση των πολιτών, μπορεί επίσης να οδηγήσουν στην ανάπτυξη εναλλακτικών επιλογών, προγραμμάτων και αλλαγή πολιτικής.

Το **πρότυπο της Συμπαράγωγής** είναι αυτό που εμφανίζεται ως το πιο επιθυμητό και πολλά υποσχόμενο. Σε αυτό το μοτίβο, οι δημόσιες αποφάσεις για (ορισμένα) τοπικά θέματα είναι αποτέλεσμα διαπραγματεύσεων πρόσωπο με πρόσωπο μεταξύ δημοσίων υπαλλήλων και πολιτών/κατοίκων. Όλοι οι συμμετέχοντες κατά την διαδικασία αποδέχονται και θεωρούν τους υπόλοιπους συμμετέχοντες ως νόμιμους και ισότιμους, όπως και αποδέχονται την πιθανότητα οι πολίτες να μπορούν να μοιράζονται την ευθύνη (μαζί με τους αιρετούς) για την παραγωγή υπηρεσιών ή τη διαχείριση της συμφωνηθείσας αναπτυξιακής διαδικασίας. Ως μοτίβο ακούγεται ως το πιο επιθυμητό από την άποψη της δημοκρατικής διακυβέρνησης, αλλά **δεν στερείται προκλήσεων και ζητημάτων**.⁴⁷

Την ίδια εποχή, και την περίοδο όπου συζητείται - εκτιμάται και αποτιμάται ο ν. 1515/1985, (ΦΕΚ 18/ Α' / 18.02.1985) *Ρυθμιστικό Σχέδιο και πρόγραμμα προστασίας περιβάλλοντος της ευρύτερης περιοχής της Αθήνας*, ο Π. Παπαγιάννης, αναφέρει ότι μέσω της συμμετοχής και των λειτουργιών της επιτυγχάνονται:

1. *Αποτελεσματικότητα*. Μέσω της συμμετοχής, αξιοποιείται το κοινωνικό δυναμικό, ενώ καταπολεμούνται οι συγκεντρωτικές και γραφειοκρατικές μορφές διοίκησης, με αποτέλεσμα να γίνεται η διοίκηση αποδοτικότερη και λειτουργικότερη.
2. *Έλεγχος*. Κατά την συμμετοχική διαδικασία ενεργοποιείται ο λειτουργικός έλεγχος με αποτέλεσμα τον περιορισμό του υπαλληλικού και τεχνοκρατικού εφησυχασμού.
3. *Συναίνεση - αμφισβήτηση*. Εντός της συμμετοχικής διαδικασίας κατακτάται η λαϊκή συναίνεση ή αναπτύσσεται - αποτυπώνεται η λαϊκή αμφισβήτηση, στα πλαίσια μίας διαλεκτικής σύγκρουσης ανάμεσα στην κοινωνική πρόκληση που καλούνται να αντιμετωπίσουν οι συμμετέχοντες φορείς εξουσίας και οι πολίτες.
4. *Ανάπτυξη της πολιτικής συνείδησης*. Κατά την διάρκεια της σύγκρουσης με τα προβλήματα αναπτύσσεται η πολιτική και κοινωνική συνείδηση των συμμετεχόντων. Όχι με την στενή έννοια της ένταξης στα πλαίσια μίας κομματικής διαίρεσης και πολιτικής γενικότερης κατεύθυνσης, αλλά με την ανεύρεση της κοινωνικής ταυτότητας του συμμετέχοντος. Διαμέσου της συμμετοχής ο πολίτης καθίσταται υποκείμενο της ιστορίας και αναλαμβάνει την προσωπική και κοινωνική του ευθύνη για την τύχη της κοινωνίας του.

Τελικά διαπιστώνει ότι η λαϊκή συμμετοχή δεν θα πρέπει να αντιμετωπίζεται ως σύνθημα ή ως προσπάθεια καλύτερης λειτουργικότητας κάποιου κέντρου εξουσίας ή διοίκησης αλλά ως μία διαδικασία δημιουργίας ενός χώρου ευθύνης, ενός χώρου ο οποίος δεν μπορεί να είναι ούτε χώρος ενσωμάτωσης στο σύστημα ούτε χώρος απλής αμφισβήτησης - άρνησης, αλλά ο χώρος στον οποίο με την ανάδειξη των κύριων αντιθέσεων στην βάση των υπαρκτών προβλημάτων θα αναπτύσσεται η δυναμική σχέση της κοινωνικής δραστηριότητας ενεργού

⁴⁷ Gouache C. with the help and support of Castet N. and the partner cities, Layout: Gouache C., Strategic Design Scenarios Final version, 'ACTIVE CITIZENS' ACTION PLANNING NETWORK URBACT BASELINE STUDY By - February 2020, σελ. 6.

συμμετοχής και κοινωνικής βελτίωσης. Παράλληλα υποστηρίζεται ως πολύ σημαντικό στοιχείο επί της διαδικασίας, εκ των ων ουκ άνευ, είναι η πληροφόρηση του συμμετέχοντος υποκειμένου. Χωρίς πρόσφορες μορφές αντικειμενικής πληροφόρησης και γνώσης των προβλημάτων που αντιμετωπίζονται, αποδυναμώνεται και γίνεται ανενεργός η συμμετοχή. Η ποιότητα δε της πληροφόρησης θα πρέπει να συνίσταται ως προϊόν επιστημονικής έρευνας χωρίς να υποτάσσεται εκ των προτέρων σε πολιτικές σκοπιμότητες και επιλογές.⁴⁸

Οι Kronsell και Mukhtar-Landgren (2018) προσδιορίζουν **τρεις ιδανικούς - τυπικούς ρόλους** που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να συλλάβουν τον κεντρικό ρόλο που μπορούν να υιοθετήσουν οι δήμοι [...]. Αν και δεν θεωρείται ότι εξαντλούν το ζήτημα, αυτοί οι επιμέρους ρόλοι ενσωματώνουν τις συνεργασίες πολλών παραγόντων, και εκείνα τα άτυπα στοιχεία και τις αλληλεπιδράσεις δημόσιου - ιδιωτικού τομέα που αποτελούν την υποστηρικτική βάση μίας πειραματικής διακυβέρνησης.

Το πλαίσιο τους βασίζεται στη συνεργατική διακυβέρνηση, η οποία «συγκεντρώνει πολλούς ενδιαφερόμενους φορείς σε κοινά φόρουμ με δημόσιους φορείς για να συμμετάσχουν στη λήψη αποφάσεων με γνώμονα τη συναίνεση» (Ansell & Gash, 2008, σ. 543), ενώ αυτή η έννοια της συνεργασίας είναι ιδιαίτερα σημαντική στο πλαίσιο των μεταβάσεων βιωσιμότητας, καθώς περιλαμβάνει διαφορετικούς παράγοντες που συμβάλλουν με «πολλαπλούς τρόπους για την ανάπτυξη συνεργιστικών λύσεων που δεν μπορούν να επιτευχθούν από έναν μόνο παράγοντα» (Eneqvist & Karvonen, 2021).

Ο πρώτος ρόλος είναι του **υποστηρικτή - υποκινητή (promoter)**. Είναι ρόλος από πάνω προς τα κάτω, με τους δημοτικούς παράγοντες να ξεκινούν, χρηματοδοτούν και να εφαρμόζουν μόνοι τους τους πειραματισμούς. Ο ρόλος του υποκινητή προσομοιάζει σε κρατοκεντρικές ή μετα-διακυβερνητικές διαδικασίες όπου οι πολιτικές «εκκινούνται» εξ ολοκλήρου ή εν μέρει από τον δήμο, ωστόσο εξακολουθούν να περιλαμβάνουν «κυβερνητικούς μηχανισμούς [που] δεν στηρίζονται αποκλειστικά από την εξουσία και τις (επι)κυρώσεις της κυβέρνησης» (Milward & Provan, 2000, σελ. 360; βλ. Qvist, 2012, σελ. 30 στο Kronsell & Mukhtar-Landgren, 2018). [...] Είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι επειδή ο ρόλος του **υποστηρικτή - υποκινητή (promoter)** χαρακτηρίζει τον δήμο στην ηγεσία, αυτό θα μπορούσε επίσης να εμποδίσει άμεσα καινοτόμες διαδικασίες (π.χ. ως αποτέλεσμα πολιτικών προτεραιοτήτων) ή έμμεσα μέσω της εφαρμογής μίας «διοικητικής ρουτίνας» (Kronsell & Mukhtar-Landgren, 2018, σελ. 992).

Ο δεύτερος ρόλος, ο **διευκολυντικός - ενεργοποιητικός (enabler)**, προσδίδει στην τοπική αυτοδιοίκηση ένα καταλυτικό και συντονιστικό ρόλο μίας «ενθάρρυνσης δράσης μέσω μίας εταιρικής σχέσης φορέων του ιδιωτικού και εθελοντικού τομέα και μίας κάποιου βαθμού εμπλοκή της κοινότητας» (Bulkeley & Kern, 2006, σελ. 2242). Αυτός ο ρόλος συνεπάγεται ένα βαθμό δημοτικής αυτονομίας, ωστόσο, είναι λιγότερο ενεργός από τον ρόλο του υποκινητή (promoter) όταν αφορά την ηγεσία και εφαρμογή των αστικών πειραμάτων. Αντί να επιλέγουν να εφαρμόζουν οι ίδιοι στρατηγικές (ως υποκινητές που πράττουν), «ανοίγουν χώρο για άλλους φορείς». Αυτό μπορεί να περιλαμβάνει μέτρα όπως η παροχή διευκολύνσεων για εθελοντικές οργανώσεις ή παροχή οικονομικών κινήτρων σε ιδιωτικούς φορείς για την παροχή υπηρεσιών (βλ. Bulkeley & Kern, 2006, σελ. 242; Φραντζεσκάκη κ.ά.,

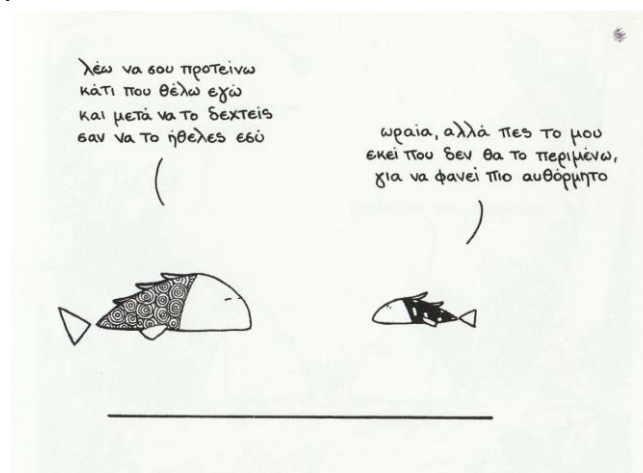
⁴⁸ Παπαγιάννης Π., Συμμετοχικός σχεδιασμός, Θεωρητικές διερευνήσεις. Ιστορία των ιδεών και των πρακτικών. Μεθοδολογικές προσεγγίσεις, σελ. 38.

2014, σελ. 414). Ως καταλύτες, οι δήμοι προσφέρουν «υποστήριξη μέσω έμμεσης παροχής». Αυτό το χαρακτηριστικό είναι παρόμοιο με την διάθεση και οργάνωση των πόρων ή με τον τρόπο με τον οποίο τίθενται σε κίνηση διάφοροι διαθέσιμοι πόροι για τη διαχείριση, την καλλιέργεια ή την καταστολή ενός πειράματος (Savini & Bertolini, 2019) και μπορεί να προβλέπει έναν τόπο συνάντησης, μία ψηφιακή πλατφόρμα ή ένα πλαίσιο υλοποίησης της (Kronsell & Mukhtar- Landgren, 2018).

Ο **τρίτος ρόλος, αυτός του εταίρου - συνεργάτη (partner)**, ως ο πιο "απόμακρος", χαρακτηρίζεται από δήμους όπου η «συμμετοχή εκφράζεται σε ένα συνεργατικό πλαίσιο με αρκετά δίκαιους και ίσους όρους». Αυτή η «κοινή - διαμοιραζόμενη ηγεσία» παραπέμπει περισσότερο σε δικτυοκεντρικούς τρόπους διακυβέρνησης στην οποία οι εμπλεκόμενοι (actors) παρατίθενται παράλληλα ο ένας προς τον άλλον (Qvist (2012) στο Kronsell & Mukhtar - Landgren, 2018).

Σε αυτό τον ρόλο, «η σημασία της συνεργατικότητας τονίζεται» και θεωρείται απαραίτητη για την επιτυχία. Υπό τη σημαία της συνεργασίας, ο δήμος έχει τις δικές του «συγκεκριμένες και ρητές πρακτικές που είναι μοναδικές για την λειτουργία του», όπως το δημοκρατικά εκλεγμένο, υπεύθυνο σώμα για τις δημόσιες υπηρεσίες, εγκαταστάσεις και χώρο.

Σε αντίθεση με τον ρόλο του υποστηρικτή (promoter) και του κινητοποιητή (enabler), ο δήμος ως συνεργάτης (partner) είναι ακριβώς αυτό, «ένας επώνυμος συνεργάτης σε μια συνεργασία». Σε όρους επιρροής, ο ρόλος του συνεργάτη μπορεί να είναι πολύ αδύναμος και σε αντίθεση με τους άλλους δύο ρόλους, ενώ δεν αναφέρεται απαραίτητα ικανά και ρητά στη δημοτική υποστήριξη, με τη μορφή χρηματοδότησης ή παροχής των σχετικών απαραίτητων πόρων.⁴⁹

Εικόνα: ©Έκτωρ Αποστολόπουλος από το άλμπουμ fish and stripes, εκδόσεις Pork Ltd, ISBN 978-618-82495-0-9

Η ενεργοποίηση της διαδικασίας του συμμετοχικού σχεδιασμού, στα πλαίσια του χωρικού σχεδιασμού είναι ένα ζητούμενο. Ο Jeremy Till περιγράφει ένα από τα ζητήματα που δύναται να προκύψουν, εύγλωττα και μέσω περιγραφής ενός γεγονότος, αναφερόμενος καθ' ουσία στο πως "κάτω από το πρόσχημα της ένταξης [συμπερίληψης, συμμετοχής], τα ίδια παλιά πρότυπα εξουσίας επαναλαμβάνονται, νικώντας τις προσδοκίες των συμμετεχόντων πολιτών να κερδίσουν πράγματι οτιδήποτε καλύτερο και απομακρύνοντάς τους από τις πραγματικές διαδικασίες της χωρικής παραγωγής". Σε αυτό το παράδειγμα,

⁴⁹ VanHoose K., Bertolini L., The role of municipalities and their impact on the transitional capacity of city street experiments: Lessons from Ghent, <https://doi.org/10.1016/j.cities.2023.104402>

υπάρχει μία συνάντηση μελών της κοινότητας σε μία αίθουσα εκκλησίας, ένα αρχιτεκτονικό σχέδιο για ένα νέο κοινοτικό κέντρο καρφίτσωμένο στο πίσω μέρος της αίθουσας, και κάποια σχέδια ζωγραφισμένα με το χέρι που κανείς δεν μπορεί να δει πραγματικά. Έχει γίνει μια πρόχειρη συζήτηση για τα πλεονεκτήματα του νέου συστήματος του εν λόγω κοινοτικού κτιρίου, και τώρα η κοινότητα καλείται να το ψηφίσει, βάσει μίας διαδικασίας που απαιτείται από το νόμο και στα πλαίσια της συγκεκριμένης συμμετοχικής διαδικασίας. Όλα τα χέρια, εκτός από δύο, διακρίνονται. Είναι δύσκολο να ειπωθεί για ποιους λόγους δίνεται η έγκριση. Ίσως είναι αργά και κόσμος θέλει να πάει σπίτι. Ίσως πιστεύουν ότι μια κοινοτική αίθουσα θα δημιουργήσει πραγματικά μία κοινότητα. Ίσως είναι η υπόσχεση για ένα ζεστό τσάι μετά την ψηφοφορία. Ίσως είναι η αγάπη για την αρχιτεκτονική. Η συντονίστρια επί της διαδικασίας ανησυχεί για τα χέρια που δεν έχουν ανέβει και ευγενικά προσπαθεί να εκμαιεύσει μια απάντηση από τις δύο ηλικιωμένες κυρίες που κάθονται στο πίσω μέρος της αίθουσας.

«Δεν μπορέσαμε να ακούσουμε μια λέξη από όλα αυτά που είπες», φωνάζουν.

«Αλλά είναι ένα υπέροχο κτίριο», λέει η συντονίστρια.

«Δεν ακούμε, αφήσαμε τα ακουστικά μας στο σπίτι.»

«ΕΙΝΑΙ ΕΝΑ ΩΡΑΙΟ ΚΤΙΡΙΟ.» επαναλαμβάνει δυνατά η συντονίστρια.

Και έτσι τα δύο χέρια υψώνονται.

Η συμφωνία έχει επιτευχθεί.

Σε αυτή την περίπτωση, η υπεύθυνη επί της διαδικασίας σίγουρα δεν αποτελούσε μια παραδοσιακή φιγούρα εξουσίας. Δεν επέβαλλε μια συγκεκριμένη ψήφο. Το επίτευγμα της διαδικασίας δεν ήταν αυτή καθ' αυτή η [θετική] απάντηση, αλλά ότι υπήρχε [τελικά] μια απάντηση. Η επίτευξη ήταν απαραίτητη γιατί η “συμμετοχή” επί της διαδικασίας μπορούσε πλέον να θεωρηθεί ότι είχε συμβεί, και η πολιτική απόφαση για την αναγέννηση της περιοχής θα μπορούσε να προχωρήσει. Φυσικά η εξουσία δεν βρισκόταν εντός αυτής της αίθουσας της εκκλησίας. Βρισκόταν στο κέντρο, και κατοικούσε στους στόχους και διαδικασίες που έπρεπε να εκπληρωθούν μέσω της συντονίστριας. Το σύστημα παρήγαγε τον απαραίτητο συμμετοχικό θόρυβο αλλά όλα έπεσαν στο κενό. Στην πραγματικότητα, “όλοι είχαν ξεχάσει τα ακουστικά τους βοηθήματα στο σπίτι”.⁵⁰

Από το παραπάνω παράδειγμα αναδεικνύεται η διαχρονική σημασία της «κλίμακας της συμμετοχής» των πολιτών στον σχεδιασμό (“Ladder of Participation”) (Arnstein, 1969). Με βάση την κλίμακα, η ουσιαστική συμμετοχή (citizens’ power), η οποία περιλαμβάνει βαθμιδωτά τη συνεργασία (partnership), τη συμμετοχή δια αντιπροσώπων (delegate power) και την πλήρη συμμετοχή των πολιτών (citizens’ control), διαφέρει ποιοτικά από τις διαδικασίες συμβολικής – προσχηματικής συμμετοχής (tokenism), οι οποίες καθίστανται υποχρεωτικές από τις προδιαγραφές και συνήθως υλοποιούνται στις σχετικές μελέτες. Η συμβολική ή προσχηματική συμμετοχή είναι ασφαλώς καλύτερη από την απουσία συμμετοχής (non-participation), η οποία συμπεριλαμβάνει τις προσπάθειες χειρισμού (manipulation) των πολιτών ώστε να αποδεχτούν τους ήδη προδιαγεγραμμένους στόχους και θεσμίσεις του σχεδιασμού, τις απόπειρες εκ των υστέρων θεραπείας (therapy) των

⁵⁰ Till J., The negotiation of hope, Architecture and Participation Edited by Blundell Jones P., Petrescu D., Till J., σελ. 14,15, ΣΠΟΝ ΠΡΕΣΣ, ISBN 0-203-02286-6

προβλέψεων που προκαλούν κοινωνικές συγκρούσεις και την απλή ενημέρωση - πληροφόρηση (informing) των πολιτών για τις προτεινόμενες ρυθμίσεις.⁵¹

⁵¹ Μουγιάκου Ε., Τσάδαρη Σ., Κατρίνη Ε., Γυφτοπούλου Στ., Συμμετοχικός Σχεδιασμός: Πόλη, Περιβάλλον & Κλιματική Αλλαγή", Συμμετοχικός Σχεδιασμός: Θεωρία και Πρακτικές, σελ. 22.

Συμμετοχικός Προϋπολογισμός (ΣΠ) - *Participatory Budgeting*

Εισαγωγή - Ιστορική αναδρομή.

Εικόνα: ©Έκτωρ Αποστολόπουλος από το άλμπουμ *feathers*, εκδόσεις *giganto*, ISBN 978-960-6807-13-8

Ο ΣΠ υπήρξε ένα από τα πιο επιτυχημένα συμμετοχικά όργανα των τελευταίων [...] ετών. Από τότε που εφευρέθηκε στο Πόρτο Αλέγκρε (Βραζιλία), εξαπλώθηκε πρώτα στη Λατινική Αμερική, όπου πιθανώς περισσότεροι από 1.000 από τους 16.000 δήμους το είχαν εισαγάγει μέχρι το 2006 (Cabannes, 2006) και στη συνέχεια σε ολόκληρη την υδρόγειο. Συμμετοχικοί προϋπολογισμοί προέκυψαν ταυτόχρονα σε επτά, κυρίως δυτικές, ευρωπαϊκές χώρες. Οι διαδικασίες βρίσκονται σε εξέλιξη ή βρίσκονται σε προκαταρκτικό στάδιο σε τέσσερις ακόμη χώρες. Συνολικά, το 2008, υπήρχαν περισσότερες από 100 ευρωπαϊκές πόλεις με συμμετοχικό προϋπολογισμό. Ανάμεσά τους είναι μεγάλες πόλεις, όπως η Σεβίλλη στην Ισπανία, η οποία έχει περισσότερους από 700.000 κατοίκους και συνοικίες των πρωτευουσών του Παρισιού, της Ρώμης, της Λισαβόνας και του Βερολίνου (μια πρώτη προσπάθεια έγινε επίσης το 2005 στο Λονδίνο). Ωστόσο, μεσαιές μεγάλες πόλεις, όπως το Hilden και το Emsdetten στη Γερμανία, και μικρές κοινότητες, όπως η Grottamare ή η Altidona στην Ιταλία, έχουν επίσης υιοθετήσει τη διαδικασία.

Ο συμμετοχικός προϋπολογισμός [που] εμφανίστηκε στη Βραζιλία στα τέλη της δεκαετίας του 1980 [λειτούργησε] σε ένα πλαίσιο που διαφέρει σημαντικά από την κατάσταση στη Δυτική Ευρώπη — κυρίως λόγω της Βραζιλίας, η οποία είναι μια από τις χώρες στον κόσμο με τις μεγαλύτερες εισοδηματικές ανισότητες, και επειδή σε αυτήν την «αντιπροσωπευτική δημοκρατία» (O'Donnell, 1994) την συνταγματικά και δημοκρατικά κατοχυρωμένη, οι θεσμοί δεν λειτουργούν όπως προβλέπεται, αφού η πολιτική και η διοικητική λειτουργία χαρακτηρίζεται από την διαφθορά και πελατειακή νοοτροπία. Ειδικά σε στενά τοπικό επίπεδο συνηθίζεται οι υποψήφιοι - πολιτικοί να εξαρτώνται από την οικονομία και να εξαγοράζουν ψήφους με χρήματα [...]. Η πόλη του Πόρτο Αλέγκρε [πλέον] διαφέρει εν μέρει από αυτή την παράδοση.⁵²

Το 1988 η Βραζιλία βρίσκεται σε φάση δημοκρατικής μετάβασης και δημιουργίας του νέου Συντάγματος της χώρας, έπειτα από είκοσι χρόνια στρατιωτικής δικτατορίας (1964-1985). Μία από τις βασικές προτεραιότητες του νέου Συντάγματος ήταν η θωράκιση των ατομικών ελευθεριών και η θεσμοθέτηση των δημοκρατικών διαδικασιών στη διακυβέρνηση της χώρας, ούτως ώστε η «Νέα Δημοκρατία» (New Democracy), όπως την αποκαλούν, να έχει πιο ανθεκτικά υλικά και θεμέλια από αυτά του παρελθόντος. Στην ίδια

⁵² Sintomer Y., Herzberg C., Rocke A., *Participatory Budgeting in Europe: Potentials and Challenges*, *International Journal of Urban and Regional Research*, Volume 32.1 March 2008, σελ. 164–78, doi:10.1111/j.1468-2427.2008.00777.x

πολιτική γραμμή, το 1980 το Εργατικό Κόμμα (ΡΤ) είχε αρχίσει να αναπτύσσει μια σειρά από μεταρρυθμιστικές πολιτικές συμμετοχικής δημοκρατίας σε διάφορα επίπεδα της κεντρικής και τοπικής εξουσίας, ενσωματώνοντας στο πρόγραμμά του τα αιτήματα των κοινωνικών κινημάτων της περιόδου. Με αυτή τη στρατηγική για την ενίσχυση της φωνής των «από τα κάτω», το ΡΤ στηρίζει τον νέο δήμαρχο που εκλέγεται το 1989 στο Πόρτο Αλέγκρε και εφαρμόζει τον ΣΠ για πρώτη φορά στην πιο ολοκληρωμένη του μορφή.⁵³

Porto Alegre Participatory Budgeting Cycle 2005-2007

Πηγή ιστοσελίδα «Participedia CASE Porto Alegre Participatory Budgeting Cycle 2005-2007
<https://participedia.net/case/44> - πρόσβαση 13/01/2024.

Το βιοτικό επίπεδο στο Πόρτο Αλέγκρε, είναι πάνω από τον μέσο όρο άλλων πόλεων της Βραζιλίας, και ο συμμετοχικός προϋπολογισμός έχει συμβάλει σε αυτή την κατεύθυνση. Επιπλέον, έχει πραγματοποιηθεί μέσω της αντιστροφής των βασικών [οικονομικο - πολιτικών] προτεραιοτήτων: η ίδρυση πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας στις περιοχές όπου κατά κύριο λόγο διαβιώνουν οικονομικά ασθενέστεροι πολίτες, η επέκταση του αριθμού των σχολείων και των νηπιαγωγείων, ενώ στο μεταξύ, οι δρόμοι ασφαλοστρώθηκαν και τα περισσότερα νοικοκυριά έχουν πρόσβαση σε υποδομές, όπως η ύδρευση και η αποχέτευση.⁵⁴

Τι είναι και τι κάνει ο Συμμετοχικός Προϋπολογισμός (ΣΠ)

Ο ΣΠ είναι μια διαδικασία η οποία δίνει τη δυνατότητα στους πολίτες μιας περιοχής (ατομικά ή οργανωμένα σε ομάδες) να διαδραματίσουν αποφασιστικό ρόλο για την κατανομή μέρους του διαθέσιμου προϋπολογισμού ενός Δήμου. Πρόκειται για μια αμεσοδημοκρατική προσέγγιση στη διαμόρφωση του ετήσιου προϋπολογισμού, κατά την οποία μέσα από τη συμμετοχή των πολιτών, που αναπτύσσεται καθ' όλη τη διάρκεια του

⁵³ Βελεγράκης Γ., Μπεκριδάκη Γ., Ανδρίτσος Θ., Συμμετοχικός Δημοτικός Προϋπολογισμός: Ένα δημοκρατικό πείραμα, σελ. 13, εκδόσεις ΙΔΡΥΜΑ ΧΑΪΝΡΙΧ ΜΠΕΛ ΕΛΛΑΔΑΣ, ISBN: 978-618-5580-05-6

⁵⁴ Sintomer Y., Herzberg C., Rocke A., Participatory Budgeting in Europe: Potentials and Challenges, International Journal of Urban and Regional Research, Volume 32.1 March 2008, σελ. 164–78, doi:10.1111/j.1468-2427.2008.00777.x

έτους, διαμορφώνονται προτάσεις με βάση τις προτεραιότητες και τα αιτήματα των πολιτών.⁵⁵ Ο ΣΠ συνδυάζει στοιχεία της άμεσης δημοκρατίας με εκείνα της αντιπροσωπευτικής, θεσμικά και εξωθεσμικά, τα οποία εν δυνάμει συνδυάζονται, όπως συνελεύσεις πολιτών, αποφάσεις Δημοτικών Συμβουλίων, συνεδριάσεις οικονομικών επιτροπών, αποφάσεις της εκάστοτε Δημοτικής Αρχής, διαβουλεύσεις και αποφάσεις πολιτών κλπ. Πρόκειται για μία συνεχή διαδικασία η οποία δίνει τη δυνατότητα στους πολίτες μιας περιοχής (ατομικά ή οργανωμένα σε ομάδες) να διαδραματίσουν αποφασιστικό ρόλο για την κατανομή μέρους του διαθέσιμου προϋπολογισμού ενός Δήμου. Αναπτύσσεται δε καθ' όλη τη διάρκεια του έτους και με τέτοιο τρόπο ώστε διαμορφώνονται προτάσεις με βάση τις προτεραιότητες και τα αιτήματα των πολιτών. Καθ' ουσία συνδυάζονται στοιχεία της άμεσης δημοκρατίας με εκείνα της αντιπροσωπευτικής σε ένα ζήτημα όπως αυτό του ελέγχου, της αξιολόγησης και, εντέλει, της απόφασης είτε για το ποια δημόσια έργα [τεχνικά, κοινωνικής συνοχής και αλληλεγγύης, οικονομικής πολιτικής, ψηφιακού μετασχηματισμού κ.α.] θα υλοποιηθούν, σε ποια περιοχή και υπό ποιες προϋποθέσεις. [...] Υπάρχουν πολλοί διαφορετικοί τρόποι για να εφαρμοστεί ο ΣΠ, ανάλογα με την προσέγγιση και τη στοχοθεσία⁵⁶

Διάχυση - Αντίκτυπο.

Από το 2001 και έπειτα ο ΣΠ εφαρμόζεται [...] στη Γαλλία, την Ισπανία και την Ιταλία, ενώ η συνεργασία των στελεχών Τοπικής Αυτοδιοίκησης μεταξύ Ευρώπης και Βραζιλίας συνεχίστηκε και μέσα από μακρόπνοες συνεργασίες, όπως η συμμετοχή στο Δίκτυο URBAL. Στο έργο αυτό συμμετείχαν τα Δημοτικά Συμβούλια των πόλεων των δύο ηπείρων για θέματα που αφορούσαν «Τοπικά Χρηματοοικονομικά και Συμμετοχικό Προϋπολογισμό», με προεξέχουσες συμμετοχές τα τοπικά συμβούλια της Ισπανίας και της Ιταλίας.⁵⁷

Πλέον ο ΣΠ υλοποιείται σε πάνω από 11.800 περιοχές, υπάρχουν πολύ διαφορετικές εφαρμογές, με λιγότερο ή περισσότερο μετασχηματιστικά χαρακτηριστικά. Παρ' όλες τις διαφοροποιήσεις, υπάρχουν χαρακτηριστικά που ανάγουν τον ΣΠ σε μια διακριτή διαδικασία σε σχέση με άλλες που αφορούν εμπλοκή πολιτών σε σχεδιασμούς έργων ή υπηρεσιών δημόσιου συμφέροντος, όπως:

1. η **εμπλοκή των πολιτών από το πολύ αρχικό στάδιο** της προετοιμασίας μέχρι την τελική αξιολόγηση,
2. το γεγονός ότι **οι πολίτες διαχειρίζονται υλικούς πόρους**, ένα ποσοστό του προϋπολογισμού του Δήμου τους,
3. ενώ η **πολύμηνη εμπλοκή των πολιτών** ενδυναμώνει την κουλτούρα παρέμβασης στα κοινά.

Οι βασικές αρχές που διέπουν τη λειτουργία του ΣΠ εν συνόλω είναι:

1. η αυτοδιαχείριση και η αυτενέργεια των πολιτών,
2. η προτεραιότητα στην κάλυψη κοινωνικών αναγκών που δεν καλύπτονται,

⁵⁵ Βελεγράκης Γ., Μπεκριδάκη Γ., Ανδρίτσος Θ., Συμμετοχικός Δημοτικός Προϋπολογισμός, Ένα δημοκρατικό πείραμα, σελ. 13 2021, ΙΔΡΥΜΑ ΧΑΪΝΡΙΧ ΜΠΕΛ ΕΛΛΑΔΑΣ, ISBN: 978-618-5580-05-6

⁵⁶ όπως 55, σελ. 13.

⁵⁷ όπως 55, σελ. 12.

3. η ενίσχυση των δημοκρατικών διαδικασιών,
4. η εμπλοκή των μη προνομιούχων σε διαδικασίες λήψης αποφάσεων,
5. η βελτίωση της καθημερινότητας αποκλεισμένων ομάδων.⁵⁸

Αν θέλουμε να μιλήσουμε για τον **πολιτικό αντίκτυπο** που δύναται να φέρει, ο ΣΠ ανάλογα με την Αρχή που τον υλοποιεί, έχει τη δυναμική να εμβαθύνει και να ενδυναμώσει τη δημοκρατία και, πιο συγκεκριμένα, να εκδημοκρατίσει τη λειτουργία της τοπικής αυτοδιοίκησης.⁵⁹ Στοιχείο προς αυτή την κατεύθυνση ίσως να αποτελεί και το γεγονός ότι στην γενέτειρά του στην Βραζιλία, ο ΣΠ και το αίτημά του για πολιτικό εκδημοκρατισμό υιοθετήθηκαν και από άλλα κόμματα της αντιπολίτευσης, που αναγνώριζαν την ανάγκη για επανίδρυση των δημοκρατικών διαδικασιών, και επεκτάθηκαν με πολλές παραλλαγές σε δεκάδες πόλεις της χώρας.⁶⁰ Η Συμμετοχή των πολιτών στο σύστημα διακυβέρνησης, αναμφίβολα έχει μίας μορφής **κοινωνικό αντίκτυπο**. Σε αυτή την προσέγγιση ως πρωταρχικός στόχος ορίζεται η δημιουργία ουσιαστικού χώρου συμμετοχής των πολιτών και διαδικασιών εμπλοκής τους. Σε αυτή την στρατηγική συναντάμε δύο βασικούς πόλους. Έτσι ο ένας πόλος της συμμετοχής των πολιτών δύναται να είναι χειραφετητικός και ενδυναμωτικός, ενώ ο άλλος πόλος να περιγράφει μια πιο αδύναμη συμμετοχικότητα από άποψη αυτονομίας και ποιότητας της εμπλοκής της κοινωνίας των πολιτών. Αυτή η προσέγγιση θα μπορούσε να χαρακτηριστεί συμβουλευτική και φαίνεται να είναι πολιτικά ουδέτερη, όχι με την έννοια ότι δεν παράγει αποτελέσματα για την πολιτική ζωή του τόπου και τη λειτουργία των θεσμών, αλλά κυρίως επειδή μπορεί να υλοποιηθεί από δημοτικές Αρχές από όλο το πολιτικό φάσμα.⁶¹

Ο ΣΠ ως διαδικασία αναφέρεται σε μία **αναδιανομή διαθέσιμων πόρων**, αποτελεί δηλαδή μία συμμετοχική διαδικασία με σαφές **οικονομικό αντίκτυπο**. Η διεθνής εμπειρία δείχνει ότι, όταν εφαρμόζεται ο ΣΠ με σκοπό να μειωθούν οι κοινωνικές ανισότητες, να προσανατολιστούν πόροι στις πιο υποβαθμισμένες περιοχές μιας πόλης, σε υπηρεσίες και υποδομές, που επηρεάζουν τη ζωή των πιο ευάλωτων κοινωνικών ομάδων, τότε υπάρχουν αποτελέσματα στη βελτίωση της ζωής των πολιτών. Εμπεριέχει μεγάλες δυνατότητες βελτίωσης των βασικών κοινωνικών και πολιτικών συνθηκών, αλλά αυτή η δυναμική δεν υλοποιείται πάντα. Συνηθέστερα, ο ΣΠ μπορεί να βελτιώσει τη ζωή των ανθρώπων παρέχοντας πρόσβαση σε υπηρεσίες που καλύπτουν βασικές ανάγκες, αλλά είναι μάλλον απίθανο να αλλάξει ριζικά το βιοτικό τους επίπεδο. Στον αντίποδα της αναδιανομής πόρων και των συμφωνημένων κριτηρίων, υπάρχουν και πρακτικές μέσα από τον ΣΠ, μέσω των οποίων νομιμοποιούνται υφιστάμενες εγκαθιδρυμένες σχέσεις που εξυπηρετούν άλλου είδους συμφέροντα και πολιτικές.⁶²

ΣΠ και θεσμοί.

⁵⁸ Βελεγράκης Γ., Μπεκριδάκη Γ., Ανδρίτσος Θ., Συμμετοχικός Δημοτικός Προϋπολογισμός, Ένα δημοκρατικό πείραμα, σελ. 13,14, 2021, ΙΔΡΥΜΑ ΧΑΪΝΡΙΧ ΜΠΕΛ ΕΛΛΑΔΑΣ, ISBN: 978-618-5580-05-6

⁵⁹ όπως 58, σελ. 19.

⁶⁰ όπως 58.

⁶¹ όπως 58, σελ. 21.

⁶² όπως 58, σελ. 23.

Η Ευρώπη, αν και έπεται χρονικά της Νότιας Αμερικής – που θεωρείται πρωτοπόρα χρονικά και θεσμικά σε ζητήματα ΣΠ –, κατάφερε μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα να διευρύνει το περιεχόμενό του. [...] Στην Ευρώπη ο ΣΠ γεννήθηκε από την ανάγκη συμμετοχής, ενίσχυσης της κοινωνίας των πολιτών, εκσυγχρονισμού των δημόσιων υπηρεσιών και καταπολέμησης της διαφθοράς και όχι να συνδεθεί άμεσα με την αναδιανομή και την κοινωνική δικαιοσύνη. Όπως σημειώνεται σε μελέτη, σήμερα στην Ευρώπη εμφανίζεται το τριάντα εννιά τοις εκατό των παγκόσμιων καταγραφών του ΣΠ, ενώ μεταξύ 2005 και 2012, τα ευρωπαϊκά παραδείγματα ΣΠ αυξήθηκαν από πενήντα πέντε σε πάνω από χίλια τριακόσια. Συνολικά, πάνω από οχτώ εκατομμύρια Ευρωπαίοι πολίτες εμπλέκονται ενεργά στον ΣΠ.⁶³

Σε θεσμικό επίπεδο, εκτός από τις εθνικές κυβερνήσεις, οι υπερεθνικοί οργανισμοί – κυρίως η Παγκόσμια Τράπεζα και τα Ηνωμένα Έθνη – προωθούν σχέδια ΣΠ. Σε πολλές περιπτώσεις, μάλιστα, τα κίνητρα για την εισαγωγή σχεδίων ΣΠ αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της εξωτερικής βοήθεια και της οικονομικής στήριξης, που παρέχονται. Τα τελευταία δεκαοχτώ χρόνια, όπως υπολογίζεται, το συγκεκριμένο πρόγραμμα ανέπτυξε διαδικασίες συμμετοχικής διακυβέρνησης και ΣΠ σε εκατόν σαράντα πόλεις πενήντα οχτώ χωρών. Επίσης, έχει αναπτυχθεί μια βιβλιοθήκη εργαλείων, που μπορεί να αξιοποιηθεί από διάφορους φορείς για την προώθηση του ΣΠ και περιλαμβάνει τέσσερις κατηγορίες εργαλείων: τεχνικά μέσα, νομικά μέσα, εργαλεία τοπικής διακυβέρνησης και πόρους. Μετά την Παγκόσμια Τράπεζα και τα Ηνωμένα Έθνη, η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) είναι ο υπερεθνικός οργανισμός με τις περισσότερες προσπάθειες υποστήριξης του ΣΠ, ιδίως στον τομέα της δημοσιονομικής στήριξης. Αυτές οι προσπάθειες συνδυάζονται με την ανάγκη ενθάρρυνσης της συμμετοχής του κοινού στη λήψη αποφάσεων για δημοσιονομικά ζητήματα.⁶⁴

Ο διάλογος, οι προβληματισμοί καθώς και οι σχετικές τοπικές εμπειρίες για θέματα συμμετοχής και ΣΠ, ωστόσο, δεν εμφανίστηκαν στον 21ο αιώνα, στη σύγχρονη Ελλάδα. Αντίστοιχες συζητήσεις και πειραματισμοί ανάγονται στην πρώτη μεταδικτατορική περίοδο, όταν ξεκίνησε ο εκδημοκρατισμός των θεσμών και της τοπικής αυτοδιοίκησης, και μπόρεσαν να ανθήσουν τοπικές πρωτοβουλίες και συλλογικές διαδικασίες σε Δήμους και γειτονιές [...].

Μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας στη χώρα, η δημοκρατική μεταρρύθμιση της λειτουργίας των θεσμών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης επιχειρήθηκε, μεταξύ άλλων, μέσω αλλαγών στις διαδικασίες εκλογής των αυτοδιοικητικών οργάνων, με αλλαγές στο εκλογικό σύστημα καθώς και με την εισαγωγή διαδικασιών που ενθάρρυναν και προωθούσαν τη λαϊκή συμμετοχή. [...] Μία από τις πρώτες πρωτοβουλίες για την εισαγωγή συμμετοχικών θεσμών στην Τοπική Αυτοδιοίκηση ήταν ο νόμος 1235/1982, ο οποίος μετέτρεψε το Νομαρχιακό Συμβούλιο σε όργανο συμμετοχής των αιρετών και ορισμένων επαγγελματικών ομάδων προερχόμενων από την τοπική κοινωνία. Επίσης, ο νόμος 1270/1982 εισήγαγε συμμετοχικούς θεσμούς με στόχο τη δημοκρατική αποκέντρωση.

Τοπικές λαϊκές συνελεύσεις, συνελεύσεις γειτονιών ή και άτυπα τοπικά δημοψηφίσματα επίσης έκαναν την εμφάνισή τους ως μορφές συμμετοχικής δημοκρατίας στους Δήμους. Ωστόσο, η πολιτική τους αποτελεσματικότητα υπονομεύτηκε από την έντονη γραφειοκρατικοποίηση των δομών των ΟΤΑ και από την πρόσδεσή τους στο κεντρικό

⁶³ όπως 58, σελ. 25,26.

⁶⁴ όπως 58, σελ. 27,28.

κράτος.⁶⁵ Η λειτουργία της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και η εφαρμογή εν δυνάμει μεθοδολογιών ΣΠ από Δήμους και Περιφέρειες ρυθμίζονται από το Πρόγραμμα Καλλικράτης (Ν. 3852/2010, ΦΕΚ Α87/07.06.2010) και από το Πρόγραμμα Κλεισθένης (Ν. 4555/2018, ΦΕΚ Α133/19-7-2018) που εισήχθη ως τροποποίηση και συμπλήρωση του Καλλικράτη.⁶⁶

Εικόνα: ©Έκτωρ Αποστολόπουλος από το άλμπουμ *feathers*, εκδόσεις *giganto*, ISBN 978-960-6807-13-8
"εισαγόμενη επανάσταση"

⁶⁵ Βελεγράκης Γ., Μπεκριδάκη Γ., Ανδρίτσος Θ., Συμμετοχικός Δημοτικός Προϋπολογισμός, Ένα δημοκρατικό πείραμα, σελ. 51,52, 2021, ΙΔΡΥΜΑ ΧΑΪΝΡΙΧ ΜΠΕΛ ΕΛΛΑΔΑΣ, ISBN: 978-618-5580-05-6

⁶⁶ όπως 65, σελ. 53.

Tactical Urbanism.

Εικόνα: © Έκτωρ Αποστολόπουλος από το άλμπουμ fish and stripes, εκδόσεις Pork Ltd, ISBN 978-618-82495-0-9

Τον Σεπτέμβριο του 2010, στο Μπατ Γιαμ (Bat Yam), μια μικρή πόλη στα νότια του Τελ Αβίβ, δέκα ομάδες ανθρώπων κατασκεύαζαν σε μικρό χρονικό διάστημα, (βιαστικά θα έλεγε κανείς), προσωρινές αρχιτεκτονικές παρεμβάσεις γύρω από την πόλη. Συμμετείχαν σε έναν διαγωνισμό με το όνομα «72 Hour Urban Action» (ο οποίος ήταν μέρος μιας ευρύτερης Bat-Yam Biennale of Landscape Urbanism) στον οποίο οι ομάδες σχεδίασαν, χαρτογράφησαν και κατασκεύασαν ένα έργο για την κοινότητα. Όλα αυτά μέσα σε 72 ώρες.

Τα έργα - προτάσεις περιελάμβαναν μεταξύ άλλων, μια παιδική χαρά στους κοινόχρηστους χώρους ενός οικιστικού πύργου (tower block), έναν ανακλαστικό κήπο (reflective garden) και έναν «αναδύμενο» (pop-up) πάγκο αγοράς. Τους δόθηκε ένας πενιχρός προϋπολογισμός, πρόσβαση σε εργαλεία κατασκευής και εντυπωσιακές πορτοκαλί φόρμες. Στους νικητές του διαγωνισμού απονεμήθηκε ένα χρηματικό έπαθλο και ίσως το πιο ενδιαφέρον «η ευκαιρία να παραμείνει για πάντα η δημιουργία του στο Bat Yam» (Grant 2010: n.p).

Οι εμπνευστές του έργου ήλπιζαν να ενθαρρύνουν άλλους να συμμετάσχουν σε μια τέτοια «αστική δράση» (urban action), αμφισβητώντας την ιδέα ότι η υποκίνηση μίας αλλαγής στον δημόσιο χώρο μπορεί να αποτελεί μια [αποκλειστικά] μακροχρόνια έως ατελείωτη γραφειοκρατική διαδικασία. Επέτρεψε στους ανθρώπους να παρέμβουν στην αστική αρένα χωρίς να περάσουν από τα παραδοσιακά κανάλια της διαδικασίας σχεδιασμού, και ως εκ τούτου μετατόπισε την ισορροπία ισχύος της διαδικασίας αστικοποίησης, έστω για ένα σύντομο χρονικό διάστημα, έστω προσωρινά. Αυτή η παραγωγή έργου αποτελεί ένα παράδειγμα αυτού που ονομάζεται Tactical Urbanism (στο εξής, TU).⁶⁷

Ένας μικρός αλλά αυξανόμενος όγκος βιβλιογραφίας θεωρεί την αυξανόμενη δημοτικότητα των προσωρινών αστικών παρεμβάσεων ως ένα εργαλείο για την αλλαγή της στάσης απέναντι στους χώρους και τις συμπεριφορές, και την προώθηση μίας μακροπρόθεσμης αλλαγής (Bishop & Williams, 2012; Campbell, 2011; Finn, 2014; Haydn & Temel, 2006; Henneberry, 2017; Massive Small, 2016; Sawhney, de Klerk, & Malhotra, 2015;

⁶⁷ Mould O. Tactical Urbanism: The New Vernacular of the Creative City, σελ. 529.

Tardiveau & Mallo, 2014; Tonkiss, 2013) ⁶⁸ ενώ για άλλους, όπως ο Alinsky, θεωρούνται ως καινοφανείς μορφές πολιτικής οργάνωσης που, εν δυνάμει, δρουν και ως ένα αποτελεσματικό μέσο για την ανατροπή των φιλελεύθερων πλαισίων της δημοκρατίας. ⁶⁹

Για τον Lydon και τον Garcia, η ανάληψη δράσης χωρίς άδεια, σε συνδυασμό με την τακτική της αναζήτησης “συγγνώμης” αργότερα, προσφέρουν ένα μέσο για την παράκαμψη της γραφειοκρατίας, των ανταγωνιστικών συμφερόντων και των επίσημων δικαιοδοσιών. Οι εφαρμογές - πρακτικές τους δείχνουν ότι, εάν αυτή η ανάληψη άμεσης δράσης σχεδιαστεί αποτελεσματικά δύναται να καταστεί παράγοντας δημιουργίας ενός ικανού λαϊκού υποστρώματος αποδοχής, γεγονός το οποίο καθιστά πολύ δύσκολο κατόπιν για τους επίσημους θεσμούς την άρνηση της εφαρμογής.⁷⁰ Επίσης υποστηρίζουν ότι η TU έχει περισσότερες πιθανότητες να υποστηρίξει τις «υπο-εξυπηρετούμενες» ομάδες από τις καθιερωμένες διαδικασίες σχεδιασμού. Στη συνέχεια συνηγορούν προς μια γραμμική προσέγγιση του αστικού σχεδιασμού που ξεκινά με την κατανόηση “ποιον αφορά η διαδικασία του planning και του designing” (Lydon & Garcia, 2015, σ. 173) και στη συνέχεια αναζητώντας, με αρωγό την ενσυναίσθηση, τις απόψεις εκείνων που είναι λιγότερο πιθανό να ληφθούν υπόψη, ώστε να τις αντιπαραβάλλουν με τις θεσμοθετημένες προοπτικές σχεδιαστών και μηχανικών. Η ελπίδα τους είναι ότι, με την επαγγελματοποίηση της TU και την καθιέρωσή της ως τομέα δράσης, μπορεί να αξιοποιηθεί ως ένα αποτελεσματικό και πιο ευαίσθητο μέσο σε σχέση με τις υπάρχουσες ανάγκες, για τη μεταμόρφωση του αστικού περιβάλλοντος.⁷¹

[Μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας] έχουν σε κάποιες περιπτώσεις προσδώσει μια απορριπτική ερμηνεία της στροφής προς το “προσωρινό”, ευθυγραμμίζοντάς την με την παγκόσμια πολιτική τεκτονική που ευνοεί τον νεοφιλελευθερισμό, την εξάρτηση από το χαλαρό ιδιωτικό κεφάλαιο και, τελικά, τη λιτότητα. Υφίσταται μία αλήθεια σε αυτή την πολεμική αφήγηση, αλλά είναι επίσης μια μερική ανάγνωση και μια ανάγνωση που υποβαθμίζει τους πραγματικούς τόπους αμφισβήτησης που υπάρχουν γύρω από την αυξανόμενη πολιτική προβολή της διάστασης του “προσωρινού”. Έτσι, αντίθετα, το ριζοσπαστικό πολιτικό δυναμικό του “προσωρινού” δεν έχει διαφύγει της προσοχής των υπευθύνων χάραξης πολιτικής, οι οποίοι συχνά προσπαθούν να εξορύξουν - ανασύρουν μία “νομιμότητα” μέσω της παραδοσιακής σύνδεσης μεταξύ της κοινοτικής κινητοποίησης και της προσωρινής χρήσης. Στο Ηνωμένο Βασίλειο, αυτό προσέδωσε δημοσιότητα σε μια ρητορική «τοπικότητας» (localism), γεγονός που πρόσφερε ad hoc χρηματοδότηση, στην κατεύθυνση μίας κοινοτικής ανάπτυξης ως υποτιθέμενο αντίβαρο στη λιτότητα του δημόσιου τομέα και στο πλαίσιο μιας ευρύτερης, νεοφιλελεύθερης στάσης απέναντι στο κράτος (Williams, Goodwin, & Cloke, 2014; Featherstone, Ince, Mackinnon, Strauss, & Cumbers, 2012).⁷² Η TU έχει συγκεντρώσει εντυπωσιακά ευρύ ενδιαφέρον σε σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα. Ωστόσο, παρά την προέλευσή της από δραστηριότητες υπό την ηγεσία της κοινότητας, ακτιβιστικές, μη εγκεκριμένες και ακόμη και ανατρεπτικές, η TU τείνει (αν δεν είναι ήδη έτσι) να γίνει αποδεκτή από τις επικρατούσες «νεοφιλελεύθερες

⁶⁸ Webb D., *Tactical Urbanism: Delineating a Critical Praxis*, σελ. 2

⁶⁹ όπως 68, σελ. 3.

⁷⁰ όπως 68, σελ. 4.

⁷¹ όπως 68, σελ. 4.

⁷² όπως 68, σελ. 2.

αναπτυξιακές ατζέντες» (Peck 2005). Ως μία φράση που προκαλεί μια «cool» αίσθηση δημιουργικής αισθητικής, η TU χρησιμοποιείται ήδη από δημάρχους και φορείς αστικής πολιτικής στο πλαίσιο της «αστικής ανάπλασης» σε μια εποχή ύφεσης μετά το 2008. Εδώ είναι που σχηματίζεται ένα ερώτημα, αν η TU αρχίζει να διαχωρίζεται από την πηγή, από το ήθος των πολιτών και των ακτιβιστών της ώστε να αποτελέσει μέρος μίας καθομιλουμένης, μίας «cool» δημιουργικής γλώσσας αστικής πολιτικής.⁷³ Είναι η παραδοσιακή συσχέτιση των τακτικών άμεσης δράσης με την αντι-ηγεμονική πρακτική που έχει προκαλέσει [...] προβληματισμούς σε σχέση με την TU, και για τη μετάβαση αυτής της προσέγγισης σε χώρους όπως η παροχή συμβουλών αστικού σχεδιασμού, που βρίσκονται πέρα από τη ριζοσπαστική προέλευσή της.

Οι χαλαροί στόχοι των *practicioners*, γίνονται αισθητοί με φράσεις όπως « *to move our cities forward* » (Lydon & Garcia, 2015, σελ. 10) ή ως αρωγοί στη μετάφραση της έκφρασης « *the need for change* » (Lydon & Garcia, 2015, σελ. 12) προς μία πραγματική αλλαγή. Θεωρούνται ως ένδειξη μιας “πολιτικής θολούρας” που δεν εκτιμά επαρκώς τις αγωνίες και τους αγώνες στο αστικό πεδίο. Με αυτό συνδυάζεται ο φόβος ότι το ριζικό δυναμικό της TU χάνεται σε πιο κυρίαρχες προσεγγίσεις, οι οποίες απλώς εδραιώνουν καθιερωμένα πλαίσια δημοκρατίας και συναφείς μορφές οικονομικής ισχύος.⁷⁴

Ως όχημα για αυτή την άποψη χρησιμοποιείται μία εκτίμηση ότι αποτελεί μία πρόσφατη πολιτική γλώσσα που μοιάζει και εμπλέκεται στον λόγο της *Creative City*, όπως ξεκίνησε από τους Landry και Bianchini (1995) και στη συνέχεια έγινε δημοφιλής από τον Florida (Florida 2002a, 2002b, 2012).⁷⁵ Ο Richard Florida στηρίζεται στην ποσοτικοποίηση διαφόρων μετρήσεων του «δημιουργικού δυναμικού» (*creative potential*) μιας πόλης και στη συνέχεια ταξινομεί τις πόλεις με βάση τον «δείκτη δημιουργικότητάς» τους (*creativity index*). Αυτό, με τη σειρά του, ενθαρρύνει τις πόλεις να ανταγωνίζονται μεταξύ τους για υψηλότερες βαθμολογίες και τα συνακόλουθα οικονομικά οφέλη που υποτίθεται ότι τις συνοδεύουν. Για να γίνει αυτό, οι κυβερνήσεις των πόλεων θα προσλάβουν συμβουλευτικές εταιρείες για να τις συμβουλευθούν σχετικά με το πώς να ενισχύσουν το δημιουργικό τους δυναμικό, δημιουργώντας έτσι μια βιομηχανία και μια κατηγορία τεχνογνωσίας με επίκεντρο τις λεγόμενες Δημιουργικές Πόλεις (*Creative Cities*).⁷⁶ Το παράδειγμα της Δημιουργικής Πόλης (και οι ιδεολογίες της «δημιουργικής τάξης» (*creative class*) και της «δημιουργικής οικονομίας» (*creative economy*) θεωρείται ότι αντιπροσωπεύουν μία πρόσφατη ερμηνεία της νεοφιλελεύθερης αστικής ανάπτυξης και των συναφών κοινωνικών, πολιτιστικών και οικονομικών ανισοτήτων που αυτή δημιουργεί (Christophers 2008; Leslie and Catungal 2012; Peck 2005; Ponzini and Rossi 2010; Vivant 2013).⁷⁷

Επιπλέον, το ίδιο το όνομα όμως, *Tactical Urbanism*, έχει ευρύτερη ετυμολογική χροιά με βασικές έννοιες στην αστική θεωρία, συγκεκριμένα, «*tactics*» [σχετικά με το έργο του De Certeau (1984)] και «*urbanism*» [που σχετίζεται με το έργο του Lefebvre (2003)].⁷⁸ Ο De Certeau (1984) στο *The Practice of Everyday Life* διατυπώνει το πώς οι «τακτικές» (*tactics*)

⁷³ Mould O., *Tactical Urbanism: The New Vernacular of the Creative City*, σελ. 529.

⁷⁴ Webb D, *Tactical Urbanism: Delineating a Critical Praxis*, σελ. 3.

⁷⁵ όπως 73, σελ. 530.

⁷⁶ *Creative City* (wikipedia - πρόσβαση 24/12/2023) : https://en.wikipedia.org/wiki/Creative_city

⁷⁷ όπως 75.

⁷⁸ όπως 75.

μέσα στην καθημερινότητα έχουν μια έμφυτη δύναμη να αντιδρούν, να αντιστέκονται και να διεκδικούν. Κάνει μια διάκριση μεταξύ αυτού που αποκαλεί «στρατηγικές» (strategies) και «τακτικές» (tactics). Οι στρατηγικές περιέχουν, τμηματοποιούν και αποτυπώνουν. «υποθέτουν ένα μέρος που μπορεί να περιγραφεί» (1984: xix) ή ένα «τόπο που μπορεί να οριοθετηθεί από μόνος του» (1984: 36). Αντίθετα μία "τακτική" δεν έχει στη διάθεσή της καμία βάση όπου μπορεί να αξιοποιήσει τα πλεονεκτήματά της, να προετοιμάσει τις επεκτάσεις της και να εξασφαλίσει όποια ανεξαρτησία σε σχέση με περιστάσεις... *Ό,τι κερδίζει, δεν το κρατάει. Πρέπει να χειρίζεται συνεχώς την ροή των γεγονότων ώστε να μετουσιώνει τα δρώμενα (events) σε «ευκαιρίες» (opportunities).* (De Certeau 1984: xix)

Έτσι, όπως ένας ιός υπολογιστή που μολύνει αργά έναν σκληρό δίσκο [...], μια τακτική διεισδύει στην ολότητα, ανατρέποντάς την από μέσα, ενώ ποτέ δεν διεκδικεί έναν λειτουργικό ή αναγνωρίσιμο χώρο. Μπορεί να χρησιμοποιήσει τις υπάρχουσες υποδομές που προσφέρονται (από τη στρατηγική), αλλά ποτέ να μην διεκδικήσει έναν δικό της χώρο ή επικράτεια, καθώς αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει να ασχοληθεί με το σύστημα με τους δικούς του όρους. Είναι η απουσία του χωρικού προσδιορισμού (aspatiality), που καθιστά την "τακτική" αλώβητη απέναντι στην ιδιοποίηση μέσω του στρατηγικού ελέγχου, καθώς οι στρατηγικές προκύπτουν και μέσω της διεκδίκησης του χώρου. Ο λόγος του De Certeau φέρνει στο προσκήνιο τις πρακτικές που κατατάσσονται στο φάσμα δραστηριοτήτων της TU, αλλά έχουν μεταμορφωθεί μέσω μιας πολιτικά ουδέτερης και φιλικής προς τον καπιταλισμό αφήγησης, που έχει καταστήσει αυτές τις τακτικές, μέρος μιας αστικής στρατηγικής. Αυτές οι δραστηριότητες μπορούν να πραγματοποιηθούν υπό την έννοια ότι οικειοποιούνται εκ νέου, αναδιαμορφώνουν και ζωντανεύουν ένα συγκεκριμένο μέρος προσωρινά, αλλά μόλις αυτές οι πρακτικές "καταλάβουν" κάποιον χώρο της πόλης μέσω της εμπλοκής τους και της συνομιλίας τους με εγγενείς στρατηγικές (το φάσμα της neoliberal urban development για παράδειγμα), παύουν να είναι "τακτικές" (tactics) και γίνονται μέρος της στρατηγικής της πόλης. Με άλλα λόγια, η "τακτική" (tactic) είναι η στιγμή της απελευθέρωσης από την πολιτική στρατηγική, η αρχική σπίθα της δημιουργικότητας.⁷⁹

Περνώντας στο 2ο συνθετικό, ο Lefebvre (2003 [2003]) όρισε την έννοια του "urbanism" ως μια ιδεολογία υπέρ της μαζικής παραγωγής μιας αστικότητας του καταναλωτικού καπιταλισμού. Κρίνοντας την αστική κατάσταση, ως δημιουργία της «βιομηχανικής πόλης», [...] υποστηρίζει αντ' αυτού μια αστική κοινωνία που αμφισβητεί συνεχώς το status quo και πιέζει για μια πιο κοινωνικά δίκαιη πόλη. Αυτό θα μπορούσε επομένως να θεωρηθεί ότι περικλείει τις ιδεολογίες των δραστηριοτήτων του TU. Ωστόσο, το επιχείρημα του Lefebvre είναι ότι η ίδια η αστική ιδέα (urbanism), έχει συμπεριλάβει τα πάντα, ακόμα και το "καθημερινό" στοιχείο. [...] Επομένως, ο όρος "urbanism" υποδηλώνει ακαμψία, συγκεκριμένες δομές και, όπως υποστηρίζει ο Lefebvre (2003: 162), «μια κοινή πολιτική οικονομία». Ως εκ τούτου, η TU χάνει την ιδιαίτερη ικανότητα της ως "τακτική" και γίνεται περισσότερο μέρος μιας αστικής στρατηγικής – σύμφωνα τουλάχιστον με τη περιγραφή της αστικοποίησης κατά τον Lefebvre.⁸⁰

Από μία άλλη πλευρά υποστηρίζεται ότι συγκεκριμένες αρθρώσεις μίας πρακτικής "tactical urbanism" έχουν τη δυνατότητα να αμφισβητήσουν αυτό που η Chantal Mouffe

⁷⁹ Mould O., Tactical Urbanism: The New Vernacular of the Creative City, σελ. 533,534.

⁸⁰ όπως 79.

ονόμασε τη «συσσωματωμένη» και «διαβουλευτική» φύση των καθιερωμένων φιλελεύθερων δημοκρατικών θεσμών. Η Mouffe υποστηρίζει, ως μέρος της έκκλησής της για μια αγωνιστική μορφή πλουραλισμού, ότι αυτό το χαρακτηριστικό των καθιερωμένων θεσμών έχει ως αποτέλεσμα τον αποκλεισμό και την απονομιμοποίηση άλλων μορφών πολιτικής μέσα στην κοινωνία (Mouffe, 2005, σ. 24). Μία πρακτική "tactical urbanism" έχει τη δυνατότητα να ανταποκριθεί σε αυτές τις προκλήσεις, ανοίγοντας εναλλακτικούς πολιτικούς χώρους εντός της πόλης, καθώς και εναλλακτικές μεθόδους πολιτικής συζήτησης που δεν εξαρτώνται, ούτε επικεντρώνονται γύρω από, λεκτικές (verbal) ή κειμενικές (textual) διαμάχες. Αυτές ενσωματώνουν αυτό που θα μπορούσε να επονομασθεί ως κάτι «περισσότερο από μία λεκτική» συζήτηση για το μέλλον ενός τόπου: συζητήσεις που επικεντρώνονται στη χρήση της τέχνης, των αντικειμένων και άλλων περιβαλλοντικών αλλαγών για να πυροδοτήσουν αντιδράσεις, για παράδειγμα από κατοίκους της περιοχής ή από πολιτικούς. Οι πρακτικές "tactical urbanism", εντός αυτής της αντίληψης, βρίσκονται σε μια ευρύτερη στροφή προς την αναγνώριση της «κοινωνικοϋλικότητας» (sociomateriality) της πράξης (McFarlane, 2011, p. 734), και μαζί της, των δυνατοτήτων μιας διευρυμένης παλέτας εργαλείων και τακτικών που διατίθενται σε όσους θέλουν να επηρεάσουν το μέλλον των τόπων. Ξεφεύγουν από τις παραδοσιακές προσεγγίσεις σχεδιασμού που υποστήριξαν έναν γραμμικό διαχωρισμό της συζήτησης από τη δράση. Αντίθετα ενσωματώνοντας δράση, με τη μορφή ενός πειραματισμού που περιλαμβάνει προσωρινές φυσικές αλλαγές και κοινωνικά γεγονότα, καθίστανται παράγοντες καθοριστικής σημασίας στη διαδικασία κατανόησης των τόπων και του πιθανού μέλλοντός τους (βλ. Beauregard , 2015).⁸¹

Πηγή εικόνας, web:

<https://www.re-thinkingthefuture.com/architectural-community/a6698-why-tactical-urbanism-is-important/>

Οι πρακτικές TU είναι ένα αυξανόμενο φαινόμενο στην άσκηση αστικής πολιτικής, ενώ ως έννοια διαφαίνεται σε πολλές τρέχουσες συζητήσεις εντός αστικών μελετών (Edensor et al. 2010; Hou 2010).⁸² Σε ένα πολιτικό-οικονομικό περιβάλλον που κυριαρχείται από τη νεοφιλελεύθερη οικονομία και τη λιτότητα, υπάρχουν πολλοί λόγοι για να είμαστε καχύποπτοι για τους πραγματικούς λόγους που ωθούν τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής,

⁸¹ Webb D., Tactical Urbanism: Delineating a Critical Praxis, σελ. 6.

⁸² Mould O., Tactical Urbanism: The New Vernacular of the Creative City, σελ. 537.

στο θέμα της προώθησης της δράσης πέρα από το κράτος (Swynghedouw, 2005). Ο Wagenaar και ο Healey ρωτούν παρομοίως «πώς πρέπει να αποφευχθεί ο κίνδυνος της συνεπιλογής και της ενσωμάτωσης (των εναλλακτικών πρακτικών) σε συντηρητικές ή νεοφιλελεύθερες ατζέντες;» (2015, σελ. 559). Ενδεχομένως λοιπόν, η επιστράτευση και της πολιτικής θεωρίας ως μέσου ανάλυσης και περιγραφής ενός σύνθετου φαινομένου ως προς τα απλά ή θεμελιώδη συστατικά του, με σκοπό να παραχθεί μια επαρκή εξήγηση, θα μπορούσε να ήταν μία λύση, λαμβάνοντας υπ' όψιν ότι υφίσταται ενδεχόμενο ρίσκο διαβλέποντας την πρακτική του σχεδιασμού απλώς ως τη άρθρωση μιας συγκεκριμένης πολιτικής ιδεολογίας. Οι πρακτικές του "tactical urbanism" ως συνεργατικές προσεγγίσεις για τον μετασχηματισμό του συστήματος, φαίνεται να αντιπροσωπεύουν μία πολύ καλή προοπτική για μια ριζοσπαστικά πολιτική μορφή τακτικής πολεοδομικής πρακτικής, που να είναι ικανή για την προώθηση της αλλαγής μέσα σε ένα δύσκολο πλαίσιο δημοσιονομικών κρίσεων και θεσμικής αδράνειας. Ωστόσο, εάν πρόκειται να επιδιωχθεί ένα τέτοιο εγχείρημα, θεωρείται μάλλον απαραίτητο να εξεταστεί ποιοτικά και να εξαχθούν γενικευμένες παρατηρήσεις για το πώς χρησιμοποιείται η όποια συγκεκριμένη "τακτική" αστικοποίησης.⁸³ Ενδεχομένως λοιπόν, αντί οι εφαρμογές που κινούνται εντός του "tactical urbaning" να εργαλειοποιηθούν με σκοπό την κοινωνική χειραγώγηση, τον πολιτικό έλεγχο, την προσωπική ευχαρίστηση, και την εταιρική κερδοφορία, θα μπορούσαν διαμέσου του δυναμικού του σχεδιασμού να επανακινητοποιηθούν ως εργαλείο ενδυνάμωσης των χρηστών του χώρου, καθιστώντας τους ικανούς να οικειοποιηθούν τον αστικό χώρο, προσαρμόζοντάς τον στις ανάγκες τους, μεταμορφώνοντάς τον διαρκώς, παράγοντας έτσι, μία διαφορετική πόλη από αυτήν που θα μπορούσε να φανταστεί κάποιος.⁸⁴

⁸³ Webb D., Tactical Urbanism: Delineating a Critical Praxis, σελ. 13.

⁸⁴ Brenner N., Is "Tactical Urbanism" an Alternative to Neoliberal Urbanism?

Επιλεγμένες Συμμετοχικές διαδικασίες.

Εικόνα: ©Patricio Betteo (Mexico) – Never Ever After, 2008, BrandStudio Press, ISBN: 978-1-934623

A. Επιλεγμένες Συμμετοχικές Διαδικασίες σε διεθνές επίπεδο.

Η επιλογή των συμμετοχικών διαδικασιών οι οποίες επιλέχθηκαν δεν είναι τυχαίες. Αν μιλήσουμε για την περίπτωση των Living Street στην Γάνδη, επιλέχθηκε ως ένα χαρακτηριστικό είδος πειραματισμού με τους δρόμους της πόλης όπου έχει γίνει ένα δημοφιλές εργαλείο που χρησιμοποιείται από σχεδιαστές, υπεύθυνους χάραξης πολιτικής και πολίτες που διερευνούν τρόπους μείωσης του χώρου για τα αυτοκίνητα στους δρόμους με παράλληλη αύξηση το χώρου για παιχνίδι, κοινωνικοποίηση και πράσινο. Τα λεγόμενα *πειράματα του δρόμου της πόλης* αποτελούν «σκοπίμες και προσωρινές αλλαγές της χρήσης του δρόμου, των κανονισμών λειτουργίας τους ή/και της μορφής τους, με χαρακτηριστικό στόχο μια μετατόπιση από την μηχανοκίνητη επικυριαρχία στην χρήση τους, στην μη μηχανοκίνητη κυριαρχία. Στοχεύουν στην εξερεύνηση της συστημικής αλλαγής στην αστική κινητικότητα, με την απόδοση των δρόμων της κίνησης των αυτοκινήτων, ως δρόμους για τους ανθρώπους (Bertolini, 2020, σελ. 735).⁸⁵

Όσον αφορά την προσωρινή επανάχρηση κελύφους του De Meubelfabriek du Ghent επιλέχθηκε δεδομένης της διαθεματικότητας στο προφίλ των συμμετεχόντων (δημοτικοί αντιπρόσωποι και κοινωνικοί λειτουργοί, συμμετέχοντες χρήστες και εξωτερικοί σύμβουλοι) και της συνακόλουθής τους εμπειρίας όπου επιτρέπει μια ανάλυση που επικεντρώνεται κυρίως στο θεσμικό πλαίσιο, αλλά και στον ρόλο των συμμετεχόντων, στην επιτόπου εμπειρία που έχει συγκεντρωθεί μέσα στα τρία χρόνια επιτυχούς πορείας του έργου, ενώ εκτιμάται ότι μπορεί να λειτουργήσει ως σημείο αναφοράς και να παρέχει εργαλεία με τα οποία να μπορέσουμε να ενισχύσουμε διαδικασίες συμμετοχικότητας των πολιτών στο ελληνικό πλαίσιο, ειδικά υπό το πρίσμα της αξιοποίησης ανενεργών εκτάσεων και κτηρίων και της ενδυνάμωσης τοπικών κοινωνιών.⁸⁶

Η περίπτωση των σχεδίων ανάπτυξης συγκροτημάτων κοινωνικών κατοικιών, και το πρόγραμμα «Newham High Streets» στον Ηνωμένο Βασίλειο, επιλέχθηκε διότι αναδεικνύει κάποια σημαντικά ερωτήματα σχετικά με το πώς μπορούμε να υποστηρίξουμε τον προορατικό σχεδιασμό, ώστε οι τοπικές Αρχές να συνεργάζονται με τοπικές κοινότητες για να σχεδιάσουν και να επέμβουν συλλογικά, βοηθώντας τις πόλεις τους να μεταβούν σε ένα πιο ανθεκτικό μέλλον. Ποιες μέθοδοι και ποιες δομές θα ήταν χρήσιμες για να προωθηθεί η προορατική συμμετοχή; Ποιες είναι οι μεγαλύτερες προκλήσεις που αντιμετωπίζουμε σε μια τέτοια προσπάθεια; Ένα ζητούμενο, ειδικά όταν η έλλειψη επαρκών πόρων και οι ανταγωνιστικές κεντροποιημένες πηγές χρηματοδότησης με χρονοβόρες και πολύπλοκες αιτήσεις τείνουν να οδηγούν τις τοπικές αρχές [...] προς έναν περισσότερο κοντόφθαλμο, αντιδραστικό σχεδιασμό και ανάπτυξη, ενώ [απουσιάζουν] τα προορατικά έργα που μπορούν να αποφέρουν μεγαλύτερα δημόσια οφέλη.⁸⁷

⁸⁵ Living Streets - From citizen engagement to citizen ownership, a guidebook for municipalities, https://www.euki.de/wp-content/uploads/2022/08/19_047_LivingStreet_Guidebook.pdf

⁸⁶ Γιαννέλος Δ., Η «προσωρινή χρήση» ως εργαλείο αστικής ανανέωσης: Το παράδειγμα του «De Meubelfabriek» στη Γάνδη, σελ. 376.

⁸⁷ Κατρίνη Ε., Agrawal P., Προορατικός σχεδιασμός: Μαθαίνοντας από το πεδίο - Μια συζήτηση για τις μεθόδους, τις δομές και τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι τοπικές Αρχές κατά τη μετάβασή τους σε πιο προορατικούς τρόπους σχεδιασμού, αντί της διαιώνισης αντιδραστικών πρακτικών σε ένα χρηματοδοτικά ασταθές τοπίο, σελ. 215.

Τα τελευταία είκοσι χρόνια δίνεται διεθνώς όλο και μεγαλύτερη έμφαση σε ζητήματα έμφυλης ισότητας, το οποίο αποτελεί σημαντικό, αν και όχι αρκετό, βήμα προόδου. Με αφορμή την ένταξη της ισότητας των φύλων στους στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών, διεθνείς οργανισμοί έχουν υποστηρίξει την διαμόρφωση στρατηγικών σε διάφορους τομείς για την σταδιακή εδραίωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της ισότητας των φύλων για όλες τις γυναίκες και τα κορίτσια. Σε αυτό το πλαίσιο, οι πόλεις αποτελούν τόπους που προσφέρουν ευκαιρίες για την ενδυνάμωση των γυναικών μέσω της εργασίας, της εκπαίδευσης και των δυνατοτήτων δικτύωσης. Οι αστικοί χώροι, σχεδιασμένοι κυρίως μέσω προτύπων που εστιάζουν στον άνδρα, τείνουν να διαιωνίζουν τις ανισότητες. Στην Ελλάδα, παρά τις νομικές διατάξεις για την ισότητα των φύλων, υπάρχουν πολλές πτυχές της ζωής στις οποίες τα έμφυλα ζητήματα περιθωριοποιούνται και διατηρούνται οι διακρίσεις και οι ανισότητες. Οι τοπικές αρχές έχουν πρόσφατα ενσωματώσει πολιτικές ισότητας των φύλων για να ευθυγραμμιστούν με διεθνή πρότυπα και να αναζητήσουν χρηματοδότηση, ωστόσο οι προκλήσεις παραμένουν λόγω και της έλλειψης δεδομένων που αφορούν το φύλο. Η πανδημία COVID 19 και οι επακόλουθοι περιορισμοί έδωσαν αφορμή για νέες σκέψεις για τον αστικό χώρο, τις υποδομές, την κινητικότητα, τις υπηρεσίες και τις έμφυλες ανισότητες. Αναδεικνύεται λοιπόν η σημασία που έχει ένας αστικός σχεδιασμός που ανταποκρίνεται στις ανάγκες, τις προσδοκίες, και τις επιθυμίες των γυναικών και άλλων έμφυλων υποκειμενικοτήτων, αναγνωρίζοντας τη συνεισφορά τους στη διαμόρφωση του χώρου της πόλης και την υποχρέωση του αστικού περιβάλλοντος να συμπεριλάβει όλες τις κατοίκους και χρήστριές του. Τα συμμετοχικά εργαλεία, που χρησιμοποιεί διαρκώς ο φεμινιστικός σχεδιασμός δεν παρέχουν απλώς δεδομένα στους λήπτες και τις λήπτριες αποφάσεων, αλλά ενδυναμώνουν τις κατοίκους της πόλης ώστε να οραματιστούν και να διεκδικήσουν το δικαίωμά τους στη πόλη.⁸⁸ Εν ολίγοις, όπως συμβαίνει στην πόλη της Βαρκελώνης μέσω των πολιτικών που εφαρμόζονται από το *Barcelona en Comú*⁸⁹, και αποσκοπούν στην συμπερίληψη των γυναικών στις πολιτικές αποφάσεις, και στον σχεδιασμό της πόλης.

⁸⁸ Αλεξίου Π., Αξαρχή Δ., Βλαχάκη Μ., Γρηγοριάδου Ε., Καλλίτσης Φ., Πρέντου Π., επιστ. σύμβουλος Ντίνα Βαΐου, Σχεδιάζοντας για όλες - Η οπτική του φύλου στον χώρο της ελληνικής πόλης, *περίληψη*.

⁸⁹ *Barcelona en Comú*: Πολιτικό κόμμα / πλατφόρμα πολιτών και προοδευτικών κοινωνικών και πολιτικών οργανώσεων που αναδείχθηκε πρώτο στις δημοτικές εκλογές της Βαρκελώνης το 2015.

<https://barcelonaencomu.cat/>

A.1 “Living Street” concept, έργο προσωρινής χρήσης - η περίπτωση της περιοχής του Brugse Poort, Ghent (Γάνδη), Βέλγιο.

Η ιδέα της "Living Street" ξεκίνησε το 2012, όταν μια δεξαμενή σκέψης (think tank) που αποτελείται από δημοσίους υπαλλήλους, πολίτες και επιχειρηματίες, συλλογίζεται για το μέλλον της Γάνδης όσον αφορά τη βιώσιμη κινητικότητα, μια εστίαση που συμπίπτει απόλυτα με τη φιλοδοξία της πόλης να γίνει κλιματικά ουδέτερη έως το 2050.⁹⁰

Έτσι, η πόλη Ghent ρώτησε τους κατοίκους τι είδους βιώσιμη πόλη οραματίζονται για το μέλλον και δημιούργησε τον απαραίτητο χώρο για πειραματισμούς. Αυτός ο χώρος [θεωρήθηκε ότι] ήταν βασικός για να αναπτυχθούν και να εφαρμοστούν [οι όποιες] νέες ιδέες.⁹¹

Μια Living Street συνεπάγεται το κλείσιμο μίας κατοικημένης οδού στην κυκλοφορία και στο πάρκινγκ για αρκετούς μήνες, συνήθως στο καλοκαίρι. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, ο δρόμος επαναπροσδιορίζεται ως χώρος για δοκιμή εναλλακτικών στρατηγικών κινητικότητας, όπως κοινή χρήση ποδηλάτων, συλλογική στάθμευση, εναλλακτική δρομολόγηση και, κυρίως, για χρήση ως δημόσιος χώρος (Blust et al., 2019)⁹² Αποτελεί μια προσέγγιση όπου θα διασφαλίσει ότι δεν ξεχνάμε για ποιους προορίζονται οι δρόμοι, ενώ πλαισιώνει τους κατοίκους ως ιδιοκτήτες και προγραμματιστές. Δεν θεωρούνται απλοί χρήστες, κάτι που πραγματώνεται διαμέσου της συλλογικότητας κατά τον σχεδιασμό. Σε μια Living Street, οι κάτοικοι γνωρίζονται μεταξύ τους, συναντιούνται και συζητούν για τις ανάγκες του δρόμου που μένουν. Φαντάζονται μαζί πώς θα ήταν ο ιδανικός δρόμος τους και σκέφτονται λύσεις για να φτάσουν μαζί σε αυτό το όραμα. Το πιο σημαντικό είναι ότι οι κάτοικοι θεωρούνται ως ειδικοί στον σχεδιασμό των δρόμων τους. Αυτό είναι που σηματοδοτεί την διαδικασία ως κάτι παραπάνω από μια ιστορία ατόμων που προσπαθούν να φτιάξουν τον δικό τους δρόμο χωρίς αυτοκίνητα.⁹³

⁹⁰ Oosterlynck S., Vanoutrive T. and Wymeersch Van E., The political ambivalences of participatory planning initiatives, σελ. 7, University of Antwerp, Belgium, 2018, <https://doi.org/10.1177/1473095218812514>.

⁹¹ Living Streets - From citizen engagement to citizen ownership, a guidebook for municipalities, https://www.euki.de/wp-content/uploads/2022/08/19_047_LivingStreet_Guidebook.pdf

⁹² Bertolini L., VanHoose K., The role of municipalities and their impact on the transitional capacity of city street experiments: Lessons from Ghent, <https://doi.org/10.1016/j.cities.2023.104402>

⁹³ όπως 91.

Πηγή ιστοσελίδα: citychangers.org - The Streets Are Alive In Ghent: It's More Than Just Removing Traffic, It's Bringing People Together - <https://citychangers.org/the-streets-are-alive-in-ghent/> πρόσβαση 13/01/2024

Κάτοικοι και τοπικοί σύλλογοι πρωτοστάτησαν και συμμετείχαν σε συζητήσεις για τους δρόμους που φαντάζονταν. Μέσω μιας πολύ αναγκαίας προσέγγισης "από κάτω προς τα πάνω", οι κάτοικοι πήραν τον πλήρη έλεγχο της διαδικασίας και οι Living Streets άρχισαν να αναπτύσσονται, σχεδόν οργανικά. Αποφάσισαν τι να κάνουν, πώς να το κάνουν [...], ενώ το Trojan Lab, μια πρώην τοπική δεξαμενή σκέψης υποστήριξε τη διαδικασία ως εμπνευστής και καταλύτης επί των διαδικαστικών. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η συνδημιουργία και η συμφωνία μεταξύ των κατοίκων ήταν απαραίτητη προϋπόθεση για να προχωρήσει οποιαδήποτε ιδέα και μόνο τότε οι ιδέες θα μπορούσαν να γίνουν πραγματικά έργα. Δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι αυτή η προσέγγιση στον ρυμοτομικό σχεδιασμό είναι πιο αποτελεσματική από την άμεση εκτέλεση - εφαρμογή (implementation) από τον δήμο. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι, σε αντίθεση με έναν δημοτικό σχεδιασμό, ένα έργο Living Street είναι πιο πιθανό να καλύψει τις ανάγκες της γειτονιάς.⁹⁴

Το Trojan Lab παρέχει στους κατοίκους της οργάνωσης υλικότεχνική υποστήριξη, διευκολύνει την επικοινωνία μεταξύ της διοίκησης της πόλης και των κατοίκων και μεσολαβεί όταν προκύπτουν συγκρούσεις. Ενώ οι κάτοικοι είναι ελεύθεροι να επιλέξουν πώς να επανασχεδιάσουν το δρόμο τους, συχνά ωστόσο, ο σχεδιασμός περιλαμβάνει μια ζώνη χαμηλής κυκλοφορίας ή χωρίς αυτοκίνητα, που καλύπτει την ασφαλτο με τεχνητό χλοοτάπητα και αντικαθιστά τους χώρους στάθμευσης με πολύχρωμα τραπέζια για πικνίκ, αυτοσχέδια κουτιά λουλουδιών, έπιπλα για τον δρόμο και αναδυόμενα μπαρ.

Το πείραμα των Living Streets αναπτύχθηκε σταδιακά, ξεκινώντας με 2 Living Streets το 2013, αυξάνοντας σταθερά σε 18 Living Streets το 2016. Με 46 Living Streets που έχουν ήδη οργανωθεί μεταξύ 2013 και 2017, αυτή η πρωτοβουλία έχει ενσωματωθεί όλο και περισσότερο στον αστικό ιστό της Γάνδης, ενώ γίνονται δημοφιλείς σε πόλεις σε όλη την Ευρώπη επίσης. Τέσσερις Πόλεις όπως το Άμστερνταμ, οι Βρυξέλλες, η Ουτρέχτη και το Ρότερνταμ ήδη πειραματίζονται με τη δική τους εκδοχή μίας "Living Street", άλλες πόλεις

⁹⁴ Living Streets - From citizen engagement to citizen ownership, a guidebook for municipalities, https://www.euki.de/wp-content/uploads/2022/08/19_047_LivingStreet_Guidebook.pdf

όπως το Τορίνο (Ιταλία) και το Milton Keynes (Μεγ. Βρετανία) δείχνουν ότι ενδιαφέρονται για το concept.⁹⁵ Εξάλλου αυτά "τα αστικά πειράματα «συμβαίνουν σε ιστορικά διαμορφωμένους χώρους με [...] καθιερωμένες θεσμικές ρυθμίσεις, δίκτυα κατεστημένων παραγόντων, πόρους ειδικούς για την περιοχή, σχέσεις εξουσίας, πολιτιστικές προτιμήσεις, αστικούς λόγους και υλικές υποδομές (Raven et al., 2017, σελ. 260)".⁹⁶

Οι οπαδοί των Living Streets επαινούν την πρωτοβουλία για την εμβάθυνση της τοπικής δημοκρατίας, για την ικανότητά της να ενθαρρύνει το αίσθημα συνοχής στους δρόμους και να δημιουργεί περισσότερα αστικό πράσινο στη γειτονιά. Από το 2018 και μετά, η πόλη της Γάνδης ανέλαβε τον βοηθητικό ρόλο από την Trojan Lab, καθιστώντας μόνιμη, ορατή και σαφώς διακριτή την πρωτοβουλία αυτή στην πολιτική που διέπει τον σχεδιασμό της πόλης.

Ωστόσο, οι Living Streets δημιούργησαν επίσης πολλές εντάσεις, ειδικά στη γειτονιά του Brugse Poort, μιας πυκνοκατοικημένης, μειονεκτικής και εθνοτικά διαφορετικής περιοχής. Αυτή η Living Street προκάλεσε υψηλότερες εντάσεις μεταξύ των κατοίκων σε σχέση με προηγούμενα πειράματα, οδηγώντας σε έντονες συζητήσεις στο Δημοτικό Συμβούλιο με τα κόμματα της αντιπολίτευσης, να αμφισβητούν την νομιμότητα και την δημοκρατική βάση αυτής της πρωτοβουλίας.⁹⁷

Εντέλει, διαπιστώθηκε αν και οι Living Streets ως concept, έχουν τη δυνατότητα να διαταράξουν την συμβολική τάξη των δρόμων που κυριαρχείται από την κίνηση των αυτοκινήτων και να δημιουργήσουν μία νέα πολιτική, διαπιστώνονται σαφή όρια στη διαβουλευτική προσέγγιση που ακολουθεί η Trojan Lab. Οι συζητήσεις για τον (προσωρινό) επανασχεδιασμό των δρόμων φαίνεται ότι γίνονται στην, μάλλον στενά, οικολογικά προσανατολισμένη έννοια της βιωσιμότητας. Διαφαίνεται ότι δεν λαμβάνουν υπόψη το πλήρες φάσμα της ζωής των χρηστών / κατοίκων, που σχετίζονται και με διαφορετικές θέσεις στην αγορά εργασίας ή την υγεία τους.⁹⁸ Οι άνθρωποι που ξεκινούν το σχεδιασμό μίας Living Street πρέπει να αφιερώνουν χρόνο για να μιλήσουν με όλους τους κατοίκους, να ακούσουν τα όνειρά τους, αλλά και τις προκλήσεις και τους φόβους τους. Είναι σημαντικό να ακούγονται όλοι και όλα αυτά να λαμβάνονται υπόψη κατά την διαδικασία του σχεδιασμού μίας Living Street.⁹⁹

⁹⁵ Oosterlynck S., Vanoutrive T. and Wymeersch Van E., The political ambivalences of participatory planning initiatives, σελ. 7, University of Antwerp, Belgium, 2018, <https://doi.org/10.1177/1473095218812514>.

⁹⁶ Bertolini L., VanHoose K., The role of municipalities and their impact on the transitional capacity of city street experiments: Lessons from Ghent, <https://doi.org/10.1016/j.cities.2023.104402>

⁹⁷ όπως 95, σελ. 7.

⁹⁸ όπως 95, σελ. 17.

⁹⁹ Living Streets - From citizen engagement to citizen ownership, a guidebook for municipalities, https://www.euki.de/wp-content/uploads/2022/08/19_047_LivingStreet_Guidebook.pdf

A.2 De Meubelfabriek du Ghent, Έργο προσωρινής χρήσης - επαναχρησιμοποίηση κελύφους.

Το οικοπέδο εντός του οποίου εδράζεται το κέλυφος με έκταση περίπου 8.000 τ.μ., στέγαζε μία βιομηχανία επίπλων η οποία έχει κλείσει, και ένα γήπεδο bowling, το οποίο πλέον έχει κατεδαφιστεί. Κατόπιν αυτό αγοράστηκε από μία μερίδα επενδυτών οι οποίοι ήθελαν να αναγείρουν εντός του, συγκροτήματα κατοικιών. Οι συγκροτημένες και οργανωμένες προσπάθειες των κατοίκων, κατάφεραν να αναστείλουν την ανέγερση. Ο Δήμος της Γάνδης, αναγνωρίζοντας το πρόβλημα αποφάσισε να το αγοράσει και να το χρησιμοποιήσει για κοινωφελείς σκοπούς. Το 2017 παίρνει απόφαση το κέλυφος να παραχωρηθεί σε ομάδες κατοίκων και ομάδες πρωτοβουλιών και οργανώσεων της ευρύτερης περιοχής.

Η περιοχή που βρίσκεται το κέλυφος χαρακτηρίζεται από πολυπολιτισμικότητα, με παράλληλη έλλειψη κοινωνικών υποδομών και υπαίθριων χώρων. Αυτός ο παράγοντας αποτέλεσε την ειδοποιό διαφορά για τον σχεδιασμό και το είδος των δράσεων που προτεραιοποιήθηκαν που έλαβαν χώρα στον συγκεκριμένο χώρο, σε σύγκριση με αντίστοιχα και παρεμφερή εγχειρήματα στην πόλη της Γάνδης.

Η τελική ομάδα των συμμετεχόντων, η διαμόρφωση του χώρου και η μέθοδος λήψης αποφάσεων και διαχείρισης, προέκυψε μέσα από την πραγματοποίησης μίας σειράς συμμετοχικών εργαστηρίων με τους ενδιαφερόμενους και τους εκπροσώπους του Δήμου.

Το 2019 δημιουργείται και ο μη κυβερνητικός φορέας με την ονομασία “*De Meubelfabriek*”, ως οργανισμός “ομπρέλα” του εγχειρήματος.

Στο κέλυφος, και αφού οι συμμετέχουσες ομάδες διαμόρφωσαν τον δικό τους χώρο, πλέον συναντάμε ποικίλες χρήσεις όπως γραφεία, αίθουσες σεμιναρίων, αίθουσες για συναυλίες, μουσικά στούντιο, κοινόχρηστη κουζίνα, γυμναστήρια κλπ. Ο εξωτερικός χώρος που αποτελεί και τον κύριο τόπο επικοινωνίας με τους κατοίκους της γειτονιάς, χρησιμοποιείται για ποικίλες εκδηλώσεις.

Σημαντικό ρόλο στην πορεία του έργου κατέχει η οργάνωση του Δήμου. Ο Δήμος της Γάνδης έχοντας ήδη πείρα μίας δεκαετίας επί του αντικειμένου, χρησιμοποιεί πλέον, συγκεκριμένα εργαλεία και μεθοδολογία, διαφοροποιημένα κατάλληλα και σύμφωνα με τις ανάγκες του κάθε εγχειρήματος.

Συνοπτικά χρησιμοποιεί:

1. **Temporary Use Fund:** Είναι το χρηματοδοτικό εκείνο ταμείο το οποίο υποστηρίζει βασικά έργα συντήρησης των κτιρίων, παροχής βασικών υποδομών, ύδρευση, ηλεκτρισμό κλπ.
2. **Match Making Workshop for an empty library.** Εργαλείο συνταιριάσματος, ο τρόπος δηλαδή που συνδέονται ο κενός χώρος, το ενεργό δυναμικό περί αυτού, και οι ποικίλες ομάδες που διεκδικούν μερίδιο από την χρήση του
3. **Neighbourhood Managers:** Ο ρόλος που αποδίδεται στον “διαχειριστή της γειτονιάς”. Για να κατανοήσουμε καλύτερα τι καλείται να εξυπηρετήσει αυτός: Η Γάνδη χωρίζεται χονδρικά σε 25 τέτοιες “γειτονιές”. Περιγραφικά θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι ο υπάλληλος του Δήμου ο οποίος λειτουργεί ως διαμεσολαβητής μεταξύ των κατοίκων της κάθε γειτονιάς, βρίσκεται σε διαρκή επαφή μαζί τους, γνωρίζει τις ανάγκες τους, ενώ ταυτόχρονα μιλάει και με το κέντρο λήψης αποφάσεων.

Πηγή επίσημη ιστοσελίδα εγχειρήματος: <https://www.demeubelfabriek.gent/> πρόσβαση 13/01/2024

Στο συγκεκριμένο εγχείρημα ο Δήμος ενεργοποίησε ακόμη ένα εργαλείο, διορίζοντας ένα ακόμη υπάλληλο, ως “community worker”. Αυτός επιφορτίστηκε το έργο του διαμεσολαβητή - συντονισμού των ομάδων εσωτερικά του εγχειρήματος, του Meubelfabriek δηλαδή, μεταξύ του νομικού προσώπου του De Meubelfabriek και του Δήμου, και ως αυτός που προτείνει και συνδιαμορφώνει με τους συμμετέχοντες εκείνα τα μεθοδολογικά εργαλεία λήψης αποφάσεων και λειτουργίας του χώρου.

Στα πλαίσια της λήψης αποφάσεων πραγματοποιείται μηνιαία συνέλευση, τα θέματα της οποίας, σε πρώτη φάση μέλη συγκεντρώνονται και οργανώνονται με την αρωγή των υπαλλήλων του Δήμου, ενώ πλέον η ατζέντα των θεμάτων της συνέλευσης (meeting agenda), οργανώνεται από μέλη των ομάδων που δραστηριοποιούνται στο κτιριακό συγκρότημα, και είναι επιφορτισμένα με αυτό το καθήκον.

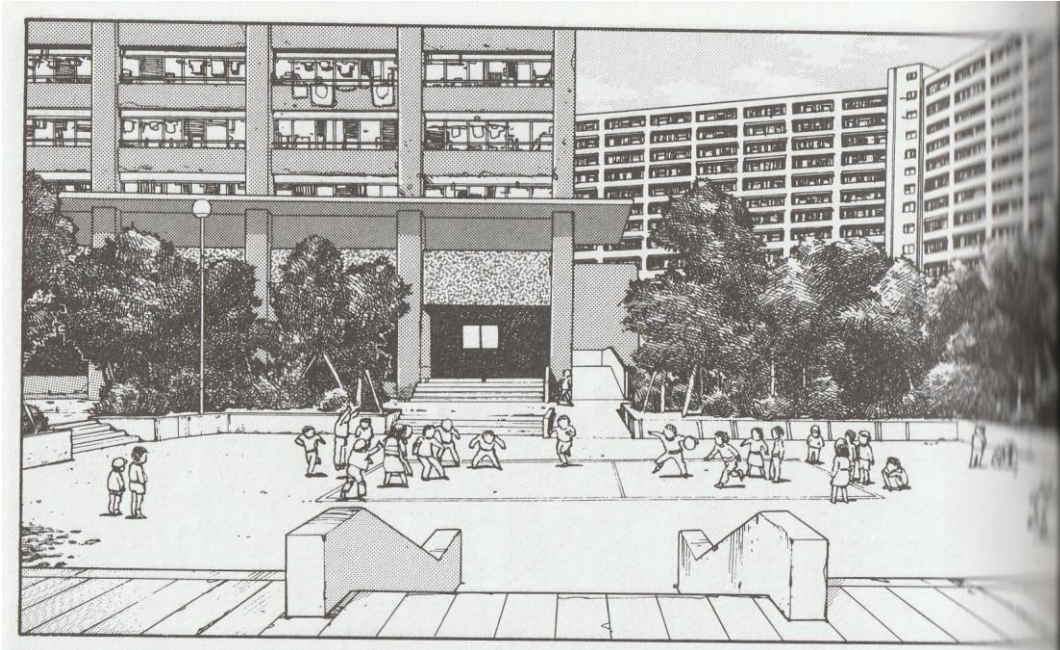
Παράλληλα υπάρχουν ομάδες εργασίας (working groups) οι οποίες ασχολούνται με την διαχείριση τεχνικών θεμάτων, ως επί το πλείστον, όπως θέματα καθαρισμού και συντήρησης των κτιρίων, θεμάτων επικοινωνίας και προβολής μέσω δράσεων εξωστρέφειας του εγχειρήματος, όσο και οικονομικής φύσης και προγραμματισμού.

Μέσα από την λειτουργία αξιολογείται η δράση των συμμετεχόντων ομάδων και η διάθεσή τους για συνεργασία. Αυτή την στιγμή λειτουργεί ως ένα ζωντανό εργαστήριο σε σχέση με δράσεις που ενδέχεται να ικανοποιήσουν κάποιες ανάγκες της γειτονιάς. Η αξία του έγκειται στο γεγονός ότι ένα κτίριο με πολλές δυνατότητες κατέστη ικανό να στεγάσει πολλές ανάγκες, ενώ εντύπωση προκαλεί ότι η προσωρινότητα του χαρακτήρα του εγχειρήματος, αντί να επιδράσει ανασταλτικά κατά την διάρκεια της συμμετοχικής διαδικασίας, αντίθετα προκάλεσε ενθουσιασμό στους συμμετέχοντες, λειτουργώντας θα μπορούσε να πει κανείς ως καταλύτης “συμμετοχικότητας”.¹⁰⁰

¹⁰⁰ Γιαννέλος Δ.- De Meubelfabriek du Ghent, Έργο προσωρινής χρήσης - επαναχρησιμοποίηση κελύφους, (<https://www.youtube.com/watch?v=uonWfo3WwSY>) (πρόσβαση 26/10/2023)

ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ: ΠΟΛΗ, ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ & ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ, ΕΜΠΕΙΡΙΕΣ, ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ, Ψηφιακό αποθετήριο, 3.4.1, 21/11/2021, PROJECTS AREA, The "institutional" dimension of participation in Greece.

A3. Ηνωμένο Βασίλειο / σχέδια ανάπλασης συγκροτημάτων κοινωνικών κατοικιών / πρόγραμμα *Newham High Streets* / προορατική συμμετοχή.

Εικόνα: ©Katsuhiro Otomo: *Domu, a child's dream*, Dark Horse Comics, ISBN: 1-56971-611-0

Η στέγη υπήρξε διαχρονικά κεντρικό πολιτικό ζήτημα σε αυτή τη χώρα, ειδικότερα για τα τελευταία δέκα χρόνια, ενώ είναι ενδιαφέρον να δούμε πώς τα ζητήματα σχεδιασμού έχουν αρχίσει να διαμορφώνουν πολιτικές τάσεις σε τοπικό επίπεδο. [Παράγοντας που συνιστά] μια άμεση σύνδεση ανάμεσα στις τοπικές κοινότητες και τον ρόλο που [αυτές] μπορούν να παίξουν στον σχεδιασμό και στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων μέσω δημοκρατικών διαδικασιών. (Agrawal 2021, σελ. 218) Το Ηνωμένο Βασίλειο, έχει μία ικανή ιστορία [πάνω σε αυτό το ζήτημα] κατά τη διάρκεια του τελευταίου αιώνα: από τις πρωτόλειες προτάσεις του Πάτρικ Γκίντες (Patrick Geddes) ότι ο σχεδιασμός χρειάζεται να λαμβάνει υπόψη του τις ανάγκες και τις ιδέες των ανθρώπων της τοπικής κοινωνίας, μέχρι την Πράξη Σχεδιασμού και Γνωστοποίησης της Αγοράς (Planning & Compulsory Purchase Act [2004]), η οποία απαιτεί από τις τοπικές Αρχές να συμπεριλαμβάνουν στα έργα τους «εκθέσεις - αναφορές για την Εμπλοκή της Κοινότητας» (Statements of Community Involvement), [έως] την καθιέρωση των Σχεδίων Γειτονιάς (Neighborhood plans), όπως καθιερώθηκαν από την Πράξη Τοπικότητας το 2011 (Localism Act). (Κατρίνη, 2021, σελ. 216)

[...] Αυτό που είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον [...επίσης] είναι ότι η συμμετοχή της κοινότητας σε σχέση με τον αστικό σχεδιασμό, την ανάπλαση και την ανάπτυξη έχει γίνει μέρος της πολιτικής ατζέντας για όλα τα πολιτικά κόμματα, είτε είναι δεξιά, είτε αριστερά. Έτσι δημιουργήθηκε από την κυβέρνηση μία επιτροπή, γνωστή ως «Επιτροπή για να χτίζουμε πιο όμορφα και πιο καλά» (Build Beautiful Build Better Commission), που ένας από τους κύριους στόχους της ήταν να διερευνήσουν τους νέους οικισμούς οι οποίοι μπορούσαν να δημιουργηθούν με την ευρύτερη συναίνεση της κοινότητας. [Μία από τις συστάσεις] απέβλεπε στο να διασφαλιστεί ότι η δημόσια συμμετοχή θα εκκινείται πολύ νωρίτερα στη διαδικασία σχεδιασμού, [ενώ συνιστάται επίσης] η μετακίνηση της διαδικασίας της δημόσιας συμμετοχής από το αναλογικό στο ψηφιακό πλαίσιο, καθώς η περαιτέρω υποστήριξη του συμμετοχικού σχεδιασμού και ανάπτυξης. (Agrawal 2021, σελ. 217) Συνεπώς

αναδεικνύεται σε επίπεδο εθνικής κυβέρνησης η σημασία του χρόνου εκκίνησης των συμμετοχικών διαδικασιών.

Πηγή ιστοσελίδα: The Land Is Ours - THE 34 ESTATES APPROVED FOR DESTRUCTION BY SADIQ KHAN DESPITE PROMISING NO MORE DEMOLITIONS WITHOUT RESIDENTS' BALLOTS - <https://tlio.org.uk/the-34-estates-approved-for-destruction-by-sadiq-khan-despite-promising-no-more-demolitions-without-residents-ballots/> πρόσβαση 13/01/2024

Παράλληλα και σε επίπεδο Δήμου, ο δήμαρχος του Λονδίνου (Sadiq Khan), ο οποίος εμφανίζεται ως ένθερμος υποστηρικτής της συμμετοχικότητας, της ένταξης της κοινότητας και της διασφάλισης της συμμετοχής της σε τοπικό επίπεδο, στο πρώτο τρίμηνο της θητείας του, εισήγαγε τις «κάλπες κατοίκων» (residents ballots). Ένα μέτρο το οποίο απαιτεί την αποδεδειγμένη υποστήριξη από τους κατοίκους για τα σχέδια ανάπτυξης συγκροτημάτων κοινωνικών κατοικιών. Με αυτό τον τρόπο κατάφερε να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για αναγνώριση από την πλειονότητα των ανθρώπων, της σημασίας του να έχουν δικαίωμα λόγου για το μέλλον των κατοικιών τους, πράγμα το οποίο επίσης σημαίνει ότι επενδύονται πόροι στη διαδικασία ενίσχυσης της συμμετοχής τους.

Ειδικά και όσον αφορά την ανάδειξη της σημασίας του χρόνου έναρξης των συμμετοχικών διαδικασιών αξίζει να αναφερθεί ότι *“είναι σημαντικό οι άνθρωποι να μπαίνουν πιο νωρίς σε αυτή τη διαδικασία, έτσι ώστε να αρχίζουν να καταλαβαίνουν καλύτερα αποφάσεις που πρέπει να λαμβάνονται σε στρατηγικό επίπεδο και να συμβάλλουν στον προσδιορισμό του οφέλους για την τοπική κοινότητα και τους κατοίκους.”* (Agrawal 2021, σελ. 218) ενώ όσον αφορά και την διάρκεια των διαδικασιών αναφέρεται *“ότι θα πρέπει να σεβόμαστε το γεγονός ότι δεν έχουν όλοι οι άνθρωποι την κοινωνικά προσδιορισμένη δυνατότητα και γνώση για να εμπλέκονται σε μακρόχρονες διαδικασίες.* (Agrawal 2021, σελ. 218)¹⁰¹

Ένας πειραματισμός που πήρε σάρκα και οστά στον Δήμο του Newham, με το πρόγραμμα «Newham High Streets», αφορούσε την ανάπτυξη στρατηγικών σχεδίων για το κέντρο της πόλης και συνίστατο **(α.)** στην έγκαιρη ενεργοποίηση της συμμετοχής των κοινοτήτων, **(β.)** στην οικοδόμηση της απαραίτητης εμπιστοσύνης με τις τοπικές κοινότητες ώστε να τις πείσουν να συμμετάσχουν για έναν ξεκάθαρο στόχο, και **(γ.)** με σκοπό την διάρθρωση αναπτυξιακών στρατηγικών σχεδίων για τα κέντρα των πόλεων. Βασίστηκε σε συλλογή δεδομένων και συμμετοχή, μέσω της μεθοδολογίας που διαμορφώθηκε για το πρόγραμμα,

¹⁰¹ Γυφτοπούλου Στ., Κατρίνη Ε. Μουγιάκου Ε., Τσάδαρη Σοφία, "Συμμετοχικός Σχεδιασμός: Πόλη, Περιβάλλον & Κλιματική Αλλαγή", *Συμμετοχικός Σχεδιασμός: Θεωρία και Πρακτικές*, σελ. 216-218

κάτι το οποίο βοήθησε τον Δήμο στις προσπάθειές του να αποσπάσει χρηματοδότηση σε ένα μεγάλο κρατικό διαγωνισμό (Levelling Up Fund). Ως προορατική πρακτική ενεργοποίησε την συμμετοχή πρώιμα, πολύ πριν διασφαλιστούν οι αναγκαίοι πόροι για την εκτέλεση των σχεδίων. Αυτό που αναγνωρίστηκε από τους εμπλεκόμενους στο εγχείρημα, ήταν το γεγονός ότι για τις τοπικές Αρχές η μεγαλύτερη πρόκληση σχετικά με την διασφάλιση της πρώιμης συμμετοχής στην πράξη, είναι η έλλειψη σχετικής χρηματοδότησης για την απαραίτητη τεχνογνωσία και την εξασφάλιση πόρων. Το Urban Design Group¹⁰² πρόσφατα δημοσίευσε το “The Design Deficit (Το έλλειμμα σχεδιασμού)”, το οποίο ανέδειξε την έλλειψη πόρων των τοπικών Αρχών σαν τον μεγαλύτερο περιορισμό που αντιμετώπισαν για να ενεργοποιήσουν μεγαλύτερο μέρος της κοινότητας¹⁰³

¹⁰² Urban Design Group <https://www.udg.org.uk/>

¹⁰³ Γυφτοπούλου Στ., Κατρίνη Ε. Μουγιάκου Ε., Τσάδαρη Σοφία, "Συμμετοχικός Σχεδιασμός: Πόλη, Περιβάλλον & Κλιματική Αλλαγή", *Συμμετοχικός Σχεδιασμός: Θεωρία και Πρακτικές*, σελ. 221

A4. Barcelona en Comú, συμπερίληψη των γυναικών στις πολιτικές αποφάσεις, και στον σχεδιασμό της πόλης.

Πηγή ιστοσελίδα: Nuria Just, ILLUSTRATION FOR BARCELONA EN COMÚ
<https://www.nuriajust.com/barcelona-en-comu> πρόσβαση 13/01/2024

Το Fearless Cities είναι ένα άτυπο παγκόσμιο κίνημα ακτιβιστών, οργανώσεων, συμβούλων και δημάρχων που εργάζονται για να ριζοσπαστικοποιήσουν τη δημοκρατία, να θηλυκοποιήσουν την πολιτική και να οδηγήσουν τη μετάβαση σε μια οικονομία που νοιάζεται για τους ανθρώπους και το περιβάλλον. Η πρώτη παγκόσμια εκδήλωση του Fearless Cities διοργανώθηκε από το Barcelona En Comú το 2017 και συμμετείχαν πάνω από 700 άτομα που εκπροσωπούσαν πάνω από 100 δημοτικές οργανώσεις από κάθε ήπειρο, ενώ το βιβλίο που καταγράφει την πρώτη σύνοδο κορυφής του κινήματος έχει μεταφραστεί σε πέντε γλώσσες. Το 2021, πραγματοποιείται μια νέα διεθνή εκδήλωση του κινήματος, σε ένα πλαίσιο παγκόσμιας υγειονομικής, οικονομικής και οικολογικής κρίσης που απαιτεί πιο γενναίες, πιο καινοτόμες απαντήσεις από ποτέ. Έκτοτε, οργανώθηκαν αποκεντρωμένες, περιφερειακές εκδηλώσεις Fearless Cities στις Βρυξέλλες, το Valparaíso, τη Νέα Υόρκη, τη Βαρσοβία, το Βελιγράδι και τη Νάπολη από τοπικές δημοτικές πλατφόρμες.¹⁰⁴

Η Laura Pérez (*Councillor Responsible for Feminism, LGBTI Affairs and International Relations, Barcelona City Council*), στην ειδική έκδοση των Fearless Cities, αναφέρεται στην συμπερίληψη των γυναικών στο κομμάτι της λήψης των πολιτικών αποφάσεων στην πόλη της Βαρκελώνης, με όχημα την [προαναφερόμενη] "θηλυκοποίηση της πολιτικής".

Ισχυρίζεται ότι η πρώτη, βασική προϋπόθεση δράσης είναι η ισοτιμία των ανδρών και των γυναικών στους χώρους όπου λαμβάνει χώρα η πολιτική. Η γυναικεία παρουσία σε αυτούς τους χώρους είναι ζωτικής σημασίας, ακριβώς επειδή κυριαρχεί η επιθυμία να τερματιστεί

¹⁰⁴ Fearless Cities, επίσημη ιστοσελίδα, πηγή: <https://www.fearlesscities.com/en/about>

η περιθωριοποίηση της γνώσης και της προοπτικής για ομάδες ατόμων που έχουν αποκλειστεί από την κοινωνία και από το κομμάτι λήψης πολιτικών αποφάσεων. Για παράδειγμα, τα στελέχη και οι διάφορες διοικητικές ομάδες του Barcelona En Comu, είναι συλλογικές και ισορροπημένες ως προς το φύλο, ενώ η ομάδα που κυβερνά την πόλη είναι 60 τοις εκατό γυναίκες.

Αν ζητούμενα είναι η ισότητα των φύλων, και μία αυξανόμενη δημοκρατική συμμετοχή που επιδιώκεται συναρτησιακά με το φύλο και την κοινωνική τάξη ή/και προέλευση, πρέπει να είναι ορατή σε κάθε μία από τις πολιτικές που τίθενται.¹⁰⁵

Η ένταξη ης διάστασης του φύλου στον σχεδιασμό δεν αναφέρεται στον σχεδιασμό για γυναίκες συγκεκριμένα, αλλά προϋποθέτει την αναγνώριση ότι οι κάτοικοι και χρήστριες του χώρου δεν είναι ουδέτερες φύλου. [...] Τα Ηνωμένα Έθνη έχουν υιοθετήσει μία κλίμακα βαθμολόγησης έμφυλης ισότητας μέσω της οποίας αξιολογούνται πολιτικές και σχέδια με βάση τα ζητήματα φύλου, από τις συνήθεις διαδικασίες που αγνοούν το ζήτημα του φύλου (gender blind), μέχρι τις πολιτικές που όχι μόνο το αναγνωρίζουν (gender aware), αλλά και προσπαθούν να μεταμορφώσουν την κοινωνία (gender transformative), στοχεύοντας στην ενδυνάμωση και την ισότητα. Βασικά εργαλεία του αστικού και πολεοδομικού σχεδιασμού με την οπτική του φύλου είναι η ένταξη της έμφυλης ανάλυσης (Gender Analytical Framework) σε διαφορετικά στάδια ενός έργου. Η ταξινόμηση των δαπανών έχει ιδιαίτερη σημασία. Η ταξινόμηση των δαπανών σύμφωνα με τις Sharp και Broomhill τονίζει τις πολλαπλές διαστάσεις που μπορεί να έχει η διάσταση του φύλου στους προϋπολογισμούς.¹⁰⁶

Ένα παράδειγμα για το πώς το πραγματοποιήθηκε [κάτι ανάλογο] στο Δημοτικό Συμβούλιο της Βαρκελώνης, είναι ο τρόπος με τον οποίο καταρτίστηκε ο προϋπολογισμός του δήμου, λαμβάνοντας υπόψη τις συνιστώσες του φύλου και της γειτονιάς με σκοπό να είναι σε θέση να αντισταθμίσει τις ανισότητες όπου αυτό χρειάζεται. Το συγκοινωνιακό δίκτυο στην πόλη σχεδιάστηκε λαμβάνοντας υπόψη τους διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους κινούνται άνδρες και γυναίκες. Οι γυναίκες εξακολουθούν να επιτελούν το μεγαλύτερο μέρος των εργασιών που σχετίζονται με την φροντίδα (πηγαίνουν για ψώνια, τα παιδιά στο σχολείο κλπ). Κατ' αυτό το τρόπο η μετακίνησή τους στην πόλη είναι διαφορετική από αυτή των ανδρών, ενώ το φύλο είναι ένας σημαντικός παράγοντας που πρέπει να συμπεριλάβουμε αν θέλουμε να δημιουργήσουμε πραγματικά ισότιμες πολιτικές. Στο Barcelona En Comú υποστηρίζουν ότι όταν σχεδιάζεται μια πόλη [...] πρέπει επίσης να λαμβάνονται υπόψη οι διαφορετικές ανάγκες και προοπτικές που πηγάζουν βάσει του φύλου, [ενώ] ως γνωστόν μέχρι σήμερα είναι οι ανδρικές ανάγκες αυτές που έχουν βρεθεί στο επίκεντρο της όποιας πολιτικής δραστηριότητας.

Πρέπει επίσης να επανεξεταστεί γιατί κάποιος θεωρείται "ειδικός". Πρέπει να έχει πτυχίο πανεπιστημίου; Πρέπει είναι υποψήφιος για αξίωμα ή επίσημος εκπρόσωπος; Πρέπει να είναι πάντα το πιο γνωστό πρόσωπο από το κίνημα; Αυτά τα θέματα είναι ενδιαφέροντα επί

¹⁰⁵ Fearless Cities: A Guide to the Global Municipalist Movement, First published in 2019 by New Internationalist Publications Ltd, © La Comuna/Barcelona En Comú, ISBN 978-1-78026-503-2 (ebook ISBN 978-1-78026-504-9)

¹⁰⁶ Αλεξίου Π., Αξαρχλή Δ., Βλαχάκη Μ., Γρηγοριάδου Ε., Καλλιτσης Φ., Πρέντου Π., επιστ. σύμβουλος Βαΐου Ντ., Σχεδιάζοντας για όλες - Η οπτική του φύλου στον χώρο της ελληνικής πόλης, παρ. 2.3.2., σελ 16,17, Ινστιτούτο Νίκος Πουλαντζάς, Σεπτέμβριος 2023.

της προοπτικής που εξετάζονται και σε τοπικό επίπεδο (municipalist perspective). Για παράδειγμα, πολλά από τα άτομα που συμμετέχουν στις συνελεύσεις της γειτονιάς κατανοούν την καθημερινή πραγματικότητα των κοινοτήτων τους και έχουν εξαιρετική γνώση, κάτι πολύ σημαντικό για όσους [...] βρίσκονται σε κάποιο αξίωμα με σκοπό τον σχεδιασμό δημόσιων πολιτικών οι οποίες ζητείται να καταστούν πρακτικά βιώσιμες και λειτουργικές. Ακριβώς επειδή τα δημοτικά προβλήματα είναι καθημερινά προβλήματα, ο κάθε κάτοικος καθίσταται εμμέσως ως ειδικός σε θέματα που αφορούν τη γειτονιά του. Η συνεισφορά των κατοίκων πρέπει να τεθεί μπροστά και να αντιμετωπίζεται ως μία "ειδική" γνώση κατά την διαδικασία τέτοιων συζητήσεων.¹⁰⁷

Θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε λοιπόν ότι συναντάμε μία αναίρεση της λεγόμενης τρομοκρατίας του κώδικα, ο οποίος [περιφράσσει και] καθορίζει [ανελαστικά] τις σχέσεις χρήστη / ειδικού, χρήστη / διοίκησης αλλά και χώρου / ζωής.¹⁰⁸

¹⁰⁷ Fearless Cities: A Guide to the Global Municipalist Movement, First published in 2019 by New Internationalist Publications Ltd, © La Comuna/Barcelona En Comú, ISBN 978-1-78026-503-2 (ebook ISBN 978-1-78026-504-9)

¹⁰⁸ Βρυχέα Α., Λωράν Κ., Συμμετοχικός σχεδιασμός, Θεωρητικές διερευνήσεις. Ιστορία των ιδεών και των πρακτικών. Μεθοδολογικές προσεγγίσεις, σελ. 14.

B. Επιλεγμένες Συμμετοχικές διαδικασίες στον ελληνικό χώρο.

Η επιλογή των συμμετοχικών διαδικασιών οι οποίες επιλέγονται να παρουσιαστούν συγκεντρώνουν κάποια ιδιαίτερα ποιοτικά χαρακτηριστικά τα οποία περιγραφικά θα μπορούσαμε να τα θέσουμε ως εξής...

Η Ανάπλαση του Παλιού Προσφυγικού Συνοικισμού Θήβας, η οποία μορφοποιήθηκε το 1984¹⁰⁹, επελέγη δεδομένου ότι βασικός στόχος αποτέλεσε η συνολική απάντηση στο πρόβλημα, με πλήρη ενεργοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού ώστε μέσα από μία ουσιαστική συμμετοχική διαδικασία να γίνει κατορθωτή η επίλυση του πολύπλευρου προβλήματος. Μία συμμετοχική διαδικασία που κρίθηκε ότι απαιτείται σε όλες τις φάσεις του σχεδίου: στο στάδιο του προγραμματισμού, του σχεδιασμού, της κατασκευής, και της λειτουργίας.¹¹⁰ Επιλέχθηκε επίσης, διότι "*Η εναλλακτική πρόταση για την αναβάθμιση του Συνοικισμού με την ουσιαστική συμμετοχή των κατοίκων του*" στην αρχή έμοιαζε, και αντιμετωπιζόταν από τους πολλούς, ως ουτοπική, αποδείχτηκε όμως στη συνέχεια η μόνη ρεαλιστική. Κριτήριο ακόμα, αποτέλεσε το γεγονός ότι ως εγχείρημα συζητήθηκε πολύ στον ευρωπαϊκό χώρο, παρουσιάστηκε πολλές φορές σε διεθνείς συναντήσεις, προβλήθηκε από την ιταλική τηλεόραση (μέσω δικής της τηλεοπτικής παραγωγής), συμπεριλήφθηκε στα 150 νεωτεριστικά προγράμματα αναβαθμίσεων απ' όλη την Ευρώπη σε ειδική έκδοση του αρμόδιου Υπουργείου της Γαλλίας.¹¹¹

Οι δημοκρατίες είναι πιο εύθραυστες και πιο ευάλωτες από ό, τι στο παρελθόν. Η έκθεση "The Freedom in the World Report (2020)" δείχνει ότι οι δημοκρατίες σε όλο τον κόσμο βρίσκονται σε κρίση. Ταυτόχρονα, διάφορες ευρωπαϊκές έρευνες δείχνουν φθίνουσα επίπεδα εμπιστοσύνης στους πολιτικούς θεσμούς της Δημοκρατίας. Όσον αφορά τις εφαρμοζόμενες πολιτικές, υπάρχουν ενδείξεις [...] μετατόπισης από μία διαδικασία νομιμοποίησης η οποία είναι βασισμένη στην εμπειρογνωμοσύνη, την πολυσυλλεκτικότητα (multilateralism) και τη χάραξη πολιτικής μέσω μίας επίσης συναινετικής οδού, προς μία αμιγώς πλειοψηφική, μονομερή, εθνικιστική, λαϊκιστική και πολωτική δέσμη εφαρμοζόμενων πολιτικών.

Οι έρευνες στο παρελθόν, και για το μέλλον, μέσω του προγράμματος Fairville και των συμπράξεων τους, και η διερεύνηση των προκλήσεων και των εντάσεων εντός της ίδιας της δημοκρατίας μπορούν να βοηθήσουν στην καλύτερη κατανόηση και ενίσχυση της ανθεκτικότητας και της σταθερότητάς της. Αναζητούνται λύσεις για την περαιτέρω αναπροσαρμογή της δημοκρατίας ως μία όψη της ενίσχυσης της εκπροσώπησης, της συμμετοχής, του ανοίγματος (openness), του πλουραλισμού, της ανοχής, και της αποτελεσματικότητας της δημόσιας πολιτικής. Βασικοί άξονες η έλλειψη διακρίσεων, η συμμετοχή των πολιτών, η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων και το κράτος δικαίου. Εν κατακλείδι, η συμπερίληψη της δράσης του Fairville Lab West Attica, θεωρήθηκε σκόπιμη,

¹⁰⁹ Βρυχέα Α., Μία εναλλακτική πρόταση για την Ανάπλαση, σελ. 109, Συμμετοχικός σχεδιασμός, Θεωρητικές διερευνήσεις. Ιστορία των ιδεών και των πρακτικών. Μεθοδολογικές προσεγγίσεις.

¹¹⁰ Έκθεση "Κατοικία και συμμετοχή", Κατάλογος Πινάκων, επιμέλεια Βρυχέα Α., μτφρ Μάρκου Μ., πίνακας Θ.6, σελ. 83, Συμμετοχικός σχεδιασμός, Θεωρητικές διερευνήσεις. Ιστορία των ιδεών και των πρακτικών. Μεθοδολογικές προσεγγίσεις.

¹¹¹ όπως 109.

δεδομένου ότι από πλευράς κλίμακας, αποτελεί κομμάτι ενός Ευρωπαϊκού χρηματοδοτούμενου ερευνητικού προγράμματος, ενώ αποτελεί δυνητικό παράγοντα αναζωογόνησης της δημοκρατικής διακυβέρνησης αφού ποιοτικά και ουσιαστικά στοχεύει στην βελτίωση της λογοδοσίας, της διαφάνειας, της αποτελεσματικότητας και αξιοπιστίας των θεσμών και πολιτικών που βασίζονται στο κράτος δικαίου, διαμέσου και της ενεργού συμμετοχής και χωρίς αποκλεισμούς ιδιότητας του πολίτη.¹¹²

Τα προγράμματα Συμμετοχικού Προϋπολογισμού συμπεριελήφθησαν δεδομένης της ιδιαίτερης δυναμικής που εμπεριέχουν. Υιοθετούνται συχνά ως μία ευκαιρία κατά την οποία ένας συνασπισμός εκλεγμένων αξιωματούχων και αντιπρόσωποι της κοινωνίας των πολιτών, ή/και ακτιβιστών, επιδιώκει να προκαλέσει κάποια κοινωνική αλλαγή. Θεωρείται σημαντικό ότι οι αρχές και οι κανόνες πίσω από τα προγράμματα Συμμετοχικού Προϋπολογισμού του Πόρτο Αλέγκρε δημιουργήθηκαν σε μια στιγμή πολιτικής ανανέωσης, η οποία επέτρεψε σε κυβερνητικούς αξιωματούχους και τους συμμάχους τους να επανασχεδιάσουν τον τρόπο με τον οποίο οι πολίτες μπορούν να ενσωματωθούν στους χώρους χάραξης της κρατικής πολιτικής. Οι κυβερνήσεις και οι οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών συχνά χρησιμοποιούν τον Συμμετοχικό Προϋπολογισμό ως μέσο για να επανεφεύρουν, να αναδημιουργήσουν και να αναδιατάξουν το πολιτικό τοπίο. Φυσικά, υπάρχουν πολλές περιπτώσεις Συμμετοχικού Προϋπολογισμού που δεν συνδέονται με μία πολιτική ανανέωση σε τοπικό επίπεδο, αλλά εκπληρώνουν άλλες πολιτικές ατζέντες. Η εστίαση στην κοινωνική αλλαγή μάς δίνει τη δυνατότητα να διακρίνουμε μεταξύ των προγραμμάτων ΣΠ που έχουν σχεδιαστεί για την πρόκληση κοινωνικής αλλαγής και εκείνων των προγραμμάτων ΣΠ που σχεδιάστηκαν ώστε να επιτελεστούν κάποιες οριακές βελτιώσεις στο status quo ως μέσο για την ενίσχυση της παραμονής στην πολιτική εξουσία. Συμπληρωματικά μια άλλη υπόθεση είναι ότι οι απλοί πολίτες είναι πιο πιθανό να υποστηρίξουν κάποιες νέες δημοκρατικές διαδικασίες εάν είναι σε θέση να προσδιορίσουν με σαφήνεια τις θετικές αλλαγές που δημιουργούνται από τη συμμετοχή τους σε αυτούς τους νέους δημοκρατικούς θεσμούς. Οι πολίτες είναι απίθανο να συνεχίσουν να συμμετέχουν σε νέους πολιτικούς θεσμούς, εκτός εάν αντιληφθούν ότι αυτοί οι θεσμοί προκαλούν απτές, θετικές αλλαγές στη ζωή τους. Υπό αυτή την έννοια, η υποστήριξη για τη βελτίωση της δημοκρατικής νομιμότητας δεν είναι μια αφηρημένη ιδεολογική θέση, αλλά συνδέεται με την *αύξηση της ενδυνάμωσης των ατόμων και τη βελτίωση της κοινωνικής ευημερίας*.¹¹³

Η βιωσιμότητα, η παραγωγή, η οικονομία, η δημοκρατία, η δικαιοσύνη, ζητήματα διακυβέρνησης και συμμετοχής αποτελούν θέματα μείζονος σημασίας που εμπλέκουν τον σχεδιασμό και που αφορούν την αστική συνθήκη. Αν ορίσουμε ως στόχο τη διαμόρφωση μεθοδολογιών και στρατηγικών επανασχεδιασμού περιοχών της πόλης σύμφωνα με τις παραπάνω έννοιες, με απώτερους στόχους τη βιωσιμότητα, την αυτάρκεια και την ποιότητα της ζωής των κατοίκων, ο σχεδιασμός νοείται και ως μια πολυσχιδής διαδικασία σε περιοχές έρευνας και πρακτικές που άπτονται και της οικολογίας και της δημοκρατίας. Η ανάπτυξη επομένως δεν αρκεί να αποτιμάται πλέον μόνο ποσοτικά αλλά κατά κύριο λόγο ποιοτικά,

¹¹² Horizon Europe Work Programme 2021-2022, 5. Culture, creativity and inclusive society

¹¹³ Wampler B., Participatory Budgeting: Core Principles and Key Impacts, σελ. 3.

ενώ η βιωσιμότητα αποτελεί μια εξελικτική πορεία βελτίωσης της διαχείρισης των φυσικών και ανθρωπίνων συστημάτων μέσα από την καλύτερη κατανόηση και γνώση. Η παρουσίαση της περίπτωσης του μαθήματος “Βιωσιμότητα, Οικολογία, και Συμμετοχή: Η περίπτωση της Αθήνας” επιλέχθηκε, διότι [...] το ζητούμενο της αντιμετώπισης ερωτημάτων βιωσιμότητας, οικολογίας και συμμετοχής πραγματοποιείται σε πραγματικές συνθήκες στο πεδίο, ενώ στα πλαίσια του μαθήματος εξερευνώνται πολλαπλές πτυχές και εκδοχές συνεργασίας.¹¹⁴

Συμπληρωματικά παρατίθενται όσα διαθέσιμα στοιχεία βρέθηκαν για ένα νέο πρόγραμμα, το InPlaneD, που χρηματοδοτείται από το Erasmus+, και έρχεται αντιμέτωπο με το γεγονός - πρόκληση ότι τα περισσότερα μαθήματα σχεδιασμού είναι συνήθως μονοθεματικά, εστιάζοντας σε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά κάθε τομέα, ενώ ο συμμετοχικός σχεδιασμός συχνά παραμελείται από το πρόγραμμα σπουδών των σχολών που σχετίζονται με τον σχεδιασμό. Αυτό, θα περιλαμβάνει μεταξύ άλλων και την ανάπτυξη διδακτικού υλικού, εκπαιδευτικών πόρων και διαδικτυακών εκπαιδευτικών εργαλείων για τη διδασκαλία προσεγγίσεων ολοκληρωμένου σχεδιασμού σε μορφή COIL (Collaborative Online International Learning course), και θα ολοκληρωθεί τον Μάρτιο του 2025 με μία δράση - Multiplier Event & Workshop Exchange Knowledge, που θα διοργανώσει το ΕΜΠ στην Αθήνα.¹¹⁵

Αν στα προηγούμενα μαθήματα και δράσεις εκπαιδεύονται, οι “ειδικοί - επαγγελματίες” επί του χωρικού σχεδιασμού, τα δύο επόμενα παραδείγματα επιστρατεύονται για να σημασιοδοτήσουν αφενός την ανάγκη της εκπαίδευσης πάνω στις συμμετοχικές διαδικασίες, όχι μόνο των ειδικών αλλά και των αυριανών πολιτών, και αφετέρου για το πως οι συμμετοχικές διαδικασίες χρησιμοποιούνται, για να καταδείξουν και να επικοινωνήσουν τις έννοιες του χώρου, του χωρικού σχεδιασμού και του συμμετοχικού σχεδιασμού διαμέσου σχετικών προγραμμάτων / πρακτικών, στους μαθητές της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Αναφερόμαστε στο α.) εργαστήριο Συμμετοχικού Σχεδιασμού στο 1ο Λύκειο Χανίων (2015), και β.) στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα συμμετοχικού σχεδιασμού στο 2ο δημοτικό σχολείο και στο 5ο νηπιαγωγείο Δήμου Αγίας Παρασκευής (2017).

Την αξία της σύνδεσης των πρακτικών του συμμετοχικού σχεδιασμού με τον χώρο της εκπαίδευσης έχει αναδείξει και το Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα INPAD που συγχρηματοδοτείται από το ERASMUS+. Πρόκειται για μια καινοτόμο σχεδιαστική προσέγγιση με τη συμμετοχή όλων των μελών της σχολικής κοινότητας (εκπαιδευτικοί, μαθητές/τριες, γονείς, τοπικοί φορείς, κεντρική διοίκηση) στη διαμόρφωση & διαχείριση του δημόσιου χώρου. Το συγκεκριμένο έργο παρέχει στα σχολεία διάφορα διαδικτυακά και φυσικά εργαλεία για την εφαρμογή του συμμετοχικού σχεδιασμού στην τάξη. Αυτό παρέχει στα σχολεία τρία βασικά εργαλεία:

- (i) Έναν οδηγό με πληροφορίες, διεθνή παραδείγματα και πρακτικές εφαρμογές συμμετοχικού σχεδιασμού ειδικά διαμορφωμένο για τις ανάγκες των εκπαιδευτικών.

¹¹⁴ Επίσημη ιστοσελίδα μαθήματος: http://www.arch.ntua.gr/index.php/did_katefthinsi_dpms/oikologia-viosimotita-symmetochi-kai/

¹¹⁵ Πηγή επίσημη ιστοσελίδα InPlaneD: <https://www.inplanned.eu/>

- (ii) Ένα ανοιχτό εκπαιδευτικό λογισμικό που επιτρέπει σε εκπαιδευτικούς & μαθητές/τριες να σχεδιάσουν τον δημόσιο χώρο & περίγυρο του σχολείου τους.
- (iii) Μια συλλογή βέλτιστων πρακτικών συμμετοχικού σχεδιασμού από επιλεγμένα σχολεία.¹¹⁶

¹¹⁶ leaflet about INPAD https://www.inpad.eu/files/ugd/f0a217_c996e35cd810465da55866709a4bb5f5.pdf
(πρόσβαση 13/02/2024)

***B1. “Εναλλακτική πρόταση για την ανάπλαση του Προσφυγικού Συνοικισμού με την συμμετοχή των κατοίκων”:* μελετητική ομάδα με επικεφαλής την Άννη Βρυχέα, Αστική Εταιρεία Συμμετοχικού Σχεδιασμού, ΔΕΠΟΕΑΘ, Δήμος Θηβαίων.**

Ο παλιός Προσφυγικός Συνοικισμός στη Θήβα, ήταν κοντά στο κέντρο της πόλης, ενώ κατασκευάστηκε το 1928 από το Υπουργείο Πρόνοιας για να στεγάσει πρόσφυγες που ήρθαν από την Μικρά Ασία. Ο Συνοικισμός, την εποχή της μελέτης, αποτελείτο από 296 κατοικίες και περίπου 750 κατοίκους. Η έλλειψη βασικών τεχνολογικών υποδομών είναι έκδηλη. Στερείται χώρων υγιεινής, αποχέτευσης, ενώ διακριτές είναι διάφορες ελλείψεις τόσο επί του συνόλου του οικισμού όσο και σε κάθε κατοικία ξεχωριστά.

Στον συνοικισμό διαμένουν οικογένειες χαμηλών εισοδημάτων, ενώ είναι μηδαμινές οι περιπτώσεις των γυναικών που εργάζονται εκτός της οικογένειας.

Το μεγαλύτερο ποσοστό των κατοίκων είναι ηλικιωμένοι, ενώ οι οικονομικά ενεργοί κάτοικοι ανέρχονται στο 33%, με το 28% να δηλώνει εποχιακά απασχολούμενο. Οι γυναίκες στην πλειοψηφία τους δηλώνουν οικιακά (24%), ενώ το 16,5% δεν δηλώνουν συγκεκριμένο επάγγελμα. Ένα άλλο στοιχείο, σημαντικό ως προς την σύνθεση του οικισμού, είναι ότι οικούν και 30 οικογένειες μουσουλμάνων.

Πηγή ιστοσελίδα «Η αρχιτεκτονική ως ποίηση στην καθημερινή ζωή: Οι χώροι και οι χρόνοι του καθημερινού μέσα από το αρχείο της Άννης Βρυχέα» Ερευνητική ομάδα: Σταύρος Σταυρίδης, Ερνεστίνα Καρυστιναίου-Ευθυμιάτου, Σέργιος Στριγκλόγιαννης - <https://www.rchumanities.gr/stavrides-striglogiannis-karistineu/> πρόσβαση 13/01/2024

Οι σεισμοί του 1981 λειτουργούν ως αφορμή, και γίνεται εκδήλωση κρατικού ενδιαφέροντος σχετικά με την εκτέλεση ενός προγράμματος της περιοχής.

Εκπονείται τότε, το 1984, από την Αστική Εταιρεία Συμμετοχικού Σχεδιασμού σε συνεργασία με το Δήμο Θηβαίων και επικεφαλής την κα. Βρυχέα ένα σχέδιο εναλλακτικής ανάπλασης, με τη συμμετοχή των κατοίκων του Συνοικισμού, το οποίο αργότερα υποβάλλεται για συγχρηματοδότηση στην ΕΟΚ.

Για να πάρει συγκεκριμένη μορφή η εναλλακτική αυτή πρόταση έγιναν αναλύσεις του πληθυσμού του Συνοικισμού, ο οποίες αποκάλυψαν έντονο το στοιχείο της παθητικότητας

και της αναμονής λύσεων "εκ των άνω", γεγονός που σήμανε αφ' ενός μεν ότι η επιχορήγηση από πλευράς κράτους ήταν αναμενόμενη και αφ' ετέρου η οικονομική τους επιβάρυνση για την βελτίωση του δομημένου περιβάλλοντος όπου ζουν δεν συζητούνταν.

Η παρέμβαση, λοιπόν, του προγράμματος επιβαλλόταν να έχει διπλό χαρακτήρα, αφ' ενός μεν να ενεργοποιήσει τον πληθυσμό, και αφ' ετέρου να βρει λύση στο πρόβλημα της υλοποίησης του έργου.

Δεδομένου της στενότητας των οικονομικών δυνατοτήτων, την πρώτη περίοδο επιλέχθηκαν παρεμβάσεις εναυσματικού χαρακτήρα, που στην συνέχεια θα έπρεπε να παγιωθούν και να συνεχίσουν μία αυτόνομη (οικονομικά και κοινωνικά) πορεία.

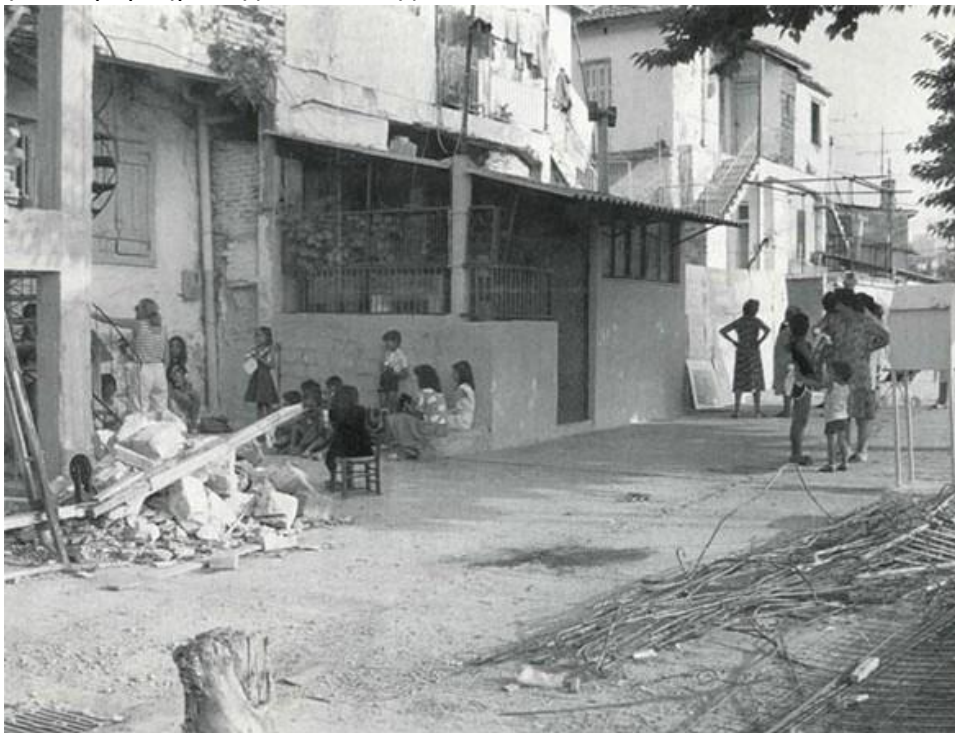
Στόχος του προγράμματος ήταν να δοθεί μία συνολική απάντηση στο πρόβλημα της οικιστικής και συνολικής αναβάθμισης του Συνοικισμού.

Τα βασικά σημεία του γενικότερου πλαισίου του προγράμματος καθορίστηκαν ως εξής:

α.) Να γίνουν οι απαραίτητες παρεμβάσεις σε αρχιτεκτονικό και πολεοδομικό επίπεδο χωρίς να καταστραφούν οι υπάρχουσες κοινωνικές σχέσεις και τα στοιχεία εκείνα που τις εκφράζουν.

β.) Να απαντηθούν οι διάφορες πλευρές της φτώχειας (ανεργία, υποαπασχόληση γυναικών, έλλειψη κοινωνικών εξυπηρετήσεων), ενσωματωμένες μέσα στο πρόγραμμα της οικιστικής ανάπλασης.

γ.) Να υπάρξει μία πλήρης ενεργοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού, ώστε μέσα από μία ουσιαστική συμμετοχική διαδικασία να δοθεί τεχνικά αλλά και οικονομικά μια συνολική απάντηση στο πρόβλημα της ανάπλασης.

Πηγή ιστοσελίδα «Η αρχιτεκτονική ως ποίηση στην καθημερινή ζωή: Οι χώροι και οι χρόνοι του καθημερινού μέσα από το αρχείο της Άννης Βρυχέα» Ερευνητική ομάδα: Σταύρος Σταυρίδης, Ερνεστίνα Καρυστιναίου-Ευθυμιάτου, Σέργιος Στριγκλόγιαννης - <https://www.rhumanities.gr/stavrides-striglogiannis-karistineu/> πρόσβαση 13/01/2024.

Το 1984 εγκρίνεται η έναρξη του προγράμματος "Εναλλακτική πρόταση για την ανάπλαση του Προσφυγικού Συνοικισμού με την συμμετοχή των κατοίκων" από την Επιτροπή

Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, και από το 1985 μέχρι το 1989 πραγματοποιούνται οι ακόλουθες δράσεις:

- Αποτύπωση των στοιχείων του χώρου όσο και του τρόπου ζωής στον Συνοικισμό, με την επιστράτευση του πεδίου της κοινωνικής έρευνας όπως και προσωπικών συνεντεύξεων των κατοίκων.

- Διοργάνωση μαζικών συζητήσεων με τους κατοίκους για τον καθορισμό των προτεραιοτήτων του προγράμματος. Στο ίδιο πλαίσιο, οργανώθηκε ειδικό πρόγραμμα για τα παιδιά.

- Ενέργειες ώστε να βρεθούν πόροι για την πραγματοποίηση της ανάπλασης.

- Συγκρότηση της πρώτης πρωτοβουλιακής Επιτροπής Κατοίκων και καθιέρωση ενός σταθερού δικτύου επικοινωνίας με την ερευνητική ομάδα.

- Ξεκίνημα του συγκεκριμένου σχεδιασμού κατοικιών και υπαίθριων χώρων, αποκρυστάλλωση της συμμετοχικής διαδικασίας του σχεδιασμού.

- Εκπαιδευτικό πληροφοριακό πρόγραμμα σε θέματα αρχιτεκτονικής και κατασκευής. Διοργάνωση εκπαιδευτικού ταξιδιού των κατοίκων στην Alma-Gare.

- Ολοκλήρωση του Κέντρου Γειτονιάς: στο ισόγειο φιλοξενούνται πολλαπλές δραστηριότητες για διάφορες ομάδες του πληθυσμού, ενώ στον όροφο εγκαθίσταται το γραφείο της ανάπλασης.

- Οργάνωση ομάδων εκπαιδευόμενων γυναικών για παραδοσιακές - οικιακές τέχνες.

- Ολοκλήρωση της πρότασης για την τροποποίηση του ρυμοτομικού Σχεδίου που νομιμοποιεί τα υπάρχοντα κτίσματα.

- Ολοκλήρωση του σχεδιασμού εννέα κατοικιών και έκδοση αδειών.

Στο τέλος αυτής της φάσης πραγματοποιείται και έκθεση με θέμα "Κατοικία και συμμετοχή", στην οποία παρουσιάστηκαν παραδείγματα αναπλάσεων υποβαθμισμένων περιοχών απ' όλο τον κόσμο, το υλικό της οποίας εξασφαλίστηκε από την εταιρεία Habitat et Participation.

Την περίοδο από το 1990 και μετά γίνεται συστηματική μελέτη (σχεδιασμός) των κατοικιών (μεμονωμένων αλλά στις περισσότερες περιπτώσεις ολόκληρων οικιστικών συγκροτημάτων). Έχουν ξεκινήσει οι κατασκευές των κατοικιών [και κάποιων κοινόχρηστων χώρων], ενώ έχει ολοκληρωθεί ο σχεδιασμός ενός δικτύου κοινόχρηστων χώρων, υπαίθριων και κλειστών. Παράλληλα συνεχίζεται η κοινωνική στήριξη του πληθυσμού, με την πραγματοποίηση εξωσχολικού προγράμματος ψυχαγωγικού και μορφωτικού χαρακτήρα για τα παιδιά, οργάνωση επιμορφωτικών προγραμμάτων για τους νέους ανέργους με στόχο την επαγγελματική τους απασχόληση, ιδιαίτερα σε σχέση με οικοδομικές εργασίες της ανάπλασης, [και] την οργάνωση προγραμμάτων για τα ειδικά προβλήματα ομάδων του πληθυσμού με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά.

Σημαντικά στοιχεία για την πορεία του έργου αποτελεί ο χαρακτηρισμός της περιοχής ως σεισμόπληκτη. Ο κάθε ιδιοκτήτης ξεκινάει την κατασκευή της κατοικίας του, έχοντας δεδομένα την οικοδομική άδεια, ως προσφορά της επιχείρησης, με τον σχεδιασμό της κατοικίας του στο οποίο έχει πάρει ενεργό μέρος βάσει των αναγκών της κάθε οικογένεια και ένα "σεισμοδάνειο" των 2.750.000 δρχ, ενώ στις περισσότερες περιπτώσεις, η έκδοση του οποίου είναι και αυτή προσφορά της Επιχείρησης. Μετά την εξάντληση του ποσού του

δανείου, οι ιδιοκτήτες συνεχίζουν με δικά τους χρήματα ενώ στις περισσότερες περιπτώσεις συνεισφέρουν στην κατασκευή και με την προσωπική τους εργασία.¹¹⁷

Στα πλαίσια μίας, τρόπο τινά, αποτίμησης της ανάπτυξης η κα. Βρυχέα γράφει: “Στην Ελλάδα συγκρούονται με τη λογική του η νομοθεσία, ο κρατικός συγκεντρωτισμός, η έλλειψη ουσιαστικής κρατικής πολιτικής για την κοινωνική κατοικία, ο κατατεμαχισμός των αρμοδιοτήτων στις διάφορες υπηρεσίες, η έλλειψη ουσιαστικής οικονομικής ενίσχυσης, οι πεπαλαιωμένες αντιλήψεις...

Το πρόγραμμα θα μπορούσε σε διάφορες κρίσεις, όταν τα προβλήματα φαινόταν αξεπέραστα, να είχε σταματήσει... Αν συνεχίζεται, αυτό οφείλεται - πέρα από τη στήριξη της δημοτικής αρχής - και στην εμπιστοσύνη των κατοίκων του Συνοικισμού, ιδιαίτερα των γυναικών. Στη Δημοτική Επιχείρηση Οικιστικής και Πολιτιστικής Ανάπτυξης Θήβας, στους επικεφαλής (πρόεδροι, διευθυντής) και σε όλους τους εργαζόμενους σ’ αυτήν. Αλλά και στην προσφορά όλων των “ειδικών” που ενεπλάκησαν λιγότερο ή περισσότερο σ’ αυτή την εμπειρία, [...] που όμως σε κάθε περίπτωση δούλεψαν έξω από κάθε λογική “στενόκαρδου επαγγελματισμού” [...].

Έτσι και η δουλειά που κάθε φορά παρουσιάζεται δεν αφορά ένα στεγνό απολογισμό πεπραγμένων ενός έργου ανάπτυξης αλλά τις διάφορες πτυχές μίας συλλογικής εμπειρίας.”¹¹⁸

¹¹⁷ Κότσωνα Φρ., Μήτραινας Ν., *Ανάπλαση Παλαιού Προσφυγικού Συνοικισμού*, σελ. 106-108, Συμμετοχικός σχεδιασμός, Θεωρητικές διερευνήσεις. Ιστορία των ιδεών και των πρακτικών. Μεθοδολογικές προσεγγίσεις.

¹¹⁸ Βρυχέα Α., *Μία εναλλακτική πρόταση για την Ανάπλαση*, σελ. 109, Συμμετοχικός σχεδιασμός, Θεωρητικές διερευνήσεις. Ιστορία των ιδεών και των πρακτικών. Μεθοδολογικές προσεγγίσεις.

B2. Research and Innovation Action “Fairville” - Περιβαλλοντικές ανισότητες (Περιφέρεια Αττικής / Περιφερειακή Ενότητα Δυτικής Αττικής, COMMONSPACE - Περιφέρεια Αττικής.

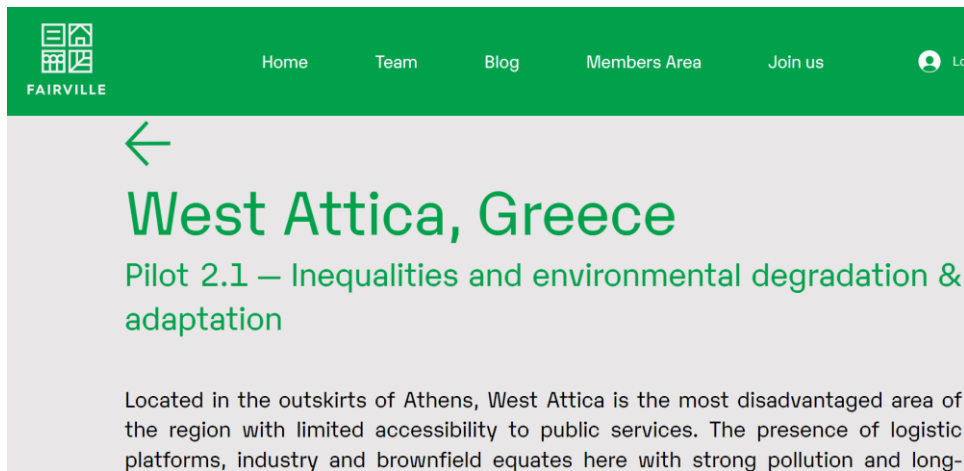
Οι “Research and Innovation Actions” (RIA) του Cluster 2, ‘Culture, Creativity and Inclusive Society’, [που χρηματοδοτείται από το Horizon Europe - Work Programme 2021-2022 Culture, creativity and inclusive society], στοχεύουν στην εκπλήρωση των στόχων και των προτεραιοτήτων της ΕΕ για την ενίσχυση της δημοκρατικής διακυβέρνησης και της συμμετοχής των πολιτών, για τη διαφύλαξη και την προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και για την ανταπόκριση και τη διαμόρφωση πολύπλευρων κοινωνικών, οικονομικών, τεχνολογικών και πολιτιστικών μετασχηματισμών. Το Cluster 2 κινητοποιεί τη διεπιστημονική τεχνογνωσία των ευρωπαϊκών κοινωνικών και ανθρωπιστικών επιστημών (SSH) για την κατανόηση των θεμελιωδών σύγχρονων μετασχηματισμών της κοινωνίας, της οικονομίας, της πολιτικής και του πολιτισμού. Στόχος του είναι να παρέχει επιλογές πολιτικής βασισμένες σε στοιχεία για μια κοινωνικά δίκαιη και χωρίς αποκλεισμούς ευρωπαϊκή πράσινη και ψηφιακή μετάβαση και ανάκαμψη.

Οι δραστηριότητες που συμβάλλουν στο πλαίσιο του “Innovative Research on Democracy and Governance”, [όπως αυτό του Fairville], θα παρέχουν γνώσεις, δεδομένα, επιστημονικά τεκμηριωμένες προτάσεις στους άξονες της αναζωογόνησης της δημοκρατικής διακυβέρνησης και τη βελτίωση της εμπιστοσύνης στους δημοκρατικούς θεσμούς. Μακροπρόθεσμα, αυτό θα συμβάλει στη διασφάλιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων για την ενδυνάμωση της ενεργού, και χωρίς αποκλεισμούς, ιδιότητας του πολίτη. Με αυτόν τον τρόπο, θα ενισχυθούν επίσης η λογοδοσία, η διαφάνεια, η αποτελεσματικότητα και η αξιοπιστία των θεσμών και πολιτικών που βασίζονται στο κράτος δικαίου. Μέσω των δραστηριοτήτων θα συνταχθούν προτάσεις για την προστασία των ελευθεριών και του κράτους δικαίου και θα ενδυναμωθεί τη δημοκρατία απέναντι σε πιθανές απειλές. Μακροπρόθεσμα στοχεύουν στην επέκταση της πολιτικής συμμετοχής, του κοινωνικού διαλόγου και της κοινωνικής ένταξης, της συμμετοχής στα κοινά και της ισότητας των φύλων.¹¹⁹

Το Fairville (Συμφωνία Επιχορήγησης n°101094991) είναι μια Δράση Έρευνας και Καινοτομίας (RIA - Research and Innovation Action), η οποία [...] σκοπεύει να αντιμετωπίσει τις ενσωματωμένες αστικές ανισότητες [...] παρεμβαίνοντας σε γειτονίες χαμηλού εισοδήματος που αντιμετωπίζουν δυσκολία επικοινωνίας από τους θεσμούς όπως και τις διαδικασίες της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας. Το πρόγραμμα επαναπροσδιορίζει τον μακροπρόθεσμο αντίκτυπο των διαφόρων ανισοτήτων στη δημοκρατική συμμετοχή, χρησιμοποιώντας τη συμπαραγωγή γνώσης και τη συμμετοχική δημοκρατία ως στρατηγικές χωρικής δικαιοσύνης, με σκοπό να αντιμετωπίσει τις αστικές ανισότητες που επηρεάζουν πόλεις και περιοχές στην Ευρώπη και την Αφρική. Πιο συγκεκριμένα θα ενεργοποιηθούν 8 πιλοτικές περιπτώσεις (Fairville Labs), σε αστικές περιοχές χαμηλού εισοδήματος, και παγκοσμίως, ώστε να καταδειχθεί η ικανότητα της συμπαραγωγής για την αντιμετώπιση των ανισοτήτων και τη μείωση των χάσμάτων εντός των δημοκρατικών διαδικασιών.¹²⁰

¹¹⁹ Horizon Europe - Work Programme 2021-2022 Culture, creativity and inclusive society.

¹²⁰ Επίσημη ιστοσελίδα Fairville: <https://www.fairville-eu.org/>

Πηγή επίσημη ιστοσελίδα Fairville: <https://www.fairville-eu.org/fairville-lab-western-attica>

Στην Ελλάδα συναντάμε το πιλοτικό πρόγραμμα “West Attica, Greece Pilot 2.1 – Inequalities and environmental degradation & adaptation”, το οποίο θα διερευνήσει τις περιβαλλοντικές ανισότητες που αποκαλύπτονται και επιδεινώνονται από τη βιομηχανική ρύπανση και τη διαχείριση απορριμμάτων σε τρεις αστικές περιοχές. Θα αξιοποιήσει την εμπειρία των συνεργειών συμπαραγωγής, με τα άλλα δύο Fairville Labs, που επιχειρούν να αντιμετωπίσουν τα συστήματα διαχείρισης στερεών αποβλήτων που έχουν υποστεί σοβαρή επιδείνωση (Giza, Αίγυπτος), και ζητήματα που σχετίζονται με μεγάλες ανοιχτές χωματερές (Δυτική Αττική, Ελλάδα). Συνολικά, τα τρία εργαστήρια θα προσφέρουν πληροφορίες για το θέμα που αφορά στην προσαρμογή των πόλεων, και σε τοπικό επίπεδο, στην κλιματική αλλαγή (Marseille, Γαλλία).¹²¹

Βασικοί συνεργάτες υλοποίησης αυτής της δράσης είναι η Commonsplace (ως εταίρος του Fairville) και η Περιφέρεια Αττικής. Η COMMONSPACE¹²² είναι μια συνεργατική – διεπιστημονική ομάδα σχεδιασμού, που λειτουργεί από το 2012 και ιδρύθηκε το 2015 ως Κοινωνική Επιχείρηση (Συνεταιρισμός Εργαζομένων). Παρέχει υπηρεσίες υψηλής ποιότητας στους τομείς των Χωρικών Στρατηγικών, της Αρχιτεκτονικής, της Κοινωνικής Έρευνας, του Αστικού και Περιβαλλοντικού Σχεδιασμού δημιουργώντας ή εφαρμόζοντας καινοτόμα εργαλεία και διαδικασίες. Επιδιώκει να αποτελέσει σύνδεσμο μεταξύ πολιτών, κοινωνικών θεσμών και δημόσιων αρχών, κόμβο για την ανταλλαγή γνώσεων, ιδεών και πρακτικών μεταξύ πολιτών, εμπειρογνομώνων και υπευθύνων λήψης αποφάσεων. Το ευρύ φάσμα των μελών και των συνεργατών της Commonsplace δημιουργεί ένα δίκτυο εμπειρογνομώνων και επιστημόνων που ασχολούνται με τον Αστικό και Χωρικό Σχεδιασμό και την Περιβαλλοντική Διαχείριση, συνδυάζοντας ερευνητικές εργασίες και έργα μελέτης. Η Περιφέρεια Αττικής¹²³ είναι Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης Β' βαθμού, που διέπει την ευρύτερη περιοχή της μητρόπολης των Αθηνών. Αποτελείται από οκτώ Περιφερειακές Διευθύνσεις: Κεντρικής Τομέα Αθήνας, Νότιου Τομέα Αθήνας, Βόρειου Τομέα Αθήνας, Δυτικού Τομέα Αθήνας, Περιφερειακής Ενότητας Πειραιά, Περιφερειακής Ενότητας Νήσων, Περιφερειακής Ενότητας Δυτικής Αττικής και Περιφερειακής Ενότητας Ανατολικής Αττικής. Η Περιφέρεια Αττικής αποτελείται από περίπου 4 εκατομμύρια πολίτες και είναι οργανωμένη ως

¹²¹ Ιστοσελίδα: <https://www.fairville-eu.org/fairville-lab-western-attica>

¹²² Επίσημη ιστοσελίδα: <https://www.commonspace.gr/>

¹²³ Επίσημη ιστοσελίδα: <https://www.patt.gov.gr/>

μητροπολιτική περιφέρεια. Ως οργανισμός σχεδιάζει και εφαρμόζει πολιτικές σε περιφερειακό επίπεδο εντός της δικαιοδοσίας του, σύμφωνα με τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης και της κοινωνικής συνοχής του ελληνικού κράτους. Είναι αρμόδια για την υλοποίηση στρατηγικών σχεδίων και για τη λεπτομερή περιγραφή των κατευθύνσεων των περιβαλλοντικών πολιτικών σε περιφερειακό επίπεδο.¹²⁴

Η Δυτική Αττική βρίσκεται στα περίχωρα της Αθήνας, είναι η πιο μειονεκτική περιοχή της Περιφέρειας Αττικής, με περιορισμένη πρόσβαση στις δημόσιες υπηρεσίες. Η παρουσία μεγάλων εγκαταστάσεων φύλαξης και διανομής προϊόντων, είτε brownfields λόγω βιομηχανικών χρήσεων, ισοδυναμούν με μεγάλη ρύπανση και μακροχρόνια περιβαλλοντική υποβάθμιση που σχετίζεται και με τη φιλοξενία του μεγαλύτερου ΧΥΤΑ στην Ελλάδα.¹²⁵

Πηγή επίσημη ιστοσελίδα Fairville: <https://www.fairville-eu.org/post/in-depth-visit-to-west-attica-october-2023>

Η περιοχή παρουσιάζει εξαιρετικά χαμηλή πληθυσμιακή πυκνότητα και διακριτά κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά που προκύπτουν από την καταγεγραμμένη εκβιομηχάνιση και αποβιομηχάνισή της. Οι αντιφατικές οικονομικές δραστηριότητές της, συμπεριλαμβανομένης της βιομηχανικής ζώνης, των υπηρεσιών logistics και του άτυπου οικονομικού τομέα, σε συνδυασμό με τη μακροχρόνια περιβαλλοντική υποβάθμιση, δημιουργούν μια χωρική οντότητα με χαμηλή αστική συνοχή και σημαντικές περιβαλλοντικές ευπάθειες. Επιπλέον, το Περιφερειακό Σχέδιο Προσαρμογής της Περιφέρειας Αττικής στην Κλιματική Αλλαγή, που δημοσιεύτηκε πρόσφατα, προσδιορίζει τη Δυτική Αττική ως εξαιρετικά ευάλωτη στις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής.¹²⁶

Αυτά τα τρωτά σημεία έχουν τονιστεί τραγικά από τις πρόσφατες καταστροφικές πυρκαγιές και πλημμύρες στην περιοχή και ενισχύονται από την αδύναμη δημοκρατική συμμετοχή των κατοίκων της περιοχής. Αυτό είναι και το πεδίο, στο οποίο εντός του πλαισίου του προγράμματος Fairville, η Commonsplace ως εταίρος του Fairville, σε

¹²⁴ Ιστοσελίδα: <https://www.fairville-eu.org/post/grow-your-blog-community>

¹²⁵ Ιστοσελίδα <https://www.fairville-eu.org/fairville-lab-western-attica>

¹²⁶ όπως 124.

συνεργασία με την Περιφέρεια Αττικής και τοπικούς συλλόγους των δήμων Ελευσίνας, Μάνδρας και Ασπροπύργου, θα συνεργαστούν.¹²⁷

**"ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑ
ΚΑΤΑ ΤΟΠΟΥΣ"**

FAIRVILLE
commonsSpace

ΔΗΜΟΣ ΦΥΛΗΣ
ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ - ΜΑΡΤΙΟΣ 2024

WEST ATTICA
FAIRVILLE LAB

ΑΝΟΙΧΤΑ ΤΟΠΙΚΑ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑ 1ος σταθμός: Φυλή

24/02 Παρουσίαση & συζήτηση με θέμα τον ΧΥΤΑ Φυλής
- Αναγνώριση περιοχής και τοπικών προβλημάτων

09/03 Τοπικές ιστορίες και βιώματα
- Συλλογή τεκμηρίων

30/03 Συλλογική ιστορική καταγραφή & χαρτογράφηση
- Σύνθεση

Η συνάντηση 24/02 θα πραγματοποιηθεί στις 16:00 στο Δημοτικό Ωδείο Φυλής
(Δημαρχείου 7, Άνω Λιάσια 133 41).

www.fairville-eu.org | info@participatorylab.org
www.commonspace.gr | +30 21 3063 4085

Πηγή: Λογαριασμός instagram @participatorylab, <https://www.instagram.com/participatorylab/>, πρόσβαση 22/02/2024

Για την αντιμετώπιση αυτών των μακροχρόνιων περιβαλλοντικών, κοινωνικών και οικονομικών ανισοτήτων, [...] θα επιχειρηθεί η χαρτογράφηση, η κατανόηση, η ανάλυση και η αντιμετώπιση αυτών των ζητημάτων. Αυτή η διαδικασία θα περιλαμβάνει μία τύπου "δέσμευση" με τις τοπικές αστικές αρχές της περιοχής, τις πρωτοβουλίες της κοινωνίας των πολιτών και το κοινό, μέσω συμμετοχικών εργαστηρίων. Στόχος είναι η σύσταση μίας πρότασης κοινωνικών, χωρικών και περιβαλλοντικών μετασχηματισμών προς μια πιο δίκαιη, δημοκρατική και βιώσιμη καθημερινότητα στη Δυτική Αττική. Ως επιθυμητό αποτέλεσμα αυτής της διαδικασίας συμπαραγωγής ορίζεται η ανάπτυξη ενός τοπικού σχεδίου βιωσιμότητας και πολιτικών βιωσιμότητας για τη Δυτική Αττική. Αυτές οι πολιτικές θα χρησιμεύσουν για την αντιμετώπιση των μακροπρόθεσμων κοινωνικών, περιβαλλοντικών και οικονομικών ανισοτήτων στην περιοχή και θα προωθήσουν τη βιώσιμη ανάπτυξη.¹²⁸

¹²⁷ Ιστοσελίδα: <https://www.fairville-eu.org/fairville-lab-western-attica>

¹²⁸ Ιστοσελίδα: <https://www.fairville-eu.org/post/grow-your-blog-community>

B3. Συμμετοχικός Προϋπολογισμός (ΣΠ) - Participatory Budgeting - Εμπειρίες από τον ελληνικό χώρο.

Η εμπειρία από τα εγχειρήματα ΣΠ στους Δήμους και στις Περιφέρειες στην Ελλάδα είναι σχετικά πρόσφατη. Ωστόσο, μέσα σε αυτό το σύντομο χρονικό διάστημα έχει αναπτυχθεί ένας ουσιαστικός διάλογος για τον ΣΠ, με εφαλτήριο τις διεθνείς εμπειρίες αλλά και τις εγχώριες καλές πρακτικές που αναδύονται μέσα από την περιορισμένη εφαρμογή αυτής της μεθοδολογίας από Δήμους και Περιφέρειες στην Ελλάδα. Με την εισαγωγή του Προγράμματος Καλλικράτης το 2010 και τη διαμόρφωση των Δημοτικών Επιτροπών Διαβούλευσης, άνοιξε η συζήτηση για τη σταδιακή θεσμοθέτηση διαδικασιών συμμετοχικής δημοκρατίας στους Δήμους και ειδικότερα για την εφαρμογή μεθοδολογιών ΣΠ. Δυστυχώς, είναι αρκετά περιορισμένη η εφαρμογή του παραπάνω θεσμού με τρόπο διευρυμένο και ουσιαστικό.¹²⁹

Αν όμως θα θέλαμε να αναδείξουμε κάποιες περιπτώσεις στον ελληνικό χώρο θα μπορούσαμε, ξεκινώντας από περιοχές εκτός Αττικής, να χρησιμοποιήσουμε για αρχή το πρόγραμμα που αναπτύχθηκε στον **Δήμο Ιωαννιτών**.

Πηγή: Γ. Βελεγράκης, Γ. Μπεκριδάκη, Θ. Ανδρίτσος, *Συμμετοχικός Δημοτικός Προϋπολογισμός, Ένα δημοκρατικό πείραμα*, σελ. 59, 2021, ΙΔΡΥΜΑ ΧΑΪΝΡΙΧ ΜΠΕΛ ΕΛΛΑΔΑΣ, ISBN: 978-618-5580-05-6

Η διαδικασία ξεκίνησε το 2017, κάποια προηγούμενη εμπειρία εφαρμογής αντίστοιχων μεθοδολογιών στο Δήμο, και αξιοποιήθηκαν ως αναφορά διεθνή παραδείγματα και ειδικότερα η μελέτη της εμπειρίας της πόλης του Παρισιού και του προγράμματος «Δήμαρχε, έχω μια πρόταση».

Δημιουργήθηκε ειδική πλατφόρμα για το συντονισμό, την επικοινωνία και την υποβολή προτάσεων, που αποτέλεσε το βασικό εργαλείο της διαδικασίας σε συνδυασμό με τις διά ζώσης διαδικασίες.

Η πρόταση-πρόσκληση συμμετοχής στις διαδικασίες του ΣΠ κοινοποιήθηκε μέσω του τοπικού Τύπου και των κοινωνικών δικτύων. Στην πρώτη πρόσκληση, το 2018, κατατέθηκαν 67 προτάσεις από δημότες και την τοπική κοινωνία, οι οποίες στο σύνολό τους ξεπερνούσαν τα 2.500.000 ευρώ, ενώ αρχικά το ποσό που είχε αποφασιστεί να διατεθεί για τη δράση του ΣΠ δεν ξεπερνούσε τις 200.000 ευρώ.

¹²⁹ Ανδρίτσος Θ., Βελεγράκης Γ., Μπεκριδάκη Γ., *Συμμετοχικός Δημοτικός Προϋπολογισμός, Ένα δημοκρατικό πείραμα*, σελ. 48, 2021, ΙΔΡΥΜΑ ΧΑΪΝΡΙΧ ΜΠΕΛ ΕΛΛΑΔΑΣ, ISBN: 978-618-5580-05-6

Οι προτάσεις που κατατέθηκαν αξιολογήθηκαν με γνώμονα το χαρακτήρα της προτεινόμενης δράσης καθώς και το βαθμό στον οποίο τεκμηριωνόταν ο κοινωνικός της αντίκτυπος. Σημαντικές υπήρξαν η διαφάνεια και η δημοσιότητα της διαδικασίας και η γνωστοποίηση των τρόπων αξιολόγησης και των κριτηρίων βαθμολόγησης των προτάσεων οι οποίες είχαν υποβληθεί. Επίσης, αποδόθηκε μεγάλη σημασία στην εισαγωγή κοινωνικών κριτηρίων για την ενίσχυση της συμμετοχής των ευάλωτων ομάδων.

Συστάθηκε μια επιτροπή αξιολόγησης με τη συμμετοχή υπηρεσιακών υπαλλήλων, για να διασφαλιστεί η μέγιστη δυνατή διαφάνεια της διαδικασίας. Στη συνέχεια, τα αποτελέσματα της αξιολόγησης προωθήθηκαν σε μία δεύτερη επιτροπή, στην οποία συμμετείχαν δημοτικοί σύμβουλοι και δημότες, που συμμετείχαν στη διαδικασία. Τα αποτελέσματα της δεύτερης διαδικασίας αξιολόγησης δεν διαφοροποιήθηκαν σημαντικά, καθώς εφαρμόστηκαν τα ίδια κριτήρια βαθμολόγησης.

Τελικά, επελέγησαν οχτώ προτάσεις, οι οποίες παρουσιάστηκαν στο Δημοτικό Συμβούλιο. Τα μεγαλύτερα προβλήματα παρουσιάστηκαν κατά την υλοποίηση των προτάσεων εξαιτίας τεχνικών αδυναμιών των κατατεθειμένων προτάσεων. Το γεγονός αυτό έθεσε αρκετά εμπόδια στην απρόσκοπτη υλοποίηση της κάθε πρότασης, διότι στο Δήμο δεν υπήρχε εξειδικευμένο τμήμα που θα μπορούσε να αναλάβει την ευθύνη της συμβουλευτικής για την τεχνική βελτίωση των προτάσεων. Για το λόγο αυτόν, την επόμενη χρονιά αυστηροποιήθηκαν τα κριτήρια για τα τεχνικά χαρακτηριστικά των προτάσεων.

Το ενδιαφέρον για συμμετοχή ήταν ακόμα μεγαλύτερο κατά την επόμενη χρονιά, με συμμετοχές δημοτών, εκπροσώπων τοπικών φορέων και ομάδων / συλλογικοτήτων, που ξεπέρασαν στο σύνολο τις 400.

Το παράδειγμα των Ιωαννίνων δείχνει ότι μια συγκροτημένη προσπάθεια από τη μεριά του Δήμου και των δημοτικών υπηρεσιών για ΣΠ, η οποία αξιοποιεί σύγχρονα εργαλεία επικοινωνίας και συμμετοχής και απευθύνεται στους φορείς της πόλης, μπορεί να επιτύχει μεγάλη συμμετοχή από μεριάς των πολιτών. Οι δυσκολίες ως προς τις τεχνικές δυνατότητες υλοποίησης προτεινόμενων έργων επιδρούν πάντοτε αρνητικά στην όλη διαδικασία και δημιουργούν ένα αίσθημα υπερβολικού φόρτου στις ήδη υποστελεχωμένες τεχνικές υπηρεσίες. Επομένως, η συμμετοχή των πολιτών πάει μαζί με την αναβάθμιση και τη στελέχωση των αρμόδιων υπηρεσιών των Δήμων, ώστε να μπορούν οι προτάσεις των πολιτών να μετουσιώνονται σε υλοποιήσιμα έργα (αν πρόκειται για τεχνικά έργα αστικών παρεμβάσεων).¹³⁰

Ως έτερο και διαφορετικού σχεδιασμού εγχείρημα θα μπορούσε να παρουσιασθεί αυτό του **Δήμου Κηφισιάς**. Ο Δήμος Κηφισιάς ξεκίνησε να εφαρμόζει ΣΠ από το 2015.

Πρόκειται για έναν Καλλικρατικό Δήμο, δηλαδή ένα Δήμο που προέκυψε από το Πρόγραμμα Καλλικράτης, μέσα από τη συνένωση των Δήμων Κηφισιάς, Νέας Ερυθραίας και Εκάλης. Το στοιχείο αυτό, δηλαδή της ύπαρξης διαφορετικών παλαιότερων Δήμων και μετέπειτα Δημοτικών Κοινοτήτων, έπαιξε κεντρικό ρόλο στην εφαρμογή του προγράμματος ΣΠ, καθώς αποτέλεσε ένα εργαλείο για την έκφραση των τοπικών κοινοτήτων αλλά και των συνοικιών εντός των κοινοτήτων, καθώς και για τη μείωση ενδεχόμενων εντάσεων μεταξύ τους.

¹³⁰ Ανδρίτσος Θ., Βελεγράκης Γ., Μπεκριδάκη Γ., Συμμετοχικός Δημοτικός Προυπολογισμός, Ένα δημοκρατικό πείραμα, σελ. 61-62, 2021, ΙΔΡΥΜΑ ΧΑΪΝΡΙΧ ΜΠΕΛ ΕΛΛΑΔΑΣ, ISBN: 978-618-5580-05-6

Πρόσκληση συμμετοχής στις διαδικασίες για την κατάρτιση ΣΠ στο Δήμο Κηφισιάς το 2016.
 Πηγή: <https://www.kifissia.gr/el/StratigikesProtereotitesProipologismos>

Πηγή: Γ. Βελεγράκης, Γ. Μπεκριδάκη, Θ. Ανδρίτσος, *Συμμετοχικός Δημοτικός Προϋπολογισμός, Ένα δημοκρατικό πείραμα*, σελ. 66, 2021, ΙΔΡΥΜΑ ΧΑΪΝΡΙΧ ΜΠΕΛ ΕΛΛΑΔΑΣ, ISBN: 978-618-5580-05-6

Η διαδικασία που προκρίθηκε για την εφαρμογή του προγράμματος περιλάμβανε τέσσερα στάδια:

1ο Στάδιο: Πραγματοποίηση συνοικιακών συνελεύσεων με τη συμμετοχή πολιτών. Ενημέρωση και συζήτηση. Εκλογή αντιπροσώπων συνοικιών (δώδεκα συνοικιών από την Κηφισιά, τεσσάρων από τη Νέα Ερυθραία και μιας συνοικίας στην Εκάλη).

2ο Στάδιο: Πραγματοποίηση επαναληπτικών συνοικιακών συνελεύσεων. Ιεράρχηση αναγκών και προτάσεις. Ψηφοφορία επί των προτάσεων των αντιπροσώπων.

3ο Στάδιο: Μελέτη προτάσεων και ιεράρχηση προτεραιοτήτων. Επικύρωση των προτάσεων των δημοτών από το Δημοτικό Συμβούλιο.

4ο Στάδιο: Εκκίνηση της διαδικασίας υλοποίησης των προτάσεων που έχουν επικυρωθεί.

Ειδικότερα, οι πόροι που διατίθενται για το πρόγραμμα του ΣΠ υπολογίστηκαν ετησίως στα 450.000 ευρώ, τα οποία κατανεμήθηκαν σε δεκαεφτά συνοικίες. Δεν υπήρξε μια επιλογή απόλυτης διαίρεσης του προϋπολογισμού, ωστόσο σε κάθε συνοικία κατέληξε ένα ποσό γύρω στις 20.000 ευρώ. Κεντρικό ρόλο στη διαδικασία του ΣΠ κατείχαν τα Συνοικιακά Συμβούλια, τα οποία στελεχώθηκαν μέσω εκλογών. Μέσα από τακτικές συνεδριάσεις, τα Συνοικιακά Συμβούλια κατέληξαν σε προτάσεις για έργα ΣΠ, οι οποίες κατατέθηκαν στην τεχνική υπηρεσία του Δήμου Κηφισιάς για αξιολόγηση και τεχνικές παρατηρήσεις.

Κάποια από τα έργα αναφοράς τα υλοποίησε ο Δήμος, και κάποιες από τις προτεινόμενες παρεμβάσεις υλοποιήθηκαν μέσω της ανάθεσης σε εργολαβίες, με την τήρηση των προαπαιτούμενων της διαδικασίας δημοπράτησης.

Την ολοκλήρωση του Συμμετοχικού Προϋπολογισμού του 2017 ακολούθησε η δημοσιοποίηση του απολογισμού, μάλιστα με έναν τρόπο λεπτομερή για όλα τα έργα ανά

συνοικία. Για την υλοποίηση του προγράμματος ΣΠ, ο Δήμος Κηφισιάς βραβεύτηκε με το αργυρό βραβείο από το διαγωνισμό Best City Awards, 2016. Στην προκειμένη περίπτωση, το βασικό εργαλείο ήταν οι συνοικιακές επιτροπές και συνελεύσεις, αλλά για το σύνολο του Δήμου. Η ιδιαίτερα μεγάλη έκταση του Δήμου συγκριτικά με άλλους αστικούς Δήμους της Αττικής, η συνένωση των διαφορετικών Κοινοτήτων και η ύπαρξη πολλών και ενεργών συνοικιών δημιούργησαν τις προϋποθέσεις ώστε το συγκεκριμένο εργαλείο να αποδειχτεί επιτυχημένο και λειτουργικό.

Ο Δήμος επέλεξε τη διάθεση ενός σχετικά μεγάλου ποσού, μοιρασμένου, ωστόσο, σε πολύ μεγάλο αριθμό Κοινοτήτων. Έτσι, κάθε συνοικία είχε ένα σχετικά περιορισμένο ποσό ώστε να επιλέξει παρεμβάσεις επιδιορθώσεων και βελτίωσης του δημόσιου χώρου και συνολικά μικρότερης κλίμακας δράσεις αναβάθμισης της καθημερινής ζωής. Με τον τρόπο αυτό, τα περισσότερα έργα ήταν αρκετά πιο εύκολο να υλοποιηθούν και να παρουσιάσουν το «αποτέλεσμα» του συμμετοχικού σχεδιασμού στους πολίτες. Φυσικά, δεν θα μπορούσαν μέσα από τέτοιες δράσεις να δοθούν λύσεις σε προβλήματα που απασχολούν μεγαλύτερες εκτάσεις του Δήμου.¹³¹

¹³¹ Ανδρίτσος Θ., Βελεγράκης Γ., Μπεκριδάκη Γ., *Συμμετοχικός Δημοτικός Προυπολογισμός, Ένα δημοκρατικό πείραμα*, σελ. 66-69, 2021, ΙΔΡΥΜΑ ΧΑΪΝΡΙΧ ΜΠΕΛ ΕΛΛΑΔΑΣ, ISBN: 978-618-5580-05-6

Β4α. Το μάθημα “Βιωσιμότητα, Οικολογία, και Συμμετοχή: Η περίπτωση της Αθήνας” - Νίκος Αναστασόπουλος, 2016+.

Το μάθημα *Βιωσιμότητα, Οικολογία, και Συμμετοχή: Η περίπτωση της Αθήνας*, συγκροτήθηκε και διδάσκεται από το Νίκο Αναστασόπουλο στο Δ.Π.Μ.Σ. Έρευνα στην Αρχιτεκτονική: Σχεδιασμός – Χώρος – Πολιτισμός της Σχολής Αρχιτεκτόνων του ΕΜΠ από το 2016. Το μάθημα έχει χαρακτηριστικά αστικού εργαστηρίου και διαθέτει την ιδιαιτερότητα ότι λαμβάνει χώρα σε μία συγκεκριμένη περιοχή της πόλης, που αποτελεί όχι μόνο αντικείμενο μελέτης, αλλά και τόπο συναντήσεων. Το μάθημα εκπαιδεύει αρχιτέκτονες να αντιληφθούν πτυχές της έννοιας «Βιωσιμότητα» σε ότι αφορά το αστικό περιβάλλον. [...] Επανασυστήνει το αστικό περιβάλλον ως ένα πολύπλοκο σύστημα το οποίο, αν και πρωτίστως ανθρωπογενές αποτελείται από πολύπλοκες υποδομές που του επιτρέπουν την διατήρηση της ισορροπίας και την συνέχιση μιας απειρίας δραστηριοτήτων φιλοξενώντας ταυτόχρονα πολλές μορφές ζωής.¹³² Το μάθημα [...] δίνει έμφαση στις πτυχές της συμμετοχής σε ένα ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο κατανοώντας την συμμετοχή ως κύριο συστατικό μιας δημοκρατικής κοινωνίας και διερευνώντας τρόπους διεξαγωγής κάθε είδους επικοινωνίας, λήψης αποφάσεων, και διαχείρισης συγκρούσεων. Αντιλαμβάνεται τον συμμετοχικό σχεδιασμό ως μία εξειδικευμένη περιοχή εισαγωγής συμμετοχικών μεθοδολογιών στην σχεδιαστική διαδικασία. Στο μάθημα εξετάζεται η συμμετοχή και η θέση της μέσα από την πρακτική άσκηση συγκεκριμένων μεθοδολογιών. Ο τρόπος διεξαγωγής του ίδιου του μαθήματος που πολλές φορές περιλαμβάνει διαδικασίες διαβούλευσης παρέχει ευκαιρίες εξάσκησης εναλλακτικών μεθόδων συμμετοχής στην πράξη.¹³³

Εικ 86 Πρώτη δημόσια παρουσίαση της κινητής κουζίνας που αποτέλεσε σχεδιαστική άσκηση που κατασκευάστηκε στο Communitism (4/6/2019). Σχεδιαση-υλοποίηση: Λήδα Κυριακού, Ελένη Μαστρογεωργοπούλου και Αναστασία Δημουλάκη

Πηγή εικόνας: "Συμμετοχικός Σχεδιασμός: Πόλη, Περιβάλλον & Κλιματική Αλλαγή", Νίκος Αναστασόπουλος, Η συμμετοχή ως μέθοδος και η διδασκαλία της, σελ. 420

Συχνά η διαδικασία του μαθήματος βγαίνει έξω από τα όρια της αίθουσας διδασκαλίας και του ακαδημαϊκού πλαισίου και μεταφέρεται σε χώρους που εκτυλίσσεται η ζωή της

¹³² Αναστασόπουλος Ν., Η συμμετοχή ως μέθοδος και η διδασκαλία της, σελ. 417, "Συμμετοχικός Σχεδιασμός: Πόλη, Περιβάλλον & Κλιματική Αλλαγή".

¹³³ όπως 132, σελ. 422.

πόλης, ορισμένες φορές ενσωματώνοντας φωνές από προσκεκλημένους στο μάθημα με ειδική γνώση και εμπειρία σε ένα θέμα, ή και καθημερινούς ανθρώπους.¹³⁴ Τις δύο πρώτες χρονιές (2017-2018) η γειτονιά που επελέγη ήταν η πλατεία Βικτωρίας και η ομάδα του μαθήματος φιλοξενήθηκε στο Victoria Square Project (VSP), με το οποίο και συνεργάστηκε ως partner. [...] Με πλαίσιο του μαθήματος την πλατεία Βικτωρίας οι φοιτητές διερεύνησαν τα χαρακτηριστικά των υποδομών (αρχιτεκτονική, δημόσιος χώρος, παρουσία κάθε είδους χλωρίδας), τα κοινωνικά χαρακτηριστικά που συνδέονται με την ιστορική εξέλιξη της περιοχής και την πρόσφατη προσφυγική κρίση του 2015. Για τις δύο χρονιές χρησιμοποιήθηκε ως εργαλείο το blog του μαθήματος. Το 2018 υπήρξε η σπάνια ευκαιρία της συνεργασίας στην ανάλυση και στον σχεδιασμό μιας μικρής κατασκευής που ονομάστηκε τροχήλατο, μιας κινητής καντίνας που θα λειτουργούσε ως κοινωνικός πυκνωτής γύρω από την παγκόσμια κοινωνική γλώσσα της κουζίνας, και στην ίδια την υλοποίηση που πραγματοποιήθηκε στο εργαστήριο Ludd Lab. Από τότε το τροχήλατο ζει στους δρόμους της Αθήνας έχοντας υιοθετηθεί από τον «Άλλο Άνθρωπο». Την επόμενη χρονιά (2019) η γειτονιά που επελέγη στην οποία εστίασε το μάθημα ήταν η Ακαδημία Πλάτωνος. Η ομάδα φιλοξενήθηκε στο Συνεργατικό Καφενείο της Ακαδημίας Πλάτωνος. Το αστικό εργαστήριο πραγματοποιήθηκε σε συνεργασία με την ομάδα διαχείρισης του Συνεργατικού Καφενείου, και με την ομάδα φοιτητών από τη σχολή αρχιτεκτόνων της Μασσαλίας και τον καθηγητή τους Jean Marc Huygen, ενώ το 2017 είχε προηγηθεί το εργαστήριο Transforming the [Re]Public Urban Transcripts και ένα συμμετοχικό εργαστήριο που χρησίμευσε ως αναφορά για τις θεματικές και τη μεθοδολογία.¹³⁵

¹³⁴ Αναστασόπουλος Ν., Η συμμετοχή ως μέθοδος και η διδασκαλία της, σελ. 423, "Συμμετοχικός Σχεδιασμός: Πόλη, Περιβάλλον & Κλιματική Αλλαγή"

¹³⁵ όπως 134, σελ. 418.

B4B.Συνεργατικό έργο InPlanEd (ενταγμένο στο Erasmus+).

ΠΡΟΣΚΛΗΣΗ

**εισαγωγικό εργαστήριο του έργου
Schoolture for Climate change
με εμπλεκόμενους φορείς**

Σάββατο 10/02, 12.00-14.00 μ.μ

**αίθουσα εκδηλώσεων 3^{ου} Δημοτικού
Σχολείου Ζωγράφου (Κρίνων 28,
Ζωγράφου 15772)**

commonsspace ΣΠΑΤΙΑ The European Commission's support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents, which reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Πηγή εικόνας: <https://www.linkedin.com/showcase/schoolture-for-climate-change/posts/?feedView=images>
(πρόσβαση 23/02/2024)

Στην ίδια βαθμίδα εκπαίδευσης με την προηγούμενη περίπτωση, δηλαδή στον τομέα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, κινείται το InPlanEd. Αυτό είναι ένα συνεργατικό έργο Erasmus+ , με επικεφαλής το ΕΜΠ¹³⁶ και τη συμμετοχή ως εταίρων της commonspace¹³⁷, των UCY (Πανεπιστήμιο Κύπρου)¹³⁸, noumena¹³⁹ και AESOP¹⁴⁰.

Κύριος στόχος του είναι η ανάπτυξη, η πιλοτική εφαρμογή και η αξιολόγηση καινοτόμων εκπαιδευτικών μεθόδων, εργαλείων και υλικού προς μια ολοκληρωμένη προσέγγιση σχεδιασμού που λαμβάνει -ολιστικά- υπόψη τον αστικό σχεδιασμό, την αστική κινητικότητα, τον συμμετοχικό σχεδιασμό και τον σχεδιασμό βάσει στοιχείων.

Η ολοκληρωμένη και ολιστική προσέγγιση σχεδιασμού είναι απαραίτητη για τον σχεδιασμό μιας ανθρωποκεντρικής, χωρίς αποκλεισμούς και ανθεκτικής στην κλιματική αλλαγή πόλης. Η προσέγγιση βασίζεται στο σκεπτικό ότι οι δράσεις για την αντιμετώπιση της κλιματικής κρίσης στον τομέα των πόλεων και των μεταφορών πρέπει να εξετάζονται παράλληλα και σε συνδυασμό. Επιπλέον οφείλουν να εξελίσσονται και να αναβαθμίζονται με βάση τα πλέον σύγχρονα επιστημονικά πορίσματα και να προσαρμόζονται στις κοινότητες μέσω του συμμετοχικού σχεδιασμού, ώστε να διασφαλίζεται η οικειοποίηση των μέτρων από όλους τους ενδιαφερόμενους και, τελικά, η βιωσιμότητα και η μακροπρόθεσμη προοπτική τους.

¹³⁶ Επίσημη ιστοσελίδα: <https://ntua.gr/el/>

¹³⁷ Επίσημη ιστοσελίδα: <https://www.commonspace.gr/>

¹³⁸ Επίσημη ιστοσελίδα: <https://www.ucy.ac.cy/>

¹³⁹ Επίσημη ιστοσελίδα: <https://noumena.io/>

¹⁴⁰ Επίσημη ιστοσελίδα: <https://aesop-planning.eu/>

Αξίζει να σημειωθεί ότι αυτή η ολοκληρωμένη προσέγγιση φαίνεται στην παρούσα φάση ως απύσσο στο χαρτοφυλάκιο γνώσεων των σπουδαστών, των επαγγελματιών και των τεχνικών υπαλλήλων της δημόσιας διοίκησης και των αρχών των πόλεων που ασχολούνται με τον προγραμματισμό και, συνεπώς, το προτεινόμενο πλαίσιο συνεργατικής μάθησης θα τους παράσχει τις αναγκαίες δεξιότητες και ικανότητες.¹⁴¹

Στην πορεία υλοποίησης συμμετοχικών έργων αναδείχτηκε η ανάγκη για μία προσέγγιση της εκπαιδευτικής διαδικασίας με τη χρήση συμμετοχικών μεθόδων.

Έτσι, το Schoolture δεν αποτελεί ένα έργο πιλοτικών εφαρμογών συμμετοχικού σχεδιασμού αλλά ένα έργο που προσπαθεί μέσα από τις δράσεις του να αναδείξει, καταγράψει και επικοινωνήσει τις μεθοδολογίες και τα εργαλεία του συμμετοχικού σχεδιασμού σε διάφορα στάδια της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

Οι Δράσεις του έργου έχουν ως εξής:

- Σχεδιασμός, υλοποίηση και αξιολόγηση δύο πιλοτικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων (ένα στην Ελλάδα, στο 3ο Δημοτικό Σχολείο Ζωγράφου) και ένα στο Κατόβιτσε της Πολωνίας σε αντίστοιχο σχολείο.
- Στενή συνεργασία και ανταλλαγή γνώσης και εμπειριών μεταξύ των εταίρων (ταξίδια σε Αθήνα και Κατόβιτσε).
- Δημιουργία ενός Οδηγού με μεθοδολογίες, εργαλεία και καλές πρακτικές γύρω από τον συμμετοχικό σχεδιασμό και τη χρήση του σε εκπαιδευτικά προγράμματα που άπτονται της κλιματικής κρίσης και της πολιτιστικής ταυτότητας ενός τόπου (μίας γειτονιάς).
- Δημιουργία επικοινωνιακού υλικού διάχυσης και τελικής εκδήλωσης στην γειτονιά.

Στην Ελλάδα, (μέχρι την σύνταξη της παρούσας εργασίας), έχει πραγματοποιηθεί μία πιλοτική εφαρμογή στο 3ο Δημοτικό Σχολείο Ζωγράφου.

Δεδομένου πως το 3ο Δημοτικό Σχολείο Ζωγράφου είναι ήδη ενεργό σε διάφορες συλλογικές δράσεις σχετικά με τον σχολικό χώρο, αποφασίστηκε η δράση έξω από τα στεγανά του και το πιλοτικό πρόγραμμα να περιλαμβάνει το άνοιγμα του σχολείου στην εξωσχολική κοινότητα και τον περιβάλλοντα χώρο.

[Έτσι] επιλέχθηκε ένα μικρός δημόσιος χώρος πρασίνου που γεφυρώνει το σχολικό συγκρότημα με το πανεπιστήμιο και την υπόλοιπη πόλη, το πάρκο της Αγίας Ελένης.

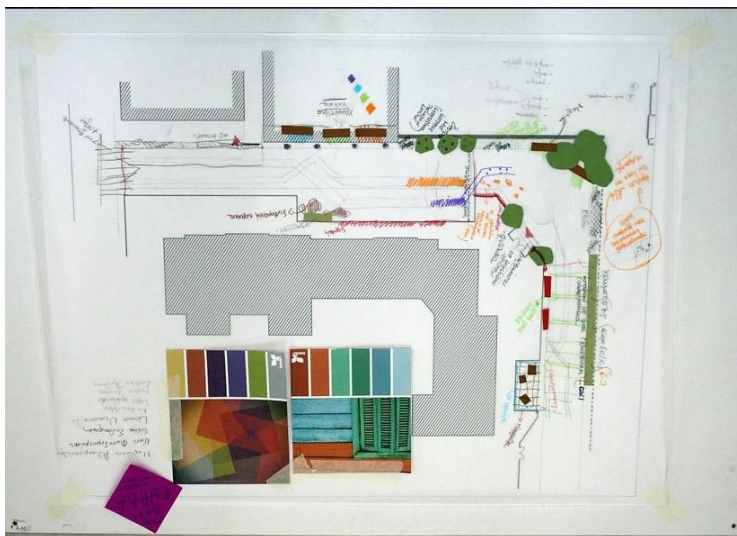
Τα παιδιά, μέσα από ένα πρότυπο εκπαιδευτικό πρόγραμμα και με τη χρήση μεθόδων/εργαλείων συμμετοχικού σχεδιασμού και βιωματικής μάθησης καλούνται να συ-σχεδιάσουν αυτόν τον χώρο, με κριτήριο την ελαχιστοποίηση της τρωτότητας έναντι στην Κλιματική Κρίση και την επανανοηματοδότηση του ως σημείο συνάντησης της γειτονιάς.¹⁴²

¹⁴¹ Ιστοσελίδα: <https://www.commonspace.gr/copy-of-minerva> (πρόσβαση 23/02/2024)

¹⁴² Πηγή επίσημη ιστοσελίδα commonspace: <https://www.commonspace.gr/schoolture> (πρόσβαση 06/03/2024)

B5. Συμμετοχικές Διαδικασίες στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση - Υλοποίηση Commonsprace.

α.) Εργαστήριο Συμμετοχικού Σχεδιασμού στο 1ο Λύκειο Χανίων, 2015.

Εικόνα Επίσημη ιστοσελίδα Commonsprace, πηγή: <https://www.commonspace.gr/symmetoxikoxania>

Το εργαστήριο «ο δρόμος είχε τη δική του ιστορία, είπαν όμως πως την έγραψαν παιδιά», ξεκίνησε τον Απρίλιο του 2014 σαν πολιτιστικό πρόγραμμα στο 1ο Γενικό Λύκειο Χανίων. Ο στόχος του διπλός.

Πρώτον να μάθουν τα παιδιά τι είναι πολεοδομικός και αστικός σχεδιασμός και ποιος τον υπηρετεί, τι σημαίνει αστική ανάπλαση, αναβάθμιση αστικού τοπίου και ποιος ο ρόλος της κοινωνίας στην αναδιάρθρωση της πόλης.

Δεύτερον να μπόουν οι ίδιοι οι μαθητές στη διαδικασία σχεδιασμού των οδών γύρω από το σχολείο τους με απλά υλικά, εφήμερες κατασκευές, φυτεύσεις και χρωματισμούς. Η τελική αποστολή είναι η μετατροπή των οδών που περιβάλλουν το σχολείο σε δρόμους ήπιας κυκλοφορίας.¹⁴³

Η μεθοδολογία υλοποίησης περιέλαβε μία σειρά πρακτικών και διαδικασιών. Η ενημέρωση της μαθητικής κοινότητας πραγματοποιήθηκε μέσω μίας παρουσίασης που είχε ως σκοπό να φέρει τους μαθητές με την έννοια του συμμετοχικού σχεδιασμού.

Μέσω της δράσης με τίτλο "ο δρόμος μας αλλιώς", οι μαθήτριες και μαθητές οικειοποιήθηκαν "καταλαμβάνοντας" τον δημόσιο χώρο, ενώ χάραξαν πάνω σε χάρτες της περιοχής πως οι ίδιοι συμπεριφέρονται στο χώρο, καθώς και ποια σημεία τους φαίνονται ενδιαφέροντα ή προβληματικά. Σημαντικό ρόλο σε αυτή την διαδικασία έπαιξαν και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, όχι μόνο για την προβολή του έργου που παράχθηκε, αλλά και για την ανταλλαγή απόψεων που συμμετείχαν σε όλη αυτή την προσπάθεια.

Το εργαστήριο σχεδιασμού είχε ως στόχο να οδηγήσει σε μία πρόταση για τον χώρο μελέτης, το οποίο τελικά επιτελείται. Η ομάδα Collective Planning and Design ανέλαβε τη σύνθεση ως ένα ενιαίο σχέδιο - πρόταση προς υλοποίηση.¹⁴⁴

¹⁴³ Επίσημη ιστοσελίδα Commonsprace, πηγή: <https://www.commonspace.gr/symmetoxikoxania>
<https://issuu.com/commonspacecoop/docs/xania>

¹⁴⁴ Πηγή: https://issuu.com/commonspacecoop/docs/teykos_oct14_full

Με τη βοήθεια της επιστημονικής ομάδας, οι μαθητές προσέγγισαν για πρώτη ίσως φορά θέματα σχετικά με τον σχεδιασμό και την διαχείριση της ζωής στις Πόλεις. Έτσι η διαχείριση της κυκλοφορίας του αυτοκινήτου, η αντιμετώπιση της παράνομης στάθμευσης, η απόδοση χώρου στους πεζούς και στους ποδηλάτες, η τόνωση του πρασίνου, η αισθητική αναβάθμιση και πώς επηρεάζει το δομημένο περιβάλλον βρισκόταν στην πυρήνα του εργαστηρίου. Τέλος, μέσα από τη διαδικασία του συμμετοχικού σχεδιασμού, μαθητές, καθηγητές και γονείς ξεκίνησαν έναν διάλογο για το πώς πραγματικά θα μπορούσαν να αναβαθμίσουν το αστικό περιβάλλον στο οποίο ζούνε και εργάζονται.¹⁴⁵

Η δυναμική της πρωτοβουλίας [αυτής], του σχεδιασμού του δημόσιου χώρου "από τα κάτω", ανέδειξε ότι με τη συμμετοχή του κόσμου που ζει, εργάζεται, σπουδάζει στους χώρους παρέμβασης, μπορεί να ξεφύγει από τα μεμονωμένα παραδείγματα και τις πιλοτικές πρωτοβουλίες και να αποτελέσει κεντρικό στοιχείο των σχεδιαστικών πρακτικών.¹⁴⁶

β.) Εκπαιδευτικό πρόγραμμα συμμετοχικού σχεδιασμού στο 2ο δημοτικό σχολείο και στο 5ο νηπιαγωγείο Δήμου Αγίας Παρασκευής, 2017, χρηματοδότηση Δήμος Αγίας Παρασκευής.

Το πρόγραμμα συμμετοχικού σχεδιασμού ξεκίνησε το Νοέμβριο του 2017 και ολοκληρώθηκε τον Φεβρουάριο του 2018.

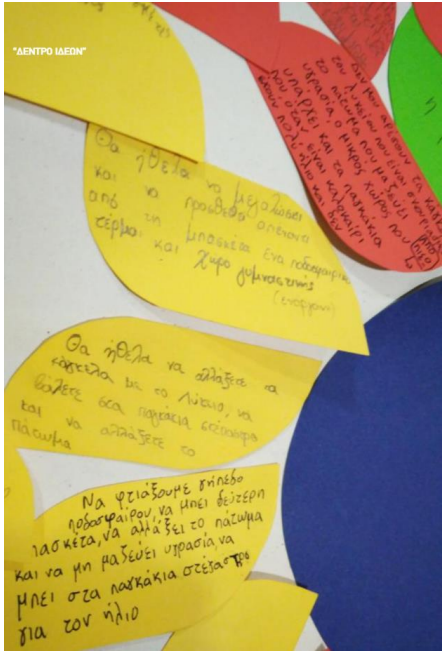
Συνολικά πραγματοποιήθηκαν 24 συναντήσεις-εργαστήρια με τους μαθητές του νηπιαγωγείου και του δημοτικού σχολείου, όπου συμμετείχαν συνολικά πάνω από 350 μαθητές από όλες τις τάξεις, συμβάλλοντας με τις ιδέες και τις προτάσεις τους, ενώ έγιναν και 3 συναντήσεις και εργαστήρια με τους γονείς και τους εκπαιδευτικούς.

Η οργάνωση των εργαστηρίων βασίστηκε στο τρίπτυχο:

- I. ανάλυση του χώρου από τους χρήστες
- II. συγκρότηση ιδεών-προτάσεων
- III. δημιουργία τελικής πρότασης

¹⁴⁵ Επίσημη ιστοσελίδα CommonsSpace, πηγή: <https://www.commonspace.gr/symmetoxikoxania>
<https://issuu.com/commonspacecoop/docs/xania>

¹⁴⁶ Πηγή: https://issuu.com/commonspacecoop/docs/teyxos_oct14_full

Με βάση το τρίπτυχο Ανάλυση - Όραμα - Σχεδιασμός, τα εργαστήρια πραγματοποιήθηκαν σε τρεις φάσεις και βασίστηκαν σε μια σειρά μεθοδολογιών και τεχνικών συμμετοχικού σχεδιασμού, όπως ερωτηματολογία, συζήτηση με τους μαθητές και τους εκπαιδευτικούς, εργαστήρια ζωγραφικής, κολλάζ και εργαστήρια σχεδιασμού, όπου οι προτάσεις και οι στόχοι πήραν πλέον τη μορφή σχεδίου.

Εικόνα Επίσημη ιστοσελίδα CommonsSpace, Δέντρο ιδεών κατά την διάρκεια του εγχειρήματος, πηγή: <https://www.commonspace.gr/second-agia>

Μέσα από την ολοκλήρωση των εργαστηρίων σε όλες τις τάξεις, συγκεντρώθηκε ένα σημαντικό και πλούσιο υλικό, μέσα από το οποίο αντλήθηκαν αρκετά συμπεράσματα προς επεξεργασία. Ταυτόχρονα μέσω της συζήτησης με τις μαθήτριες και τους μαθητές, τις και τους εκπαιδευτικούς, παρατηρώντας τη ζωή και τη δραστηριότητά τους, έγινε προσπάθεια, η επιστημονική ομάδα "να μπει στη θέση τους" και να μάθει περισσότερα για τα προβλήματα και τις ανάγκες τους.

Η ανάλυση του υλικού και η εξαγωγή συμπερασμάτων, διαμόρφωσε τις βασικές αρχές σχεδιασμού, με βάση τις οποίες καθορίστηκε και η τελική σχεδιαστική πρόταση. Αυτή η διαδικασία βοήθησε στον προσδιορισμό των βασικών στόχων, στην ιεράρχηση των αναγκών και των προβλημάτων προς επίλυση, στο σχεδιασμό των βασικών χαράξεων και λειτουργιών, στην επιλογή των υλικών και του κατάλληλου εξοπλισμού.

Στόχος η μεγαλύτερη δυνατή σύνθεση των διαφορετικών οπτικών και απαιτήσεων σε ένα σύνολο το οποίο να μπορεί να τα ενσωματώνει οργανικά και όχι απλώς να τα παραθέτει αθροιστικά. Οι απόψεις αναλύθηκαν, ομαδοποιήθηκαν και διατάχθηκαν σε ενότητες και κατηγορίες προκειμένου εντέλει να δώσουν ένα συμπέρασμα που να έχει συνοχή, συνάφεια και εσωτερική συγκρότηση. Ενδιαφέρον χαρακτηρίζεται το γεγονός ότι παρότι ακολουθήθηκε διαφορετική μεθοδολογία στις μικρότερες και στις μεγαλύτερες τάξεις παρατηρήθηκε ότι οι προβληματισμοί και οι προτάσεις των μαθητών και των έξι τάξεων παρουσίασαν αρκετά κοινά σημεία. Οι περισσότεροι μαθητές συμφώνησαν ως προς τα προληπτικά σημεία της αυλής, όσο και ως προς τις προσθήκες και αλλαγές που θα ήθελαν να δουν.¹⁴⁷

¹⁴⁷ Πηγή: https://issuu.com/commonspacecoop/docs/2o_dhm_agias

[Έτσι] λαμβάνοντας υπόψη τον πλούτο των προτάσεων που κατατέθηκαν και συνδιαμορφώθηκαν μέσα στις διαδικασίες των εργαστηρίων του συμμετοχικού σχεδιασμού, η ομάδα των αρχιτεκτόνων επιχείρησε να διαμορφώσει ένα σχέδιο γενικής διάταξης. Ο σχεδιασμός υπηρετεί τον κεντρικό σκοπό της δημιουργίας ενός προσβάσιμου χώρου, περιβαλλοντικά βελτιωμένου, αισθητικά ευχάριστου, λειτουργικού, κοινωνικά χρήσιμου και περισσότερο ασφαλούς.

Οι βασικές επιλογές του, έγιναν ώστε να ικανοποιούν τις προτεραιότητες που τέθηκαν στα εργαστήρια του συμμετοχικού σχεδιασμού και ήταν οι ακόλουθες:

- I. Διαχωρισμός της εισόδου των μαθητών του νηπιαγωγείου από αυτήν των μαθητών του δημοτικού.
- II. Παρεμβάσεις για τη βελτίωση κυρίως της ασφάλειας και δευτερευόντως της αισθητικής στους υπάρχοντες και τους νέους χώρους προαυλισμού των μαθητών, με ταυτόχρονη ενσωμάτωση λειτουργικών αναγκών.
- III. Επέκταση της αυλής με κατάργηση της υπάρχουσας σκάλας προς το λύκειο.¹⁴⁸

¹⁴⁸ Επίσημη ιστοσελίδα CommonsSpace, πηγή: <https://www.commonspace.gr/second-agia>

Πρώτα σχόλια και πρώτα συμπεράσματα.

Επί της ευρύτερης αποδοχής της έννοιας της Συμμετοχής.

Εικόνα: ©Έκτωρ Αποστολόπουλος από το άλμπουμ feathers, εκδόσεις giganto, ISBN 978-960-6807-13-8

Η “συμμετοχή” ως αδιαμφισβήτητος γενικός όρος συγκαλύπτει το γεγονός ότι σε όλες τις συμμετοχικές διαδικασίες υπάρχουν βαθμοί συμμετοχής που κυμαίνονται από την συμβολική συμμετοχή έως τον πλήρη έλεγχο της διαδικασίας από τους συμμετέχοντες πολίτες.¹⁴⁹ [...] Είναι επομένως κρίσιμο να δούμε πέρα από το σχεδιασμό και την οργάνωση των [...συμμετοχικών διαδικασιών...] και να κατανοήσουμε την επιρροή των θεσμών και του θεσμικού πλαισίου εντός των οποίων λαμβάνουν θέση. Οι δήμοι ως το επίσημο όργανο που καθορίζει και αναπαράγει θεσμικά κανονιστικές διευθετήσεις, αντιπροσωπεύουν έναν σημαντικό παράγοντα. Εμπειρικές μελέτες αποκαλύπτουν τη συμμετοχή των δήμων ως ένα κρίσιμο στοιχείο, «κάνοντας τη διαφορά μεταξύ καλής απόδοσης και κακής απόδοσης» (van der Heijden, 2015, σελ. 304).¹⁵⁰

Ένας από τους κύριους υποστηρικτές της συμμετοχής, ο Henry Sanoff,¹⁵¹ υποστηρίζει ότι: «οι συμμετέχοντες έχουν την αίσθηση ότι επηρεάζουν τη διαδικασία σχεδιασμού [...και ότι...] δεν είναι τόσο ο βαθμός στον οποίο έχουν ικανοποιηθεί οι ατομικές ανάγκες, αλλά η αίσθηση ότι έχουν επηρεάσει τις αποφάσεις. Η εξουσία του κράτους αντικαθίσταται από την εξουσία του εμπειρογνώμονα, ενώ ο πολίτης παραπλανάται από τον όρο “συμμετοχή” παρασυρόμενος από μια αίσθηση όπου “νιώθει καλά” (feeling good) με την συμμετοχή του, ενώ στην πραγματικότητα παραμένει παθητικός απέναντι σε αποφάσεις που έχουν ήδη ληφθεί από ειδικούς.¹⁵²

Δεν πρέπει να μας εκπλήσσει τόσο αυτό το φαινομενικό χάσμα μεταξύ των ιδανικών και της πραγματικότητας της συμμετοχής. Η ιστορία της συμμετοχής είναι παράλληλη με αυτή της δημοκρατίας, ενώ δεν χρειάζεται κανείς να είναι μεγάλος πολιτικός θεωρητικός για να ανιχνεύσει ότι η ετυμολογία του όρου για την δημοκρατία – η λαϊκή κυριαρχία – διαταράσσεται από τα υπόγεια ρεύματα εξουσίας, τη χειραγώγηση και την απαξίωση.

Αυτά τα υποκείμενα ρεύματα επηρεάζουν εξίσου και τις συμμετοχικές διαδικασίες. Αυτό που ίσως θα έπρεπε να αποτελεί παράγοντα έκπληξης, λοιπόν, που ο όρος της συμμετοχής

¹⁴⁹ Till J., The negotiation of hope, Architecture and Participation Edited by Blundell Jones P., Petrescu D., Till J., σελ. 21, ΣΠΟΝ ΠΡΕΣΣ, ISBN 0-203-02286-6.

¹⁵⁰ Bertolini L., VanHoose K., The role of municipalities and their impact on the transitional capacity of city street experiments: Lessons from Ghent, σελ. 2, <https://doi.org/10.1016/j.cities.2023.104402>

¹⁵¹ Sanoff H., ‘The application of participatory methods in design and evaluation’, Design Studies, 6, no.4, 1985, σελ. 178-234

¹⁵² όπως 149, σελ. 22.

είναι τόσο πρόθυμα και άκριτα, κοινά αποδεκτός σχετιζόμενος ως προς το κοινό καλό. Είναι η απερίφραστη αποδοχή της συμμετοχής ως ο καλύτερος τρόπος να σχεδιάζεις και να επιτελείς διαδικασίες, που είναι τόσο η δύναμή του όσο και η αδυναμία του. Η δύναμή του να παροτρύνει όλα τα μέρη να συμμετάσχουν σε αυτή, είναι και η αδυναμία του σε τόσο μεγάλο βαθμό.¹⁵³

Γεγονός που αποδεικνύει την διαχρονική σημασία της *φωνή[ς] της Arnstein*, η οποία ισχυρίστηκε προκλητικά [στην εποχή της] ότι «η ιδέα της συμμετοχής των πολιτών είναι σαν να τρως σπανάκι: δε διαφωνεί κανείς με αυτό επί της αρχής, επειδή μας κάνει καλό».¹⁵⁴

¹⁵³ Till J., *The negotiation of hope, Architecture and Participation* Edited by Blundell Jones P., Petrescu D., Till J., σελ. 19,20, ΣΠΟΝ ΠΡΕΣΣ, ISBN 0-203-02286-6

¹⁵⁴ INPAD – Συμμετοχικός Σχεδιασμός στα Σχολεία: Ανάπτυξη μιας καινοτόμου μεθοδολογίας σχεδιασμού δημόσιου χώρου εντός και γύρω από τα σχολεία. Οδηγός διδασκόντων για τον συμμετοχικό σχεδιασμό με στόχο τον σχεδιασμό δημόσιων χώρων, σελ.18.

Συμμετοχικές διαδικασίες και αντιπροσωπευτική δημοκρατία.

Εικόνα: ©Έκτωρ Αποστολόπουλος από το άλμπουμ feathers, εκδόσεις giganto, ISBN 978-960-6807-13-8

Στα πλαίσια των συζητήσεων του 1ου Συνεδρίου για τον Συμμετοχικό Σχεδιασμό το 2021, και σε σχέση με την πίεση των χρόνου κατά την εκπόνηση ρυθμίσεων κανονιστικού χαρακτήρα, με την μορφή νόμων διαταγμάτων κλπ, εκφράστηκε ο εξής προβληματισμός: “Υπάρχουν πολλά θέματα που χρειάζεται να τεθούν σε διαβούλευση, πολλά θέματα που απαιτούν εκπαίδευση, επεξήγηση και διάλογο. Αλλά υπάρχουν και πράγματα τα οποία πρέπει να έχουν έναν εφαρμοστικό και έναν κανονιστικό χαρακτήρα, διότι ο χρόνος πλέον είναι αμείλικτος. Δεν έχουμε πολύ χρόνο στη διάθεσή μας. Σίγουρα θα μπορούσε να γίνει καλύτερη δουλειά, με περισσότερη συζήτηση και διαβούλευση, εκπαίδευση της κοινωνίας κ.ο.κ. Με την αδράνεια που υπάρχει, όμως, τόσο στη χώρα μας όσο και γενικότερα στις δομές της κοινωνίας, είναι πολύτιμος ο χρόνος που πρέπει άμεσα να αξιοποιήσουμε”. (Μπακογιάννης 2021, σελ. 61) Επ’αλληλα, και στα πλαίσια της ίδιας συζήτησης, εκφέρεται ένας άλλος προβληματισμός ο οποίος σχετίζεται με την απουσία της διαβούλευσης και του χρόνου κατά τον οποίο τυγχάνει ενημέρωσης η τοπική κοινωνία σε σχέση με σημαντικές αποφάσεις, όπως η εκπόνηση και το περιεχόμενο ενός Ειδικού Πολεοδομικού Σχεδίου που αφορά την περιοχή τους. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται: “Τη μαθαίνουμε μόνο στο πλαίσιο της ΣΜΠΕ, και μόνο αν υποπέσει στην αντίληψή μας, και αν τύχει και το μάθουν οι τοπικές κοινωνίες”. (Κλαμπατσέα 2021, σελ.72) Καθ’ ουσία επί του ίδιου θέματος, δηλαδή σε ποιον χρόνο γνωστοποιείται, και αν γνωστοποιείται μίας μελέτη που αφορά π.χ αντιπλημμυρικά έργα στην τοπική κοινωνία, η κα. Θ. Νάντσου αναφέρει: “Επομένως, θα έχουμε κόσμο που θα βρεθεί ξαφνικά αντιμέτωπος με περιορισμούς και με λειτουργικές αναδιατάξεις, θα αναρτηθεί στο gov.gr ή θα τοιχοκολληθεί σε ένα καφενείο μία μελέτη, όμως ελάχιστοι ή και κανείς δεν θα καταλάβει τι γράφεται στις μελέτες αυτές, ποιους στόχους εξυπηρετούν αυτά τα μέτρα και γιατί πρέπει όλοι να δεσμευτούν σε αυτά. Και αναφέρομαι στις κοινωνίες, και όχι στα πελατειακά δίκτυα. (Νάντσου, 2021, σελ. 59)¹⁵⁵

Οι επικριτές της «συμμετοχικής δημοκρατίας», υποστηρίζουν ότι αυτή η μορφή λήψης αποφάσεων είναι πολύ χρονοβόρα και αναποτελεσματική, ενώ με την «αντιπροσωπευτική δημοκρατία» είναι δυνατή η λήψη γρήγορων αποφάσεων. Υποστηρίζεται επίσης ότι είναι πρακτικά αδύνατο όλες οι αποφάσεις που λαμβάνονται από τους ηγέτες να είναι δημοφιλείς και να συμφωνούνται από όλους και ότι μια ενδυναμωμένη συμμετοχική δημοκρατία θα οδηγούσε κατά συνέπεια σε αυτό που είναι γνωστό ως «τυραννία των μαζών¹⁵⁶». Όμως,

¹⁵⁵ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ: ΠΟΛΗ, ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ & ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ, ΕΜΠΕΙΡΙΕΣ, ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ, Χωρικός σχεδιασμός και η πρόκληση της κλιματικής αλλαγής - (Απομαγνητοφώνηση της συνεδρίας)

¹⁵⁶ Βλ. Tyranny of majority: https://en.wikipedia.org/wiki/Tyranny_of_the_majority

όσον αφορά την πόλη, η συμμετοχική δημοκρατία [είναι αυτή που] δημιουργεί ένα ζωντανό, φροντισμένο και πολιτικά βασίλειο του δήμου.¹⁵⁷ Βρισκόμαστε σε μία εποχή όπου οι δημοκρατίες αμφισβητούνται και υπάρχει επείγουσα ανάγκη επανασύνδεσης πολιτών και διακυβέρνησης, όχι μόνο σε εθνικό αλλά και σε τοπικό επίπεδο. Αλλά η γεφύρωση του χάσματος μεταξύ πολιτών και δημοσίων αρχών δεν είναι τόσο εύκολη. Πέρα από τον ευσεβή πόθο εφαρμογής περισσότερης συμμετοχικής δημοκρατίας, είναι η συγκεκριμένη εφαρμογή που είναι δύσκολη. Ειδικά όταν οι πόλεις έχουν πολύ λίγη εμπειρία και ποτέ δεν έχουν εκπαιδευτεί πραγματικά για αυτό. Την ίδια στιγμή, η κοινωνία των πολιτών ζητά – θεμιτά – να έχει μεγαλύτερο λόγο στη χάραξη δημόσιας πολιτικής. Αυτός ο αυξανόμενος ισχυρισμός είναι πιο δύσκολο να αγνοηθεί από ποτέ, ειδικά σε πολιτικό επίπεδο. Παρόλο που μερικοί άνθρωποι μπορεί να μην πείθονται από τις προσεγγίσεις της «συμμετοχικής δημοκρατίας», είναι δύσκολο να μιλήσουν ανοιχτά εναντίον της. *Ωστόσο, η συμμετοχική δημοκρατία δεν σημαίνει την κατάργηση της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας. Και οι δύο μπορούν να συγκατοικήσουν.* Αυτό για αρχή τουλάχιστον, σημαίνει να δοθεί περισσότερος χώρος και δύναμη στους πολίτες, σε σχέση με το δικαίωμα ψήφου που ασκείται μία φορά κάθε 4-5 χρόνια.¹⁵⁸

¹⁵⁷ Hoskyns T., *City/democracy: retrieving citizenship, rchitecture and Participation* Edited by Peter Blundell Jones, Doina Petrescu, Jeremy Till, *σελ. 127*, ΣΠΟΝ ΠΡΕΣΣ, ISBN 0-203-02286-6

¹⁵⁸ Gouache C. with the help and support of Castet N. and the partner cities, *Layout: Gouache C., Strategic Design Scenarios Final version, 'ACTIVE CITIZENS' ACTION PLANNING NETWORK URBACT BASELINE STUDY* By - February 2020, *σελ. 54*.

Συμμετοχή, κοινωνία και εμπλεκόμενοι φορείς.

Εικόνα: ©Έκτωρ Αποστολόπουλος από το άλμπουμ feathers, εκδόσεις giganto, ISBN 978-960-6807-13-8

Με την πάροδο του χρόνου, ένα διαρκώς διευρυνόμενο φάσμα επιστημονικών αντικειμένων και κέντρων λήψης αποφάσεων (από την τοπική έως την υπερτοπική κλίμακα) δείχνει το ενδιαφέρον του για την έννοια της συμμετοχής, παρά τις όποιες αντίθετες φωνές και αμφισβητήσεις, αφενός για την επιθυμία, τη γνώση και τη δυνατότητα του κοινού να συμμετέχει και αφετέρου για την [...] πρόθεση των κέντρων λήψης αποφάσεων να το εμπλέξουν ουσιαστικά στις διαδικασίες τους. Η αυξανόμενη έμφαση που δίνεται στη συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων βαδίζει παράλληλα με τη σταδιακή *αύξηση της πολυπλοκότητας και του πολυδιάστατου χαρακτήρα των προβλημάτων* στις σύγχρονες κοινωνίες, η αντιμετώπιση των οποίων οδηγεί στην ανάπτυξη νέων προσεγγίσεων και εργαλείων, καθώς και σε μια ολοκληρωμένη θεώρηση, που απαιτεί, μεταξύ άλλων, τη συμμετοχή σημαντικού εύρους παραγόντων: ομάδων ενδιαφερόντων, κέντρων λήψης αποφάσεων σε διάφορα επίπεδα, επιστημονικών φορέων, φορέων του ιδιωτικού και του δημόσιου τομέα κ.ά.¹⁵⁹

Με αφορμή την εκπόνηση των Τοπικών Πολεοδομικών Σχεδίων, σε συνδυασμό με τις ρυθμίσεις για την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή, εκφράζεται η γνώμη ότι αν αυτές εξεταστούν ως περιεχόμενο, προκύπτει μία αμηχανία στην επιστημονική κοινότητα αναφορικά: *“με το τι πρέπει να περιλαμβάνει το συγκεκριμένο εδάφιο, όχι [απλώς] να αφήνεται [...] στη διακριτική ευχέρεια, στην κρίση του μελετητή. Καθώς επίσης, και το αν το αντίστοιχο κεφάλαιο θα το έχουμε και για τα πολεοδομικά σχέδια, τα οποία διαπερνούν τον σχεδιασμό στο σύνολό του, σε ένα θεωρητικό επίπεδο, τουλάχιστον. Οι αρμοδιότητες δεν είναι μια απλή υπόθεση, αν τις δούμε στο επίπεδο το θεματικό - δηλαδή, σε σχέση με την οικονομία, τα κοινωνικά ζητήματα, τα περιβαλλοντικά κτλ., [όπως] επίσης οι συνέργειες, οι οποίες πρέπει να υπάρχουν, και ο συντονισμός μεταξύ των κεντρικών επίπεδων, της τοπικής αυτοδιοίκησης, της κοινωνίας, των ενεργών πολιτών, των ΜΚΟ κ.ο.κ. Είναι ζητούμενο ο τρόπος με τον οποίο αυτές οι συνέργειες πρέπει να συνομιλούν συντεταγμένα, ώστε, τελικά, να υπάρχει η έννοια της δεσμευτικότητας”, [...]* (Κλαμπατσέα 2021, σελ.57)¹⁶⁰

Στο ίδιο συνέδριο αναφέρθηκε μεταξύ άλλων ότι *“η συμμετοχικότητα πρέπει να ιδωθεί σε δύο επίπεδα: και της κοινωνίας και των εμπλεκόμενων φορέων. Καθένα από αυτά έχει*

¹⁵⁹ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ: ΠΟΛΗ, ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ & ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ, ΕΜΠΕΙΡΙΕΣ, ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ, Συμμετοχικός Σχεδιασμός: Θεωρία και Πρακτικές, σελ. 21.

¹⁶⁰ όπως 159.

διαφορετικούς κανόνες και χρειάζεται διαφορετική αντιμετώπιση και χειρισμούς” (Σοφία Τσάδαρη 2021, σελ.49)¹⁶¹, ενώ όσον αφορά το πλαίσιο της θεσμικής προσέγγισης της συμμετοχής στον σχεδιασμό κατά την δεκαετία της κρίσης, υποστηρίχθηκε ότι “ο σχεδιασμός που έγινε κατά τη δεκαετία της κρίσης έχει πραγματικά «μαλώσει» με τη συμμετοχή. Είναι φοβικός απέναντι στη συμμετοχή. Είναι φοβικός απέναντι στη διαβούλευση, και για αυτό τον λόγο χρησιμοποιούμε τα Ειδικά Πολεοδομικά Σχέδια. Επειδή το βασικό συστατικό τους στοιχείο – πέρα από το ένδυμα που φέρουν ότι κατισχύουν όλων των υπόλοιπων πλαισίων-, είναι ότι δεν υπάρχει διαβούλευση. Στην πραγματικότητα, δεν υπάρχει διαβούλευση”. (Κλαμπατσέα 2021, σελ.72)¹⁶²

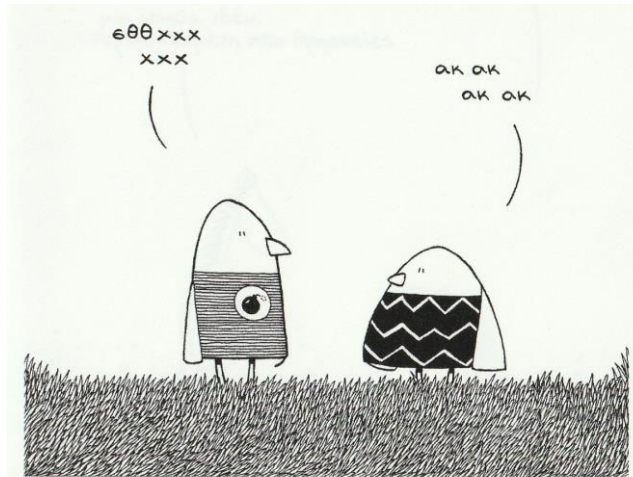
Στην πραγματικότητα λοιπόν, εμμέσως πλην σαφώς, δημιουργείται μία σειρά από ζητήματα που αφορούν τον ρόλο που καλείται να παίξει η κεντρική κυβέρνηση και ο Δήμος σε σχέση με την έννοια της συμμετοχικότητας. Ως θεσμοί όπου καλούνται να διαχειριστούν θέματα επί της πολιτικής διακυβέρνησης, μίας μικρότερης ή μεγαλύτερης χωρικά και πληθυσμιακά περιοχής αλλά και ως φορείς - διαθέτες εκείνου του ανθρώπινου δυναμικού όπου καλείται να υποστηρίξει έμπυχα όσο και τυπικά τις όποιες απαραίτητες διαδικασίες.

Αν λοιπόν αρχικά καλούμαστε να απαντήσουμε στο ερώτημα “πως δύναται να ενισχυθεί η ικανότητα του δημόσιου τομέα να βελτιώνει την ποιότητα και την ισότητα των πόλεων στο παρόν και για το μέλλον;” θα μπορούσαμε εν πρώτοις, και γενικά, να ισχυριστούμε ότι θα πρέπει “να είναι αντιπροσωπευτικός όλων των κοινοτήτων και να υπηρετεί την πολιτεία, να κατέχει τα εργαλεία και τις υποδομές για να είναι καινοτόμος και να ηγείται, και τέλος, να έχει τη δυνατότητα να βλέπει μακροπρόθεσμα.” (Κατρίνη, Agrawal 2021, σελ. 216)

¹⁶¹ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ: ΠΟΛΗ, ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ & ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ, ΕΜΠΕΙΡΙΕΣ, ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ , Συμμετοχικός Σχεδιασμός: Θεωρία και Πρακτικές, σελ. 49.

¹⁶² όπως 161, σελ. 72.

Συμμετοχή και ανθρώπινο δυναμικό.

Εικόνα: © Έκτωρ Αποστολόπουλος από το άλμπουμ fish and stripes, εκδόσεις Pork Ltd, ISBN 978-618-82495-0-9

Μία πρώτη εικόνα επί των αναγκών που υφίστανται επί των υποδομών στην χώρα μας, με αφορμή την εκπόνηση και εκτέλεση έργων ανάσχεσης των συνεπειών (υπαρκτών και μελλούμενων) από την κλιματική κρίση, συναρτήσσει της στελέχωσης του Δημοσίου, προκύπτει, από την δήλωση της κας. Παρασκευοπούλου που ως Προϊσταμένη της Γενικής Διεύθυνσης Βιώσιμης Ανάπτυξης και Κλιματικής Αλλαγής της Περιφέρειας Αττικής. Σε αυτή αναφέρει: “Δεν γίνεται να ξεκινούν τεχνικά έργα που δεν έχουν συμπεριλάβει τη διάσταση της κλιματικής αλλαγής. Και επίσης, είναι δύσκολη η χρηματοδότηση. Αυτοί που δίνουν τα χρήματα δεν το κατανοούν το φυσικό αντικείμενο. Για παράδειγμα, θέλουν τα αντιπλημμυρικά έργα να γίνονται όπως γίνονταν μέχρι τώρα, και δεν μπορούν να καταλάβουν ότι πλέον αυτό είναι λάθος. *Επομένως, στο θέμα της συμμετοχικότητας, της διαβούλευσης κ.ο.κ., είναι πάρα πολύ σημαντικό να υπάρχουν ενημερωμένοι υπάλληλοι στις διάφορες αρμόδιες υπηρεσίες.*” (Παρασκευοπούλου, 2021, σελ.73)

Αντίστοιχη παρατήρηση σχετικά με τον σχεδιασμό του χώρου, έχει πραγματοποιηθεί σε άλλο σημείο της συζήτησης, από την κα. Κλαμπατσέα, η οποία αναφέρει: “[...] συζητάμε μέσα σε ένα περιβάλλον όπου έχουμε μαλώσει θεσμικά με τη συμμετοχή του κοινού, ενός ενημερωμένου «κοινού» που θα πρέπει να εκπαιδευτεί και να αλληλοεπιδράσει με τους ειδικούς συναδέλφους μας που σχεδιάζουν την τύχη του μικρού αλλά και του μεγάλου.(Κλαμπατσέα 2021, σελ.72)

Οπότε εν πρώτοις, προκύπτει ότι η ενημέρωση και η εκπαίδευση των δημοσίων λειτουργών, αιρετών και υπαλλήλων, της Γενικής Κυβέρνησης και των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης, υποβοηθούμενη με την στελέχωση με εκπαιδευμένα ήδη στελέχη θα αποτελούσε ένα καλό σημείο εκκίνησης σε σχέση με την ικανοποίηση αυτής της ανάγκης.

Καλό θα ήταν να σημειωθεί ότι το Ινστιτούτο Επιμόρφωσης (ΙΝ.ΕΠ.) του Εθνικού Κέντρου Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης (Ε.Κ.Δ.Δ.Α.)¹⁶³ διοργανώνει στον θεματικό τομέα «Δημόσια Διοίκηση και Διακυβέρνηση», επιμορφωτικό πρόγραμμα με τίτλο: «Ο ΡΟΛΟΣ ΚΑΙ Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΔΙΑΒΟΥΛΕΥΣΗΣ ΣΤΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗ».

Το επιμορφωτικό πρόγραμμα έχει διάρκεια 21ώρες, ενώ απευθύνεται στα στελέχη όλων των φορέων του δημοσίου τομέα και των Ο.Τ.Α. Σκοπός του επιμορφωτικού προγράμματος

¹⁶³ επίσημη Ιστοσελίδα: <https://www.ekdd.gr/>

είναι η ανάπτυξη γνώσεων, δεξιοτήτων και ικανοτήτων των στελεχών και υπαλλήλων των δημόσιων φορέων, προκειμένου να ανταποκρίνονται στην άσκηση των καθηκόντων τους εφαρμόζοντας τις αρχές της διαβούλευσης. Ειδικότερα το επιμορφωτικό πρόγραμμα αποβλέπει στην εμπέδωση ή/και ενίσχυση των ηγετικών, διοικητικών, οργανωτικών ικανοτήτων των συμμετεχόντων/χουσών, ώστε να αξιοποιούν την διαβούλευση στην λήψη αποφάσεων.

Οι Θεματικές Ενότητες περιλαμβάνουν:

1. την έννοια και βασικές αρχές της διαβούλευσης.
2. την μεθοδολογία εφαρμογής / Εργαλεία της διαβούλευσης.
3. τα εμπόδια στην διαβούλευση / Καλές πρακτικές.
4. την αξιολόγηση γνώσεων και δεξιοτήτων των επιμορφούμενων.

ενώ οι συμμετέχοντες/χουσες με την επιτυχή ολοκλήρωσή του θα είναι σε θέση να:

1. Αντιλαμβάνονται και κατανοούν την έννοια και τη σημασία της δημόσιας διαβούλευσης

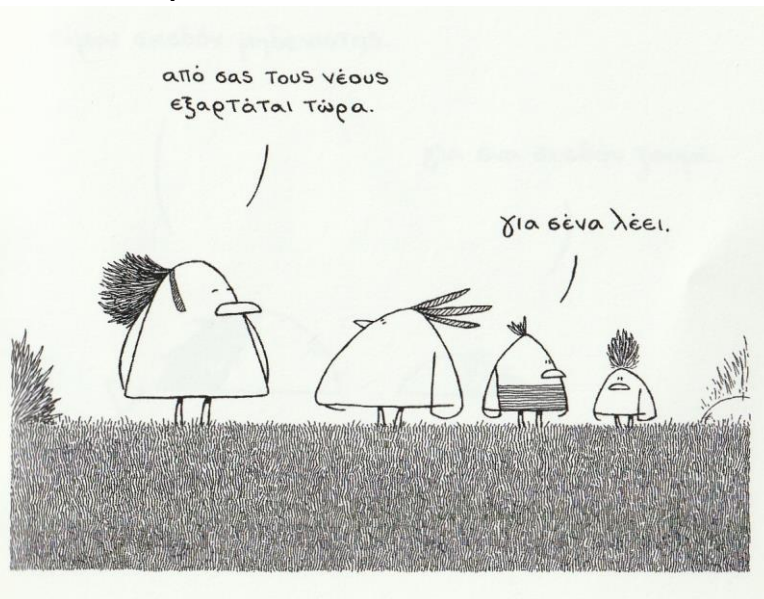
2. Περιγράφουν τις βασικές αρχές της δημόσιας διαβούλευσης
3. Περιγράφουν τα στάδια της δημόσιας διαβούλευσης
4. Περιγράφουν τους τρόπους και την μεθοδολογία της δημόσιας διαβούλευσης
5. Αξιοποιούν εργαλεία για την δημόσια διαβούλευση
6. Αναγνωρίζουν τα εμπόδια στην δημόσια διαβούλευση
7. Αναγνωρίζουν τυχόν λάθη στην δημόσια διαβούλευση
8. Αναγνωρίζουν καλές πρακτικές δημόσιας διαβούλευσης

Η συμμετοχή του ανθρώπινου δυναμικού του ελληνικού δημόσιου τομέα στο προαναφερόμενο σεμινάριο, σε συνδυασμό με την πρακτική του Ηνωμένου Βασιλείου, που εφαρμόζει ένα πρόγραμμα¹⁶⁴ πρόσληψης ανθρώπινου δυναμικού, το οποίο τοποθετεί νέους επαγγελματίες, που *ασχολούνται με τα θέματα του αστικού χώρου, σε φορείς του Δημοσίου οι οποίοι αναζητούν νέες δεξιότητες και ενδυνάμωση των δυνατοτήτων τους, με τις απαραίτητες, βέβαια, προσαρμογές για τα ελληνικά δεδομένα,*¹⁶⁵ ίσως να αποτελούσε μία κίνηση προς την σωστή κατεύθυνση.

¹⁶⁴ πρόγραμμα της Public Practice - <https://www.publicpractice.org.uk/>

¹⁶⁵ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ: ΠΟΛΗ, ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ & ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ, ΕΜΠΕΙΡΙΕΣ, ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ, Συμμετοχικός Σχεδιασμός: Θεωρία και Πρακτικές, σελ. 216

Συμμετοχή και εκπαίδευση.

Εικόνα: ©Έκτωρ Αποστολόπουλος από το άλμπουμ *fish and stripes*, εκδόσεις Pork Ltd, ISBN 978-618-82495-0-9

Αν μία παραδοχή είναι ότι η κοινωνία έχει “γαλουχηθεί σε ατομικές στάσεις”¹⁶⁶, τότε καταλαβαίνουμε ότι η εφαρμογή συμμετοχικών διαδικασιών επί του Σχεδιασμού του χώρου, δηλαδή:

α. “μία[ς] διαδικασία[ς] έρευνας, κατανόησης, σκέψης, εξακρίβωσης, ανάπτυξης και στήριξης της αμοιβαίας εκμάθησης μεταξύ πολλών συμμετεχόντων στο πλαίσιο του «στοχασμού κατά τη δράση»”,

β. μίας διαδικασίας όπου “συνήθως οι συμμετέχοντες αναλαμβάνουν τους δύο βασικούς ρόλους του χρήστη και του σχεδιαστή, όπου οι σχεδιαστές πασχίζουν να μάθουν τις πραγματικότητες των χρηστών, ενώ οι χρήστες προσπαθούν να εκφράσουν τους επιθυμητούς στόχους και να μάθουν τα κατάλληλα τεχνολογικά μέσα για να τους πετύχουν. (Robertson και Simonsen, 2013, σελ. 2)¹⁶⁷, αποτελούν ένα ζητούμενο όπου δεν πρόκειται να καθιερωθεί από την μία στιγμή στην άλλη.¹⁶⁸ Η συνειδητή αυτή επιλογή, θα πρέπει να εμπεριέχει εκείνες τις συντονισμένες και σκόπιμες συνέργειες καλλιέργειας και διάδοσης μίας διαφοροποιημένης κουλτούρας, μέσα σε ένα ευρύτερο χρονικό συνεχές. Υπό αυτό το πρίσμα, η πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση θα μπορούσε να αποτελέσει ένα πεδίο αρχικής ενεργοποίησης αυτών των διαδικασιών.

[Ομολογουμένως] η χωρική σκέψη δεν έχει γίνει αποδέκτης του ίδιου επιπέδου ενδιαφέροντος στην εκπαίδευση όπως η ανάγνωση, η γραπτή επικοινωνία και η υπολογιστική λογική, αν και είναι ένα από τα βασικά στοιχεία που υπάρχουν σε άλλα είδη σκέψης όπως η μαθηματική ή η επιστημονική.¹⁶⁹

¹⁶⁶ Μπελαβίλας Ν., Πέραμα 1972-1992, σελ. 124, Συμμετοχικός σχεδιασμός, Θεωρητικές διερευνήσεις.

Ιστορία των ιδεών και των πρακτικών. Μεθοδολογικές προσεγγίσεις

¹⁶⁷ Robertson, T. and Simonsen J. (2013). “Participatory Design an Introduction” in Routledge International Handbook of Participatory Design. London and New York: Routledge.

¹⁶⁸ ERASMUS+ PROJECT: INPAD – Συμμετοχικός Σχεδιασμός στα Σχολεία: Ανάπτυξη μιας καινοτόμου μεθοδολογίας σχεδιασμού δημόσιου χώρου εντός και γύρω από τα σχολεία. Οδηγός διδασκόντων για τον συμμετοχικό σχεδιασμό με στόχο τον σχεδιασμό δημόσιων χώρων, σελ.21.

¹⁶⁹ όπως 168, σελ.34.

Οι χωρικές διαδικασίες σε εκπαιδευτικό επίπεδο αφορούν τις τοποθεσίες των αντικειμένων, το σχήμα τους, τις σχέσεις τους και τις διαδρομές που σχηματίζουν όπως κινούνται. Η αναγνώριση της χωρικής γνώσης εμπλουτίζει την παραδοσιακή εκπαιδευτική επικέντρωση στην ανάπτυξη γραμματισμού και ικανοτήτων που περιλαμβάνουν ένα γνωστικό τομέα σχετικό με επιτεύγματα στην πραγματική ζωή.¹⁷⁰

Κάθε είδος μάθησης βασίζεται στην «εμπειρία». Κάθε έννοια θα πρέπει να προσεγγίζεται από το παιδί σύμφωνα με τρία διαδοχικά επίπεδα: (α) το Σώμα: είναι το επίπεδο που βιώνεται, όπως η γνώση. (2) Με τη χειραγώγηση: είναι το επίπεδο που χειραγωγείται, όπως η κατανόηση. (3) Με την έκφραση: είναι το επίπεδο που παρουσιάζεται, όπως ο σχεδιασμός.

Οι εμπειρίες των παιδιών συνήθως είναι σωματικές. Κάθε σωματική εμπειρία συνδέεται με εξωτερικές και εσωτερικές αντιλήψεις που αργότερα θα καταγραφούν στην αντιληπτική, συναισθηματική και διανοητική μνήμη.¹⁷¹

Η χωρική σκέψη είναι μια διανοητική διαδικασία που στηρίζεται σε μία ή πολλές αναπαραστάσεις του χώρου. Κατά συνέπεια, δεν μπορούμε να αγνοήσουμε το γεγονός ότι η ανάπτυξη της χωρικής σκέψης μπορεί να διευκολυνθεί με τη χρήση πολλών «εικόνων» του χώρου. Για να προσεγγίσουμε τον χώρο χρειάζονται μέθοδοι και εργαλεία καταγραφής και αποτύπωσής του, όπως οι συμμετοχικές μέθοδοι σχεδιασμού. Η ανάπτυξη χωρικής γνώσης απαιτεί εξοικείωση, για τη χρήση και την προσέγγιση του χώρου μέσω «άλλων», δηλαδή μέσω άλλων χώρων, άλλων ανθρώπων. Από διαλεκτική σκοπιά, αυτό καταλήγει σε ένα σημαντικό ερώτημα: πώς μπορούν να εκμεταλλευτούν οι δάσκαλοι τα πλεονεκτήματα της χωρικής σκέψης για να ενισχύσουν τη διδασκαλία επίλυσης προβλημάτων και πιο συγκεκριμένα για την ενίσχυση των ικανοτήτων επίλυσης προβλημάτων των μαθητών τους;¹⁷²

Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να αναφερθεί ότι η σχέση μεταξύ των μεθόδων Συμμετοχικού Σχεδιασμού και του χώρου χαρακτηρίζεται από ένα διπολικό όρο.

Πιο συγκεκριμένα, κατά τη διδακτική διαδικασία κατανόησης του χώρου βρίσκεις από τη μία τον «συμπαγή χώρο», μια «διάσταση» που δημιουργείται από την εμπειρία και τη μετακίνηση των ανθρώπων, ενός χώρου όπου οι άνθρωποι κυριαρχούν και προσδιορίζουν σχέσεις όπως συνοικία, εγγύτητα και απόσταση.

Από την άλλη υπάρχει ο τοπολογικός χώρος, που είναι ένα εποικοδομητικό γνωσιακό δημιούργημα, το οποίο χρησιμοποιεί τη γεωμετρία και τα μαθηματικά. Συνεπώς, ο όρος «σχέδιο» περιγράφει ταυτόχρονα τον πραγματικό και το γνωσιακό χώρο και, ως εργαλείο διδασκαλίας της κατανόησης του χώρου, περιλαμβάνει αυτές τις δύο συμπληρωματικές διαδικασίες.

Ο αληθινός χώρος είναι ένας «αφηρημένος» στην περιγραφή του χώρος και αόρατος στις σχέσεις του, σε αντίθεση με τον τρόπο που καταγράφεται ο συμπαγής και ορατός χώρος, που ωστόσο αποτελεί τεχνητό δημιούργημα με τη χρήση «χαρτών» για την επικοινωνία και τη μετάδοση πληροφοριών.

¹⁷⁰ ERASMUS+ PROJECT: INPAD – Συμμετοχικός Σχεδιασμός στα Σχολεία: Ανάπτυξη μιας καινοτόμου μεθοδολογίας σχεδιασμού δημόσιου χώρου εντός και γύρω από τα σχολεία. Οδηγός διδασκόντων για τον συμμετοχικό σχεδιασμό με στόχο τον σχεδιασμό δημόσιων χώρων, σελ.33.

¹⁷¹ όπως 170, σελ.34.

¹⁷² όπως 170, σελ.35.

Αυτή η διπλή φύση του χώρου επιτρέπει στον ΣΣ να γίνει εκπαιδευτικό εργαλείο σχεδιασμού και συνεπώς να προσομοιάζει την κατανόηση σχέσεων, όπως η «απόσταση», η «εγγύτητα» και η «κατανομή». Συνεπώς, η ουσία του σχεδιασμού προσδιορίζεται από την αλληλεπίδραση δύο διαφορετικών γνωσιακών διαδικασιών:

Του χώρου ως «υποκείμενο»

Του χώρου ως «αντικείμενο γνώσης» για τη λογική κατανόηση και τη σκέψη.

Άρα ο ΣΣ ως εργαλείο διδασκαλίας και εκμάθησης περιλαμβάνει αυτές τις δύο συμπληρωματικές γνωσιακές διαδικασίες που σκιαγραφούν πώς γίνεται αντιληπτός.¹⁷³

Σε κάποια έργα [του προγράμματος INPAD], συμμετείχαν μόνο μαθητές, ενώ σε άλλα συμμετείχαν επίσης γονείς και άλλοι κάτοικοι. Πυρήνας της σχεδιαστικής ομάδας ήταν οι ίδιοι οι μαθητές σε κάποιες περιπτώσεις, ενώ σε άλλες η βασική ομάδα αποτελούνταν από ειδικούς ή άλλους εταίρους. Τα έργα διέφεραν επίσης ως προς την κλίμακά τους. Κάποια είχαν στόχο να αναλύσουν και να σχεδιάσουν παρεμβάσεις για την παιδική χαρά του σχολείου, ενώ άλλα επέτρεψαν στους μαθητές να σχεδιάσουν όλη την πόλη. Τα εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν είχαν ως στόχο τη συλλογική κοινοποίηση σκέψεων και ιδεών, τη λήψη αποφάσεων καθώς και τον ίδιο τον σχεδιασμό.¹⁷⁴

Σε κάθε περίπτωση πάντως, αυτό που παρατηρήθηκε από την σειρά των εγχειρημάτων στα πλαίσια του προγράμματος στον άξονα της έννοιας της Δημοκρατίας, ήταν η τόνωση του δημοκρατικού αισθήματος των συμμετεχόντων. Οι μαθητές ήρθαν αντιμέτωποι με αληθινές ερωτήσεις που έπρεπε να απαντήσουν συλλογικά, αναγκάστηκαν να βρουν τρόπους να αποφασίσουν όλοι μαζί. Αυτό πρακτικά τονώνει τα δημοκρατικά αισθήματά τους, την ικανότητα συνεργασίας και το σεβασμό προς τις διαφορετικές απόψεις.

Από την πλευρά της ενδυνάμωσης των μαθητών: Ζητήθηκε η γνώμη των μαθητών σε ζητήματα για τα οποία συνήθως αποφασίζουν ειδικοί και ενήλικοι. Είχαν την ευκαιρία να παίξουν ρόλο στη μεταμόρφωση του χώρου που χρησιμοποιούν, να αποκτήσουν δύναμη και αυτοπεποίθηση να διεκδικήσουν συμμετοχή σε μελλοντικές αποφάσεις.

Ενώ όσον την τόνωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας: Οι διοργανωτές των εν λόγω έργων συνειδητοποίησαν ότι ο συμμετοχικός σχεδιασμός ήταν επίσης χρήσιμος ως εκπαιδευτικό εργαλείο, για παράδειγμα για την εισαγωγή των μαθητών στην έννοια της έξυπνης πόλης και για την τόνωση των τεχνολογικών γνώσεών τους ή για να βοηθηθούν να μάθουν την ιστορία της συνοικίας τους, κλπ. Ο συμμετοχικός σχεδιασμός ως συνεργατική, ευχάριστη διαδικασία μπορεί να βοηθήσει τους μαθητές να μάθουν με διαφορετικό τρόπο, προωθώντας τη διεπιστημονικότητα και την εκμάθηση μέσω της εμπειρίας.

Όσον αφορά την παραγωγή ιδεών, πολλοί διοργανωτές έργων ξαφνιάστηκαν από την ωριμότητα των μαθητών και από την ικανότητά τους να προτείνουν υπέροχες ιδέες.

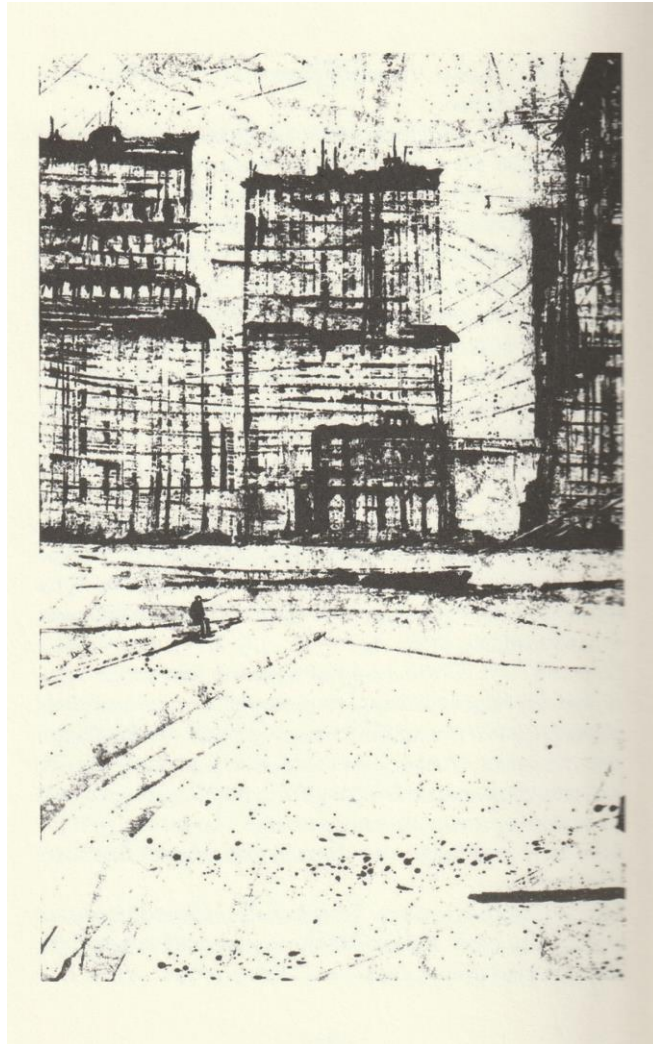
Κατά συνέπεια, οι θετικές επιδράσεις του συμμετοχικού σχεδιασμού στα σχολεία δεν αφορούν μόνο τους μαθητές, αλλά και τους ειδικούς που φέρουν την ευθύνη για το έργο, καθώς και όλη την κοινότητα που θα επωφεληθεί από τις χωρικές παρεμβάσεις που βασίζονται στη φαντασία και στη φρέσκια ματιά των μαθητών.¹⁷⁵

¹⁷³ ERASMUS+ PROJECT: INPAD – Συμμετοχικός Σχεδιασμός στα Σχολεία: Ανάπτυξη μιας καινοτόμου μεθοδολογίας σχεδιασμού δημόσιου χώρου εντός και γύρω από τα σχολεία. Οδηγός διδασκόντων για τον συμμετοχικό σχεδιασμό με στόχο τον σχεδιασμό δημόσιων χώρων, σελ.36.

¹⁷⁴ όπως 173, σελ.64.

¹⁷⁵ όπως 173, σελ.65.

Συμμετοχή και χρόνος ενεργοποίησης των διαδικασιών.

Πηγή εικόνα: ©Κώστας Μανιατόπουλος, *Cement Bench Stories*, σελ. 48, εκδόσεις babelart. ISBN: 978-960-98689-6-9

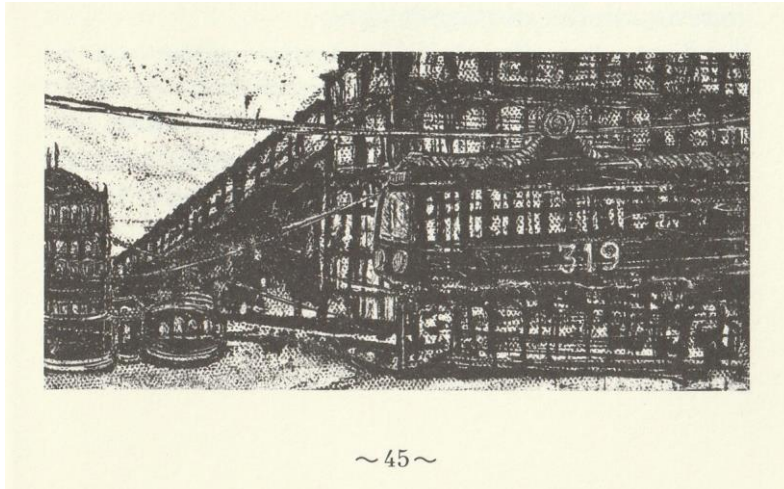
Ο προβληματισμός που γενικά είθισται να χρησιμοποιείται από τους επικριτές των συμμετοχικών διαδικασιών και έχει ως περιεχόμενο το μεγάλο χρόνο είτε δέσμευσης των συμμετεχόντων, είτε αναμονής για την παραγωγή συμπερασμάτων - αποτελέσματος, αναδεικνύει την ανάγκη διερεύνησης όσον αφορά την πιθανότητα η Τοπική Αυτοδιοίκηση να δράσει ανασχετικά όσον αφορά αυτά τα φαινόμενα. Οι πρακτικές του δήμαρχου του Λονδίνου («κάλπες κατοίκων residents ballots»), οι οποίες σκόπευσαν στην δημιουργία τις προϋποθέσεων για αναγνώριση από την πλειονότητα των ανθρώπων της σημασίας του να έχουν δικαίωμα λόγου για το μέλλον των κατοικιών τους, δέχθηκαν και αρκετή κριτική, για τον ρόλο που μπορούν να παίξουν στον σχεδιασμό και στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Το επιχείρημα έγκειται στο ότι ακόμα κι αν οι προθέσεις είναι καλές και η πολιτική αναγκαία, φαίνεται ότι μπορεί να λειτουργούν συχνά, στην καλύτερη περίπτωση, ως μια πολύ ήπια διαβούλευση ή, στη χειρότερη περίπτωση, ως «ξέπλυμα μέσω της συμμετοχής» (participation-washing). Μία απάντηση σε αυτή την επιχειρηματολογία και επί του σκέλους της άσκησης πολιτικής, θα μπορούσε να αποτελέσει η μεγάλη ώθηση στην αποκέντρωση και εκχώρηση αρμοδιοτήτων, πράγμα το οποίο θα έδινε στις τοπικές Αρχές μεγαλύτερη εξουσία στις διαδικασίες διαμόρφωσης πολιτικής και θα τις χρηματοδοτούσε για να ανταποκρίνονται στις ανάγκες των τοπικών κοινοτήτων καλύτερα. Όσον αφορά την χρονική διάρκεια των

διαδικασιών επί του πεδίου, οι τοπικές αρχές [θα πρέπει] να σεβαστούν το γεγονός ότι δεν έχουν όλοι οι άνθρωποι την κοινωνικά προσδιορισμένη δυνατότητα και γνώση για να εμπλέκονται σε μακρόχρονες διαδικασίες, ότι είναι σημαντικό οι άνθρωποι να μπαίνουν πιο νωρίς στη συμμετοχική διαδικασία, έτσι ώστε να αρχίζουν να καταλαβαίνουν καλύτερα αποφάσεις που πρέπει να λαμβάνονται σε στρατηγικό επίπεδο και να συμβάλλουν στον προσδιορισμό του οφέλους για την τοπική κοινότητα, ενώ σε κάθε περίπτωση, ο δημόσιος τομέας να είναι αντιπροσωπευτικός της κοινωνίας που υπηρετεί, ώστε να είναι σε θέση να λαμβάνει αποφάσεις για όλους τους ανθρώπους.” (Agrawal 2021, σελ. 218)

Αυτό το στοιχείο αναδεικνύεται ίσως ακόμη πιο σημαντικό διότι εμπειρικά έχει παρατηρηθεί ότι κάποια *concepts* όπως οι *Living Streets* πρέπει να οργανωθούν για αρκετά χρόνια προκειμένου να δημιουργηθεί μια ορισμένη δυναμική και να υπερβούν τα συνηθισμένα όριά τους προς την πραγματική συνδημιουργία μεταξύ των πολιτών, των δημοσίων υπαλλήλων και των υπευθύνων λήψης αποφάσεων. Μετά την πρώτη έκδοση π.χ [κάποιων] *Living Streets*, οι κάτοικοι μερικές φορές επανεξετάζουν τις λύσεις που εφαρμόστηκαν και καταλήγουν σε μια διαφορετική διαμόρφωση του δρόμου το επόμενο έτος. Αυτή είναι η δύναμη των προσωρινών λύσεων, σε σχέση με τις μόνιμες, αλλά μπορεί να είναι δύσκολο για μία δημοτική διοίκηση να σκεφτεί την δημιουργία υποδομών που θα πρέπει να υπάρχουν για 20-30 χρόνια.¹⁷⁶

¹⁷⁶ Living Streets - From citizen engagement to citizen ownership, a guidebook for municipalities, https://www.euki.de/wp-content/uploads/2022/08/19_047_LivingStreet_Guidebook.pdf

Σκιαγράφιση του μετασχηματιστικού χαρακτήρα των συμμετοχικών διαδικασιών.

Πηγή εικόνα: ©Κώστας Μανιατόπουλος, Cement Bench Stories, σελ. 45, εκδόσεις babelart. ISBN: 978-960-98689-6-9

Τα σχέδια Συμμετοχικού Προϋπολογισμού (ΣΠ), έχουν στον πυρήνα τους εκείνες τις δημοκρατικές διαδικασίες και τη συμμετοχή των πολιτών, με στόχο τη διαμόρφωση των απαραίτητων κριτηρίων αλλά και των εργαλείων με σκοπό μία ανακατανομή των δημόσιων πόρων. Συνεπώς σχετίζονται, άμεσα ή έμμεσα, με τη διαμόρφωση νέων πολιτικών, τουλάχιστον σε τοπικό επίπεδο.

Υπό αυτό το πρίσμα μπορούν να θεωρηθούν ένα καλό “όχημα”, το οποίο θα μας βοηθήσει στην σκιαγράφιση του μετασχηματιστικού χαρακτήρα των συμμετοχικών διαδικασιών.

Ο κοινωνιολόγος Έρικ Ολίν Ράιτ (E.O.Wright) θεωρεί την εναλλακτική του ΣΠ ως «μετασχηματιστική», ως μία εναλλακτική προσέγγιση της άσκησης πολιτικής, σκιαγραφώντας τη *δυνατότητα να προκαλέσει δομικές κοινωνικές αλλαγές*, με τον ίδιο τρόπο που οι Οργανισμοί Αλληλέγγυας Οικονομίας αποτελούν μια εναλλακτική προσέγγιση της οικονομικής δραστηριότητας. Κοινό τους σημείο οι αντίστοιχες αρχές.¹⁷⁷

Ως βασικός πυλώνας για αυτό τίθενται αφενός η ποικιλία των προσεγγίσεων που μπορεί να εμφανίζει, και αφετέρου δύο από τα κριτήρια τα οποία καλούνται μεταξύ άλλων να “απαντήσουν” αν μία συμμετοχική διαδικασία δικαιολογείται να ενταχθεί υπό την ομπρέλα της έννοιας του ΣΠ. Αναφερόμαστε στο **(α.)** ότι πρόκειται για *μια διαρκή και επαναλαμβανόμενη διαδικασία*, και **(β.)** ότι *η λογοδοσία είναι δημόσια προσβάσιμη*: Οι αποφάσεις σχετικά με τα αποτελέσματα σε κάθε στάδιο συμμετοχής πρέπει να είναι *διαθέσιμες και προσβάσιμες στο ευρύ κοινό*.¹⁷⁸

Πρακτικά, ο ΣΠ χρησιμοποιήθηκε πρωτίστως, ως ένα όχημα για κοινωνική δικαιοσύνη και ριζικές αλλαγές πολιτικής υφής από πολιτικούς, στελέχη και ακτιβιστές της Αριστεράς και ειδικά στις περιοχές της Βραζιλίας. Εκεί όπου και ξεκίνησε το δημοκρατικό αυτό «πείραμα», είχε άμεση επίδραση στη μετάβαση από ένα κράτος με υψηλά ποσοστά διαφθοράς και πελατειακών σχέσεων σε διαδικασίες μέσω των οποίων οι πολίτες τουλάχιστον ασκούσαν εποπτεία και μεγαλύτερη επιτήρηση στη δημοτική εξουσία.

¹⁷⁷ Ανδρίτσος Θ., Βελεγράκης Γ., Μπεκριδάκη Γ., Συμμετοχικός Δημοτικός Προϋπολογισμός, Ένα δημοκρατικό πείραμα, σελ. 14, 2021, ΙΔΡΥΜΑ ΧΑΪΝΡΙΧ ΜΠΕΛ ΕΛΛΑΔΑΣ, ISBN: 978-618-5580-05-6

¹⁷⁸ όπως 177, σελ. 15.

Στην αντίπερα όχθη, γεωγραφικά και πολιτικά, έχουμε την προσέγγιση του συμμετοχικού εκμοντερνισμού, η οποία στοχεύει στην αποτελεσματικότερη έκβαση των υποθέσεων του Δήμου, στη δημιουργία ευρύτερων συναινέσεων και την αποφυγή τριγμών, καθώς και στη βελτιστοποίηση της παροχής των υπηρεσιών. Κατ' αυτή την οπτική, δεν δρομολογείται κάποια αλλαγή ως προς το status quo της άσκησης της εξουσίας, ενώ η συμμετοχή των πολιτών συνίσταται στην ανατροφοδότηση σχετικά με τον εκσυγχρονισμό των υπηρεσιών ως μονοσήμαντων χρηστών και αποδεκτών. Αυτή την οπτική τη συναντάμε σε ένα πλαίσιο μεταρρυθμίσεων της δημόσιας διοίκησης για τις νέες ανάγκες των πολιτών (εννοείται ανάγκες του σύγχρονου τρόπου ζωής, δυνατότητες τεχνολογίας και άμεσης επικοινωνίας κ.ο.κ.) των σύγχρονων κρατών.¹⁷⁹ Χαρακτηριστικό παράδειγμα η εμπειρία της Γερμανίας, όπου παρέχεται η δυνατότητα στους πολίτες να επηρεάζουν την ιεράρχηση της κατανομής του δημόσιου προϋπολογισμού. Ο ΣΠ στη Γερμανία δεν είναι μια μορφή άμεσης δημοκρατίας, επειδή ο νόμος για τον προϋπολογισμό άπτεται των δημοτικών συμβουλίων, ενώ η συμμετοχική κατάρτιση του προϋπολογισμού [...] γενικότερα αποσκοπεί σε μια κατεύθυνση «ανοίγματος» του Δήμου (open governance) προς τους πολίτες ενισχύοντας την αξιοπιστία του.¹⁸⁰

Η Συμμετοχή των πολιτών στο σύστημα διακυβέρνησης, αναμφίβολα έχει και μίας μορφής **Κοινωνικό Αντίκτυπο.**

Σε αυτή την προσέγγιση ως πρωταρχικός στόχος ορίζεται η δημιουργία ουσιαστικού χώρου συμμετοχής των πολιτών και διαδικασιών εμπλοκής τους, αποτελώντας όμως τον ένα από τους δύο πόλους της προσέγγισης. Αυτός λειτουργεί ως εργαστήριο δημοκρατικών διαδικασιών, όπου οι συμμετέχοντες μαθαίνουν να συνδιαλέγονται, να διαφωνούν και να αποφασίζουν κοινά αποδεκτές λύσεις, εξασκούν τις υποχρεώσεις τους στο κοινωνικό σύνολο και αποκτούν μια νέα ταυτότητα: Από κάτοικοι μιας περιοχής μετασχηματίζονται σε γείτονες και δρώντες. Μέσα από την κοινή διαχείριση καθημερινών ατομικών καταστάσεων, τοποθετημένων σε ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο, διαμορφώνεται ένα πλαίσιο αναστοχασμού, που ενισχύει την πολιτειότητα και την κοινωνική παρέμβαση. Εντέλει η προσέγγιση αυτή δίνει έμφαση στη σταδιακή αλλαγή της κουλτούρας συμμετοχής στο κοινωνικό «γίγνεσθαι», εφόσον οι πολίτες ελέγχουν, αποφασίζουν, εκπαιδεύονται και μαθαίνουν τους τρόπους διοίκησης των υποθέσεων της πόλης τους.

Στα πλαίσια του έτερου πόλου, η συμμετοχή της κοινωνίας ζητείται με ένα μη δεσμευτικό για την εξουσία τρόπο, συχνά αποσπασματικό, χωρίς διάρκεια, και αποτελεί περισσότερο μια «διαβουλευτική στροφή» της αντιπροσωπευτικής κυβέρνησης παρά μια εισβολή σε ένα νέο είδος δημοκρατίας. Αυτό το μοντέλο περιλαμβάνει περισσότερο διαδικτυακές ή έκτακτες ψηφοφορίες χωρίς να έχει προηγηθεί διαβούλευση ή δημόσια συζήτηση για το ζήτημα, οι πολίτες έχουν μια αίσθηση συμμετοχής, και συχνά προσελκύει μεμονωμένους πολίτες που κινητοποιούνται για να νομιμοποιήσουν κοινωνικά τη διαδικασία.

Ο **συμβολικός συμμετοχικός προϋπολογισμός** έχει γενικά συμβουλευτικό χαρακτήρα και μπορεί να απαντά τόσο σε δημοκρατίες όσο και σε αυταρχικά καθεστώτα. *Μερικές φορές αντιπροσωπεύει ένα φαινομενικό «άνοιγμα» που, στην πραγματικότητα, δεν υπάρχει, γί*

¹⁷⁹ Ανδρίτσος Θ., Βελεγράκης Γ., Μπεκριδάκη Γ., Συμμετοχικός Δημοτικός Προϋπολογισμός, Ένα δημοκρατικό πείραμα, σελ. 19, 2021, ΙΔΡΥΜΑ ΧΑΪΝΡΙΧ ΜΠΕΛ ΕΛΛΑΔΑΣ, ISBN: 978-618-5580-05-6

¹⁸⁰ όπως 179, σελ. 20.

αυτό και μπορεί να φέρει τα αντίθετα αποτελέσματα από αυτά που δηλώνει.¹⁸¹ Γεωγραφικά δε, είναι η Αφρική η ήπειρος όπου συναντάμε πάνω από το πενήντα τοις εκατό των ΣΠ σε μη δημοκρατικά ή αυταρχικά καθεστώτα. Όπως προαναφέρθηκε [...] ο ΣΠ δεν εμφανίζεται μόνο εκεί όπου υπάρχει πολιτική βούληση για δημοκρατικές τομές εισόδου των λαϊκών μαζών στο προσκήνιο, αλλά και σε αυταρχικές κυβερνήσεις οι οποίες ανοίγουν κάποια παράθυρα συμβολικής συμμετοχής, που δεν απειλούν τον απόλυτο έλεγχο της διακυβέρνησης.¹⁸²

Όταν αναφερόμαστε στο **οικονομικό αντίκτυπο του ΣΠ**, που είναι το βασικότερο επίδικο του ΣΠ, αναφερόμαστε στην ανακατεύθυνση και αναδιανομή των δημοτικών πόρων του ετήσιου προϋπολογισμού μιας τοπικής κυβέρνησης. Όσο μεγαλύτερο είναι το μερίδιο του διαθέσιμου προϋπολογισμού που διατίθεται στους πολίτες προς απόφαση, τόσο μεγαλύτερο είναι το ενδιαφέρον των κατοίκων μιας περιοχής να συμμετάσχουν σε μια διαδικασία χρονοβόρα και απαιτητική.

Σε πολλές πόλεις η διαδικασία ορίζει συγκεκριμένα κριτήρια, με αποτέλεσμα να υπάρχει μετατόπιση των δαπανών προς τις φτωχότερες περιοχές, την κατασκευή υποδομών -δρόμοι, πάρκα και πεζοδρόμια σε γειτονιές μεταναστών που δεν θα ήταν σε προτεραιότητα υπό άλλες συνθήκες-, και προς συγκεκριμένους τομείς έργων όπως ο αθλητισμός, το περιβάλλον, ο πολιτισμός, η υγεία και το φύλο.

Όταν η ιεράρχηση των έργων δεν γίνεται με συμφωνημένα κριτήρια, και στις διαβουλεύσεις συμμετέχει ο ιδιωτικός τομέας και οι χορηγοί (multi-stakeholder models), η κατεύθυνση των πόρων γίνεται για την εξυπηρέτηση συμφερόντων που δεν άπτονται [απαραίτητα] του δημόσιου οφέλους, πόσο μάλλον της αναδιανομής υπέρ των κατώτερων στρωμάτων.¹⁸³

Ακόμα κι όταν εμφανίζονται πιλοτικές εφαρμογές ΣΠ, αυτές πολύ γρήγορα θέτουν την ανάγκη για ενίσχυση της διαδικασίας, γενίκευση σε μεγαλύτερη κλίμακα με τη συμμετοχή περισσότερων τόσο πολιτών όσο και κρατικών / αυτοδιοικητικών θεσμών και μόνιμη παρακολούθηση της πορείας υλοποίησης για μέτρηση του αντίκτυπου.

Ως ενίσχυση της δυναμικής της συμμετοχικής διαδικασίας του ΣΠ, με σκοπό την εκμετάλλευση του μεγάλου εύρους των δυνατοτήτων του, απαιτούνται, λοιπόν, εργαλεία για τη βελτίωση των κανόνων και των διαδικασιών, πράγμα για το οποίο πρέπει να μεριμνήσει η διακυβέρνηση σε ευρωπαϊκό, εθνικό και τοπικό/περιφερειακό επίπεδο.¹⁸⁴

¹⁸¹ Ανδρίτσος Θ., Βελεγράκης Γ., Μπεκριδάκη Γ., Συμμετοχικός Δημοτικός Προϋπολογισμός, Ένα δημοκρατικό πείραμα, σελ. 21,22, 2021, ΙΔΡΥΜΑ ΧΑΪΝΡΙΧ ΜΠΕΛ ΕΛΛΑΔΑΣ, ISBN: 978-618-5580-05-6

¹⁸² όπως 181, σελ. 30.

¹⁸³ όπως 181, σελ. 22,23.

¹⁸⁴ όπως 181, σελ. 24.

Μελέτη περίπτωσης.

Εικόνα: ©Patricio Betteo (Mexico) – Never Ever After, 2008, BrandStudio Press, ISBN: 978-1-934623

Μελέτη Περίπτωσης - Κυβερνητικό Πάρκο «Ανδρέας Λεντάκης».

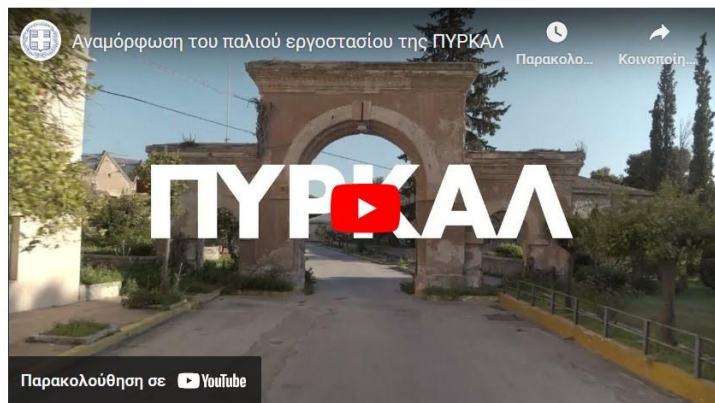
Η μελέτη περίπτωσης, [...] επιτρέπει την εξερεύνηση και κατανόηση σύνθετων ζητημάτων. [...] Ως αναγνωρισμένο εργαλείο σε πολλές μελέτες κοινωνικών επιστημών, ο ρόλος της μελέτης περίπτωσης στην έρευνα γίνεται πιο εμφανής σε ζητήματα σχετικά [...] και με προβλήματα που αφορούν την κοινότητα (Johnson, 2006) [...]. Η μελέτη περίπτωσης επιτρέπει στον ερευνητή να εξετάσει προσεκτικά τα δεδομένα σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο. Στις περισσότερες περιπτώσεις, μια μελέτη περίπτωσης επιλέγει μια μικρή γεωγραφική περιοχή ή έναν πολύ περιορισμένο αριθμό ατόμων ως υποκείμενα μελέτης. Οι περιπτωσιολογικές μελέτες, στην πραγματική τους ουσία, εξερευνούν και διερευνούν σύγχρονα φαινόμενα της πραγματικής ζωής μέσα από λεπτομερή ανάλυση συμφραζομένων ενός περιορισμένου αριθμού γεγονότων ή συνθηκών και των σχέσεών τους. Ο Yin (1984:23) ορίζει τη μέθοδο έρευνας της μελέτης περίπτωσης «ως μια εμπειρική έρευνα που διερευνά ένα σύγχρονο φαινόμενο εντός του πραγματικού του πλαισίου, όταν τα όρια μεταξύ φαινομένου και πλαισίου δεν είναι ξεκάθαρα, και στην οποία χρησιμοποιούνται πολλαπλές πηγές αποδεικτικών στοιχείων».¹⁸⁵

Η αναμόρφωση - η πορεία μέχρι σήμερα.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ & ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Αναμόρφωση του παλιού εργοστασίου της ΠΥΡΚΑΛ και μετατροπή του σε πάρκο

03/04/2021

Κεντρική ενότητα

Ενημέρωση πολιτικών συντάκτων ξένου τύπου Υφυπουργό παρά τω Πρωθυπουργό και Κυβερνητικό Εκπρόσωπο Μαρινάκη
25/01/2024

Η ενημέρωση των πολιτικών συντάκτων και των ανταποκριτών ξένου τύπου από τον Υφυπουργό παρά τω Πρωθυπουργό και Κυβερνητικό Εκπρόσωπο, Γιάννη Οικονομού
14/02/2022

Η εισαγωγική τοποθέτηση α Υφυπουργό παρά τω Πρωθυπουργό και Κυβερνητικό Εκπρόσωπο Οικονομού στην ενημέρωση πολιτικών συντάκτων και των ανταποκριτών ξένου τύπου
16/12/2021

Η παρουσίαση για το νέο Πάρκο «Ανδρέας Λεντάκης»

Η αναμόρφωση του παλιού εργοστασίου της ΠΥΡΚΑΛ και μετατροπή του σε πάρκο θα

Πηγή: Επίσημη ιστοσελίδα της Κυβέρνησης, άρθρο της 03/04/2021 επί της αναμόρφωσης της ΠΥΡΚΑΛ, <https://www.government.gov.gr/anamorfosi-tou-paliou-ergostasiou-tis-pirkal-ke-metatropi-tou-se-parko/> (πρόσβαση 28/01/2024)

Αφορμή για την επιλογή και την ανάλυση του θέματος αυτού ήταν αφενός το πρωτόγνωρο του συγκεκριμένου έργου για τα εγχώρια δεδομένα, μιας και δεν έχει ξαναυπάρξει μέχρι στιγμής παρόμοιο σχέδιο και μάλιστα σε κλίμακα ανάλογη με αυτό που [θα] παρουσιαστεί στη συγκεκριμένη περίπτωση.¹⁸⁶

¹⁸⁵ Zainal Z., (paper) Case study as a research method, Jurnal Kemanusiaan bil.9, Jun 2007

¹⁸⁶ Ντοκόπουλος-Κουράκλης Ν., επιβλέπουσα καθηγήτρια Π. Κουτρολίκου, Κυβερνητικό πάρκο «Ανδρέας Λεντάκης» ΠΥΡΚΑΛ, Κριτική διερεύνηση της πρότασης και των επιπτώσεών της στο κέντρο της Αθήνας, σελ. 3, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Ε.Μ.Π., Αθήνα, Ιούνιος 2023

Στην επίσημη ιστοσελίδα του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών¹⁸⁷, οι πληροφορίες για το Πάρκο βρίσκονται στην κατηγορία “Εγκεκριμένα Έργα” και αναφέρουν τα εξής:

“Το Έργο καλύπτει τη μελέτη, χρηματοδότηση, κατασκευή, τη μακροπρόθεσμη λειτουργία, τη διαχείριση εγκαταστάσεων και τη βαριά συντήρηση (επενδύσεις αντικαταστάσεων κύκλου ζωής) από τον Ιδιωτικό Τομέα, ενός νέου διοικητικού συγκροτήματος κτιρίων γραφείων (Κυβερνητικό Πάρκο «Ανδρέας Λεντάκης») σε κεντρική τοποθεσία της Αθήνας (Ελλάδα), κοντά στον Υμηττό, συμπεριλαμβανομένης της ανάπτυξης ενός μεγάλου αστικού πάρκου που θα λειτουργήσει ως «πνεύμονας πρασίνου» στην ευρύτερη περιοχή του Δήμου Δάφνης – Υμηττού.

Ενδεικτικά, το Έργο περιλαμβάνει τη μετεγκατάσταση 14.013 κρατικών και δημοσίων υπαλλήλων από τα Υπουργεία Οικονομικών, Ανάπτυξης και Επενδύσεων, Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων, Υγείας, Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας, Πολιτισμού και Αθλητισμού, Εσωτερικών, Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, Τουρισμού καθώς και από το Ταμείο Αξιοποίησης Ιδιωτικής Περιουσίας του Δημοσίου, οι οποίοι σήμερα εργάζονται σε περισσότερα από 100 μισθωμένα ή/και ιδιόκτητα δημόσια κτίρια, διασπαρμένα σε όλο το κέντρο της Αθήνας.”

Πέραν της συνοπτικής περιγραφής αναφέρονται επίσης κάποια ποσοτικά στοιχεία τα οποία αναφέρονται στο μέγεθος, το κόστος και την διάρκεια του έργου, και έχουν ως εξής:

“Περιφέρεια: Αττική

Τομέας: Κοινωνικές Υποδομές - Δημόσια Διοίκηση

Έγκριση ΔΕΣΔΙΤ: 24.11.2022

Τρέχουσα Κατάσταση: Εγκεκριμένο έργο - Προετοιμασία διαγωνιστικής διαδικασίας

Τύπος Έργου: Μη ανταποδοτικά έργα ΣΔΙΤ

Αναθέτουσα Αρχή: Υπουργείο Οικονομικών

Είδος Διαγωνιστικής Διαδικασίας: Ανταγωνιστικός διάλογος

Προϋπολογισμός Έργου: 348 εκ.€

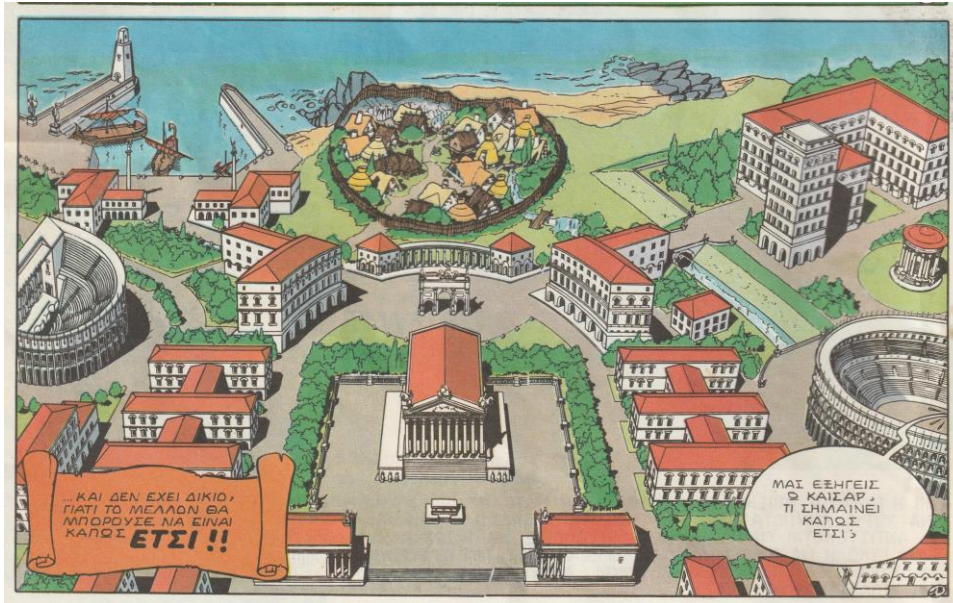
Διάρκεια Σύμβασης: 30 έτη

Διάρκεια Κατασκευής: 3 έτη

Διάρκεια Λειτουργίας: 27 έτη

Προϋπολογισμός Ανάπτυξης Έργου: 514,8 εκ.€”

¹⁸⁷ Επίσημη ιστοσελίδα Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών (ημερομηνία πρόσβασης 17/12/2023)
<https://pppunit.minfin.gov.gr/el/sdit/erga/kivernitiko-parko-andreas-lentakis>

Πηγή: Asterix: Η Κατοικία των Θεών, σελ. 4, 1990, ΜΑΜΟΥΘCOMIX
(Μας εξηγείς Ω Καίσαρ, τι σημαίνει κάπως έτσι;)

Εξ αρχής η δημιουργία του κυβερνητικού πάρκου στην περιοχή της ΠΥΡΚΑΛ, στον Δήμο Δάφνης-Υμηττού, προωθήθηκε με fast-track λογική. Ανακοινώθηκε τον Απρίλιο του 2021 σε επίσκεψη του πρωθυπουργού, στις εγκαταστάσεις της βιομηχανίας.¹⁸⁸

Σύμφωνα με την επίσημη ιστοσελίδα της Ελληνικής Κυβέρνησης και σε σχέση με το Υπουργείο Οικονομίας και Ανάπτυξης¹⁸⁹, από τις 03/04/2021, φιλοξενείται η είδηση της “αναμόρφωσης του παλιού εργοστασίου της ΠΥΡΚΑΛ και η μετατροπή του σε πάρκο [όπου] θα αποτελέσει «πνεύμονα» πρασίνου, αποδίδοντας 80 στρέμματα πάρκου και 40 στρέμματα σε κοινόχρηστους χώρους στους πολίτες, ενώ θα φιλοξενήσει τις συγκεντρωμένες υπηρεσίες 9 Υπουργείων και άλλων οργανισμών.” Το Κυβερνητικό Πάρκο σύμφωνα και με την ομιλία του Αναπληρωτή Υπουργού Ανάπτυξης και Επενδύσεων, αποτελεί “μία σύγχρονη κιβωτό πράσινου και αειφορικού σχεδιασμού που αναβαθμίζει αισθητά το δομημένο περιβάλλον διότι δίνει πνοή και αναζωογονεί τον αστικό ιστό. Συγκεντρώνει τις υπηρεσίες εννέα υπουργείων και τεσσάρων εποπτευόμενων φορέων, βελτιώνει τη διαλειτουργικότητα, αναβαθμίζει το περιβάλλον εργασίας των δημοσίων λειτουργιών, αυξάνει την παραγωγικότητα ενώ δημιουργεί ένα σύγχρονο και φιλικό χώρο για τον πολίτη.” Συνεχίζοντας και αναφερόμενος στα οφέλη, του νέου Κυβερνητικού Πάρκου, αναφέρεται καταρχάς στην απομάκρυνση από την κατοικημένη περιοχή των επικίνδυνων δραστηριοτήτων (σημειώνοντας και την πρότερη αναφορά του δημάρχου για αυτή την πολύ σημαντική ανάγκη), την εξυγίανση της επιφάνειας του ακινήτου από ρυπογόνες ουσίες [...] και την αναβάθμιση του περιβάλλοντος χώρου, και τη μείωση του ενεργειακού αποτυπώματος σε μία προσπάθεια αντιμετώπισης της κλιματικής αλλαγής. Ταυτόχρονα, επιτυγχάνεται μερική αποσυμφόρηση του κέντρου της Αθήνας, όπως και η αναβάθμιση του περιβάλλοντος εργασίας [...] ενώ ουσιαστικά επιτελείται η κατασκευή μιας πολύ σημαντικής ενότητας αειφόρων κτιρίων δημόσιας διοίκησης.

¹⁸⁸ Άρθρο - ΕφΣυν 04.10.2023, Δελής Β., ΠΥΡΚΑΛ: το τελευταίο στοίχημα πάρκου για την Αττική, https://www.efsyn.gr/stiles/apopseis/406652_pyrkal-televtaio-stoihima-parkoy-gia-tin-attiki

¹⁸⁹ Link: <https://www.government.gov.gr/anamorfosi-tou-paliou-ergostasiou-tis-pirkal-ke-metatropi-tou-se-parko/>

Δημοσιονομικό Όφελος 30ετίας από την μετεγκατάσταση των 9 Υπουργείων & Οργανισμών

Η μετακίνηση και συγκέντρωση των Υπουργείων και των εποπτευόμενων φορέων από περίπου 127 (85% μισθωμένα) κτίρια στο κέντρο της Αθήνας θα οδηγήσει σε:

Μείωση του λειτουργικού κόστους (μισθώματα & λειτουργικά έξοδα) € 520 εκ.

Έσοδα από φόρους και τέλη που σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με το έργο € 210 εκ.

Εκμετάλλευση των ακινήτων του Δημοσίου που απελευθερώνονται (έσοδα μισθώσεων / παραχωρήσεων) € 270 εκ.

Βελτίωση υπηρεσιών, λειτουργικές συνέργειες, αύξηση παραγωγικότητας

€ 1 δισ.

Πηγή: Επίσημη ιστοσελίδα της Κυβέρνησης, άρθρο της 03/04/2021 επί της αναμόρφωσης της ΠΥΡΚΑΛ, Συνοπτική Παρουσίαση του Έργου, <https://www.government.gov.gr/anamorfosi-tou-paliou-ergostasiou-tis-pirkal-ke-metatropi-tou-se-parko/> (πρόσβαση 28/01/2024)

Σε σχέση με τα οικονομικά οφέλη και “με συντηρητικούς υπολογισμούς”, δηλώθηκε ότι “το δημόσιο όφελος, θα ανέλθει σε 1 δισεκατομμύριο ευρώ”. Αν ληφθεί υπόψη ότι από τα 127 κτίρια το 85% είναι μισθωμένα, θα επέλθει μείωση του λειτουργικού κόστους από μισθώματα και λειτουργικά έξοδα 520 εκατομμύρια. Από έσοδα και φόρους που σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με το έργο 210 εκατομμύρια και από την εκμετάλλευση των ακινήτων του δημοσίου, (είναι τα κτίρια του κέντρου τα οποία απελευθερώνονται), συνολικά 270 εκατομμύρια. Από τα 91 υφιστάμενα κτίρια λοιπόν κατεδαφίζονται τα 66 κτίρια, διατηρούνται 25 κτίρια, τα οποία θα συντηρηθούν, θα αναδειχθούν και βεβαίως θα αξιοποιηθούν καθότι έχουν ιδιαίτερα αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά. Εκεί θα δημιουργηθούν χώροι - δομές πολιτισμού, μουσείο της εταιρείας και μουσείο της βιομηχανικής ιστορίας της χώρας. Στα 25 κτίρια που θα διατηρηθούν, θα κατασκευαστούν άλλα 25 εξαρχές, τα οποία θα φιλοξενήσουν τις Υπηρεσίες του Δημοσίου που θα μεταφερθούν στο Πάρκο.

Δημιουργία Πάρκου Πράσινου & Κοινόχρηστων Χώρων

Όροι Δόμησης περιοχής

Συντελεστής δόμησης: 1,2

Ποσοστό κάλυψης: 60 %

Όροι Δόμησης Νέου Πάρκου «Ανδρέας Λεντάκης»

Συντελεστής δόμησης που θα εφαρμοστεί: 0,9

Ποσοστό κάλυψης που θα εφαρμοστεί: 22%

(Πάρκο Πράσινου: 80 στρ. + Κοινόχρηστοι χώροι: 40 στρ.) = 77,4% (πράσινο & κοινόχρηστοι χώροι)

Πηγή: Επίσημη ιστοσελίδα της Κυβέρνησης, άρθρο της 03/04/2021 επί της αναμόρφωσης της ΠΥΡΚΑΛ, Συνοπτική Παρουσίαση του Έργου, <https://www.government.gov.gr/anamorfosi-tou-paliou-ergostasiou-tis-pirkal-ke-metatropi-tou-se-parko/> (πρόσβαση 28/01/2024)

Σύμφωνα με την ομιλία του Υφυπουργού, “το βασικό στοιχείο του σχεδιασμού είναι η δημιουργία του Πάρκου πρασίνου και των κοινόχρηστων χώρων. Σήμερα στην περιοχή ισχύει ένας χαμηλός σχετικά συντελεστής 1,2 και βεβαίως το ποσοστό κάλυψης το οποίο επιτρέπεται είναι 60%. Με την προτεινόμενη δόμηση και ανάπτυξη του Κυβερνητικού Πάρκου, ο συντελεστής ο οποίος θα εφαρμοστεί είναι 0,9, είναι πολύ χαμηλός συντελεστής και το ποσοστό κάλυψης φτάνει στο 22%, το οποίο είναι πολύ μικρό για μία τέτοια έκταση. Εάν προσθέσουμε τώρα το τί συμβαίνει με το πράσινο και τους κοινόχρηστους χώρους, γιατί θα πρέπει να αντιληφθούμε ότι όταν μιλάμε για κοινόχρηστους χώρους εννοούμε πλατείες, ποδηλατόδρομους, χώρους δηλαδή που αποδίδονται στην κοινωνία, στους πολίτες. Συνολικά έχουμε ένα πάρκο 80.000 τετραγωνικών μέτρων και 40.000 τετραγωνικά μέτρα κοινόχρηστους χώρους. Συνολικά λοιπόν, το πράσινο και οι κοινόχρηστοι χώροι θα καταλαμβάνουν το 77,4%.”

Όσον αφορά την κατασκευή ανακοινώθηκε ότι “η υλοποίηση του έργου θα γίνει μέσω σύμπραξης δημόσιου και ιδιωτικού τομέα. [...] Ο χρόνος και το κόστος υλοποίησης είναι συγκεκριμένο, επιτυγχάνονται σημαντικές συνέργειες από την ενσωμάτωση του σχεδιασμού της κατασκευής και της λειτουργίας σε μία σύμβαση μακροπρόθεσμης διάρκειας. Η πληρωμή του αναδόχου πραγματοποιείται σε βάθος χρόνου, μετά την παράδοση του έργου σε λειτουργία, γεγονός που συνεπάγεται ισχυρό κίνητρο τήρησης του χρονοδιαγράμματος. [...] Και θα πρέπει εδώ να τονίσουμε – κάτι πολύ σημαντικό– ότι το ιδιοκτησιακό καθεστώς του έργου δεν αλλάζει. Είναι δημόσιο, παραμένει δημόσιο, απλώς έχουμε έναν ανάδοχο ο οποίος κατασκευάζει και συντηρεί το έργο.”

Πηγή: Επίσημη ιστοσελίδα της Κυβέρνησης, άρθρο της 03/04/2021 επί της αναμόρφωσης της ΠΥΡΚΑΛ, Συνοπτική Παρουσίαση του Έργου, <https://www.government.gov.gr/anamorfosi-tou-paliou-ergostasiou-tis-pirkal-ke-metatropi-tou-se-parko/> (πρόσβαση 28/01/2024)

Η οικολογική διάσταση του αναπτυξιακού σχεδιασμού, περιγράφεται ως “η δημιουργία μίας έκτασης 120 συνολικά στρεμμάτων πρασίνου και χώρων αναψυχής, δηλαδή ένας θύλακας πράσινου μέσα στην καρδιά της πόλης. Αναδιαμορφώνεται η αισθητική και η μορφή του χώρου, βελτιώνοντας την ποιότητα ζωής των κατοίκων. Χρησιμοποιούνται

ανανεώσιμες πηγές ενέργειας κι έτσι μειώνεται το ενεργειακό αποτύπωμα, δημιουργούνται σύγχρονα βιοκλιματικά κτίρια και χρησιμοποιούνται απόλυτα έξυπνα ενεργειακά συστήματα, δηλαδή ευφυείς μετρητές κατανάλωσης ενέργειας, αισθητήρες θερμοκρασίας-υγρασίας και όλα αυτά τα συστήματα που προσφέρουν απομείωση. Σημειώνεται ότι, σύμφωνα με τους υπολογισμούς, οι συνολικές εκπομπές των ρύπων λόγω της χρήσης των υλικών που πρόκειται να χρησιμοποιηθούν -φιλικών προς το περιβάλλον - [θα] μειώνουν κατά 60% τη ρύπανση του περιβάλλοντος ενώ, το πιο σημαντικό, είναι ότι τα νέα βιοκλιματικά κτίρια θα έχουν ενεργειακή ανάγκη 80 κιλοβατώρες ανά τετραγωνικό μέτρο ανά έτος από 350 που έχουν σήμερα. Η μείωση των ενεργειακών αναγκών [συνεπώς] κυμαίνεται περίπου στο 75%.¹⁹⁰

Πριν την ανακοίνωση, στις 16/03/2021 έχει ήδη δημοσιευθεί ο Ν 4864/2021: “Στρατηγικές επενδύσεις/Ιδιωτικές επενδύσεις/Εταιρείες τεχνοβλαστοί/ Ν.3299/04, 3908/11/κλπ”. (ΦΕΚ Α 40/16.03.2021), ενώ στο άρθρο 92 αυτού με τίτλο “Δημιουργία χώρων διοίκησης και ελεύθερου χώρου - αστικού πρασίνου στον χώρο της ΠΥΡΚΑΛ” ορίζεται ότι:

1. Στον χώρο της ΠΥΡΚΑΛ, στη θέση των χρήσεων του πέμπτου εδαφίου της παρ. 1.Α.β. της υπ’ αρ. 67564/ 2332/11.4.1996 απόφασης του Υπουργού Περιβάλλοντος Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων (Δ’ 1061/1996, Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο Δήμου Υμηττού Περιφέρειας Αττικής), δημιουργούνται χώροι διοίκησης και ελεύθεροι χώροι - αστικό πράσινο με την ονομασία «Ανδρέας Λεντάκης». Στο ακίνητο, συνολικής έκτασης 154.797,34 τ.μ., [...], επιτρέπονται οι ακόλουθες γενικές κατηγορίες χρήσεων: (α) πολεοδομικό κέντρο, όπως αυτή προσδιορίζεται στο άρθρο 4 του π.δ. 59/2018 (Α’ 114), και (β) ελεύθεροι χώροι - αστικό πράσινο, όπως αυτοί προσδιορίζονται στο άρθρο 7 του π.δ. 59/2018.

2. Για την εξειδίκευση των χρήσεων της παρ. 1 και τον καθορισμό όρων και περιορισμών δόμησης, καταρτίζεται και εγκρίνεται Ειδικό Πολεοδομικό Σχέδιο, σύμφωνα με το άρθρο 8 του ν. 4447/2016 (Α’ 241), υπό τους εξής ειδικότερους όρους:

(α) Από το σύνολο της έκτασης του ακινήτου, ποσοστό πενήντα τοις εκατό (50%) διατίθεται για τη χρήση «Ελεύθεροι Χώροι - Αστικό Πράσινο», σύμφωνα με τις ειδικές χρήσεις του άρθρου 7 του π.δ. 59/2018 (Α’ 114) και ποσοστό πενήντα τοις εκατό (50%) για τη χρήση πολεοδομικού κέντρου του άρθρου 4 του π.δ. 59/2018.

(β) Στη ζώνη που θα αναπτυχθεί η χρήση πολεοδομικού κέντρου:

(β1) Επιτρέπονται οι ακόλουθες ειδικές χρήσεις του άρθρου 4 του π.δ. 59/2018: διοίκηση, κοινωνική πρόνοια, μικρές αθλητικές εγκαταστάσεις, θρησκευτικοί χώροι, πολιτιστικές εγκαταστάσεις, χώροι συνάθροισης κοινού, συνεδριακά κέντρα, κέντρα έρευνας, εστίαση, αναψυκτήρια, στάθμευση (κτίρια - γήπεδα) αυτοκινήτων μέχρι 3,5 τόνους κοινής χρήσης, μοτοσυκλετών και ποδηλάτων, γωνιές ανακύκλωσης.

(β2) Οι κοινόχρηστοι και κοινωφελείς χώροι ανέρχονται σε ποσοστό σαράντα τοις εκατό (40%).

(β3) Ο μέσος συντελεστής δόμησης ορίζεται σε 1,80, το μέγιστο ποσοστό κάλυψης σε εξήντα τοις εκατό (60%) και το μέγιστο επιτρεπόμενο ύψος σε είκοσι οκτώ (28) μέτρα.

¹⁹⁰ Άρθρο της 03/04/2021 με τίτλο "Αναμόρφωση του παλιού εργοστασίου της ΠΥΡΚΑΛ και μετατροπή του σε πάρκο, επίσημη ιστοσελίδα της Ελληνικής Κυβέρνησης, <https://www.government.gov.gr/anamorfosi-tou-paliou-ergostasiou-tis-pirkal-ke-metatropi-tou-se-parko/>

(γ) Στη ζώνη του ακινήτου, όπου θα αναπτυχθεί η χρήση «Ελεύθεροι Χώροι - Αστικό Πράσινο», επιτρέπεται η ειδική χρήση «πολιτιστικές εγκαταστάσεις» για τα υφιστάμενα κτίρια που θα κριθούν διατηρητέα.

3. Η απομάκρυνση της ΠΥΡΚΑΛ κατά το δεύτερο εδάφιο της παρ. 1.Γ. της υπ' αρ. 67564/2332/11.4.1996 απόφασης του Υπουργού Περιβάλλοντος Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων (Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο Δήμου Υμηττού Περιφέρειας Αττικής), καθίσταται άμεση.

Από το τέλος του 2021, δημοσιεύματα αναφέρουν ότι δρομολογούνται απαλλοτριώσεις – εξπρές, με στόχο το ακίνητο που θα φιλοξενήσει το πάρκο των κυβερνητικών κτηρίων να «απελευθερωθεί» από τις υφιστάμενες χρήσεις των Ελληνικών Αμυντικών Συστημάτων (Ε.Α.Σ), οι οποίες πρόκειται να πραγματοποιηθούν την επόμενη χρονιά.¹⁹¹

Στις 13/05/2022 υποβάλλεται ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΩΝ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ, ΕΙΔΙΚΟΥ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ (Ε.Π.Σ.), για τη δημιουργία Κυβερνητικού Πάρκου με την επωνυμία "Ανδρέας Λεντάκης", στο ακίνητο "ΠΥΡΚΑΛ", έκτασης 154.797,34μ, εντός της Δ.Ε του Δήμου Δάφνης - Υμηττού. Σύμφωνα με την ανάρτηση στην επίσημη ιστοσελίδα του Υπουργείου Οικονομικών, όπου βρίσκεται αναρτημένη μαζί με το σχετικό πληροφοριακό υλικό, "Το Υπουργείο Οικονομικών, ως Αρχή Σχεδιασμού του Ειδικού Πολεοδομικού Σχεδίου (Ε.Π.Σ.) για τη δημιουργία Κυβερνητικού Πάρκου με την επωνυμία «Ανδρέας Λεντάκης» στο ακίνητο της ΠΥΡΚΑΛ, εντός της Δ.Ε. Υμηττού του Δήμου Δάφνης – Υμηττού, σύμφωνα με τα αναφερόμενα στην παρ. 4.2 του άρθρου 7 της υπ' αρ. ΥΠΕΧΩΔΕ/ΕΥΠΕ/οικ. 107017/28-08-2006 ΚΥΑ (Β 1225), όπως αυτή τροποποιήθηκε με τις υπ' αρ. 40238/28-09-2017 (Β 3759), 38181/2695/2022 (Β 1923) και 76515/5170/2022 (Β 3999) όμοιες

α) προσκαλεί το ενδιαφερόμενο κοινό να διατυπώσει εγγράφως ή/ και ηλεκτρονικά και σε κάθε περίπτωση επαρκώς και τεκμηριωμένα τις απόψεις του επί της Στρατηγικής Μελέτης Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων του ως άνω σχεδίου, προς τη Διεύθυνση Περιβαλλοντικής Αδειοδότησης του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας (sec.dipa@prv.ypeka.gr, Λεωφόρος Αλεξάνδρας 11, ΤΚ 114 73, Αθήνα), μέσα σε προθεσμία τριάντα ημερών από την έκδοση του υπ' αρ. πρωτ. οικ. ΥΠΕΝ/ΔΙΠΑ/81705/5545/04-08-2022 εγγράφου της Διεύθυνσης Περιβαλλοντικής Αδειοδότησης του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας και

β) ανακοινώνει ότι ο πλήρης φάκελος της ΣΜΠΕ με τις απαραίτητες πληροφορίες και στοιχεία βρίσκεται στα γραφεία της Διεύθυνσης Προμηθειών, Διαχείρισης Υλικού και Υποδομών του Υπουργείου Οικονομικών (ταχ. δ/ση: Χαριλάου Τρικούπη 6 – 10, ΤΚ 106 79, Αθήνα, 2ος όροφος, γραφείο 201), προκειμένου να ενημερωθεί το κοινό."¹⁹²

¹⁹¹ Άρθρο Β2Green, πρόσβαση 18.12.2023, Δελεβέγκος Δ., Σε ΦΕΚ οι απαλλοτριώσεις – εξπρές για το κυβερνητικό πάρκο Πυρκάλ, <https://news.b2green.gr/14231/%CF%83%CE%B5-%CF%86%CE%B5%CE%BA-%CE%BF%CE%B9-%CE%B1%CF%80%CE%B1%CE%BB%CE%BB%CE%BF%CF%84%CF%81%CE%B9%CF%8E%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CE%B5%CE%BE%CF%80%CF%81%CE%AD%CF%82-%CE%B3%CE%B9%CE%B1>

¹⁹² Ιστοσελίδα: Υπ. Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών, Διαβούλευση επί της Στρατηγικής Μελέτης Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων, <https://www.minfin.gr/-/demiourgia-kybernetikou-parkou-andreas-lentak>

Τη Δευτέρα 30 Ιανουαρίου 2023 υπογράφεται κοινή απόφαση από τον υπουργό Οικονομικών και τον αναπληρωτή υπουργό Ανάπτυξης και Επενδύσεων, με προϋπολογιζόμενη δαπάνη απαλλοτρίωσης το ποσό των 31.000.000 ευρώ, το οποίο και θα αποδοθεί στα Ελληνικά Αμυντικά Συστήματα (ΕΑΣ), η οποία δημοσιεύεται στο υπ' αρ. ΦΕΚ 81/τ.Δ'/6-2-2023. Σε αυτήν αναφέρεται ότι «η παρούσα απαλλοτρίωση έχει υπαχθεί στις διατάξεις του άρθρου 7Α του ν. 2882/2001 (Α' 17) με την υπ' αρ. 57/21.12.2021 Πράξη του Υπουργικού Συμβουλίου (Δ' 952), ώστε με ειδική απόφαση του αρμόδιου δικαστηρίου να επιτραπεί η άμεση παράδοση του ακινήτου και η πραγματοποίηση εργασιών και πριν από τον προσδιορισμό και την καταβολή της αποζημίωσης.¹⁹³

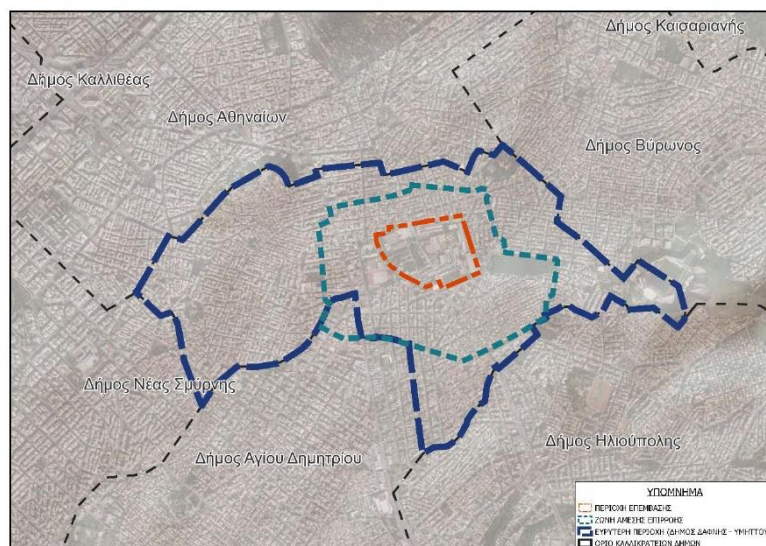
Στις 21/09/2023, υπογράφεται η Α. Π.: οικ. ΥΠΕΝ/ΔΙΠΑ/96651/6371 και αναρτάται στην ΔΙΑΥΓΕΙΑ με ΑΔΑ: ΨΦ5Ρ4653Π8-09Τ η Απόφαση με Θέμα : *Περιβαλλοντική έγκριση του Ειδικού Πολεοδομικού Σχεδίου (ΕΠΣ) για τη δημιουργία Κυβερνητικού Πάρκου με την επωνυμία «Ανδρέας Λεντάκης» στο ακίνητο της ΠΥΡΚΑΛ, έκτασης 154.797,34 τ.μ., εντός της Δ.Ε. Υμηττού του Δήμου Δάφνης - Υμηττού, κατόπιν αξιολόγησης της Στρατηγικής Μελέτης Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων (ΣΜΠΕ).*

¹⁹³ Άρθρο - ΕφΣυν 04.10.2023, Τσαλδάρης Μ., Σε ΦΕΚ η απαλλοτρίωση της ΠΥΡΚΑΛ, https://www.efsyn.gr/ellada/koinonia/377958_se-fek-i-apallotriosisi-tis-pyrkal

Η Περιοχή Υποδοχής

Ο Δήμος Δάφνης - Υμηττού βρίσκεται κοντά στον ορεινό όγκο Υμηττού, που αποτελεί φυσικό “πνεύμονα” για ολόκληρη την περιοχή του Λεκανοπεδίου. Η εγγύτητα αυτή του Δήμου με τον ορεινό όγκο αποτελεί συγκριτικό πλεονέκτημα, τόσο για τους κατοίκους του Δήμου, όσο και για τους κατοίκους των Δήμων που συνδέονται λειτουργικά ή λόγω χωρικής θέσης με τον Δήμο Δάφνης - Υμηττού. Επιπλέον, στους πρόποδες του όρους χωροθετούνται τα δύο θέατρα (Μελίνα Μερκούρη και Άννα Συνοδινού) που βρίσκονται στο πολιτιστικό χώρο του “Θεάτρου των Βράχων” και αποτελούν πολιτιστική λειτουργία υπερτοπικής σημασίας. Ο Δήμος συγκεντρώνει ευρύ φάσμα πολλαπλών δραστηριοτήτων και εξυπηρετήσεων τοπικής κλίμακας, με λίγες εξαιρέσεις σημειακών υπερτοπικών λειτουργιών (ΤΕΦΑΑ, θέατρο Βράχων, εγκαταστάσεις ΠΥΡΚΑΛ), οι οποίες δημιουργούν σημαντικές ροές μετακινήσεων προς το Δήμο και ενισχύουν το χαρακτήρα του. Ο ρόλος του προσδιορίζεται ως τοπικός με ενισχυμένο χαρακτήρα, με σχετικές αλληλεξαρτήσεις με τους γειτονικούς Δήμους (εμπόριο, αναψυχή κλπ.) και έντονες εξαρτήσεις κυρίως από το κέντρο της Αθήνας αλλά και από τους γειτονικούς του Δήμους.¹⁹⁴

Σ.Μ.Π.Ε. ΕΙΔΙΚΟΥ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ (Ε.Π.Σ.) ΓΙΑ ΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΟΥ ΠΑΡΚΟΥ ΣΤΟ ΑΚΙΝΗΤΟ ΠΥΡΚΑΛ ΔΗΜΟΥ ΔΑΦΝΗΣ - ΥΜΗΤΤΟΥ

Σχήμα 6.1-1: Ζώνες περιοχής μελέτης (Πηγή: Μελέτη Ειδικού Πολεοδομικού Σχεδίου, 2022)
Πηγή: ΣΜΠΕ, 6.1. ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ, σελ.6-2, 13.05.2022

Ο Δήμος Δάφνης - Υμηττού αποτελεί [και] την ευρύτερη περιοχή επιρροής της περιοχής επέμβασης. Απέχει 3 km περίπου από το κέντρο της Αθήνας (Μητροπολιτικό Κέντρο) και καταλαμβάνει έκταση 2,35 km² περίπου. Αριθμεί 33.628 μόνιμους κάτοικους σύμφωνα με την απογραφή που διενέργησε η Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ) το 2011. Η έκτασή του αποτελεί το 2,7% της συνολικής έκτασης της ΠΕ Κεντρικού Τομέα Αθηνών. Ο μόνιμος πληθυσμός του (2011) αντιστοιχεί στο 3,3% του συνόλου του πληθυσμού ΠΕ Κεντρικού Τομέα Αθηνών και στο 0,9% του πληθυσμού της Περιφέρειας Αττικής. Επομένως, γίνεται αντιληπτό ότι, τόσο εκτατικά, όσο και πληθυσμιακά, αφορά σε έναν μικρό Δήμο στο σύνολο του Κεντρικού Τομέα Αθηνών.

¹⁹⁴ ΣΜΠΕ, 6.1. ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ, σελ.6-6, 13.05.2022

Συνορεύει στο βόρειο τμήμα του με το Δήμο Αθηναίων και συγκεκριμένα με τις παραδοσιακές γειτονιές κατοικίας της Γούβας, του Αγ. Αρτεμίου, του Παγκρατίου και του Νέου Κόσμου, δυτικά με το Δήμο Νέας Σμύρνης, νότια με το Δήμο Αγίου Δημητρίου, νοτιοανατολικά με το Δήμο Ηλιούπολης και βορειοανατολικά με το Δήμο Βύρωνα.

Βάσει του Ρυθμιστικού Σχεδίου Αθήνας – Αττικής (ΡΣΑ) του 2014 (ΦΕΚ 156/Α/2014), ο Δήμος Δάφνης-Υμηττού εντάσσεται στη Χωρική Ενότητα (Χ.Ε.) Αθήνας - Πειραιά (και παράλληλα εμπίπτει στον ευρύτερο αναπτυξιακό πόλο Αθήνας – Πειραιά) και συγκεκριμένα στη Χωρική Υποενότητα (Χ.Υ.) της Κεντρικής Αθήνας.

Τον Δήμο διασχίζει ο σημαντικός οδικός άξονας της λεωφόρου Βουλιαγμένης, και του δίδυμου σκέλους της (Ηλιουπόλεως), που συνδέει το κέντρο της Αθήνας με τις νοτιοδυτικές περιοχές του Λεκανοπεδίου. Σύμφωνα με το ΡΣΑ, η Λ. Βουλιαγμένης αποτελεί λειτουργικά Δευτερεύοντα Οδικό Άξονα Μητροπολιτικής Εμβέλειας και συμπεριλαμβάνεται στο βασικό δίκτυο περαιτέρω κατανομής των μετακινήσεων μεταξύ των επιμέρους Πολεοδομικών Ενοτήτων και Κέντρων της Χ.Ε. Αθήνας – Πειραιά.

Επίσης, η λεωφόρος Βουλιαγμένης αποτελεί Αναπτυξιακό Άξονα ενδοπεριφερειακής σημασίας και τμήμα του πλέγματος, αναπτυξιακών αξόνων και πόλων με στρατηγικό χαρακτήρα που περιλαμβάνεται σε όλες της Χωρικές Ενότητες και λειτουργεί ως βάση για τη χωρική διάρθρωση των οικονομικών και παραγωγικών δραστηριοτήτων.

Τέλος, η περιοχή εξυπηρετείται από τη γραμμή 2 του Μετρό που συνδέει το Ελληνικό με την Ανθούπολη, μέσω του σταθμού της Δάφνης. Η ύπαρξη του Μετρό λειτουργεί ευεργετικά για την περιοχή υπερτονίζοντας την κεντρικότητα και την προσβασιμότητά της, καθώς η μεταφορική αυτή σύνδεση επιτρέπει την διέλευση ροών, από και προς τον Δήμο, από το σύνολο των περιοχών που συνδέονται με το δίκτυο του μετρό.¹⁹⁵

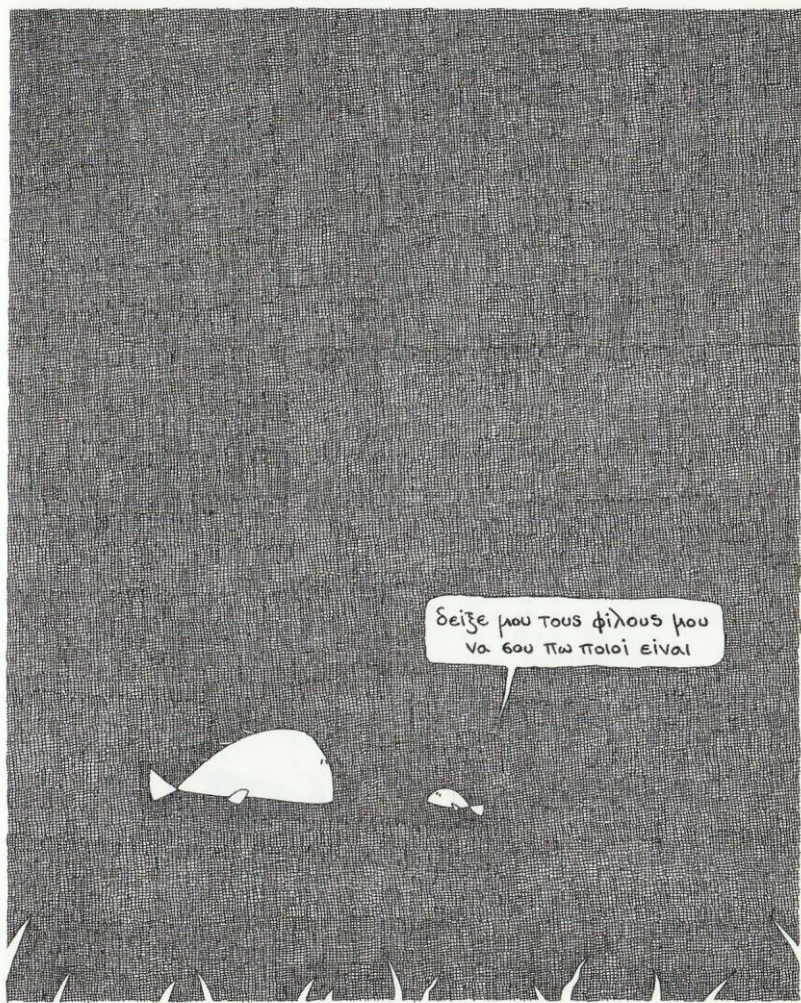
Η ζώνη άμεσης επιρροής (ΖΑΕ) της περιοχής επέμβασης αφορά σε περιοχή που συμπεριλαμβάνει το υπό μελέτη ακίνητο και τον χώρο περιμετρικά αυτού που ορίζεται, βόρεια και ανατολικά σε ακτίνα 350 m περίπου από το κέντρο του ακινήτου (ή σε βάθος 2 – 3 οικοδομικών τετραγώνων), ενώ νότια και δυτικά ορίζεται σε ακτίνα 600 m περίπου από το κέντρο του ακινήτου. Εντός της άμεσης ζώνης επιρροής, περιλαμβάνεται και τμήμα του Δήμου Αγίου Δημητρίου (νοτιοδυτικό άκρο της ζώνης), όπου βρίσκεται ο σταθμός Δάφνης του μετρό της γραμμής 2, που συνδέει λειτουργικά την περιοχή επέμβασης με την υπόλοιπη Αθήνα.

[...] Χαρακτηρίζεται έντονα από χρήσεις κατοικίας, αλλά και εμπορίου κατά μήκος των σημαντικών αξόνων (Λεωφόρος Βουλιαγμένης, Εθνικής Αντιστάσεως και Ηλιουπόλεως) και αποτελεί το κεντρικό τμήμα του Δήμου που ενώνει τις δύο Δημοτικές Ενότητες, αλλά και το διοικητικό του κέντρο λόγω των χρήσεων διοίκησης που υφίστανται εντός του ορίου της. Οι υπόλοιπες χρήσεις, που εντοπίζονται εντός της περιοχής δεν αλλοιώνουν τον διαμορφωμένο οικιστικό χαρακτήρα της. Τέλος, διαπιστώνεται ότι υπάρχει σύγκλιση μεταξύ θεσμοθετημένων και υλοποιημένων χρήσεων γης.¹⁹⁶

¹⁹⁵ ΣΜΠΕ, 6.1. ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ, σελ.6-5, 13.05.2022

¹⁹⁶ όπως 195, σελ.6-4.

Το κυβερνητικό Πάρκο στα ηλεκτρονικά Μέσα.

Εικόνα: ©Έκτωρ Αποστολόπουλος από το άλμπουμ fish and stripes, εκδόσεις Pork Ltd, ISBN 978-618-82495-0-

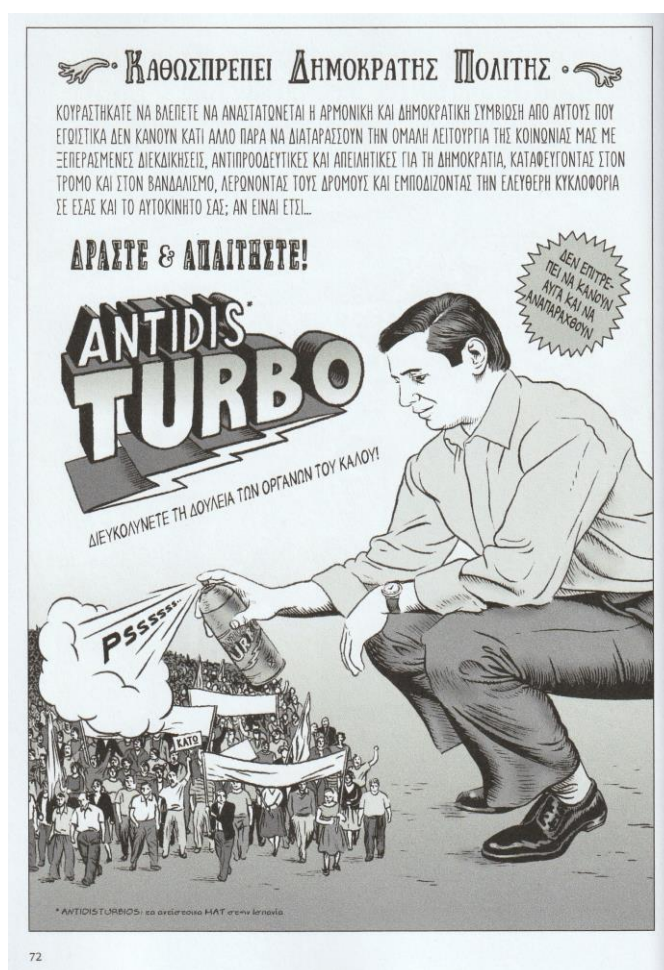
Όπως είναι φυσικό, η ανακοίνωση ενός εγχειρήματος τόσο μεγάλης κλίμακας δεν θα μπορούσε να περάσει απαρατήρητο από τον Τύπο και τις ενημερωτικές ιστοσελίδες. Ενδιαφέρον παρουσιάζει ο βαθμός υποδοχής από τα μέσα ενημέρωσης, ο οποίος εμπεριέχει ικανό εύρος διακύμανσης σε σχέση με την αποδοχή της ανακοίνωσης της αναμόρφωσης του Πάρκου, του οράματος που διέπει αυτή, όσο και του Σχεδιασμού του.

Από την μία πλευρά λοιπόν, ακολούθως της ανακοίνωσης του Έργου, και πιο συγκεκριμένα στις 10/04/21, είναι το (ενυπόγραφο) άρθρο στην ενημερωτική ιστοσελίδα, newsbeast, το οποίο αναφέρεται θετικά απέναντι στην αναμόρφωση, δημοσιεύοντας ότι *“αναμφισβήτητα πρόκειται για ένα από τα πιο φιλόδοξα έργα, σχεδόν εφάμιλλο του μητροπολιτικού πάρκου στο Ελληνικό, το οποίο θα γίνει πράξη μέσα στην επόμενη πενταετία”*.

Τονίζονται διάφοροι παράμετροι όπως:

α. ότι *“με τη δημιουργία του κυβερνητικού πάρκου θα απελευθερωθούν όπως αντιλαμβάνεται κανείς, ακίνητα – «φιλέτα» πέριξ της πλατείας Συντάγματος και της Ομόνοιας, όπως είναι για παράδειγμα αυτό του υπουργείου Οικονομικών και Ανάπτυξης, τα οποία θα μπορούσαν να στεγάσουν άλλες δραστηριότητες.”*

β. Σημειώνεται επίσης ότι “Συν τοις άλλοις, με τη μεταφορά των υπουργείων στον Υμηττό θα είναι εξαιρετικά δύσκολο να φθάνουν οι πορείες μέχρι εκεί όπως συμβαίνει σήμερα με αυτά που πραγματοποιούνται στην καρδιά της Αθήνας. Μια και αναφέραμε το υπουργείο Παιδείας, οι παλαιότεροι θα θυμούνται πως όταν στεγαζόταν στο κτίριο της οδού Μητροπόλεως 15-17 (το οποίο ανήκε στη μονή Πετράκη) γέμιζε ο συγκεκριμένος δρόμος και τα περίξ οικοδομικά τετράγωνα από χιλιάδες μαθητές και φοιτητές που ζητούσαν την ικανοποίηση των αιτημάτων τους από τον εκάστοτε πολιτικό προϊστάμενο.”

Πηγή: ©MIGUEL BRIEVA, ΛΕΦΤΑ Περιοδικό χρηματοπιστωτικής ποιητικής και πνευματικής ανταλλαγής, σελ. 72, εκδόσεις ΚΨΜ, 2023, ISBN: 978-6185691-26-4

γ. Το άρθρο εμμέσως πλην σαφώς, θέτει ερώτημα για τον λόγο για τον οποίο θα πρέπει εντέλει να ερωτηθούν οι χρήστες δημόσιοι υπάλληλοι για την μετακόμιση των Υπηρεσιών: “Το ερώτημα είναι εάν και κατά πόσο θα αντιδράσουν οι εργαζόμενοι σε αυτά αφού θα υπάρξουν δημόσιοι υπάλληλοι που θα βρίσκονται πιο κοντά στο σπίτι τους και άλλοι που θα θέλουν αρκετά περισσότερη ώρα προκειμένου να φθάσουν στην υπηρεσία τους, κάτι που συμβαίνει άλλωστε σε κάθε σχετική μετακόμιση. Εάν μιλούσαμε για ιδιωτική επιχείρηση ο εργαζόμενος δεν θα είχε πολλές επιλογές. Θα πήγαινε στα νέα γραφεία όσο κοντά η μακρύτερα ήταν από το σπίτι του. Με τους δημοσίους υπαλλήλους όμως δεν συμβαίνει πάντα κάτι τέτοιο εάν κρίνει κανείς από το παρελθόν που οι σύλλογοι εργαζομένων είχαν αντιδράσει έντονα στο ενδεχόμενο μετεγκατάστασης, έχοντας μάλιστα ματαιώσει και κάποια από τα σχέδια μεταφοράς υπηρεσιών.”

δ. Σε συνέχεια της ως άνω απορίας αναφέρεται η περίπτωση του κτιρίου του ΚΕΡΑΝΗ, όπου “είχε αγοραστεί το 1998 για να στεγάσει το τότε υπουργείο ΠΕΧΩΔΕ (νυν Υποδομών)” και ενώ “είχαν δαπανηθεί πάνω από 50.000.000 ευρώ με σημερινές τιμές για την αγορά και τη μετατροπή του σε κτίριο γραφείων αλλά δεν πήγαν ποτέ οι εργαζόμενοι εκεί γιατί απλά δεν ήθελαν να μετακομίσουν.”

ε. Όσον αφορά την αναφορά των ενστάσεων, μία βασική, αφορά τον “τρόπο [που] θα μετακινούνται πλέον οι χιλιάδες εργαζόμενοι μέχρι εκεί, αφού θα πρέπει να επιστρατευτούν επιπλέον λεωφορειακές γραμμές για όσους επιλέγουν τα μέσα μαζικής μεταφοράς”, όπως και η “έντονη αντίδραση του Σωματίου εργαζομένων της ΕΑΣ Α.Β.Ε.Ε. (Ελληνικά Αμυντικά Συστήματα), του ομίλου εταιρειών που ιδρύθηκε το 2004 με τη συγχώνευση της ΠΥΡΚΑΛ, το οποίο κάνει λόγο για «πρόχειρες εξαγγελίες» που θα έχουν ως αποτέλεσμα τη διάλυση της εταιρείας. Όπως τονίζουν, «το γεγονός ότι δεν υπάρχει κανένας σχεδιασμός μετεγκατάστασης, κανένα κονδύλι, καμία οικοδομική δραστηριότητα στις εγκαταστάσεις του Λαυρίου και καμία εργασία υποδοχής του μηχανολογικού εξοπλισμού, μας πείθει ότι δεν θα γίνει καμία μετεγκατάσταση. Των εξαγγελιών δεν προηγήθηκε καμία διαβούλευση και δεν υπάρχει καμία μέριμνα για τους εργαζομένους του Υμηττού που κλείνει. Ακόμα και όταν το εργοστάσιο του Υμηττού μαζί με το εργοστάσιο της Ελευσίνας ανήκαν στην πρώην ΠΥΡΚΑΛ, ιδιοκτησίας Μποδοσάκη, ποτέ δεν επιχείρησε για λόγους ασφάλειας να συστεγάσει τα δύο εργοστάσια, παρότι ως ιδιώτης είχε ιδιαίτερο ενδιαφέρον στις οικονομίες κλίμακος», αναφέρουν στην ανακοίνωσή τους τα σωματεία.”¹⁹⁷

Στο ίδιο πνεύμα το άρθρο (ενυπόγραφο) της ιστοσελίδας ypodomes.com την ίδια μέρα της ανακοίνωσης (04/04/21) περιγράφει το έργο εστιάζοντας στα σημεία που τίθενται από το κυβερνητικό επιτελείο και τον πρωθυπουργό. Έτσι αναγγέλεται μέσω της ιστοσελίδας «η δημιουργία ενός καινούργιου πνεύμονα πρασίνου στο κέντρο της πόλης». [...] «Συνάδει, δε, πλήρως με τις ανάγκες της τοπικής κοινωνίας, δεδομένου ότι η απομάκρυνση του εργοστασίου από τον αστικό ιστό έχει ζητηθεί από το γενικό πολεοδομικό σχέδιο του 1996.» Επίσης αναφέρεται ότι “ναι μεν είναι μια ευκαιρία να συγκεντρώσουμε στο χώρο αυτό μια σειρά από κυβερνητικές υπηρεσίες, πάνω από όλα όμως, θα είναι ένα πάρκο, ένας χώρος αναψυχής για τους δημότες του Δήμου Δάφνης-Υμηττού», [όπως] σημείωσε [και] ο πρωθυπουργός.” Σύμφωνα με το άρθρο σε αυτό φαίνεται να συνηγορεί και ο Δήμαρχος όπου στην τοποθέτησή του τονίζει “πως πρόκειται για «ένα έργο που θα αναβαθμίσει την καθημερινότητα των πολιτών μας» καθώς στη θέση των εγκαταλελειμμένων εγκαταστάσεων θα δημιουργηθούν χώροι άθλησης και αναψυχής.”¹⁹⁸

Σε άλλο άρθρο του Οικονομικού Ταχυδρόμου (ενυπόγραφο - 26.07.2021) αυτή την φορά, ακολουθείται μία πιο ουδέτερη στάση απέναντι στην αναμόρφωση, κάνοντας αναφορά στο εγχείρημα και προβάλλοντας τα κομβικά σημεία του απαντώντας σε ερωτήσεις όπως “Ποια υπουργεία και ποιοι οργανισμοί θα πάνε στον χώρο της πρώην ΠΥΡΚΑΛ στη περιοχή του Υμηττού; Πότε θα ολοκληρωθεί η διαγωνιστική διαδικασία για τη ΣΔΙΤ με την επιλογή του αναδόχου; Πότε θα γίνει η απαλλοτρίωση του ακινήτου και πότε αναμένεται να ξεκινήσουν

¹⁹⁷ Άρθρο newsbeast: <https://www.newsbeast.gr/weekend/arthro/7273694/olo-to-megalepivolo-schedio-metakomisis-9-ypourgeion-apo-to-kentro-stis-plagies-tou-ymittou> (πρόσβαση 30/01/2024)

¹⁹⁸ Άρθρο, ypodomes.com 04.04.2021, Καραγιάννης Ν., [VIDEO] Η νέα μεγάλη ανάπλαση της ΠΥΡΚΑΛ στη Δάφνη, <https://ypodomes.com/gigantiaio-sdit-anaplastis-tis-pyrkal-9-ypovrgeia-kai-neo-parko-sti-dafni/> (πρόσβαση 01/02/2024)

οι πρόδρομες εργασίες του project; Πότε θα έρθει το αναγκαίο και απαραίτητο Ειδικό Πολεοδομικό Σχέδιο; Τι ποσοστό του όλου project θα αφορά το Πάρκο Πρασίνου και τους άλλους κοινόχρηστους χώρους; Πόσα από τα υφιστάμενα κτίρια με τα ιδιαίτερα αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά θα διατηρηθούν, θα συντηρηθούν και θα αναδειχθούν;”¹⁹⁹ Λίγους μήνες νωρίτερα στο ίδιο ύφος και λίγες μέρες μετά την ανακοίνωση της αναμόρφωσης, στις 18.04.2021, η ίδια ενημερωτική ιστοσελίδα, με (ενυπόγραφο) άρθρο, στέκεται σε 2 σημεία της ομιλίας του Υφυπουργού Ανάπτυξης σχετικά με τον “Αειφορικό σχεδιασμό” σε συνδυασμό με μια τεράστια έκταση πρασίνου, [που] θα αναβαθμίσει αισθητά το δομημένο περιβάλλον και θα δώσει χώρο για τους δημότες και τα παιδιά της περιοχής, όπως και το “Το άμεσο δημοσιονομικό όφελος” “από την μεταστέγαση [που] σε ορίζοντα 30 ετών, θα ξεπερνά το 1 δισ. ευρώ, κατά την εκτίμηση του αναπληρωτή υπουργού Ανάπτυξης και Επενδύσεων”.²⁰⁰

Επιπλέον της “πανηγυρικής” ανακοίνωσης από το κυβερνητικό επιτελείο, πραγματοποιήθηκε και μία συνέντευξη τύπου, “από δύο υπουργούς (Οικονομικών Χρ. Σταϊκούρας, Ανάπτυξης Αδωνις Γεωργιάδης), έναν αναπληρωτή (Ανάπτυξης Νίκος Παπαθανάσης) και έναν υφυπουργό (παρά τω Πρωθυπουργώ Ακης Σκέρτσος)”, [όπου] παρουσιάστηκαν στοιχεία για τον σχεδιασμό και την πορεία του εγχειρήματος” και εντυπώνεται σε δημοσιεύματα. Το (ενυπόγραφο) άρθρο της “Καθημερινής” εστιάζει στο χρονοδιάγραμμα υλοποίησης, και την απαλλοτρίωση του ακινήτου, αλλά και τις εκτιμήσεις του κυβερνητικού επιτελείου. Έτσι “σχετικά με το μείζον ζήτημα της επανάχρησης των 20 δημόσιων κτιρίων στο κέντρο, ο κ. Σκέρτσος εκτίμησε ότι η επένδυση «θα κάνει πολύ καλύτερο το κέντρο της Αθήνας για όσους κατοικούν ή εργάζονται εκεί ή το επισκέπτονται», σημειώνοντας ότι το σχέδιο «χρειάζεται ωρίμανση και θα γίνει διαβούλευση όπου χρειάζεται».”, ενώ “σε ερώτηση της [εφημερίδας] «Κ», με ποιο τρόπο έχουν εκτιμηθεί οι αρνητικές επιπτώσεις της απομάκρυνσης σημαντικών χρήσεων από το κέντρο της πόλης και ιδίως τις πιο ευαίσθητες περιοχές του, ο κ. Παπαθανάσης ανέφερε ότι η διατήρηση ποικίλων χρήσεων είναι αντικείμενο μελέτης. «Η μελέτη θα συμπεριλάβει τις μελλοντικές χρήσεις των ακινήτων, επειδή θέλουμε να κρατήσουμε και οικιστικές χρήσεις στο κέντρο»”.²⁰¹

Στην ίδια διαδικτυακή συνέντευξη Τύπου αναφέρεται και το (ενυπόγραφο) δημοσίευμα της ΕφΣυν της 15/04.21, όπου “στέκεται” σε τρία σημεία του εκ μέρους της κυβέρνησης αφηγήματος της επένδυσης.

Στο γεγονός ότι ο υφυπουργός παρά τω πρωθυπουργώ αποκάλυψε το μελλοντικό Κυβερνητικό Πάρκο ως «Win-win πρωτοβουλία», ενώ ο αναπληρωτής υπουργός Ανάπτυξης Ν. Παπαθανάσης το χαρακτήρισε «εμβληματικό έργο» που θα αλλάξει ριζικά τη λειτουργία σημαντικών τμημάτων της δημόσιας διοίκησης, και τέλος το προσωπικό(;) όραμα του υπουργού Ανάπτυξης Α. Γεωργιάδη, για το κέντρο της Αθήνας μετά την απομάκρυνση των Υπουργείων όπου “ως παράδειγμα ανέφερε το πρώην κτίριο του υπουργείου Παιδείας στην οδό Μητροπόλεως, που σήμερα είναι «ένα από τα καλύτερα ξενοδοχεία της Αθήνας με την

¹⁹⁹ Άρθρο - Οικονομικός Ταχυδρόμος - Πότε και πώς θα γίνει το νέο κυβερνητικό πάρκο στην πρώην ΠΥΡΚΑΛ, Τσαούσης Κ., <https://www.ot.gr/2021/07/26/kataskeyastikes/pote-kai-pos-tha-ginei-to-neo-kyvernitiko-parko-stin-proin-pyrkal/>

²⁰⁰ Άρθρο - Οικονομικός Ταχυδρόμος - Παπαθανάσης για ΠΥΡΚΑΛ : Έργο αστικής ανάπλασης μεγάλης αξίας, <https://www.ot.gr/2021/04/18/epikairothta/politiki/papathanasis-gia-pyrkal-ergo-astikis-anaplastis-megalis-aksias/>

²⁰¹ Άρθρο, Καθημερινή 21.04.2021, Λιάλιος Γ., ΠΥΡΚΑΛ: Μέσα στο 2021 τα πρώτα βήματα <https://www.kathimerini.gr/economy/561331435/pyrkal-mesa-sto-2021-ta-prota-vimata/> (πρόσβαση 01/02/2024)

ομορφότερη θέα». Επιπλέον παρέθεσε το προσωπικό του όραμα για το υπουργικό του γραφείο στο Σύνταγμα, το οποίο -όπως είπε- «θα ήταν ένα άριστο ξενοδοχείο με μία από τις καλύτερες θέες που μπορεί να έχει κάποιο δωμάτιο στο κέντρο της Αθήνας».”

Επίσης δεν παραλείπεται η αναφορά για “το συνολικό κόστος κατασκευής του Κυβερνητικού Πάρκου ανέρχεται στα 250εκατ.€²⁰² και θα βαρύνει τον ιδιώτη που θα αναλάβει το έργο μέσω ΣΔΙΤ, ενώ ο διαγωνισμός αναμένεται να ξεκινήσει το 2022 και το έργο να παραδοθεί ως το 2026.”²⁰³ Όσον αφορά τον χαρακτήρα των έργων ΣΔΙΤ σχολιάζονται ως έργα “που «απελευθερώνουν δημόσιους πόρους για να επιδιωχθούν περισσότερες αναπτυξιακές προτεραιότητες», καθώς το Δημόσιο δεν πληρώνει το έργο με την παραλαβή αλλά «όσο το έργο είναι διαθέσιμο τόσο θα πληρώνει», επιχείρημα ωστόσο που μπορεί να εκληφθεί και σαν δίκιο μαχαίρι αφού το Δημόσιο καθίσταται «νοικάρης» και όμηρος των ιδιωτών-κατασκευαστών.”

Πηγή: ©ALTAN: ΑΥΤΟΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ, σελ. 71, σειρά βαβέλ / μικρή βιβλιοθήκη, Lettering Ηλίας Ταμπακάς, Εξώφυλλο Σταύρος Κούλας, 1988

Τέλος, το ίδιο δημοσίευμα, αναφέρεται στο γεγονός ότι “με το έργο διαφωνούν παρατάξεις της αντιπολίτευσης του Δήμου Δάφνης-Υμηττού που κάλεσαν [...] σε έκτακτο δημοτικό συμβούλιο καταγγέλλοντας τη στάση του δημάρχου Αν. Μπινιόσκου, ο οποίος τάχθηκε υπέρ της κατασκευής του Κυβερνητικού Πάρκου, παραβιάζοντας αποφάσεις που ζητούσαν να αποδοθεί ο χώρος στους δημότες. Σφοδρές ενστάσεις θέτει και η ΠΟΕΜΥΔΑΣ, η Ομοσπονδία Μηχανικών του Δημοσίου, σε [...] επιστολή της, με κρίσιμα ερωτήματα για τη σκοπιμότητα, το κόστος του έργου, τις αρνητικές συνέπειες των ΣΔΙΤ, την έλλειψη συγκοινωνιακής μελέτης αλλά και την απαξίωση των δημόσιων τεχνικών υπηρεσιών, που δεν

²⁰²ΣΗΜ: το οποίο κόστος κατά την σύνταξη της παρούσας εργασίας, σύμφωνα πάλι με δημοσιεύματα, έχει αναπροσαρμοσθεί και υπερβαίνει τα 400 εκατομμύρια (π.χ <https://www.powergame.gr/akinita/591198/kyvernitiko-parko-pyrkal-kathysteriseis-kai-afxisi-proypologismou-sta-400-ekat/>)

²⁰³ ΣΗΜ: επίσης δημοσιεύματα αναφέρουν καθυστερήσεις δεδομένου ότι μέχρι σήμερα δεν έχει προκηρυχθεί ο σχετικός διαγωνισμός επιλογής αναδόχου-επενδυτή, η μεταφορά των υπουργείων θα είναι ευχής έργων αν συντελεστεί μέσα στη διετία 2027-2028. (π.χ <https://www.powergame.gr/akinita/591198/kyvernitiko-parko-pyrkal-kathysteriseis-kai-afxisi-proypologismou-sta-400-ekat/>)

ρωτήθηκαν καθόλου. «Ισχύει ότι το πρωθυπουργικό γραφείο ανέθεσε σε δύο μελετητικά γραφεία να εκπονήσουν προκαταρκτική πρόταση;» ρωτάνε χαρακτηριστικά.²⁰⁴

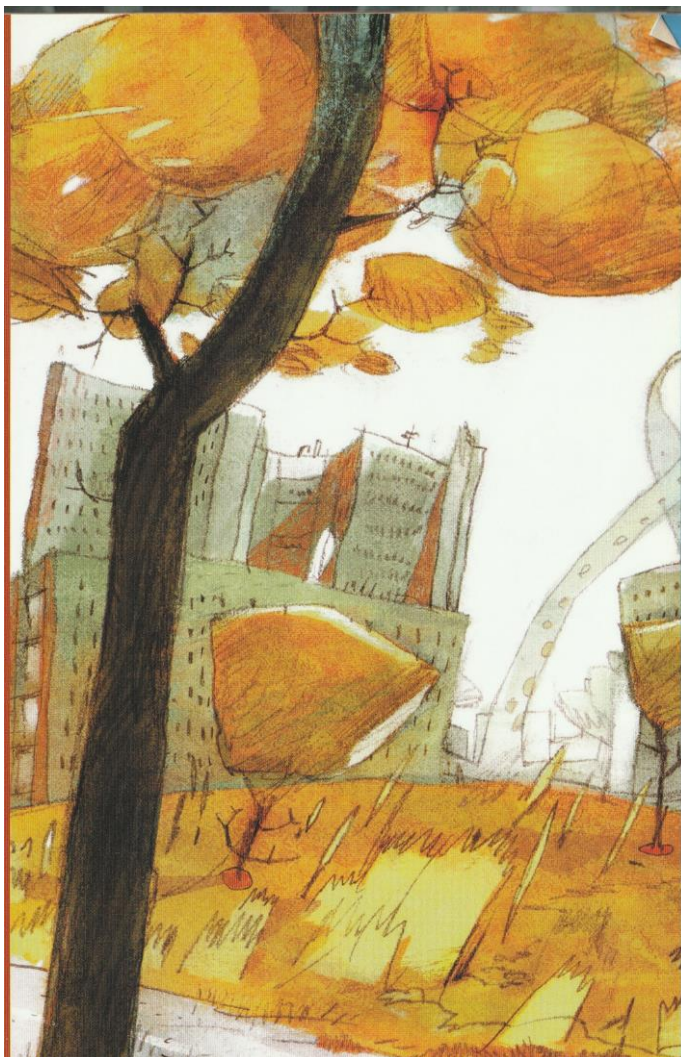
Πηγή: Asterix: Η Κατοικία των Θεών, σελ. 42, 1990, ΜΑΜΟΥΘCOMIX

Σύμφωνα επίσης με δημοσίευμα (ενυπόγραφο), στην ηλεκτρονική σελίδα ενημέρωσης aftodioikisi.gr, όπου κατά κύριο λόγο φιλοξενούνται θέματα αυτοδιοίκησης, λίγες μέρες μετά την ανακοίνωση της αναμόρφωσης, οι κάτοικοι του βου Διαμερίσματος της Αθήνας διαμέσου της Επιτροπής που έχουν συστήσει, συντάσσουν επιστολή η οποία δημοσιεύεται στο πλαίσιο των αντιδράσεων που πυροδότησε η επίσημη ανακοίνωση του έργου, και στην οποία μεταξύ άλλων αναφέρουν: «Χωρίς να έχει προηγηθεί καμία διαβούλευση με τους κατοίκους και τους φορείς της Αθήνας, χωρίς να έχει υπάρξει καμία μελέτη για τις επιπτώσεις αυτής της κίνησης για το κέντρο της Αθήνας, χωρίς να υπάρχει σαφές σχέδιο και προγραμματισμός για την χρήση των κενών κτιρίων που θα προκύψουν, αποφασίστηκε για μία ακόμη φορά η αποψίλωση της πόλης από τις υποδομές της, προκειμένου να ευνοηθούν άλλοι δήμοι. Τα αποτελέσματα αυτών των αποψιλώσεων που έχουν σκοτώσει το κέντρο της πόλης τα βλέπουμε καθημερινά όσοι ζούμε και εργαζόμαστε στο κέντρο. Η απομάκρυνση της Εθνικής Βιβλιοθήκης άφησε ένα πανέμορφο κτίριο κουφάρι. Ετοιμόρροπο κουφάρι παραμένει το ΙΚΑ στην Πειραιώς, ενώ η Στοά Αρσακείου που είχε εκκενωθεί για να αξιοποιηθεί στα πλαίσια τους Rethink Athens, εξακολουθεί να είναι έρημη. Άπειρα ακόμη τέτοια παραδείγματα. Μελέτη της Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου τον Ιούνιο του 2018 για τα κενά κτίρια του κέντρου αναφέρει: «Άλλος λόγος της παρούσας κατάστασης στο κέντρο είναι η αποχώρηση διοικητικών υπηρεσιών. Η μετεγκατάσταση αυτή μείωσε την αγοραστική βάση, αφού έφυγαν εργαζόμενοι και κοινό. Στην 'ερήμωση' του κέντρου συνέτεινε η απομάκρυνση του Εφετείου (οδό Σωκράτους) και του Ειρηνοδικείου (Ομόνοια), του Υπουργείου Γεωργίας και υπηρεσιών του Δημαρχείου (πλατεία Βάθης και Χαλκοκονδύλη), του ΙΚΑ (Πειραιώς), του υπουργείου Παιδείας (οδό Μητροπόλεως), του ΟΤΕ (Εξάρχεια) και άλλων υπηρεσιών' (Τουρνικιώτης, 2011).»²⁰⁵

²⁰⁴ Άρθρο, ΕφΣυν 15.04.2021, Τζιαντζή Α., Με ΣΔΙΤ προχωρά η «υπουργούπολη», https://www.efsyn.gr/oikonomia/elliniki-oikonomia/290166_me-sdit-prohora-i-yπουργoypoli (πρόσβαση 03/02/2024)

²⁰⁵ Άρθρο, ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ.gr, 09.04.2021, Αρκολάκη Ν., Κάτοικοι Αθήνας: Ζητούν να σταματήσει η μετεγκατάσταση 9 υπουργείων, https://www.aftodioikisi.gr/parapona_sto_dimarcho/katoikoi-athinas-zitoun-na-stamatisei-i-metegkatastasi-9-yπουργeion/

Βασικοί προβληματισμοί και ενστάσεις.

Εικόνα: ©Patricio Betteo (Mexico) – Never Ever After, 2008, BrandStudio Press, ISBN: 978-1-934623

Αναμφισβήτητα έχουν αρθρωθεί διαφορετικές θέσεις κριτικής απέναντι στο εν λόγω έργο, οι οποίες σε καμία περίπτωση δεν μπορούν να θεωρηθούν δευτερεύουσες ή να μένουν στο περιθώριο της συζήτησης, καθώς αναδεικνύουν πλευρές που παρόλο που έχουν αφεθεί στο «περιθώριο» των εξαγγελιών, αφορούν σημαντικά ζητήματα τόσο για τους κατοίκους των Δήμων γύρω από την περιοχή επέμβασης, όσο και για το μέλλον του κέντρου της Αθήνας, όπου οι αλλαγές που θα φέρει η πραγματοποίησή του προβλέπονται ριζικές.²⁰⁶

Από τις πιο σημαντικά σημεία για τα οποία έχει ασκηθεί κριτική αφορά την δημοσίευση του άρθρου 92, του Ν.4864/2021 (ΦΕΚ Α 40/16.03.2021) το οποίο εντάχθηκε στο Κεφάλαιο Δ' και αφορά "Διατάξεις Αρμοδιότητας Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας", ενώ προωθήθηκε από το Υπουργείο Ανάπτυξης και όχι από το καθ' ουσία αρμόδιο Υπουργείο. Εκ μέρους του ΣΕΠΟΧ π.χ, στην Συνέντευξη Τύπου της 09/12/2021 σχετικά με την διπλή παρέμβαση, αναγνωρίστηκαν τα προβλήματα στην χωροθέτηση και την λειτουργικότητα

²⁰⁶ Ντοκόπουλος - Κουράκλης Ν., επιβλέπουσα καθηγήτρια Π. Κουτρολίκου, Κυβερνητικό πάρκο "Ανδρέας Λεντάκης" ΠΥΡΚΑΛ, Κριτική διερεύνηση της πρότασης και των επιπτώσεών της στο κέντρο της Αθήνας, σελ. 19, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Ε.Μ.Π., Αθήνα, Ιούνιος 2023.

τόσο των κυβερνητικών κτιρίων, όσο και του ευρύτερου δημοσίου τομέα, ενώ αναγνωρίζεται η ανάγκη εξορθολογισμού της λειτουργίας τους.

Τονίζεται το υπαρκτό αίτημα της αναβάθμισης των λειτουργιών και γενικότερα των υποδομών της δημόσιας Διοίκησης, αλλά αναφέρεται ότι, τελικά, οι επιστημονικοί φορείς οι οποίοι έχουν σχέση, και θα μπορούσαν να συμβάλλουν με την τεχνογνωσία τους, κατά την διάρκεια των συζητήσεων επί των θεμάτων που αφορούν στον Σχεδιασμό του Χώρου, είναι συστηματικά απόντες.²⁰⁷

Οι ενστάσεις της επιστημονικής κοινότητας επί του σχετικού άρθρου, έγκεινται σε δύο βασικά σημεία:

1. Το συγκεκριμένο άρθρο καθ' ουσία “καταστρατηγεί τις αρχές του πολεοδομικού - χωρικού σχεδιασμού, του οποίου βασικοί πυλώνες είναι η δημόσια διαβούλευση προ της λήψης των αποφάσεων και η τήρηση ιεραρχίας μεταξύ των επιπέδων σχεδιασμού. Δε διαφαίνεται να έχει προηγηθεί μια πολεοδομική αξιολόγηση της συμβατότητας και εφικτότητας των μέγιστων συντελεστών και χρήσεων που ρυθμίστηκαν μέσω της τροπολογίας για την περιοχή υποδοχής λόγω μεγέθους του εγχειρήματος” και

2. “προκαταλαμβάνει το αποτέλεσμα του πολεοδομικού σχεδιασμού της περιοχής υποδοχής, που θα προέκυπτε μέσω της τήρησης των διαδικασιών εκπόνησης και έγκρισης Ειδικού Πολεοδομικού Σχεδίου (Ε.Π.Σ.), αφού προκαθορίζει το περιεχόμενο των κανονιστικών διατάξεων που κανονικά θα προέκυπταν από μια ολοκληρωμένη πολεοδομική μελέτη της ευρύτερης περιοχής επιρροής”.²⁰⁸

Συμπληρωματικά δε, αναφέρθηκε, ότι η παρέμβαση, δεν εναρμονίζεται με τις κατευθύνσεις του ισχύοντος Ρυθμιστικού Σχεδίου του 2014, που προτείνει και εμπεριέχει ως Στρατηγική Επιλογή την τόνωση της Κεντρικής Αθήνας ως κέντρο επιτελικής διοίκησης και ως τόπο συμπύκνωσης των κοινωνικών, πολιτιστικών και πολιτικών θεσμών. Η ίδια λογική, όχι όμως σε επίπεδο στρατηγικής, αλλά σε επιχειρησιακό επίπεδο, υποστηρίζεται και προωθείται από το Σχέδιο Ολοκληρωμένης Αστικής Παρέμβασης, στο οποίο γίνεται λόγος και προτείνεται η μετεξέλιξη της Κεντρικής Αθήνας σε ένα Κέντρο μίας Διεθνούς και Βιώσιμης Μητρόπολης.²⁰⁹ Στο ΡΣΑ εντός του πλαισίου της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της Αθήνας ως Μητρόπολη, τονίζεται η σημασία της πολυκεντρικότητας και της πολυλειτουργικότητας του Κέντρου, ενώ αναδεικνύεται ικανά η ανάγκη της διασύνδεσης της σύνθεσης και συνλειτουργίας των διαφόρων χρήσεων - μεταξύ αυτών και της Επιτελικής Διοίκησης - οι οποίες αναφέρεται ρητά ότι πρέπει να είναι στο Κέντρο.²¹⁰

[Σε έτερο επίπεδο], το πρόγραμμα έχει [αναμφίβολα] χαρακτήρα «διπλής παρέμβασης» στον μητροπολιτικό χώρο, καθώς επηρεάζει ταυτόχρονα τόσο το κέντρο της Αθήνας όπου χωροθετούνται σήμερα τα επιμέρους κτίρια Υπουργείων, από το οποίο θα απομακρυνθούν,

²⁰⁷ Αυγερινού - Κολώνια Σ., Κοινή Συνέντευξη Τύπου για τη μεταφορά εννέα Υπουργείων από το κέντρο Αθήνας ΣΕΜΠΧΠΑ, ΕΛΕΠΠ, ΣΕΠΟΧ, 09 Δεκεμβρίου 2021, 14:40-15:15 min, <https://www.youtube.com/watch?v=NUA8hxfMtdQ>

²⁰⁸ Δελτίο Τύπου, Κοινή Συνέντευξη Τύπου για τη μεταφορά εννέα Υπουργείων από το κέντρο Αθήνας ΣΕΜΠΧΠΑ, ΕΛΕΠΠ, ΣΕΠΟΧ, 09 Δεκεμβρίου 2021

²⁰⁹ όπως 207, 16:35-17:17 min, <https://www.youtube.com/watch?v=NUA8hxfMtdQ>

²¹⁰ Ευαγγελίδου Μ., Κοινή Συνέντευξη Τύπου για τη μεταφορά εννέα Υπουργείων από το κέντρο Αθήνας ΣΕΜΠΧΠΑ, ΕΛΕΠΠ, ΣΕΠΟΧ, 09 Δεκεμβρίου 2021, 05:00-05:58 min, <https://www.youtube.com/watch?v=NUA8hxfMtdQ>

όσο και την ευρύτερη περιοχή Δάφνης-Υμηττού στην οποία πρόκειται να μετεγκατασταθούν (περιοχή υποδοχής). Ενώ [λοιπόν] έχει ανακοινωθεί η στόχευση της παρέμβασης για την περιοχή υποδοχής των χρήσεων, δεν έχει διατυπωθεί με επιστημονική σαφήνεια, παρά μόνο σε επίπεδο ιδεών, η πολεοδομική στόχευση για το αθηναϊκό κέντρο, το οποίο οδηγείται σε ουσιώδη μεταβολή της πολεοδομικής του ταυτότητας, η διαχείριση της οποίας φαίνεται να επαφίεται αποκλειστικά στους μηχανισμούς της ελεύθερης αγοράς.²¹¹

Ακόμα πιο έντονη και εστιασμένη σε πολλές πτυχές του θέματος είναι η κριτική που ασκεί μέσω της ανακοίνωσής του το τμήμα Αττικής του ΣΑΔΑΣ²¹². Μέσω ανακοίνωσης του διοικητικού συμβουλίου του στις 26.11.2021, θίγει μια σειρά από προβληματικές για τις επιπτώσεις της κίνησης αυτής, τόσο στην περιοχή της Δάφνης-Υμηττού, όσο και στο κέντρο της Αθήνας. Πέρα από τις ήδη διατυπωμένες και από πλήθος άλλων φορέων ενστάσεις για το τι πρόκειται να γίνει με το κτηριακό απόθεμα που θα απελευθερωθεί και τους φόβους περαιτέρω τουριστικοποίησης του κέντρου (που από πολλές πλευρές εκφράζονται με την μορφή βεβαιότητας), ο ΣΑΔΑΣ θέτει και μια σειρά άλλων ζητημάτων. Αρχικά, αναφέρεται στην αντίθεση της πρότασης προς τις πάγιες απαιτήσεις κατοίκων και φορέων της περιοχής για την απομάκρυνση της βιομηχανίας και τη μετατροπή του ακινήτου εξ ολοκλήρου σε πόλο πρασίνου, αθλητισμού και ελεύθερων χώρων. Σχετικά με την περιοχή υποδοχής του έργου, τονίζεται η ασυμβατότητα των λειτουργιών που προτείνονται να μετεγκατασταθούν με την κλίμακα των κτιρίων της γύρω περιοχής λόγω της μεγάλης έντασης κτιριακών αναγκών που αυτές απαιτούν, αλλά και της επιβάρυνσης που θα επιφέρουν στο ήδη υπερφορτωμένο κυκλοφοριακό δίκτυο της περιοχής γύρω από το ακίνητο.²¹³

Στις 4.9.2022 το ΔΣ της ΕΝΑΠ ΕΣΔΔΑ²¹⁴ συμμετέχοντας στη διαδικασία κατάθεσης απόψεων του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας απέστειλε επιστολή, η οποία μεταξύ άλλων αναφέρει: "Το κέντρο της Αθήνας έχει σχεδιαστεί και η λειτουργία του έχει ρυθμιστεί με σκοπό να φιλοξενεί το διοικητικό κέντρο της χώρας. Σε αυτό έχουν την έδρα τους τα περισσότερα Υπουργεία, όπως προβλέπεται εξάλλου και στο Ρυθμιστικό Σχέδιο της Αθήνας του 2014. Στην πράξη, αυτές οι ρυθμίσεις έχουν ως συνέπεια την πολεοδομική προσαρμογή των χρήσεων γης στις ανάλογες ανάγκες και χρήσεις. Η κυκλοφοριακή ρύθμιση της περιοχής του κέντρου καλύπτει απρόσκοπτα την μετακίνηση χιλιάδων υπαλλήλων των Υπουργείων και των Φορέων αλλά και των πολιτών που λαμβάνουν υπηρεσίες με περισσότερους από πέντε (5) σταθμούς του Μετρό (και την 4η γραμμή του Μετρό υπό κατασκευή), τρεις (3) του Ηλεκτρικού, την γραμμή του Τραμ αλλά και πολλές γραμμές λεωφορείων. Ομοίως, η μικροοικονομία της περιοχής έχει προσαρμοστεί σε αυτή τη λειτουργία της πόλης. Η μεταστέγαση των Υπουργείων και των Υπηρεσιών πιθανότατα να εξυπηρετήσει μονόπλευρα την τουριστική ανάπτυξη της πρωτεύουσας και όχι τις πραγματικές ανάγκες των κατοίκων της. Με αυτό τον τρόπο η Αθήνα και το κέντρο της θα απωλέσει σημαντικό μέρος της πολυ-λειτουργικότητάς της, η οποία προσδίδει στην τοπική

²¹¹ Δελτίο Τύπου, *Κοινή Συνέντευξη Τύπου για τη μεταφορά εννέα Υπουργείων από το κέντρο Αθήνας* ΣΕΜΠΧΠΑ, ΕΛΕΠΠ, ΣΕΠΟΧ, 09 Δεκεμβρίου 2021

²¹² Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Διπλωματούχων Ανωτάτων Σχολών - Πανελλήνια Ένωση Αρχιτεκτόνων

²¹³ Ντοκόπουλος - Κουράκλης Ν., επιβλέπουσα καθηγήτρια Π. Κουτρολίκου, Κυβερνητικό πάρκο "Ανδρέας Λεντάκης" ΠΥΡΚΑΛ, Κριτική διερεύνηση της πρότασης και των επιπτώσεών της στο κέντρο της Αθήνας, *σελ. 14*, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Ε.Μ.Π., Αθήνα, Ιούνιος 2023.

²¹⁴ Ένωση Αποφοίτων Εθνικής Σχολής Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης (ΕΝΑΠ ΕΣΔΔΑ)

κοινωνία ανθεκτικότητα σε εποχές αλληπάλληλων κρίσεων. [...] Η περιοχή της ΠΥΡΚΑΛ βρίσκεται σε απόσταση 3.5 χιλιομέτρων από το κέντρο της Αθήνας ενώ εξυπηρετείται από ένα μόλις σταθμό του Μετρό (Δάφνη), ο οποίος βρίσκεται σε απόσταση περίπου ενός χιλιομέτρου από το χώρο που προβλέπεται να δημιουργηθεί το «κυβερνητικό πάρκο». [...] Προβλέπονται μόλις 2000 θέσεις αυτοκινήτων, τη στιγμή που το ανθρώπινο δυναμικό των προς μεταφορά δημόσιων φορέων υπερβαίνει κατά πολλές χιλιάδες αυτό τον αριθμό. Αυτό θα έχει ως συνέπεια την οικονομική επιβάρυνση και την επιδείνωση της καθημερινότητας των [μετακινούμενων] δημοσίων υπαλλήλων.²¹⁵

Όσον αφορά την μεταφορά των εγκαταστάσεων της «Ελληνικά Αμυντικά Συστήματα ΑΒΕΕ» (ΕΑΣ), στο Λαύριο, από την αρχή συναντούνται αντιδράσεις και τίθενται προβληματισμοί εκ μέρους των συνδικαλιστικών οργάνων των εργαζομένων. Πρόσφατα σε επερώτηση στην Βουλή (ΠΑΣΟΚ - Κίνημα Αλλαγής, αρ.πρωτ: 2190, αρ. πρωτ. αίτησης καταθ. εγγράφων: 108, 10/02/2023), τίθενται ερωτήματα επί του χειρισμού του project με έντονη σε αντίθεση με τις ανάγκες του οι οποίες απαιτούν την *“μέγιστη εμπλοκή και η βέλτιστη συνεργασία ανάμεσα στους συντελεστές του, αλλά και στους τελικούς ωφελούμενους.”* Τονίζεται ότι θεσμοθετήθηκε *“χωρίς καμία διαβούλευση με μια παράγραφο σε «πολυτροπολογία» το κατά τα λοιπά σημαντικό εθνικό σχέδιο για τη «Δημιουργία χώρων διοίκησης και ελεύθερου χώρου αστικού πρασίνου στον χώρο της ΠΥΡΚΑΛ» που μετουσιώθηκε στο άρθρο 92 του ν.4864/2021.”*, ενώ διαπιστώνεται με έκπληξη ότι *“ότι η μελέτη που παραδόθηκε από Εξωτερικό Σύμβουλο του Υπουργείου Οικονομικών τον Δεκέμβριο του 2021 σχετικά με το ΣΔΙΤ ανάπτυξης «Κυβερνητικού Πάρκου» και την παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών για τη μετεγκατάσταση των δραστηριοτήτων των ΕΑΣ δεν είχε δοθεί στη Διοίκηση της εταιρείας, παρόλο που η ίδια συνέβαλε χορηγώντας τα απαραίτητα πρωτογενή στοιχεία για την κατάρτισή της.”*

Στην επερώτηση επίσης επισημαίνεται ότι με τις παρατηρήσεις της που είχε αποστείλει στις 27 Δεκεμβρίου 2022 στο Περιφερειακό Συμβούλιο, όπως της ζητήθηκε, η Διεύθυνση Περιβάλλοντος & Κλιματικής Αλλαγής της Περιφέρειας Αττικής, μεταξύ πολλών άλλων θεμάτων που εξετάζει και αναδεικνύει, επισημαίνει αναφορικά με την απομάκρυνση της ΠΥΡΚΑΛ ότι *«[σ]τη ΣΜΠΕ αναφέρεται συνεχώς ότι η λειτουργούσα δραστηριότητα της ΠΥΡΚΑΛ απομακρύνεται από το ακίνητο, χωρίς όμως να γίνεται ούτε καν επιγραμματική αναφορά για την περιοχή μετεγκατάστασης, παρά μόνο στην εναλλακτική λύση Ε1 την οποία όμως απορρίπτει η ΣΜΠΕ. Δεν αναφέρεται επίσης αν θα μεταφερθούν επικίνδυνα υλικά ή/και επικίνδυνα απόβλητα σε άλλη θέση, αν στη νέα θέση επιτρέπεται η συγκεκριμένη χρήση ή/και η αποθήκευση επικίνδυνων υλικών κ.λπ. Συμπερασματικά ο προτεινόμενος σχεδιασμός για το ακίνητο της ΠΥΡΚΑΛ στο Δήμο Δάφνης Υμηττού επηρεάζει άμεσα πολλή μεγαλύτερη περιοχή από αυτή που αναφέρεται στο σχεδιασμό.»*

Η επερώτηση επίσης θίγει το θέμα της αύξησης της διαφάνειας και της λογοδοσίας σχετικά με τις αποφάσεις της κυβέρνησης που αφορούν την αναμόρφωση, ενώ κλείνοντας, τίθεται ερώτηση περί της ασάφειας που προκύπτει, *σχετικά με την υιοθεσία των “προϋποθέσεων που έθεσε το Δημοτικό Συμβούλιο για το έργο στη Γνωμοδότησή του για τη ΣΜΠΕ στις 12 Σεπτεμβρίου 2022”.*

²¹⁵ Επιστολή για τη μεταστέγαση Υπουργείων και Οργανισμών στην ΠΥΡΚΑΛ, ΔΣ της ΕΝΑΠ ΕΣΔΔΑ, 4.9.2022.

Παράλληλα τονίζεται η ανάγκη απάντησης “στις πολύ σοβαρές ενστάσεις των κατοίκων του Δήμου που εκφράστηκαν μέσα από την Αντιπολίτευση του Δημοτικού Συμβουλίου που ζήτησε την παύση κάθε Κυβερνητικού Σχεδιασμού για τη δημιουργία Κυβερνητικού Πάρκου στις εγκαταστάσεις των ΕΑΣ”.²¹⁶

²¹⁶ Ερώτηση & Αίτηση Κατάθεσης Εγγράφων προς τη Βουλή των Ελλήνων, από το Κ.Ο. ΠΑ.ΣΟ.Κ-ΚΙΝΗΜΑ ΑΛΛΑΓΗΣ, αρ.πρωτ: 2190, αρ. πρωτ. αίτησης καταθ. εγγράφων: 108, 10/02/2023, ΘΕΜΑ: Η ύποπτη κρυψίνοια και οι βεβιασμένες επιλογές της Κυβέρνησης για τη μετεγκατάσταση των Ελληνικών Αμυντικών Συστημάτων από το εργοστάσιο του Υμηττού συνεχίζουν να δημιουργούν περισσότερα προβλήματα από όσα υποτίθεται ότι αποσκοπούν να λύσουν.

Συμπερασματικά (και) επί της περιοχής υποδοχής.

Στη βάση της ύπαρξης ενός συνολικότερου οράματος και στρατηγικής, δεν μπορεί μία παρέμβαση να εκκινείται από μία απόφαση επένδυσης και όχι από την στόχευση, τον σχεδιασμό και τον προγραμματισμό. Επίσης η διαδικασία αυτή θα έπρεπε να είναι ανοιχτή εξαρχής στο δημόσιο διάλογο και να λαμβάνει υπόψιν διεθνείς “καλές” και “κακές” πρακτικές.²¹⁷ Οι επενδύσεις που αποφασίζουμε να κάνουμε πρέπει να έχουν αποτέλεσμα πολύ σημαντικότερο της αναστάτωσης που προκαλούν, ενώ τέτοιου είδους εγχειρήματα απαιτούν ικανότητες συντονισμού και διαχείρισης που υπερβαίνουν τις συνήθεις πρακτικές της δημόσιας διοίκησης, και απαιτούν συγκέντρωση πλήθους αρμοδιοτήτων.

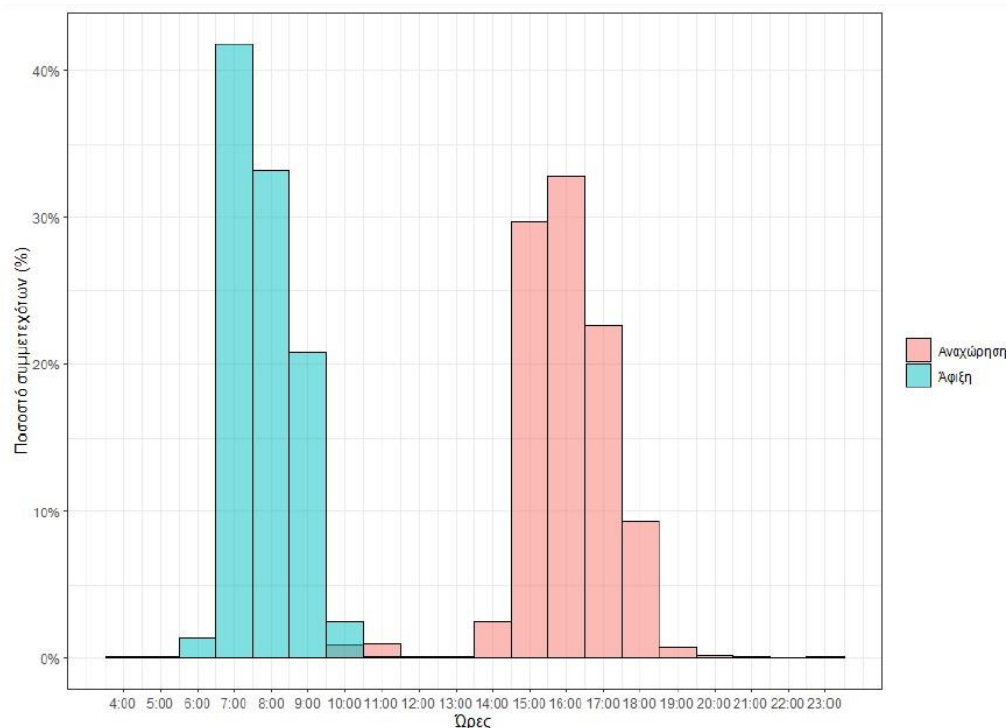
Κατά το χρόνο της Συνέντευξης Τύπου από ΣΕΜΠΧΠΑ, ΕΛΕΠΠ, ΣΕΠΟΧ στις 09 Δεκεμβρίου 2021, παρόλη την ανακοίνωση του έργου από τον Απρίλιο του 2021, δεν ήταν σαφές ποιος θα αναλάμβανε την διαχείριση του εγχειρήματος και από την σκοπιά της πολεοδομικής αναβάθμισης όσο και από πλευράς οικονομικής ανάπτυξης. Ενώ τέθηκε ως προβληματισμός και ερώτημα “το ποιος θα τα σκεφτεί όλα αυτά και θα τα οραματιστεί, και με τι είδους εργαλεία θα τα σχεδιάσει και θα τα προγραμματίσει” δεδομένου ότι στο άρθρο 92, παρ. 5, του Ν.4784/2021²¹⁸ αναφέρεται ότι «5. Το Υπουργείο Οικονομικών ορίζεται ως αναθέτουσα αρχή, κατά την έννοια του άρθρου 2 του ν. 4412/2016 (Α΄ 147), και κύριος του έργου της δημιουργίας χώρων διοίκησης και ελεύθερου χώρου - αστικού πρασίνου με την ονομασία «Ανδρέας Λεντάκης», στον χώρο του πρώην εργοστασίου της ΠΥΡΚΑΛ του Δήμου Δάφνης - Γμηττού. Αρμόδια υπηρεσία για το έργο είναι η Διεύθυνση Τεχνικών Υπηρεσιών της Γενικής Διεύθυνσης Δημόσιας Περιουσίας και Κοινωνικών Περιουσιών, η οποία συνεπικουρείται από τη Διεύθυνση Προμηθειών, Διαχείρισης Υλικού και Υποδομών της Γενικής Διεύθυνσης Οικονομικών Υπηρεσιών του Υπουργείου Οικονομικών.» Σημειωτέον δε, ότι, η επιστημονική Πολεοδομική Κοινότητα μέχρι την ημερομηνία της σχετικής Συνέντευξης Τύπου δεν είχε επί της ουσίας επίσημη πληροφόρηση, ενώ όσες πληροφορίες υπήρχαν, και που δήλωναν μία διάθεση επικοινωνίας του ζητήματος με αυτήν, ήταν από δημοσιεύματα του Τύπου.²¹⁹ Εκτιμάται δε, ότι η συγκεκριμένη παρέμβαση δεδομένου ότι δεν είχε προβλεφθεί στους Σχεδιασμούς κλίμακας του Ρυθμιστικού Σχεδίου (ΡΣΑ) με συγκεκριμένο τρόπο, και της ιδιαίτερης σημασίας της, προκύπτει η ανάγκη μελέτης και τεκμηρίωσης τόσο της σκοπιμότητας όσο και των επιπτώσεών της [και χρονικά προ της επίσημης ανακοίνωσης].²²⁰

²¹⁷ Αλεξανδροπούλου Αιμ., Κοινή Συνέντευξη Τύπου για τη μεταφορά εννέα Υπουργείων από το κέντρο Αθήνας ΣΕΜΠΧΠΑ, ΕΛΕΠΠ, ΣΕΠΟΧ, 09 Δεκεμβρίου 2021, 29:20-29:51 min, <https://www.youtube.com/watch?v=NUA8hxfMtdQ>

²¹⁸ ΦΕΚ 40 / τεύχος Α΄ / ημερομηνία 16.03.2021

²¹⁹ όπως 217, video: 34:50-35:39 min, <https://www.youtube.com/watch?v=NUA8hxfMtdQ>

²²⁰ Αυγερινού - Κολώνια Σ., Κοινή Συνέντευξη Τύπου για τη μεταφορά εννέα Υπουργείων από το κέντρο Αθήνας ΣΕΜΠΧΠΑ, ΕΛΕΠΠ, ΣΕΠΟΧ, 09 Δεκεμβρίου 2021, video: 17:21-17:43 min, <https://www.youtube.com/watch?v=NUA8hxfMtdQ>

Πηγή: ΣΜΠΕ, Ε.Π.Σ, ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑΚΗ ΜΕΛΕΤΗ, ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ, σελ.52. (Χρονική κατανομή άφιξης - αποχώρησης χρηστών / δημοσίων υπαλλήλων)

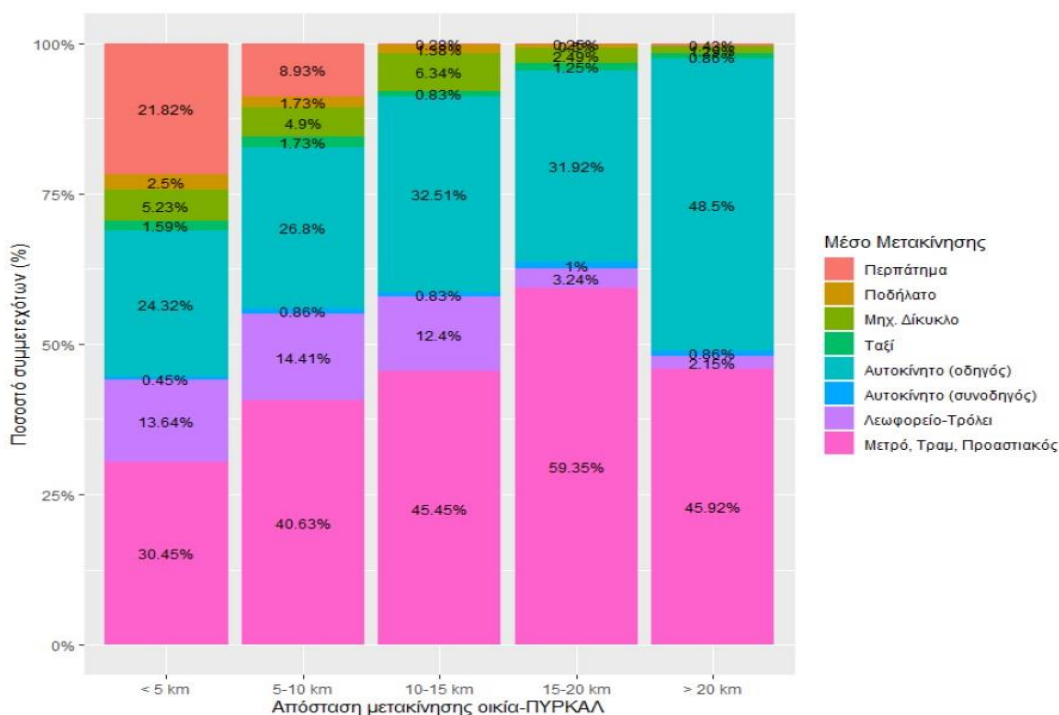
Σχετικά με τις επιπτώσεις της δημιουργίας του Κυβερνητικού Πάρκου στο οδικό δίκτυο και στις μετακινήσεις, που είναι και ένα από τα βασικά σημεία κριτικής που γίνεται, αποτελεί γεγονός ότι:

α. [από] μετρήσεις που έχουν προκύψει από το Κέντρο Διαχείρισης Κυκλοφορίας της Περιφέρειας Αττικής, στις εργάσιμες ημέρες το οδικό δίκτυο της περιοχής [εμφανίζεται ήδη] επιβαρυνόμενο κατά το μεγαλύτερο τμήμα της ημέρας, με τμήματά του να λειτουργούν με ιδιαίτερα αυξημένο φόρτο από τις 07:00π.μ ως τις 22:00μ.μ.

β. όσον αφορά στις μετρήσεις στρεφουσών κινήσεων περίξ της ΠΥΡΚΑΛ, [...] στην περιοχή που επηρεάζει άμεσα η παρέμβαση έχουμε ήδη μια αρκετά επιβαρυνόμενη κυκλοφοριακά κατάσταση, με φόρτους που προσεγγίζουν το όριο αντοχής του για μεγάλα διαστήματα της ημέρας. [...]

γ. Σχετικά με τις θέσεις στάθμευσης, η υφιστάμενη κατάσταση σήμερα περίξ του ακινήτου της ΠΥΡΚΑΛ [...] ισοδυναμεί με την προσφορά των νόμιμα παρόδων θέσεων στάθμευσης. Συνεπώς, η εκτίμηση για την περιοχή μελέτης είναι ότι η κατάληψη της στάθμευσης αγγίζει το 100% και δεν υπάρχει ουσιαστικά πλεόνασμα διαθέσιμων θέσεων στάθμευσης περίξ του Κυβερνητικού Πάρκου». ²²¹

²²¹ Ντοκόπουλος - Κουράκλης Ν., επιβλέπουσα καθηγήτρια Κουτρολίκου Π., Κυβερνητικό πάρκο “Ανδρέας Λεντάκης” ΠΥΡΚΑΛ, Κριτική διερεύνηση της πρότασης και των επιπτώσεών της στο κέντρο της Αθήνας, σελ. 25, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Ε.Μ.Π., Αθήνα, Ιούνιος 2023.

Πηγή: ΣΜΠΕ, Ε.Π.Σ, ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑΚΗ ΜΕΛΕΤΗ, ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ, σελ.51. (Μέσο μετακίνησης συναρτήσε απόστασης)

Όσον αφορά τις μετακινήσεις προς και από το Κυβερνητικό Πάρκο και την στάθμευση στην περιοχή, η ΣΜΠΕ θεωρεί ως κύρια πηγή επιβάρυνσης τους *σταθερούς χρήστες που θα βρίσκονται και για αρκετές ώρες στην περιοχή*. Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΣΜΠΕ, αλλά και από ρεπορτάζ στον Τύπο (Λιάλιος, 2023b), οι σταθεροί χρήστες του Κυβερνητικού Πάρκου σε καθημερινή βάση, δηλαδή οι εργαζόμενοι στα Υπουργεία και τις Υπηρεσίες που θα περιλαμβάνονται σε αυτό, είναι περίπου 14.000, με τις περιοχές κατοικίας τους να μοιράζονται σχεδόν ισόποσα μεταξύ των Βορείων, των Νοτίων προαστίων και των Κεντρικών περιοχών, ενώ μικρότερα ποσοστά συναντάμε στα Δυτικά Προάστια και σε περιοχές της Αττικής εκτός Αθήνας. Σημειώνεται δε, ότι μόλις 95 από τους 14.000, κατοικούν στον Υμηττό όπου χωροθετείται η παρέμβαση. Στους υπολογισμούς για τις μετακινήσεις, εκτός από τους 14.000 εργαζόμενους, η Κυκλοφοριακή μελέτη λαμβάνει υπόψη και έναν αριθμό 1.000 ατόμων καθημερινά ως επισκέπτες των υπηρεσιών, ενώ από τους 14.000 περίπου εργαζόμενους, το 33% αυτών προέκυψε ότι θα μετακινούνται από και προς την εργασία τους κατά την ώρα αιχμής 08:00-09:00, και σύμφωνα με τις προθέσεις των εργαζομένων, ποσοστό 28-40% αυτών θα μετακινείται με ΙΧ, ενώ 50-56% θα μετακινείται με ΜΜΜ.²²²

Καθ' αυτό τον τρόπο, στην ΣΜΠΕ τελικά προτείνεται να αποθαρρυνθεί η χρήση ιδιωτικών αυτοκινήτων από τους απασχολούμενους στις νέες εγκαταστάσεις και να ελεγχθεί με τον περιορισμό του αριθμού των προσφερόμενων θέσεων στάθμευσης στην περίμετρο του ακινήτου. Η πίεση που θα δεχτεί η περιοχή ως προς τη ζήτηση θέσεων στάθμευσης ιδιωτικών αυτοκινήτων, κυρίως μακράς διάρκειας από τους εργαζόμενους και δευτερευόντως μικρής διάρκειας από τους συναλλασσόμενους με τις δημόσιες υπηρεσίες, επιβάλλεται να αντιμετωπιστεί με θεσμοθέτηση ζώνης ελεγχόμενης στάθμευσης, σε κάθε περίπτωση σε

²²² Ντοκόπουλος - Κουράκλης Ν., επιβλέπουσα καθηγήτρια Κουτρολίκου Π., Κυβερνητικό πάρκο "Ανδρέας Λεντάκης" ΠΥΡΚΑΛ, Κριτική διερεύνηση της πρότασης και των επιπτώσεών της στο κέντρο της Αθήνας, σελ. 25, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Ε.Μ.Π., Αθήνα, Ιούνιος 2023.

απόσταση ~150 μ. από την περίμετρο της περιοχής επέμβασης, δηλαδή μεταξύ 350 και 450 μ. από το κέντρο της και μεγαλύτερη αν προκύψει η ανάγκη από σχετική μελέτη εφαρμογής που θα πρέπει να εκπονηθεί. Το σύστημα ελεγχόμενης στάθμευσης θα εξασφαλίζει κατά απόλυτη προτεραιότητα τη στάθμευση των περιοίκων. Η ελεγχόμενη στάθμευση θα εξυπηρετήσει επιπρόσθετα τη λειτουργία των παρακείμενων κέντρων των Δ.Ε. Δάφνης και Υμηττού. Στην περιοχή επέμβασης θα κατασκευαστούν οι υπόγειοι χώροι στάθμευσης που αντιστοιχούν στη δόμηση σύμφωνα με τα ισχύοντα (ΠΔ 111 ΦΕΚ Α' 76/2004). Οι προβλεπόμενοι υπόγειοι χώροι στάθμευσης θα είναι δύο, σε δύο επίπεδα ο καθένας. Ο πρώτος στο ΒΑ άκρο της περιοχής επέμβασης, 800 θέσεων [...] και ο δεύτερος στο ΝΑ άκρο, 1.200 θέσεων [...]. Για την καλύτερη αξιοποίηση των χώρων στάθμευσης και την εξυπηρέτηση με την ίδια υποδομή ενός διαφορετικού κοινού σε διαφορετικό χρόνο, προτείνεται η χρήση των υπόγειων θέσεων στάθμευσης του Κυβερνητικού Πάρκου ως κοινόχρηστων κατά τις ημέρες και ώρες που δεν λειτουργεί η Διοίκηση (Σαββατοκύριακα και αργίες) και ταυτόχρονα παρουσιάζεται αυξημένη ζήτηση για αναψυχή.²²³

Στο Κεφάλαιο 4.2 Αρχές Χωρικής Ανάπτυξης Ακινήτου της ΣΜΠΕ (σελ. 4.18, 90-91), στο σημείο για "την επέμβαση στα μεταφορικά δίκτυα με έμφαση στις αρχές της βιώσιμης κινητικότητας", αναφέρεται πως:

Ενισχύεται η δημόσια συγκοινωνία, κυρίως με την προσαρμογή των λειτουργικών χαρακτηριστικών της γραμμής 2 του μετρό.

Ενισχύονται οι υπάρχουσες ή προστίθενται νέες λεωφορειακές γραμμές.

Κατασκευάζεται η γραμμή 5 του μετρό, σε άμεση σύνδεση με το ακίνητο.

Ενισχύονται οι μετακινήσεις με ήπια μέσα με την προώθηση του ήδη εγκεκριμένου μητροπολιτικού δικτύου ποδηλατοδρόμων.

Βελτιώνονται δραστικά οι συνθήκες πρόσβασης πεζών με κατασκευές πεζοδρομίων, οδών ήπιας κυκλοφορίας, πεζοδρόμων και διαβάσεων.

Ελέγχεται και αποθαρρύνεται η χρήση ιδιωτικών αυτοκινήτων με τον περιορισμό του αριθμού των προσφερόμενων θέσεων στάθμευσης στην περίμετρο του ακινήτου.

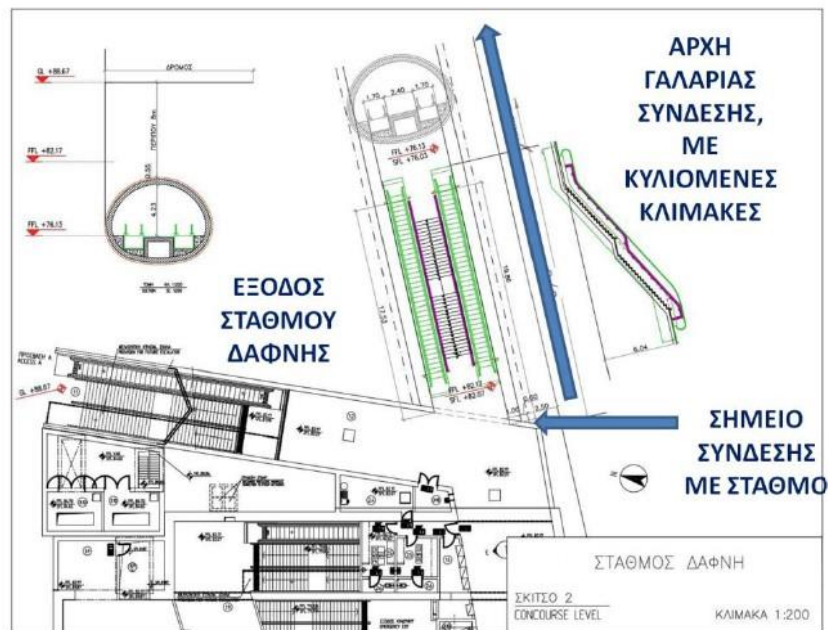
Περιορίζεται η όχληση από τους μεγάλους οδικούς άξονες με την κυκλοφοριακή υποβάθμιση τμήματος της οδού Ηλιουπόλεως σε επαφή με το ακίνητο.

Λαμβάνοντας υπόψη ότι η επιβατική κίνηση σχεδόν θα διπλασιαστεί σε σχέση με τα σημερινά δεδομένα, με βάση τις μετρήσεις που παρατίθενται στην κυκλοφοριακή μελέτη, ότι αυτή η επιβατική κίνηση αναμένεται χρονικά συγκεντρωμένη σε ώρες αιχμής, καθώς και ότι η κατασκευή της νέας γραμμής 5 του μετρό δεν είναι εφικτό να υλοποιηθεί σύντομα, είναι προφανές ότι τα υπόλοιπα μέτρα θα πρέπει να δρομολογηθούν άμεσα, προκειμένου να υπάρξει επαρκής συγκοινωνιακή εξυπηρέτηση των εργαζομένων και επισκεπτών.

Σε άλλη περίπτωση θα δημιουργηθεί σημαντική επιβάρυνση των κατοίκων και των επιβατών. *Θυμίζουμε δε την περίπτωση του εγχειρήματος στο ΚΕΡΑΝΗΣ, όπου η μετεγκατάσταση δεν έγινε κυρίως γιατί ήταν δύσκολη η συγκοινωνιακή πρόσβαση.*

²²³ ΣΜΠΕ, Ε.Π.Σ, ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑΚΗ ΜΕΛΕΤΗ, ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ, σελ.63, Μάιος 2022.

ΣΥΝΔΕΣΗ ΓΑΛΛΙΑΣ ΠΡΟΣ ΠΥΡΚΑΛ ΣΤΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΙΣΙΤΗΡΙΩΝ ΣΤΟΝ ΣΤΑΘΜΟ ΔΑΦΝΗΣ

Πηγή: Αττικό Μετρό Α.Ε., 2022

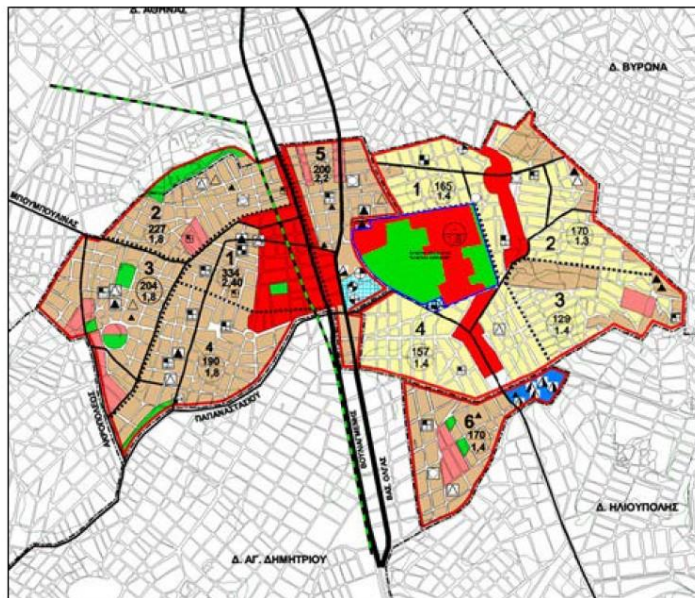
Πηγή: ΣΜΠΕ, Ε.Π.Σ, ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑΚΗ ΜΕΛΕΤΗ, ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ, σελ.61. (Μέσο μετακίνησης συναρτήσεως απόστασης)

Επισημαίνεται ότι στο κεφάλαιο 5.3.2 και στον Πίνακα 5.3.2 "Συγκριτική Αξιολόγηση Εναλλακτικών Λύσεων", στη σελ.157 (επιπτώσεις στον αέρα, κλίμα, ακουστικό περιβάλλον), αναφέρεται ότι: "Στην Ε2, από τη μετεγκατάσταση των Υπουργείων στο εξεταζόμενο ακίνητο δεν αναμένεται αξιόλογη αύξηση του κυκλοφοριακού φόρτου και των πιέσεων των υφιστάμενων χώρων στάθμευσης στην περιοχή...", διότι η περιοχή εξυπηρετείται από το σταθμό μετρό Δάφνη και προβλέπεται η κατασκευή υπόγειας σήραγγας πεζών για την άμεση σύνδεση μετρό και ΠΥΡΚΑΛ. Το σημείο αυτό εκτιμάται ότι χρήζει επανεξέτασης, αφού η αύξηση του κυκλοφοριακού φόρτου στην περιοχή, μπορεί να θεωρηθεί ως δεδομένη. Όπως καταγράφεται και στην κυκλοφοριακή μελέτη που συνοδεύει το ΕΠΣ: "Η μετεγκατάσταση των Υπουργείων και λοιπών υπηρεσιών στο σχεδιαζόμενο Κυβερνητικό Πάρκο... θα δημιουργήσει μία ζήτηση για μετακινήσεις των 14.000 απασχολούμενων σε αυτά, με το 33% από αυτές να πραγματοποιούνται κατά την ώρα πρωινής αιχμής (σελ. 100)".²²⁴

Η συνολική επιβάρυνση της περιοχής, ακόμα και με τα μέτρα που προτείνει η ΣΜΠΕ ανέρχεται σε περίπου 4.000 αυτοκίνητα σε σταθερή βάση. Τη στιγμή που τα στοιχεία αυτά αφορούν μόνο τον πληθυσμό των εργαζομένων στα υπουργεία και όχι των επισκεπτών των υπηρεσιών ή και των επισκεπτών του χώρου πρασίνου και των κοινόχρηστων λειτουργιών, ο οποίος προβλέπεται να είναι υπερτοπικής σημασίας, καταλαβαίνουμε ότι η πραγματική επιβάρυνση θα είναι ακόμα σημαντικότερη. [...] Έτσι, ακόμα και αν υποθέσουμε ότι τα

²²⁴ Επιστολή Σ.Ε.Μ.Π.Χ.Π.Α. με Θέμα: Τοποθέτηση ΣΕΜΠΧΠΑ επί της Στρατηγικής Μελέτης Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων του Ειδικού Πολεοδομικού Σχεδίου (Ε.Π.Σ.) για τη δημιουργία Κυβερνητικού Πάρκου με την επωνυμία "Ανδρέας Λεντάκης" στο ακίνητο της ΠΥΡΚΑΛ, σελ. 3.

περίπου 2.000 αυτοκίνητα που θα εισέρχονται καθημερινά στην περιοχή είναι αυτά που θα καλύπτουν τις υπόγειες θέσεις στάθμευσης, και άρα η στάθμευση των εργαζομένων δεν θα επιβαρύνει την περιοχή άμεσων επιπτώσεων, υπάρχει μια επιβάρυνση του οδικού δικτύου τάξης μεγέθους ίσης με αυτή που έχει ήδη η λεωφόρος Ηλιουπόλεως στο τμήμα που εντάσσεται σε αυτή την περιοχή.²²⁵

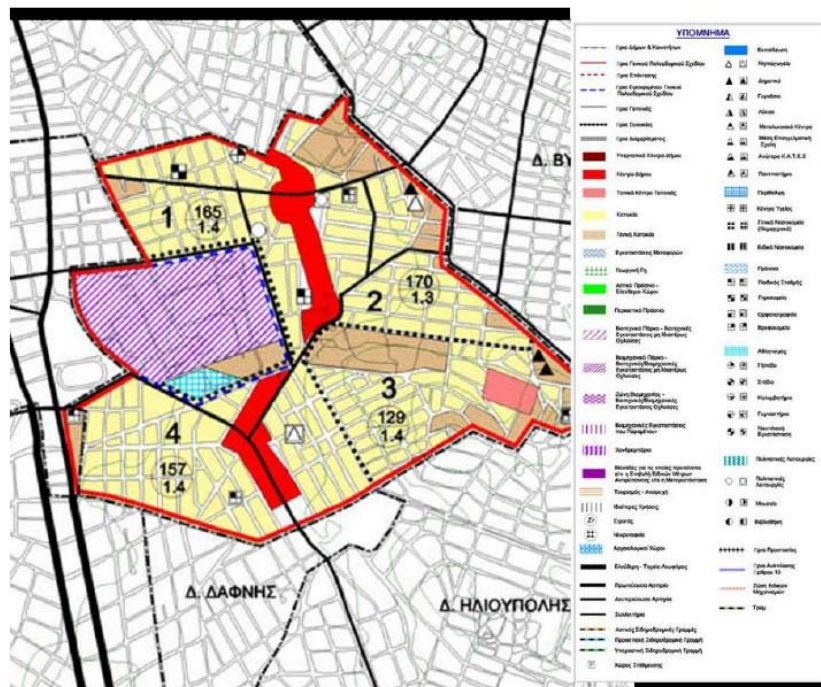
Σχήμα 6.6-11: Θεσμοθετημένες χρήσεις γης των ΓΠΣ ΔΕ Δάφνης, ΔΕ Υμηττού και Ν.4864/2021

Πηγή: ΣΜΠΕ, Ε.Π.Σ, ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ, σελ.6-50.

Στην ΣΜΠΕ αναφέρεται ότι οι θεσμοθετημένοι Χώροι Πρασίνου και Πολεοδομικού Κέντρου στο σύνολο του Δήμου Δάφνης - Υμηττού, όπως αυτοί είχαν καθοριστεί από τα ΓΠΣ των εκάστοτε ΔΕ κάλυπταν το 2,6% και το 20,2% αντίστοιχα του Δήμου. Μετά την τροποποίηση του ΓΠΣ της ΔΕ Υμηττού από το Ν. 4864/2021, οι θεσμοθετημένοι Χώροι Πρασίνου διαμορφώνονται πλέον στο 5,6% του Δήμου και το Πολεοδομικό Κέντρο στο 17,3%, με την παράλληλη μείωση της έκτασης των θεσμοθετημένων χρήσεων Γενικής Κατοικίας, Αθλητισμού και Βιομηχανίας. Είναι εμφανής λοιπόν η συμβολή της τροποποίησης του Ν. 4864/2021 στην θεσμοθετημένη εικόνα του Δήμου και ιδιαίτερα στον εμπλουτισμό των ελεύθερων χώρων πρασίνου και του Π.Κ., αλλά και της ουσιαστικά εξάλειψης της βιομηχανίας, με σκοπό στη συνέχεια την αξιοποίηση του ακινήτου της ΠΥΡΚΑΛ.²²⁶

²²⁵ Ντοκόπουλος - Κουράκλης Ν., επιβλέπουσα καθηγήτρια Κουτρολίκου Π., Κυβερνητικό πάρκο “Ανδρέας Λεντάκης” ΠΥΡΚΑΛ, Κριτική διερεύνηση της πρότασης και των επιπτώσεών της στο κέντρο της Αθήνας, σελ. 26, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Ε.Μ.Π., Αθήνα, Ιούνιος 2023.

²²⁶ ΣΜΠΕ, Ε.Π.Σ, ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ (σελ. 6-49).

Σχήμα 6.6-8: Θεσομηθετημένες χρήσεις γης στη ΔΕ Υμηττού (Πηγή: ΦΕΚ 1061/Δ/1996)
Πηγή: ΣΜΠΕ, Ε.Π.Σ, ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ, σελ.6-47.

Το συμπέρασμα όμως θα μπορούσε να ισχυριστεί κάποιος ότι είναι υπό αμφισβήτηση από δυναμικές που αναπτύσσονται σε τοπικό επίπεδο. Αρχικά ο Δήμος Δάφνης Υμηττού (σαν άμεσα ενδιαφερόμενος) παίρνει Απόφαση στην συνεδρίαση 19ης Απριλίου 2021, όπου μεταξύ άλλων “δεν αποδέχεται σε καμία περίπτωση στο όνομα της οποίας αποκρατικοποίησης και του όποιου στρατηγικού επενδυτή, την ιδιωτικοποίηση με πώληση ή παραχώρηση της έκτασης που σήμερα καταλαμβάνει η ΠΥΡΚΑΛ. Είναι αντίθετο σε οποιοσδήποτε άλλες χρήσεις της παραπάνω έκτασης πλην των όσων προβλέπονται στο ΦΕΚ 1061Δ/17-9-1996 (ΓΠΣ Υμηττού). Δηλώνει ότι η Δημοτική αρχή και οι δημότες θα είναι αμετακίνητοι στην προάσπιση των συμφερόντων του Δήμου και της ευρύτερης περιοχής, έτοιμοι για κάθε δυναμική ενέργεια για να παραμείνει ο χώρος δημόσιος και να γίνει πάρκο με αθλητικές και πολιτιστικές χρήσεις, ανάσα ζωής όχι μόνο για το Δήμο αλλά για όλη την Αθήνα”.²²⁷

²²⁷ Δήμος Δάφνης Υμηττού, Κοινότητα Δάφνης, Απόφαση: 01, Θέμα: Οι εξαγγελίες της Κυβέρνησης για την μετεγκατάσταση των ΕΑΣ (τέως ΠΥΡΚΑΛ), ΑΔΑ: ΩΓ31Ω9Φ-2ΕΔ.

©Έκτωρ Αποστολόπουλος, "φθινόπωρο μεσ' το καλοκαίρι"

πηγή: <https://www.facebook.com/lerapidograph> (πρόσβαση 13/02/2024)

Στο ίδιο πλαίσιο στις 04/06/2021, το Δημοτικό Συμβούλιο του Δήμου Ηλιούπολης, με ρόλο όμορου (και εμμέσως πλην σαφώς ενδιαφερόμενου) Δήμου, επίσης τίθεται “ενάντια στα σχέδια μετεγκατάστασης της ΕΑΣ-ΠΥΡΚΑΛ και της δημιουργίας στον ίδιο χώρο «πάρκου υπουργείων» δεδομένου μεταξύ άλλων, ότι τα σχέδια δημιουργίας του πάρκου υπουργείων δεν λαμβάνουν υπόψη το πάγιο και διαχρονικό αίτημα της τοπικής κοινωνίας του Υμηττού και της Δάφνης για μετεγκατάσταση της ΕΑΣ-ΠΥΡΚΑΛ και την εκμετάλλευση του χώρου για χρήσεις που έχουν οριστεί από το Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο. (πάρκο, αθλητικές εγκαταστάσεις, κέντρο υγείας κλπ.). Τα αιτήματα των κατοίκων για βελτίωση της ποιότητας ζωής τους δεν μπορούν να αγνοούνται. [...] Η ήδη επιβαρυσμένη ευρύτερη περιοχή μας, δεν έχει ανάγκη περισσότερο τσιμέντο. Έχει ανάγκη περιβαλλοντικής αναβάθμισης μέσα από την δημιουργία ενός πνεύμονα πράσινου εντός αστικού ιστού, ο οποίος θα αναβαθμίσει την ποιότητα ζωής των πολιτών, αλλά και θα δώσει ευκαιρίες βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης μακριά από λογικές τσιμεντοποίησης, κατόπιν διαβούλευσης με τους κατοίκους και όχι εν κρυπτώ”.²²⁸

²²⁸ ΨΗΦΙΣΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΔΗΜΟΥ ΗΛΙΟΥΠΟΛΗΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΗ ΤΟΥ ΤΗΣ 2.6.2021, (ΑΔΑ: 65ΡΥΩΡΥ-ΑΑ3)

Συμπερασματικά επί του Κέντρου της Αθήνας.

Αν στο ΡΣΑ και εντός του πλαισίου της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της Αθήνας ως Μητρόπολη, [...] αναδεικνύεται ικανά η ανάγκη της διασύνδεσης της σύνθεσης και συνλειτουργίας των διαφόρων χρήσεων - μεταξύ αυτών και της Επιτελικής Διοίκησης - οι οποίες αναφέρεται ρητά ότι πρέπει να είναι στο Κέντρο²²⁹, θα πρέπει να αναφερθεί η σαφής αντίθεση του ανακοινωθέντος έργου, με το Σχέδιο Ολοκληρωμένης Αστικής Παρέμβασης για το Ιστορικό Κέντρο της Αθήνας (προϊόν έρευνας του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας) που δημοσιεύθηκε στο ΦΕΚ 64 / τεύχος Β' / 16.01.2015, και ακολούθησε το ΡΣΑ του 2014. Πιο συγκεκριμένα, έρχεται σε αντίθεση με τη Δράση 42, η οποία περιγράφεται ως η *“αντιστροφή της τάσης απομάκρυνσης επιτελικών δημοσίων φορέων από το κέντρο της Αθήνας”*²³⁰, ενώ όπως σημειώνεται και στο σχετικό ΦΕΚ, η εν λόγω δράση άπτεται περισσότερο *πολιτικής βούλησης και όχι τόσο του επίσημου σχεδιασμού*²³¹

Συμπληρωματικά δε, ενώ ανακοινώνεται στο τι θα συμβεί στην περιοχή υποδοχής, διαπιστώνεται μία έλλειψη επιστημονικής σαφήνειας στο τι *θέλουμε να συμβεί, και στο τι θα συμβεί* κατόπιν της απομάκρυνσης όλων αυτών των Υπηρεσιών από το κέντρο της Αθήνας.

*“Λες και μόλις αδειάσει, ως διά μαγείας και δια της ελεύθερης αγοράς, μέσα από τους μηχανισμούς της αύξησης των αξιών, θα προσελκυστούν οι χρήσεις που επιθυμούμε.”*²³²

Αν στο ΡΣΑ και εντός του πλαισίου της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της Αθήνας ως Μητρόπολη, [...] αναδεικνύεται ικανά η ανάγκη της διασύνδεσης της σύνθεσης και συνλειτουργίας των διαφόρων χρήσεων - μεταξύ αυτών και της Επιτελικής Διοίκησης - οι οποίες αναφέρεται ρητά ότι πρέπει να είναι στο Κέντρο²³³, θα πρέπει να αναφερθεί η σαφής αντίθεση του ανακοινωθέντος έργου, με το Σχέδιο Ολοκληρωμένης Αστικής Παρέμβασης για το Ιστορικό Κέντρο της Αθήνας (προϊόν έρευνας του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας) που δημοσιεύθηκε στο ΦΕΚ 64 / τεύχος Β' / 16.01.2015, και ακολούθησε το ΡΣΑ του 2014. Πιο συγκεκριμένα, έρχεται σε αντίθεση με τη Δράση 42, η οποία περιγράφεται ως η *“αντιστροφή της τάσης απομάκρυνσης επιτελικών δημοσίων φορέων από το κέντρο της Αθήνας”*²³⁴, ενώ όπως σημειώνεται και στο σχετικό ΦΕΚ, η εν λόγω δράση άπτεται περισσότερο *πολιτικής βούλησης και όχι τόσο του επίσημου σχεδιασμού*²³⁵

Η Αθήνα αποτελεί ένα ζωντανό, κοινωνικό, χωρικό οργανισμό και για το λόγο αυτό κάθε είδους προβλήματα δε μπορούν να αντιμετωπιστούν έξω από αυτή την οπτική. Οι συνθήκες που έχουν δημιουργηθεί από την οικονομική κρίση των τελευταίων ετών που έπληξε και εξακολουθεί να πλήττει τις επιχειρήσεις του κέντρου, οι πιέσεις του τουριστικού διαμοιρασμού, η πρόσφατη υγειονομική κρίση δημιουργούν υποχρέωση μία επίκαιρης, εμπειριστατωμένης ανάγνωσης των σημερινών συνθηκών και αντικειμενική εκτίμησης των

²²⁹ Ευαγγελίδου Μ., Κοινή Συνέντευξη Τύπου για τη μεταφορά εννέα Υπουργείων από το κέντρο Αθήνας ΣΕΜΠΧΠΑ, ΕΛΕΠΠ, ΣΕΠΟΧ, 09 Δεκεμβρίου 2021, video: 05:00-05:58 min, <https://www.youtube.com/watch?v=NUA8hxfMtdQ>

²³⁰ όπως 229, video: 06:20-06:35 min, <https://www.youtube.com/watch?v=NUA8hxfMtdQ>

²³¹ ΦΕΚ 64 / τεύχος Β / 16.01.2015, σελ. 612.

²³² όπως 229, video: 06:30-07:05 min, <https://www.youtube.com/watch?v=NUA8hxfMtdQ>

²³³ όπως 229, video: 05:00-05:58 min, <https://www.youtube.com/watch?v=NUA8hxfMtdQ>

²³⁴ όπως 229, video: 06:20-06:35 min, <https://www.youtube.com/watch?v=NUA8hxfMtdQ>

²³⁵ ΦΕΚ 64 / τεύχος Β / 16.01.2015, σελ. 612.

επιπτώσεων.²³⁶[Υπό αυτό το πρίσμα συστήνεται] μία συστηματική καταγραφή και αξιολόγηση του κτιριακού αποθέματος των κυβερνητικών κτιρίων και αυτών του ευρύτερου δημόσιου τομέα, προκειμένου να αξιοποιηθεί δυναμικά η ακίνητη περιουσία, σε συνδυασμό με αναγκαίους εκσυγχρονισμούς και ενεργειακή αναβάθμιση, που επιβάλλονται και συνιστώνται από Κοινοτικές πρωτοβουλίες. Αντίστοιχα μπορούν να μελετηθούν κατάλληλες χρήσεις σε όφελος της κοινωνίας όπως για παράδειγμα για το θέμα της κοινωνικής κατοικίας, για το οποίο υπάρχει ζήτημα στη περιοχή του κέντρου της Αθήνας.²³⁷Συμπληρωματικά αναφέρεται ότι σε επιστολή προς την ΔΙΠΑ από την Ελληνική Εταιρεία Περιβάλλοντος και Πολιτισμού²³⁸ πριν από την έναρξη της διαβούλευσης ΣΜΠΕ (Στρατηγικής Μελέτης Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων) είχε επισημανθεί ότι η μελέτη θα έχει σοβαρή έλλειψη και απόκλιση από την σχετική ευρωπαϊκή οδηγία (2001/42) αν δεν εξετάσει παράλληλα και τις σύνθετες επιπτώσεις της απομάκρυνσης των Υπουργείων από το ιστορικό κέντρο της πόλης σε πολεοδομική, αναπτυξιακή και κοινωνική διάσταση.²³⁹Για την πραγματοποίηση όσων αναφέρθηκαν θα πρέπει να εφαρμοστούν οι σύμφωνα με το νόμο θεσμικές διαδικασίες, σχετικά με την προκήρυξη, ανάθεση, και υλοποίηση μελετών με όρους διαφάνειας και συμμετοχής. Συμμετοχής τόσο της τοπικής κοινωνίας, αλλά και των επιστημονικών φορέων που μπορούν να έχουν λόγο για όλα αυτά τα ζητήματα.²⁴⁰

²³⁶ Αυγερινού Κολώνια Σ., Κοινή Συνέντευξη Τύπου για τη μεταφορά εννέα Υπουργείων από το κέντρο Αθήνας ΣΕΜΠΧΠΑ, ΕΛΕΠΠ, ΣΕΠΟΧ, 09 Δεκεμβρίου 2021, video: 19:00-21:30 min, <https://www.youtube.com/watch?v=NUA8hxfMtdQ>

²³⁷ όπως 236, video: 22:05-23:04 min, <https://www.youtube.com/watch?v=NUA8hxfMtdQ>

²³⁸ επιστολή προς ΔΙΠΑ/ΥΠΕΝ για την διαβούλευση ΣΜΠΕ με αρ πρωτ: 351 / Ε.Ε. /5.8.2022.

²³⁹ επιστολή της Ελληνικής Εταιρείας Περιβάλλοντος και Πολιτισμού, προς Δήμαρχο Αθηναίων Μπακογιάννη Κ, Πρόεδρο Δημοτικού Συμβουλίου Σκιαδά Ελ., Αντιδήμαρχο Σχεδίου Πόλεως και Αστικού Περιβάλλοντος Αξιώτη Φ., Θέμα: Μετεγκατάσταση εννέα Υπουργείων από το ιστορικό κέντρο της Αθήνας στην έκταση της ΠΥΡΚΑΛ στο Δήμο Δάφνης -Υμηττού, 13.2.2023 Αρ. Πρωτ: 46 / Ε.Ε.

²⁴⁰ όπως 236, video: 22:05-23:04 min, <https://www.youtube.com/watch?v=NUA8hxfMtdQ>

Γενικά Συμπεράσματα - Επίλογος

Εικόνα: ©Patricio Betteo (Mexico) – Never Ever After, 2008, BrandStudio Press, ISBN: 978-1-934623

Ανάγκη Διάκρισης ανάμεσα στην Διαβούλευση (Consultation) και την Συμμετοχή (Participation).

Πηγή Εικόνας: ©Έκτωρ Αποστολόπουλος από το άλμπουμ feathers, εκδόσεις giganto, ISBN 978-960-6807-13-8

Υπάρχει μια αυξανόμενη βιβλιογραφία που τεκμηριώνει τα θετικά αποτελέσματα που προκύπτουν από την άμεση συμμετοχή των πολιτών στην αξιολόγηση των αναγκών και στη συζήτηση για πρακτικές λύσεις (Adams and Hess 2001, Harwood Institute 2005). Συνέπεια αυτού οι προσεγγίσεις της «νέας διακυβέρνησης» να έχουν γίνει πιο κοινές, υιοθετώντας τους στόχους και τη ρητορική της αποκεντρωμένης λήψης αποφάσεων, των κοινοτικών εταιρικών σχέσεων, και της εργασίας πέρα από τα όρια μεταξύ τομέων και επιπέδων (Lowndes and Skelcher 1998· Wondolleck and Yaffee 2000· Lasker et al. 2001· Mandell 2001· Sullivan and Skelcher 2002).²⁴¹ Υπάρχουν [όμως] ελάχιστα στοιχεία ότι η ευρέως διαδεδομένη υπεράσπιση και υιοθέτηση προσεγγίσεων «κοινοτικής συμμετοχής» και «συνεργασίας», εμπεριέχουν ουσιαστική αναδιανομή εξουσίας. [Ένας λόγος για αυτό το γεγονός, συνίσταται στο ότι] οι κυβερνήσεις τείνουν να διατηρήσουν τον έλεγχο αυτών των διαδικασιών μέσω της χρηματοδότησης, της σύναψης συμβάσεων υπηρεσιών και κανονισμών λειτουργίας. Οι κυβερνητικοί θεσμοί δυσκολεύονται να μεταβιβάσουν εξουσία και έλεγχο.²⁴²

Μια πολιτική με επίκεντρο τον δήμο” (municipalist politics) είναι κάτι πολύ περισσότερο από το να φέρεις μια προοδευτική ατζέντα στο Δημαρχείο – όσο σημαντικό κι αν είναι αυτό -. Ο municipalism ή κοινοτισμός, όπως προτιμούσε να τον αποκαλεί ο Murray Bookchin²⁴³, επιστρέφει την πολιτική στον αρχικό της ορισμό – ένα ηθικό κάλεσμα με βάση τον ορθολογισμό, την κοινότητα, τη δημιουργικότητα, το ελεύθερο συσχετίζεσθαι (association) και την ελευθερία. Είναι ένα πλούσια διατυπωμένο όραμα μιας αποκεντρωμένης δημοκρατίας στην οποία οι άνθρωποι ενεργούν από κοινού για να χαράξουν μια μελλοντική λογική πορεία. Ο municipalism απαιτεί να επιστρέψουμε την εξουσία στον συνηθισμένο πολίτη, ότι επανεφευρίσκουμε τι σημαίνει να κάνεις πολιτική και τι σημαίνει να είσαι πολίτης.²⁴⁴ [Εντέλει] η δημοκρατία, - όπως αναφέρεται και στο βιβλίο των Fearless Cities - , είναι μια λέξη που θα πρέπει να ανακτηθεί εκ νέου, γιατί εδώ και χρόνια έχει αδειάσει, από

²⁴¹ Head B. W., Community Engagement: Participation on Whose Terms?, σελ. 449.

²⁴² όπως 241, σελ. 452.

²⁴³ Murray Bookchin (14/01/1921 – 30/07/2006) ήταν Αμερικανός κοινωνικός θεωρητικός, συγγραφέας, ρήτορας, ιστορικός και πολιτικός φιλόσοφος. Πηγή: https://en.wikipedia.org/wiki/Murray_Bookchin

²⁴⁴ Bookchin D., *The future we deserve*, σελ. 14, *Fearless Cities: A Guide to the Global Municipalist Movement*

τα πάνω, από την αρχική της σημασία. [...] Τα μέτρα δεν επιβάλλονται απλώς από πάνω προς τα κάτω, αλλά μπορούν να προταθούν επίσης από κάτω προς τα πάνω.²⁴⁵

Πολύ συχνά [πλέον], η διακυβέρνηση των πόλεων βασίζεται σε μια συμμαχία μεταξύ των τοπικών κυβερνήσεων και των αγορών, κάτι που δίνει προτεραιότητα στην ανταλλακτική αξία των αστικών πόρων ενώ, αντίθετα, δίνει ελάχιστη προσοχή στην αξία χρήσης τους από τους κατοίκους. Αυτό οδήγησε στην αυξανόμενη εμπορευματοποίηση των πόλεων και στην έλλειψη δημοκρατικών μηχανισμών ελέγχου και μέτρων για την προστασία βασικών πόρων όπως ο δημόσιος χώρος, οι χώροι πολιτισμού, η στέγαση, τα τρόφιμα, οι μεταφορές και οι υπηρεσίες αναψυχής από τους μηχανισμούς της αγοράς.²⁴⁶

Παράλληλα, με διάφορους τρόπους, από διάφορους φορείς και μέσα, η έννοια της συμμετοχικότητας αναφέρεται, αναγράφεται, προβάλλεται, αναπαράγεται και χρησιμοποιείται ποικιλοτρόπως. Αυτό έχει αντίκρισμα και στην σχετική βιβλιογραφία που έχει αναπτυχθεί όλα αυτά τα χρόνια και που σχετίζεται με το ζήτημα της συμμετοχικότητας, και μίας προβληματικής που έχει αναπτυχθεί περί αυτής.

Αυτό που σηματοδοτεί μία βασική διάκριση ανάμεσα στην έννοια της διαβούλευσης (consultation) και στην έννοια της συμμετοχής (participation), είναι το περιεχόμενο που προσδίδεται στις δυο αυτές έννοιες συναρτήσει και του νομικού πλαισίου που διέπει την λειτουργία των φορέων των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης, όσο και από την χρήση της έννοιας της συμμετοχής κατά την παραγωγή και αναπαραγωγή της στον δημόσιο πολιτικό λόγο.

Για παράδειγμα, τα τοπικά σχέδια αποτελούν όλο και πιο σημαντικό μέρος της διαδικασίας σχεδιασμού και ανάπτυξης. Παρόλο που υπάρχει ευελιξία για τις τοπικές αρχές σχεδιασμού στον τρόπο με τον οποίο πραγματοποιούν τα αρχικά στάδια της παραγωγής σχεδίου, πρέπει να συμμορφώνονται με ορισμένες ειδικές απαιτήσεις διαβούλευσης στη νομοθεσία.²⁴⁷ Ακολουθώντας τις διατάξεις του Ν. 3852/2010 (άρθρο 76 και 178), όπως τροποποιήθηκαν από τον Ν. 4555/2018 (άρθρο 78 και 105)²⁴⁸, η συμμετοχή των πολιτών σε διαδικασίες λήψης αποφάσεων που άπτονται θεμάτων τοπικού ενδιαφέροντος πραγματοποιείται μέσω της σύστασης Δημοτικών Επιτροπών Διαβούλευσης (ΔΕΔ) [είτε Περιφερειακών Επιτροπών Διαβούλευσης]. Η ίδρυση ΔΕΔ προβλέπεται σε Δήμους με πληθυσμό άνω των 5.000 κατοίκων, ενώ μικρότεροι Δήμοι μπορούν προαιρετικά να ιδρύσουν ΔΕΔ με απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου. Η πλειονότητα των ελληνικών νησιωτικών Δήμων εμπίπτει στην τελευταία περίπτωση, καθώς αυτοί συγκαταλέγονται στα πολύ μικρά, μικρά και μεσαίου μεγέθους νησιά, με τη δημιουργία των ΔΕΔ πολλές φορές να παραλείπεται. Αυτό αποτυπώνεται και στη συγκεκριμένη έρευνα [όπου αξιοποιεί ως μελέτη περίπτωσης το σύνολο των νησιωτικών Δήμων της χώρας και επιχειρεί να δώσει απάντηση στο "με ποιον τρόπο προσεγγίζεται σήμερα στους ελληνικούς νησιωτικούς Δήμους η επίτευξη

²⁴⁵ Colau A., Mayor of Barcelona, *Transforming fear into hope*, σελ.145, Fearless Cities: A Guide to the Global Municipalist Movement.

²⁴⁶ Forné L., Fresnillo I., Micciarelli G., *The Commons*, σελ. 105, Fearless Cities: A Guide to the Global Municipalist Movement.

²⁴⁷ Morison J., Citizen Participation: A Critical Look at the Democratic Adequacy of Government Consultations, σελ. 13,14.

²⁴⁸ Τα άρθρα 76 και 178 του Ν. 3852/2010 καταργήθηκαν με το Ν. 5056/2023 άρθρο 53 - ΦΕΚ Α' / 163 / 06.10.2023.

των στόχων βιωσιμότητας του τουρισμού και ποιος είναι ο ρόλος της πολιτιστικής κληρονομιάς και των τοπικών κοινωνιών σε αυτόν”] ²⁴⁹, αποκαλύπτοντας ότι μόνο 8 από τους 55 νησιωτικούς Δήμους αναφέρουν ότι διαθέτουν ΔΕΔ, τα μέλη της οποίας συμμετέχουν ενεργά σε μηνιαίες δημοτικές συναντήσεις, καλύπτοντας επίσης θέματα πολιτισμού και τουρισμού. Πέραν της δραστηριότητας της επιτροπής αυτής, οι απαντήσεις των συμμετεχόντων μαρτυρούν μία εσφαλμένη αντίληψη ως προς το πραγματικό νόημα της συμμετοχής στην τοπική πολιτιστική ανάπτυξη, με αυτή να ερμηνεύεται κυρίως ως συμμετοχή της κοινότητας σε τοπικές πολιτιστικές εκδηλώσεις. Παράλληλα η συλλογή δεδομένων αναφορικά με τη συμμετοχή ή όχι των τοπικών κοινωνιών στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων δεν είναι πάντα επαρκής για την αξιολόγηση του τρόπου και του βαθμού εμπλοκής τους στην πράξη. Για να διερευνηθεί περαιτέρω ο τρόπος με τον οποίο οι εκπρόσωποι των ελληνικών νησιωτικών Δήμων αντιλαμβάνονται τη συμμετοχή του κοινού, στο ερωτηματολόγιο κλήθηκαν να απαντήσουν σε μία ερώτηση σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο επιτυγχάνεται η συμμετοχή, μέσω της αναφοράς σχετικών παραδειγμάτων συμμετοχικών πρακτικών, οι οποίες χρησιμοποιούνται ή έχουν χρησιμοποιηθεί μέχρι σήμερα με πρωτοβουλία των Τοπικών Αυτοδιοικήσεων. Οι απαντήσεις δεν ήταν αρκετά ενθαρρυντικές. Στην πραγματικότητα, αποκαλύπτουν ένα σημαντικό έλλειμμα γνώσης σχετικά με το νόημα και την ίδια την ουσία της συμμετοχής στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων στο πλαίσιο του σχεδιασμού του πολιτιστικού τουρισμού. ²⁵⁰

Σύμφωνα με το νομικό πλαίσιο που ορίζει την σύστασή τους, η δημοτική επιτροπή διαβούλευσης αποτελείται από εκπροσώπους των φορέων της τοπικής κοινωνίας, όπως:

- α) των τοπικών εμπορικών και επαγγελματικών συλλόγων και οργανώσεων,
- β) των επιστημονικών συλλόγων και φορέων,
- γ) των τοπικών οργανώσεων εργαζομένων και εργοδοτών,
- δ) των εργαζομένων στο δήμο και τα νομικά του πρόσωπα,
- ε) των ενώσεων και συλλόγων γονέων,
- στ) των αθλητικών και πολιτιστικών συλλόγων και φορέων,
- ζ) των εθελοντικών οργανώσεων και κινήσεων πολιτών,
- η) άλλων οργανώσεων και φορέων της κοινωνίας των πολιτών,
- θ) των τοπικών συμβουλίων νέων και
- ι) δημότες,

ενώ η περιφερειακή επιτροπή διαβούλευσης αποτελείται από αντιπροσώπους

- α) των οργανώσεων εργοδοτών και εργαζομένων,
- β) των επιμελητηρίων και των επιστημονικών οργανώσεων, συλλόγων και φορέων,
- γ) των συνεταιριστικών οργανώσεων,
- δ) των εργαζομένων στην περιφέρεια και στα νομικά της πρόσωπα,
- ε) των αθλητικών και πολιτιστικών συλλόγων και φορέων,
- στ) οργανώσεων και φορέων της κοινωνίας των πολιτών στην περιφέρεια και
- ζ) πολίτες.

²⁴⁹ Κούτση Δ., Στρατηγέα Α., Σκιαγραφώντας τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του πολιτιστικού τουριστικού σχεδιασμού στους ελληνικούς νησιωτικούς Δήμους, σελ. 198.

²⁵⁰ Κούτση Δ., Στρατηγέα Α., Σκιαγραφώντας τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του πολιτιστικού τουριστικού σχεδιασμού στους ελληνικούς νησιωτικούς Δήμους, σελ. 206, ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ: ΠΟΛΗ, ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ & ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ, ΕΜΠΕΙΡΙΕΣ, ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ

Όπως αναφέρεται στην αιτιολογική έκθεση του ν. 3852/2010²⁵¹ “Η Επιτροπή Διαβούλευσης προσφέρει τη δυνατότητα συγκροτημένης, θεσμοποιημένης και ανοικτής συμμετοχής και ανταλλαγής επιχειρημάτων με εκπροσώπους της τοπικής κοινωνίας, οι οποίοι μέχρι σήμερα αναζητούσαν μεμονωμένα την πρόσβαση και επιρροή στην ηγεσία του ΟΤΑ. Τα μέλη του συμβουλίου της Επιτροπής Διαβούλευσης προέρχονται από τους παραγωγικούς φορείς του Δήμου ή της Περιφέρειας.”

Όσον αφορά τις αρμοδιότητες της επιτροπής αναφέρεται ότι:

Η Επιτροπή Διαβούλευσης [δημοτική και περιφερειακή]:

- Γνωμοδοτεί στο δημοτικό και περιφερειακό συμβούλιο σχετικά με κρίσιμα ζητήματα.
- Γνωμοδοτεί για θέματα γενικότερου τοπικού ενδιαφέροντος, που παραπέμπονται σε αυτή από το δημοτικό συμβούλιο ή τον δήμαρχο.
- Εξετάζει τα τοπικά προβλήματα και τις αναπτυξιακές δυνατότητες του δήμου και διατυπώνει γνώμη για την επίλυση των προβλημάτων και την αξιοποίηση των δυνατοτήτων αυτών.
- Δύναται να διατυπώνει παρατηρήσεις επί του περιεχομένου των κανονιστικού χαρακτήρα αποφάσεων, οι οποίες εκδίδονται σύμφωνα με το άρθρο 79 του ΚΔΚ. Η διατύπωση γνώμης από την επιτροπή δημοτικής διαβούλευσης δεν αποκλείει την παράλληλη ηλεκτρονική διαβούλευση με τους πολίτες, μέσω διαδικτύου. Οι προτάσεις της ηλεκτρονικής διαβούλευσης παρουσιάζονται από τον πρόεδρο της δημοτικής επιτροπής διαβούλευσης κατά την αντίστοιχη συνεδρίασή της.

Σε πρώτο επίπεδο λοιπόν η σύσταση και οι αρμοδιότητες των επιτροπών διαβούλευσης, όπως ρητά διατυπώθηκε στην Εισηγητική Έκθεση του νόμου, και όπως τελικά ενσωματώθηκαν στα σχετικά άρθρα του ν.3852/2010, αποτελούν εκείνα τα συλλογικά όργανα που εμπεριέχουν μία συμπεριληπτική αντίληψη ενσωματωμένη στην λογική που διατρέχει την σύστασή τους, αλλά, τουναντίον, ο αμιγώς γνωμοδοτικός χαρακτήρας τους και η διατύπωση των όποιων προτάσεων, δεν προκαλεί ουδεμία υποχρέωση και δέσμευση του Οργανισμού Τοπικής Αυτοδιοίκησης έναντι των γνωμοδοτήσεων, των εισηγήσεων και των προτάσεων, σε σχέση με τις αποφάσεις που θα πάρει αργότερα.

Το τελευταίο σημείο είναι και αυτό που έρχεται σε πλήρη αντίθεση με το περιεχόμενο της έννοιας της “συμμετοχής” των πολιτών όπως συναντάται σε πλήθος βιβλιογραφικών αναφορών, και στις οποίες αποδίδεται ο συνδιαμορφωτικός ρόλος κατά την διάρκεια του σχεδιασμού και έκδοσης αποφάσεων .

[Αν αποτελεί δεδομένο ότι] η πολυπλοκότητα της διαδικασίας δημιουργίας ενός τόπου έχει αυξηθεί λόγω:

α. των ολοένα και πιο δυναμικά αυξανόμενων (και μεταβαλλόμενων) αναγκών και προτιμήσεων της κοινωνίας, όπως και

β. σε σχέση με κοινωνικά και οικονομικά θέματα και την βιωσιμότητα, και η τρέχουσα προσέγγιση δημιουργίας ενός τόπου επικεντρώνεται

α. στην προσαρμογή των χώρων στους ανθρώπους, δίνοντας έμφαση στις κοινωνική πραγματικότητα (όσον αφορά μοτίβα κίνησης, πρότυπα συμπεριφοράς, πρότυπα αλληλεπίδρασης) και

²⁵¹ Σχετικό link (πρόσβαση 01/12/2023) <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/2f026f42-950c-4efc-b950-340c4fb76a24/n-kalikratis1-eis.pdf>

β. στις ανάγκες (από την άποψη κοινωνικής δομής, χώρων κοινωνικοποίησης, τηρώντας την οπτική και το όραμα του ατόμου)²⁵² κατά την διάρκεια του σχεδιασμού,

συμπεραίνεται ότι, όταν αναφερόμαστε στις διαδικασίες της "διαβούλευσης επί του σχεδιασμού" και της "συμμετοχής επί του σχεδιασμού", καλό θα ήταν να αναφερόμαστε σε αυτά, ως δύο διαφορετικά πράγματα.

²⁵² Cilliers E., Timmermans W., The importance of creative participatory planning in the public place-making process, σελ. 414.

Διασύνδεση των εγχειρημάτων “από τα κάτω” με τους επίσημους διοργανωτές των συμμετοχικών δράσεων.

Εικόνα: ©Έκτωρ Αποστολόπουλος από το άλμπουμ feathers, εκδόσεις giganto, ISBN 978-960-6807-13-8

Το 2011 η Ελλάδα είναι από τις πρώτες χώρες που συμμετέχουν στη διεθνή «Open Government Partnership» και ξεκινά την κατάρτιση των «Εθνικών Σχεδίων Δράσης για την Ανοικτή Διακυβέρνηση»²⁵³. Η ιδρυτική ιδέα συνίστατο στο ότι η περισσότερη συνεργασία μεταξύ των κυβερνήσεων, της κοινωνίας των πολιτών και των πολιτών, η καλύτερη ανταλλαγή καινοτομιών σε παγκόσμιο επίπεδο και η εστίαση στην εφαρμογή συγκεκριμένων και μετρήσιμων πρακτικών/ενεργειών "ανοικτής κυβέρνησης" (open government) θα βοηθήσει τις κυβερνήσεις να λειτουργήσουν για όλους, όχι μόνο για τους πιο ισχυρούς²⁵⁴. Η επικοινωνία, ο διάλογος, η διαβούλευση, η επίλυση συγκρούσεων, ο καταιγισμός ιδεών, ο οραματισμός, η χάραξη στρατηγικής αποτελούν εργαλεία και συγκεκριμένες μεθοδολογίες που διαθέτουμε για να εξασφαλίσουμε τη δημοκρατική επικοινωνία και τη συμμετοχή, και αποτελούν επιστημονικό και ερευνητικό πεδίο, και ταυτόχρονα ίσως μία μορφή διεπιστημονικής τέχνης και επιστήμης που διαφεύγουν από το πεδίο συζήτησης που αφορά τη συμμετοχή (Elliot et al., 2005; Owen, 2008; Slocum²⁵⁵). Κάτι όχι και τόσο εύκολο, αν παραδείγματως χάριν αναφερθούμε στους δημόσιους υπαλλήλους και για τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν όταν προσπαθούν να εισαγάγουν καινοτομίες μέσα στο πλαίσιο των δημόσιων δομών, οι οποίες είναι μεγάλοι και σύνθετοι οργανισμοί, με αργές και έντονα γραφειοκρατικές διαδικασίες, που καλούνται να διαχειριστούν αντικρουόμενα συμφέροντα και σημαντικές ελλείψεις πόρων. Σε αυτό το σημείο καλό θα ήταν να επισημάνουμε την τεράστια διαφορά που υπάρχει μεταξύ του να διευκολύνεις μια συμμετοχική διαδικασία ως δημόσιος υπάλληλος και του να είσαι ένα πιο ουδέτερο μέρος στη διαδικασία. Είναι βέβαια αναμενόμενο ότι το να χτίζεις σχέσεις εμπιστοσύνης ενώ εκπροσωπείς ένα δήμο θα είναι δύσκολο, αλλά και ενδεικτικό του μεγάλου ρήγματος που υπάρχει στις σχέσεις μεταξύ κοινοτήτων και τοπικής αυτοδιοίκησης. Για αυτό τον λόγο, είναι σημαντικό να λαμβάνουμε υπόψη μας ποιος είναι εκείνος που διευκολύνει μια συμμετοχική διαδικασία και με ποιον τρόπο, διασφαλίζοντας ότι η εξουσία διαρκώς μοιράζεται και ότι η διαφάνεια μεγιστοποιείται²⁵⁶

²⁵³ Ανδρίτσος Θ., Βελεγράκης Γ., Μπεκριδάκη Γ., Συμμετοχικός Δημοτικός Προυπολογισμός, Ένα δημοκρατικό πείραμα, σελ. 50, 2021, ΙΔΡΥΜΑ ΧΑΪΝΡΙΧ ΜΠΕΛ ΕΛΛΑΔΑΣ, ISBN: 978-618-5580-05-6

²⁵⁴ Open Government Partnership's 2023–2028 Strategy: <https://www.opengovpartnership.org/strategy-2023-2028/>

²⁵⁵ Αναστασόπουλος Ν., Η συμμετοχή ως μέθοδος και η διδασκαλία της, Συμμετοχικός Σχεδιασμός: Πόλη, Περιβάλλον & Κλιματική Αλλαγή, σελ. 423.

²⁵⁶ Κατρίνη Ε., Agrawal P., Προορατικός σχεδιασμός: Μαθαίνοντας από το πεδίο, σελ. 223, Συμμετοχικός Σχεδιασμός: Πόλη, Περιβάλλον & Κλιματική Αλλαγή

Στην Ελλάδα υπήρξε έκρηξη στις συμμετοχικές διαδικασίες, μια ριζοσπαστικοποίηση της κοινωνίας και πειραματικές πρωτοβουλίες από τα κάτω (Αναστασόπουλος, 2012, 2016, 2017), που σε ένα βαθμό οφείλεται στην αλλαγή και τη μετατόπιση του συλλογικού φαντασιακού με τις κινητοποιήσεις σε ανταπόκριση των πολιτικών και οικονομικών κρίσεων από το 2008 μέχρι σήμερα²⁵⁷. Στην έρευνα "Διαδρομές Εξόδου από την Κρίση, Τα αλληλέγγυα και συνεργατικά εγχειρήματα στην Ελλάδα την περίοδο 2016-17" (2021, Βαρβαρούσης Ά., Καλλής Γ.) οι συμμετέχοντες στα εγχειρήματα εκλήθησαν να σχολιάσουν τη γενικότερη άνοδο του συνεργατισμού και της αλληλεγγύης κατά τη διάρκεια της προηγούμενης δεκαετίας. Στους συμμετέχοντες/ουσες δόθηκε μία λίστα με επτά πιθανά αίτια που ευθύνονται για την ανάδυση και πολλαπλασιασμό των αλληλέγγυων και συνεργατικών πρακτικών κατά την τελευταία δεκαετία. Ο αριθμός των απαντήσεων που μπορούσε ο καθένας/ μία να δώσει περιορίστηκε στις τρεις έτσι ώστε να μπορέσουν να προκύψουν αποτελέσματα με διαβαθμισμένη σημαντικότητα. Όπως προκύπτει από τις απαντήσεις, η οικονομική κρίση θεωρείται ο πιο σημαντικός παράγοντας αυτής της ανόδου με 25.7%, ακολουθεί η άνοδος των κοινωνικών κινήσεων με 19.7%, η ανεργία με 17.2%, η έλλειψη παροχής κοινωνικών υπηρεσιών και πρόνοιας από το κράτος με 16.4%, η κατάρρευση του πολιτικού συστήματος με 10.5%, η εισαγωγή νέων κοινωνικών αξιών με 7% και τέλος ο ατομισμός και η αποξένωση με 3.5%.²⁵⁸

Οπότε θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι εμφανίζονται κάποια κοινά σημεία με την περίπτωση της Ισπανίας όπου υπάρχει έντονη εμφάνιση πρωτοβουλιών όπως η ανάπτυξη βασισμένων στην κοινότητα κοινωνικών κέντρων, η δημιουργία ομάδων για την υπεράσπιση των βασικών δικαιωμάτων (στέγης, υγείας, ενέργειας) ή η καλλιέργεια πρωτοβουλιών κοινωνικής οικονομίας (για παράδειγμα, της δημιουργίας συνεταιρισμών που προωθούν την απασχόληση, αλλά που επίσης επιλύουν κοινωνικές ανάγκες μέσω συνεργατικών προσεγγίσεων). Αρκετές από αυτές τις πρωτοβουλίες έχουν στραφεί σε νέους τρόπους συνεργασίας με τη διοίκηση. Παρά την επιδίωξή τους να παραμείνουν ανεξάρτητες, επιδιώκουν συμφωνίες στο επίπεδο της παροχής υλικών και τεχνικών πόρων. Αυτοί οι πόροι μπορεί να είναι εγκαταστάσεις, κάλυψη των εξόδων συντήρησης, προσωπικό για την τεχνική υποστήριξη ή μια πιο συνεκτική συμφωνία συνεργασίας μέσω ενός μόνιμου προγράμματος αξιοποίησης και διανομής πόρων. Την ίδια στιγμή, οι τοπικές διοικήσεις αντιμετωπίζουν θετικά τέτοιες συμφωνίες. Οι φιλελεύθερες διοικήσεις συχνά αντιμετωπίζουν τέτοιες πρωτοβουλίες ως υποκατάστατα του κοινωνικού κράτους και ενθαρρύνουν την εμπλοκή της κοινωνίας των πολιτών στην παροχή υπηρεσιών, χωρίς να περιμένουν μια ισχυρή εμπλοκή του δημόσιου τομέα.

Ομάδες και πολίτες οργανώνουν όχι μόνο αιτήματα και διεκδικήσεις προς τις διοικήσεις, αλλά επίσης θέτουν σε κίνηση τις δικές τους πρωτοβουλίες για να καλύψουν τις ανάγκες τους και να δώσουν εναλλακτικές απαντήσεις σε προβλήματα πολιτικής. [...] Εδώ υπεισέρχεται και ο όρος *κοινωνική καινοτομία*, ο οποίος χρησιμοποιείται ευρέως και με διαφορετικούς τρόπους και νοήματα, αλλά που ένα κοινό στοιχείο τους είναι ο ρόλος των

²⁵⁷ Ν. Αναστασόπουλος, *Η συμμετοχή ως μέθοδος και η διδασκαλία της*, σελ. 422, Συμμετοχικός Σχεδιασμός: Πόλη, Περιβάλλον & Κλιματική Αλλαγή,

²⁵⁸ Βαρβαρούσης Α., Καλλής Γ., *Διαδρομές Εξόδου από την Κρίση, Τα αλληλέγγυα και συνεργατικά εγχειρήματα στην Ελλάδα την περίοδο 2016-17*, σελ. 73, ελεύθερη διανομή <https://gr.boell.org/el/2021/04/06/diadromes-exodoy-apo-tin-krisi>

κοινωνικών δρώντων που παρέχουν νέες οπτικές και λύσεις για τις κοινωνικές προκλήσεις. Θεσμοί όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση έχουν κάνει ανοιχτά καλέσματα για να προωθήσουν την κοινωνική καινοτομία και να «βρουν νέες απαντήσεις» για να επιλύσουν παλιά προβλήματα σε ένα πλαίσιο λιτότητας. Από αυτή τη σκοπιά, η κοινωνική καινοτομία μπορεί να διαβαστεί ως μια μορφή «φροντιστικού νεοφιλελευθερισμού», δηλαδή ενός τρόπου αντιμετώπισης των πιο ακραίων συνεπειών της επέκτασης της αγοράς, χωρίς να επερωτάται η επέκταση αυτή καθ' αυτήν και χωρίς να αναπτύσσονται κοινωνικές πολιτικές (Moulaert et al., 2017).²⁵⁹

Στην προαναφερθείσα έρευνα "Διαδρομές Εξόδου από την Κρίση, Τα αλληλέγγυα και συνεργατικά εγχειρήματα στην Ελλάδα την περίοδο 2016-17", η σχέση των αλληλέγγυων και συνεργατικών εγχειρημάτων με το κράτος υπήρξε ένα από τα σημεία που προκάλεσε τις πιο έντονες συζητήσεις κατά τη διάρκεια διεξαγωγής της έρευνας με ποικίλες και συχνά αντιθετικές απόψεις να εμφανίζονται τόσο μεταξύ εγχειρημάτων όσο και εντός του ίδιου εγχειρήματος. Σε ένα πρώτο επίπεδο, οι συμμετέχοντες/ουσες κλήθηκαν να τοποθετηθούν στο ερώτημα αν το κράτος πρέπει να συμβάλλει στην ανάπτυξη και διεύρυνση των αλληλέγγυων και συνεργατικών πρακτικών. Οι απαντήσεις ήταν μεικτές. Η πλειονότητα των ερωτηθέντων (63% αθροιστικά) θεωρεί ότι το κράτος πρέπει να βοηθήσει. Ωστόσο, διαφορετικοί/ές ερωτηθέντες/είσες αντιλαμβάνονται διαφορετικά το είδος της επιθυμητής βοήθειας. Το 39% του συνόλου θεωρεί ότι το κράτος πρέπει να βοηθήσει τόσο οικονομικά όσο και θεσμικά, το 20.3% θεωρεί ότι η βοήθεια πρέπει να είναι θεσμικού χαρακτήρα και μόλις το 3.7% θα επιθυμούσε μία αμιγώς οικονομική στήριξη από το κράτος. Στον αντίποδα, υπάρχει μία ισχυρή μειονότητα (27.3%) η οποία θεωρεί ότι το κράτος δεν πρέπει να έχει καμία εμπλοκή στην υπόθεση της ανάπτυξης των εγχειρημάτων.²⁶⁰

Πάντως αυτό που παρατηρήθηκε ήταν αιτήματα για νέα εργαλεία πολιτικής όπου αναδύθηκαν από τον φόβο της χειραγώγησης από την τοπική αυτοδιοίκηση²⁶¹ , - φόβος όπου δεδομένης και της έλλειψης εμπιστοσύνης προς τους διοργανωτές, αποτελεί από τα βασικότερα, (και επίσημα καταγεγραμμένα), προβλήματα για τα εγχειρήματα Διαβούλευσης
262 -.

Αρκετές από αυτές τις πρωτοβουλίες έχουν μια ξεκάθαρη διάσταση γειτονιάς και έχουν βασίσει τις προσπάθειές τους στην ενδυνάμωση της κοινότητας. Εξού και το γεγονός ότι οι οργανωμένοι πολίτες ήθελαν να παραμείνουν στο επίκεντρο αυτών των πρωτοβουλιών, με τη διοίκηση να διατηρεί έναν υποστηρικτικό ρόλο. Καθ' αυτό τον τρόπο αναδύθηκε η ανάγκη οι τοπικές κυβερνήσεις να αναπτύξουν μορφές συνεργασίας και νέες μορφές διακυβέρνησης συνδεδεμένες με την κοινωνία (bottom-linked governance), στις οποίες οι πρωτοβουλίες «από

²⁵⁹ Pradel-Miquel M., Νέες μορφές συμμετοχής και ενεργοποίησης μέσω διακυβέρνησης που συνδέεται με την κοινωνία (Bottom-linked governance), σελ. 234, Συμμετοχικός Σχεδιασμός: Πόλη, Περιβάλλον & Κλιματική Αλλαγή.

²⁶⁰ Βαρβαρούσης Α., Καλλής Γ. Διαδρομές Εξόδου από την Κρίση, Τα αλληλέγγυα και συνεργατικά εγχειρήματα στην Ελλάδα την περίοδο 2016-17, σελ. 77, ελεύθερη διανομή <https://gr.boell.org/el/2021/04/06/diadromes-exodou-apo-tin-krisi>

²⁶¹ όπως 259, σελ. 232.

²⁶² βλ. Οδηγός Διαβούλευσης για τους Ο.Τ.Α, σελ 13,14, Ε.Ε.Τ.Α.Α, 2020

τα κάτω» μπορούν να παραμείνουν βιώσιμες με την ενίσχυση «από τα πάνω», χωρίς να απομακρύνονται από τις ρίζες τους και τη λογική της ανάμειξης των πολιτών²⁶³.

Δεσμευτικότητα και χρονική διάρκεια.

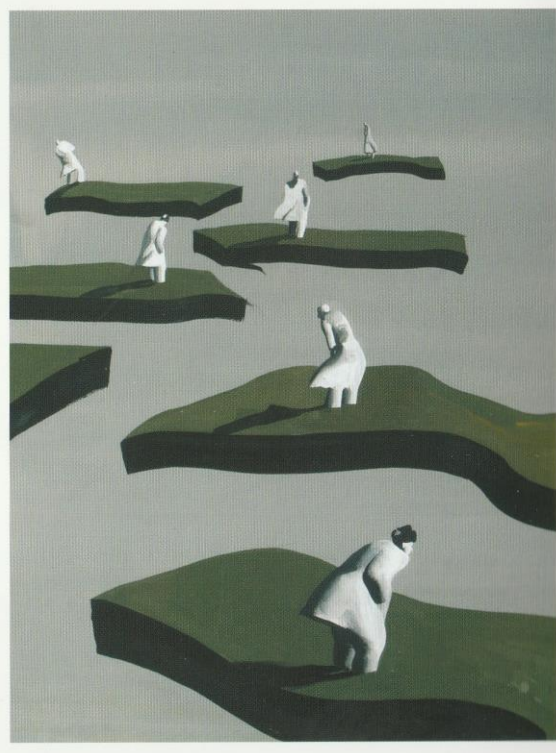
Οι περισσότερες πόλεις τείνουν να δημιουργούν πλαίσια συμμετοχής που είναι μακρά σε διάρκεια και απαιτητικά για τους συμμετέχοντες πολίτες. Οπότε αυτές οι διαδικασίες απαιτούν μεγάλη χρονικά δέσμευση, που ενδέχεται να δράσει περιοριστικά για μία εμπλοκή σε μία συμμετοχική διαδικασία. Πράγματι, οι περισσότεροι άνθρωποι δεν μπορούν να εγγυηθούν μια τόσο μακροχρόνια δέσμευση, ειδικά όταν δεν υπάρχει απολύτως κανένα αντίστοιχο ή ρητό όφελος από τη δράση ενός σωστού και ενεργού πολίτη. Λες και «το να είσαι καλός ενεργός πολίτης» σημαίνει να προσφέρεις ενδεχομένως όποια τεχνογνωσία, χρόνο, ενέργεια, προσπάθεια – βασικά δουλειά – εντελώς δωρεάν.

Η φιλοξενία εργαστηρίων και συναντήσεων σε ανεπίσημους και ασυνήθιστους χώρους (συνάντηση σε καφετέριες), χρήση παιχνιδιών (σοβαρά παιχνίδια), η χρήση οπτικού υλικού (εργασία με εικόνες, σχέδια), η δημιουργία φιλικής ατμόσφαιρας (βάζοντας μουσική υπόκρουση, κοινή χρήση φαγητού και ποτό κατά την διάρκεια μίας συνάντησης), η χρήση μοντέλων κατασκευής (με legos, playmobil κ.λπ.) είναι μόνο μερικά πράγματα που συμβάλλουν στην πλήρη αλλαγή της ατμόσφαιρας των εργαστηρίων, των συναντήσεων κ.λπ. Όλα αυτά συμβάλλουν στην φροντίδα των ενεργών πολιτών που συμμετέχουν εθελοντικά, διότι είναι, εντέλει, πολύτιμοι [και δυσεύρετοι].²⁶⁴

²⁶³ Pradel-Miquel M., Νέες μορφές συμμετοχής και ενεργοποίησης μέσω διακυβέρνησης που συνδέεται με την κοινωνία (Bottom-linked governance), σελ. 232, Συμμετοχικός Σχεδιασμός: Πόλη, Περιβάλλον & Κλιματική Αλλαγή.

²⁶⁴ Gouache C. with the help and support of Castet N. and the partner cities, TAKING GOOD CARE OF ACTIVE CITIZENS - February 2020 (ημερομηνία πρόσβασης 26/10/2023).

Επί του κυρίου ερευνητικού ερωτήματος - αντί επιλόγου.

Εικόνα: ©Ferenc Pinter, Edizione curata da © Segni & Disegni, Indice, Torino Italia, esemplare numero: 120/800.

Εντέλει ... “η προώθηση ή ο περιορισμός της εκχώρησης εξουσίας στους “μη-ειδικούς”, στα πλαίσια ενός Σχεδιασμού, με εφαρμογή της διαδικασίας του Συμμετοχικού Σχεδιασμού, δρα ιδανικά ή περιοριστικά για τον επίσημο Σχεδιασμό;”

Η έννοια της συμμετοχικής παρέμβασης εμπεριέχει την θεμελιώδη αρχή του διαλόγου, πείραμα που στην παραγωγή, είναι δύσκολο να πετύχει μέσα σε μία κοινωνία η οποία έχει γαλουχηθεί σε ατομικές στάσεις και που η κάθε τέτοια στάση, από την στιγμή που βρίσκεται στην θέση του ισότιμου συνομιλητή, πρέπει να ισορροπήσει το ατομικό με το κοινό συμφέρον, συνηθισμένη μέχρι τώρα να το επεκτείνει στο επίπεδο το πολύ της οικογένειας ή της άμεσης γειτονιάς. Η εγγενής αδυναμία της συμμετοχικής διαδικασίας δεν είναι άλλη από την συνύπαρξη χρηστών και ειδικών σε μία ενεργή κοινωνική διαδικασία. Αυτή είναι που τις περισσότερες φορές τους ξεπερνάει, τρέχοντας πιο γρήγορα σύμφωνα με τους ευρύτερους κοινωνικούς ρυθμούς, δημιουργώντας χώρο με βάση άλλα μοντέλα, πιο αποτελεσματικά στη μέση λογική από αυτό της αργής διαδικασίας ενός διαλόγου. Και εδώ η κρατική ή κεντρική παρέμβαση μπορεί αρκετά επιτυχώς να “λύσει” το πρόβλημα αφού η ατομική στάση διαπραγματεύεται την θέση της απευθείας με τον άνω των δυνατοτήτων αντίστασης φορέα χωρίς να μεσολαβεί το συλλογικό.²⁶⁵

Όπως ήδη αναφέρθηκε, η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι ο υπερεθνικός οργανισμός με τις περισσότερες προσπάθειες υποστήριξης [των συμμετοχικών διαδικασιών] [...] ιδίως στον τομέα της δημοσιονομικής στήριξης. Όμως, παρατηρείται ένα σημαντικό πρόβλημα ή έλλειψη. Παρότι σε πολλές ανακοινώσεις, δελτία Τύπου και άλλα επίσημα έγγραφα της

²⁶⁵ Ν. Μπελαβίλας Ν., Πέραμα 1972-1992, σελ. 124, Συμμετοχικός σχεδιασμός, Θεωρητικές διερευνήσεις. Ιστορία των ιδεών και των πρακτικών. Μεθοδολογικές προσεγγίσεις

Ευρωπαϊκής Επιτροπής αναφέρονται [οι Συμμετοχικές διαδικασίες] [...], δεν υπάρχει ένα συγκεκριμένο και δεσμευτικό πλαίσιο [...].²⁶⁶

Παράλληλα όπως αναφέρεται στο 3ο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ανοιχτή Διακυβέρνηση 2016-2018 (σελ. 16):

*... Στην Ελλάδα δεν υφίσταται ένα ολοκληρωμένο νομοθετικό πλαίσιο που να ρυθμίζει τα θέματα της ανοιχτής και συμμετοχικής διακυβέρνησης, με αποτέλεσμα, παρά τις διάφορες ενέργειες που έχουν γίνει κατά το παρελθόν, να απουσιάζει μια συνολική στρατηγική και η υλοποίησή της. Τα βήματα της Διαύγειας και της Ανοιχτής Διαβούλευσης και η συμμετοχή στη Διεθνή Πρωτοβουλία Συνεργασίας για την Ανοιχτή Διακυβέρνηση έχουν ήδη ενισχύσει σημαντικά τις λειτουργίες ανοικτότητας στο κράτος, όμως το συνολικό πλαίσιο παραμένει αδύναμο, χωρίς ολοκληρωμένες και ουσιαστικές ρυθμίσεις με δεσμευτικό χαρακτήρα...*²⁶⁷

Οι συμμετοχικές διαδικασίες μπορούν να βοηθήσουν στην ανάπτυξη νέου κοινωνικού κεφαλαίου, να βελτιώσουν την αποτελεσματικότητα και την ισότητα των δημόσιων πολιτικών και να ενδυναμώσουν και τις πιο μειονεκτούσες κοινωνικές ομάδες, είτε ως εργαλεία υποβοήθησης της λειτουργίας της διοίκησης, όχι όμως σαν «υποχρεωτικές» ή «γραφειοκρατικές» ατελέσφορες διαδικασίες.

Εικόνα: ©Παναγιώτης Πανταζής aka Pan Pan, άλμπουμ Μαρμελάδα "Κεράσι".

Στο πεδίο της αναζήτησης / ερωτήματος σε σχέση με το "ποιος ο ρόλος της Διακυβέρνησης και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης σε σχέση με τα εργαλεία, και τις διαδικασίες προκειμένου να επιτραπεί η ανάπτυξη σχεδίων [...]";²⁶⁸ θα μπορούσαμε να πούμε ότι μια πρώτη και σημαντική παρατήρηση έγκειται στο ότι απαιτούνται σημαντικοί μετασχηματισμοί ακόμα και σε θεσμικό επίπεδο, προκειμένου να τεθούν σε ισχύ και να ενισχυθούν [τόσο] σχέδια Συμμετοχικού Προϋπολογισμού [όσο και] άλλες διαδικασίες συμμετοχής και δημοκρατικής εμπλοκής. Σε πολλές περιπτώσεις, τα σχέδια, οι συμμετοχικές διαδικασίες γενικότερα όσο και τα προγράμματα ΣΠ ειδικότερα, είναι εύθραυστα, καθώς στηρίζονται στην πολιτική βούληση της εκάστοτε τοπικής διοικητικής Αρχής. Η διαδικασία διασφαλίζεται και ενισχύεται όταν έχει πολιτική νομιμοποίηση, συνέχεια, και, όπου είναι δυνατόν, ακόμα και

²⁶⁶ Ανδρίτσος Θ., Βελεγράκης Γ., Μπεκριδάκη Γ., Συμμετοχικός Δημοτικός Προϋπολογισμός, Ένα δημοκρατικό πείραμα, σελ. 28, 2021, ΙΔΡΥΜΑ ΧΑΪΝΡΙΧ ΜΠΕΛ ΕΛΛΑΔΑΣ, ISBN: 978-618-5580-05-6

²⁶⁷ όπως 266, σελ. 53.

²⁶⁸ όπως 266, σελ. 24.

θεσμοθέτηση. Γι' αυτό η κεντρική διοίκηση (κράτος) θα πρέπει να δίνει το χώρο στους Δήμους και στις Περιφέρειες να αναπτύξουν τέτοιες πολιτικές. Την ίδια στιγμή, η Τοπική Αυτοδιοίκηση μπορεί να θέσει πόρους για την αύξηση της κοινωνικής συμμετοχής και εκπροσώπησης όλων των κοινωνικών ομάδων, καθώς και για τη στρατηγική εκπαίδευσή τους σε διαδικασίες διαβούλευσης με χρήση ψηφιακών εργαλείων, ανοιχτών φόρουμ κ.ά.

269

Η περίπτωση της μεταφοράς των εννέα Υπουργείων στην έκταση της ΠΥΡΚΑΛ που είχε ανακοινωθεί την άνοιξη του 2021 από το ΥΠΑΝ, το ΥΠΟΙΚ και τη Γραμματεία της Κυβέρνησης (με απουσία του ΥΠΕΝ στη διαδικτυακή συνέντευξη τύπου), [...] δημιουργεί προβληματισμό εάν ως σχέδιο, η σύλληψη και ο στόχος του, εκκινεί και στηρίζεται αποκλειστικά σε οικονομοτεχνική βάση, χωρίς να λαμβάνει παράλληλα υπόψη τον υφιστάμενο χωροταξικό και πολεοδομικό σχεδιασμό στο λεκανοπέδιο της Αθήνας. Η τροπολογία, με την οποία θεσμοθετήθηκε πολεοδομικά η δυνατότητα υποδοχής του «Κυβερνητικού Πάρκου» στην έκταση της ΠΥΡΚΑΛ, εγείρει σοβαρά ερωτηματικά για τη νομιμότητα, την επιστημονική δεοντολογία, τη διαφάνεια, τη συμμετοχή και εν τέλει, τη δημοκρατικότητα της διαδικασίας λήψης αποφάσεων, για μια μείζονος σημασίας και μητροπολιτικού χαρακτήρα πολεοδομική παρέμβαση.²⁷⁰ [Είναι προφανές ότι σε αυτές τις παρεμβάσεις] πρέπει να λαμβάνονται υπόψη όλες οι διαστάσεις: και η πολεοδομική, και η κοινωνική, και η οικονομική, και η περιβαλλοντική. Η απόφαση για μία επένδυση δε μπορεί να προηγείται του στρατηγικού σχεδιασμού. Δεν αποφασίζουμε πρώτα να επενδύσουμε και μετά σχεδιάζουμε. Είναι ανορθολογικό. Οραματιζόμαστε, σχεδιάζουμε το που θέλουμε να πάμε, προγραμματίζουμε και μετά επιλέγουμε και αποφασίζουμε πως θα υλοποιήσουμε τον στόχο μας.²⁷¹ Επίσης "σοβαρό θεσμικό κώλυμα αποτελεί [...] η απουσία της επιβαλλόμενης από ευρωπαϊκή οδηγία (2001/42) Στρατηγικής Εκτίμησης Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων (Σ.Ε.Π.Ε.), κατά τον χρόνο ανακοίνωσης του έργου , η οποία βασίζεται σε εξέταση εναλλακτικών σεναρίων, σε πρώιμο στάδιο, δηλαδή προ της λήψης οριστικών αποφάσεων, καθώς και σε διαβούλευση με το κοινό και τους εμπλεκόμενους φορείς".²⁷² Η σχετική ΣΕΠΕ υποβλήθηκε, όπως προαναφέρθηκε προς έγκριση στις 13/05/2022, ενώ οι όποιες σχετικές ενστάσεις ή παρατηρήσεις πραγματοποιήθηκαν μέσα σε προθεσμία τριάντα ημερών από την έκδοση του υπ' αρ. πρωτ. οικ. ΥΠΕΝ/ΔΙΠΑ/81705/5545/04-08-2022 εγγράφου της Διεύθυνσης Περιβαλλοντικής Αδειοδότησης του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας ήτοι σε εξαιρετικά μεταγενέστερο χρόνο της ανακοίνωσης του έργου που έλαβε χώρα τον Απρίλη του 2021.

Ένα διαφορετικό επίπεδο προβληματισμού υφίσταται στο πεδίο του ποιες είναι οι επιπτώσεις της παρέμβασης στο πολυσύνθετο και ιδιαίτερα ευαίσθητο κεντρικό τοπίο της

²⁶⁹ όπως 265, σελ. 73,74,75.

²⁷⁰ Δελτίο Τύπου για τη μεταφορά εννέα Υπουργείων από το κέντρο Αθήνας ΣΕΜΠΧΠΑ, ΕΛΕΠΠ, ΣΕΠΟΧ, 09 Δεκεμβρίου 2021.

²⁷¹ Αλεξανδροπούλου Αιμ., Κοινή Συνέντευξη Τύπου για τη μεταφορά εννέα Υπουργείων από το κέντρο Αθήνας ΣΕΜΠΧΠΑ, ΕΛΕΠΠ, ΣΕΠΟΧ, 09 Δεκεμβρίου 2021, 34:30-34:39 min, <https://www.youtube.com/watch?v=NUA8hxfMtdQ>

²⁷² Δελτίο Τύπου για τη μεταφορά εννέα Υπουργείων από το κέντρο Αθήνας ΣΕΜΠΧΠΑ, ΕΛΕΠΠ, ΣΕΠΟΧ, 09 Δεκεμβρίου 2021.

Αθήνας, από οικονομική, χωρική και κοινωνική άποψη.²⁷³ Πλέον των αντιθέσεων της παρέμβασης έναντι του ισχύοντος ΡΣΑ και του Σχεδίου Ολοκληρωμένης Αστικής Παρέμβασης για το Ιστορικό Κέντρο της Αθήνας, όπως προαναφέρθηκε, θα πρέπει να υπάρξει μελέτη των επιπτώσεων της αναχώρησης των κυβερνητικών κτιρίων από το κέντρο της Αθήνας και την αντίστοιχη εκκένωση των σχετικών κτιρίων. [...] Το Αθηναϊκό αστικό τοπίο χαρακτηρίζεται από μία κτιριακή ποικιλία [...]. Έχουμε συνύπαρξη ιστορικών παραδοσιακών κτιρίων, κτίρια κεντρικών και επιτελικών λειτουργιών [...], κτίρια με βιοτεχνικές δραστηριότητες, αστικές πολυκατοικίες, απαξιωμένα παλαιά κτίρια στα οποία κατευθύνονται μη ευνοημένες κοινωνικές ομάδες λόγω χαμηλών ενοικίων. Τα προβλήματα κοινωνικού ελλείματος και κοινωνικού εξοπλισμού προφανή. Πολύ πιθανόν με την απομάκρυνση των υπηρεσιών από το κέντρο της Αθήνας να ακολουθήσει απομάκρυνση μεγάλου αριθμού θέσεων εργασίας με σοβαρές επιπτώσεις στις οικονομίες κλίμακας και το χαρακτήρα της κεντρικής περιοχής αλλά και των γειτονικών περιοχών. Μέσω του τουριστικού διαμοιρασμού που εμφανίζει ανοδικές τάσεις, δημιουργούνται πιέσεις στις εμπορικές και βιοτεχνικές δραστηριότητες. Επίσης δημιουργούνται νέες μικρομεσαίες τουριστικές μονάδες. Ο τουρισμός μπορεί όντως να λειτουργήσει ως αξιόλογος οικονομικός πόρος για μία ιστορική πόλη, αλλά στην περίπτωση της μονοειδίκευσης συνίσταται μία καταστροφή για τον χαρακτήρα και την φυσιογνωμία των πόλεων. [...] Όπως έχει αποδειχθεί από την διεθνή εμπειρία, η ύπαρξη της πολυλειτουργικότητας και των μικτών χρήσεων αποτελεί ισχυρό παράγοντα βιωσιμότητας των ίδιων των πόλεων αλλά και των τοπικών κοινωνιών.²⁷⁴

Αν θέλαμε με αφορμή την περίπτωση του περιβαλλοντικού πάρκου "Ανδρέας Λεντάκης" να γενικοποιήσουμε το συμπέρασμά μας, θα μπορούσαμε να καταλήξουμε ότι η ύπαρξη μελετών όπου θα εκτιμάται η κατάσταση σε σχέση με παρεμβάσεις και τις επιπτώσεις τους θεωρείται κάτι απαραίτητο, αφού στην πραγματικότητα αποτελούν πολυδιάστατα θέματα. Ενδεχομένως θετικό πρόσημο θα είχε η ύπαρξη ενός προγράμματος παρεμβάσεων το οποίο θα αναγνώριζε τα όποια αρνητικά σημεία τα οποία θα προσπαθούσε να τα θεραπεύσει, αλλά και θα αναγνώριζε και τα θετικά τα οποία θα μπορούσαμε να τα μεγιστοποιήσουμε. Πέρα από τις επιπτώσεις, θα πρέπει να αναφερθούμε και στην συνθήκες που διαμορφώθηκαν μετά την πανδημία του Covid19, οι οποίες έχουν αλλάξει τον τρόπο σχεδίασης όποιων παρεμβάσεων. Η ύπαρξη αυτού του πολύ σημαντικού γεγονότος έχει αλλάξει τον τρόπο με τον οποίο συμπεριφερόμαστε, μετακινούμαστε, εργαζόμαστε, αλληλεπιδρούμε. Σε συνδυασμό με το πρίσμα της κλιματικής αλλαγής ως παράγοντα επιρροής αποτελεί σημαντικό στοιχείο που επηρεάζει τον Σχεδιασμό.²⁷⁵ Αυτά τα στοιχεία έχουν ενσωματωθεί εξάλλου και σε οδηγίες του ΟΗΕ και της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε σχέση

²⁷³ Αυγερινού Κολώνια Σ., Κοινή Συνέντευξη Τύπου για τη μεταφορά εννέα Υπουργείων από το κέντρο Αθήνας ΣΕΜΠΧΠΑ, ΕΛΕΠΠ, ΣΕΠΟΧ, 09 Δεκεμβρίου 2021, 16:00-16:16 min, <https://www.youtube.com/watchv=NUA8hxfMtdQ>

²⁷⁴ Αυγερινού Κολώνια Σ., Κοινή Συνέντευξη Τύπου για τη μεταφορά εννέα Υπουργείων από το κέντρο Αθήνας ΣΕΜΠΧΠΑ, ΕΛΕΠΠ, ΣΕΠΟΧ, 09 Δεκεμβρίου 2021, 19:00-21:30 min, <https://www.youtube.com/watchv=NUA8hxfMtdQ>

²⁷⁵ Αλεξανδροπούλου Αιμ., Κοινή Συνέντευξη Τύπου για τη μεταφορά εννέα Υπουργείων από το κέντρο Αθήνας ΣΕΜΠΧΠΑ, ΕΛΕΠΠ, ΣΕΠΟΧ, 09 Δεκεμβρίου 2021, 45:00-46:30 min, <https://www.youtube.com/watchv=NUA8hxfMtdQ>

με τον Σχεδιασμό κατά την μετά Covid εποχή, οι οποίες θα πρέπει να έχουμε εικόνα πως υιοθετούνται μέσα από όλες αυτές τις Σχεδιαστικές πρωτοβουλίες²⁷⁶, ένα στοιχείο που αναμφισβήτητα τονώνει την ανάγκη της διαφάνειας και της συμμετοχής κατά τις διαδικασίες Σχεδιασμού της οποίας παρέμβασης.

[Η διαδικασία “διαβούλευσης”] που ακολουθήθηκε εκτιμάται ότι *δεν αποτελεί ουσιαστική δημόσια διαβούλευση* για τους εξής λόγους:

Η ανακοίνωση για την έναρξη και τη λήξη της διαδικασίας δεν έλαβαν την αναγκαία δημοσιότητα ώστε να γίνει γνωστή σε όλους τους ενδιαφερόμενους πολίτες και φορείς.

Ο χρόνος διεξαγωγής και οι προθεσμίες συμμετοχής (4.8.2022 – 4.9.2022) δεν ευνόησαν τη συμμετοχή φορέων, σωματείων, επιστημονικών εταιριών και πολιτών.

Ο τρόπος διεξαγωγής (e-mail στη Διεύθυνση Περιβαλλοντικής Αδειοδότησης του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας) δεν θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι διασφάλιζε την αναγκαία διαφάνεια και δημοσιοποίηση της συμβολής όσων συμμετέχουν.

Η μη δημοσίευση του εγγράφου ΥΠΕΝ/ΔΙΠΑ/81705/5545/04-08-2022 της Διεύθυνσης Περιβαλλοντικής Αδειοδότησης του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας στη Διαύγεια ή στις ιστοσελίδες των εμπλεκόμενων Υπηρεσιών δεν συμβάλλει στην κατανόηση της διαδικασίας «διαβούλευσης» και στο πώς οι απόψεις όσων συμμετέχουν σε αυτήν θα ληφθούν υπόψη κατά το σχεδιασμό.

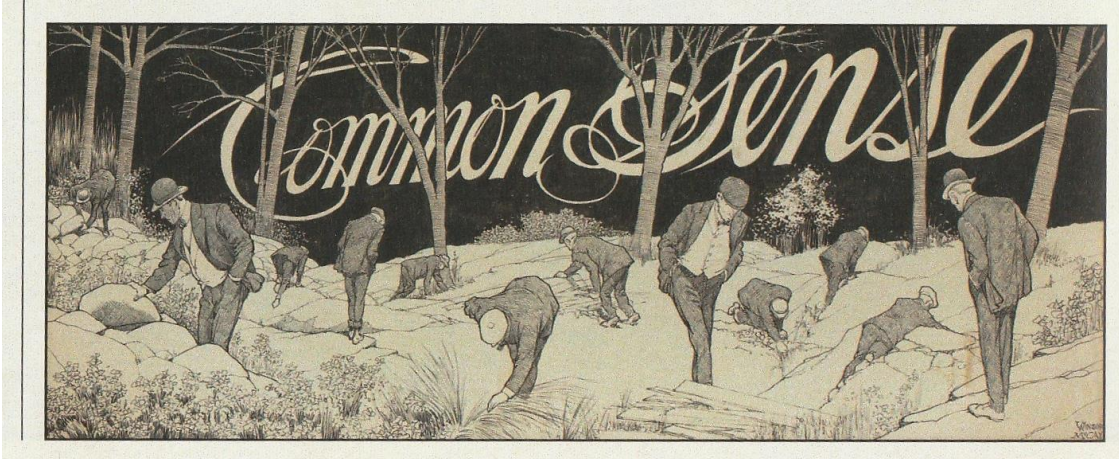
[Ενδεχομένως και εναλλακτικά, λοιπόν,] θα μπορούσε να υλοποιηθεί μια πιο ορθολογική μεταφορά των Υπηρεσιών σε ιδιόκτητα κτίρια του Δημοσίου που βρίσκονται στο κέντρο της πόλης (μετά την απαραίτητη ανακαίνισή τους) με μικρότερη επίδραση στην ομαλή λειτουργία της πρωτεύουσας της χώρας και της καθημερινότητας χιλιάδων πολιτών και εργαζομένων²⁷⁷ όπως και την εξασφάλιση της βιωσιμότητας και ανθεκτικότητας του ιστορικού κέντρου της πόλης, την ενίσχυση και προστασία της κατοικίας από οχλούσες χρήσεις αλλά και η τόνωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας του μητροπολιτικού κέντρου της Πρωτεύουσας.²⁷⁸ Σε κάθε περίπτωση, [τα εγχειρήματα, ειδικά της κλίμακας και σημασίας όπως του Κυβερνητικού Πάρκου “Ανδρέας Λεντάκης”], απαιτούν διαφάνεια, ενδεδειγμένη ενημέρωση όλων των εμπλεκόμενων μερών και διαβούλευση με την τοπική κοινωνία, τους επιστημονικούς φορείς και τα σωματεία εργαζομένων.²⁷⁹

²⁷⁶ όπως 274, video: 47:30-47:59 min, <https://www.youtube.com/watch?v=NUA8hxfMtdQ>

²⁷⁷ Επιστολή για τη μεταστέγαση Υπουργείων και Οργανισμών στην ΠΥΡΚΑΛ, ΔΣ της ΕΝΑΠ ΕΣΔΔΑ, 4.9.2022.

²⁷⁸ επιστολή της Ελληνικής Εταιρείας Περιβάλλοντος και Πολιτισμού, προς Δήμο Αθηναίων με Θέμα: Μετεγκατάσταση εννέα Υπουργείων από το ιστορικό κέντρο της Αθήνας στην έκταση της ΠΥΡΚΑΛ στο Δήμο Δάφνης -Υμηττού, 13.2.2023 Αρ. Πρωτ: 46 / Ε.Ε.

²⁷⁹ όπως 277.

Εικόνα: © Braun A., The Complete Little Nemo by Winsor McCay, 1905-1927, σελ. 88, (title and year unknown), TASCHEN, ISBN 978-3-8365-9265-9.

Απρίλιος 2024.
Μάρκος Θεοδωράκης

Βιβλιογραφία.

Εικόνα: ©Patricio Betteo (Mexico) – Never Ever After, 2008, BrandStudio Press, ISBN: 978-1-934623

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

- Αλεξίου Π., Αξαρχή Δ., Βλαχάκη Μ., Γρηγοριάδου Ε., Καλλίτσης Φ., Πρέντου Π., επιστ. σύμβουλος Βαΐου Ντ., Σχεδιάζοντας για όλες - Η οπτική του φύλου στον χώρο της ελληνικής πόλης, Σεπτέμβριος 2023, Ινστιτούτο Νίκος Πουλαντζάς
- Ανδρίτσος Θ., Βιώσιμη Αστική Πολιτική: Ποιος ο ρόλος των πολιτών;", εκδόσεις Ίδρυμα Χάινριχ Μπελ Ελλάδα, 2022, ISBN: 978-618-5580-11-7. <https://gr.boell.org/el/2023/06/28/biosimi-astiki-anaptyxi-roios-o-rolos-ton-politon>
- Ανδρίτσος Θ., Βελεγράκης Γ., Κοσυφολόγου Α., Μουγιάκου Ε., Πούλιος Δ. και Τσάδαρη Σ., Συμμετοχικός σχεδιασμός: Πόλη, περιβάλλον & κλιματική αλλαγή, Εμπειρίες, προκλήσεις και δυνατότητες, Ίδρυμα Χάινριχ Μπελ - Θεσσαλονίκη, 2023, ISBN 978-618-5580-35-3 <https://gr.boell.org/el/2023/10/12/symmetohikos-shediasmos-poli-periballon-klimatiki-allagi>
- Ανδρίτσος Θ., Βελεγράκης Γ., Μπεκριδάκη Γ., Συμμετοχικός Δημοτικός Προϋπολογισμός, Ένα δημοκρατικό πείραμα, 2021, ΙΔΡΥΜΑ ΧΑΪΝΡΙΧ ΜΠΕΛ ΕΛΛΑΔΑΣ, ISBN: 978-618-5580-05-6 <https://gr.boell.org/el/2021/12/13/symmetohikos-dimotikos-proypologismos-0>
- Βαρβαρούσης Α., Καλλής Γ., Διαδρομές Εξόδου από την Κρίση, Τα αλληλέγγυα και συνεργατικά εγχειρήματα στην Ελλάδα την περίοδο 2016-17, ελεύθερη διανομή <https://gr.boell.org/el/2021/04/06/diadromes-exodou-aro-tin-krisi> (ημερομηνία πρόσβασης 28/11/2023)
- Βρυχεία Α., Λωράν Κ., Συμμετοχικός σχεδιασμός, Θεωρητικές διερευνήσεις. Ιστορία των ιδεών και των πρακτικών. Μεθοδολογικές προσεγγίσεις, Αθήνα, 1993.
- Μετάφας Π., ... η πολιτική του M. Foucault ..., σειρά διαλέξεων στο College de France, 2010 (ημερομηνία πρόσβασης 24/11/2023)
- Συμμετοχικός Σχεδιασμός: Θεωρία και Πρακτικές, ηλεκτρονική διανομή: <https://gr.boell.org/el/2023/10/12/symmetohikos-shediasmos-poli-periballon-klimatiki-allagi>, ηλεκτρονική διανομή: <https://gr.boell.org/el/2023/10/12/symmetohikos-shediasmos-poli-periballon-klimatiki-allagi> (ημερομηνία πρόσβασης 26/10/2023)
- Fearless Cities: A Guide to the Global Municipalist Movement, First published in 2019 by New Internationalist Publications Ltd, © La Comuna/Barcelona En Comú, ISBN 978-1-78026-503-2 (ebook ISBN 978-1-78026-504-9) (ημερομηνία πρόσβασης 10/10/2023)
- Giancarlo De Carlo, Architecture's public, Architecture and Participation Edited by Blundell Jones P., Petrescu D., Till J., ΣΠΟΝ ΠΡΕΣΣ, ISBN 0-203-02286-6.
- Harvey D., Δρόμοι και τρόποι του κόσμου, Καπιταλισμός - Χώρος - Τόποι, Angelus Novus, 2017, ISBN: 978-618-82665-7-5.
- Hoskyns T., City/democracy: retrieving citizenship, architecture and Participation Edited by Blundell Jones P., Petrescu D., Till J., ΣΠΟΝ ΠΡΕΣΣ, ISBN 0-203-02286-6
- Sanoff H., The application of participatory methods in design and evaluation', Design Studies, 6, no.4, 1985, σελ. 178-234
- Till J., The negotiation of hope, Architecture and Participation Edited by Blundell Jones P., Petrescu D., Till J., ΣΠΟΝ ΠΡΕΣΣ, ISBN 0-203-02286-6

ΑΡΘΡΑ / PAPERS / ΠΕΡΙΟΔΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

- Bertolini L., VanHoose K., The role of municipalities and their impact on the transitional capacity of city street experiments: Lessons from Ghent, Department of Geography, Planning and International Development Studies, University of Amsterdam, Netherlands, 2022, 2023, <https://doi.org/10.1016/j.cities.2023.104402>

- Brenner N., Is "Tactical Urbanism" an Alternative to Neoliberal Urbanism? (από το βιβλίο "The social (Re)Production of Space", 2017, ISBN: 978-1-138-85949-4)
- Cilliers J. E., Timmermans W., Larenstein V. H., The importance of creative participatory planning in the public place-making process, University of Applied Sciences, Wageningen, The Netherlands, doi:10.1068/b39098
- Gouache C. with the help and support of Castet N. and the partner cities, Layout: Gouache C., Strategic Design Scenarios Final version, 'ACTIVE CITIZENS' ACTION PLANNING NETWORK URBACT BASELINE STUDY - February 2020 (ημερομηνία πρόσβασης 26/10/2023).
- Head B. W., Community Engagement: Participation on Whose Terms?, ISSN 1036-1146 print; ISSN 1363-030X online/07/030441-14 # 2007 Australasian Political Studies Association DOI: 10.1080/10361140701513570, Vol. 42, No. 3, September, pp. 441–454.
- Herzberg C., Rocke A., Sintomer Y., Participatory Budgeting in Europe: Potentials and Challenges, International Journal of Urban and Regional Research, Volume 32.1 March 2008, σελ. 164–78, doi:10.1111/j.1468-2427.2008.00777.x
- Morison J., Citizen Participation: A Critical Look at the Democratic Adequacy of Government Consultations, Oxford Journal of Legal Studies, (2017), pp. 1–24, doi:10.1093/ojls/gqx007
- Mould O., Tactical Urbanism: The New Vernacular of the Creative City, Royal Holloway University of London, Geography Compass 8/8 (2014): 529–539, 10.1111/gec3.12146
- Oosterlynck S., Vanoutrive T. and Wymeersch Van E., The political ambivalences of participatory planning initiatives, University of Antwerp, Belgium, 2018, <https://doi.org/10.1177/1473095218812514>.
- Roth L., "Which municipalism? Let's be choosy", πηγή: <https://www.opendemocracy.net/en/can-europe-make-it/which-municipalism-lets-be-choosy/>, (πρόσβαση 26/10/2023)
- Thompson M., What's so new about New Municipalism?, University of Liverpool, UK, <https://doi.org/10.1177/0309132520909480>
- VanHoose K., Bertolini L., The role of municipalities and their impact on the transitional capacity of city street experiments: Lessons from Ghent, <https://doi.org/10.1016/j.cities.2023.104402>
- Wampler B., Participatory Budgeting: Core Principles and Key Impacts, Department of Political Science, Boise State University, 2012. originally published by Berkeley Electronic Press in Journal of Public Deliberation. <http://www.publicdeliberation.net/>
- Webb D., Tactical Urbanism: Delineating a Critical Praxis, School of Architecture, Planning and Landscape, Newcastle University, Newcastle, Tyne and Wear, UK, <https://doi.org/10.1080/14649357.2017.1406130>
- Zaidah Z., Case study as a research method, Jurnal Kemanusiaan bil.9, Jun 2007, Faculty of Management and Human Resource Development Universiti Teknologi Malaysia.

ΔΙΑΛΕΞΕΙΣ

- Ντοκόπουλος-Κουράκλης Ν., επιβλέπουσα καθηγήτρια: Κουτρολίκου Π., Κυβερνητικό πάρκο "Ανδρέας Λεντάκης" ΠΥΡΚΑΛ, Κριτική διερεύνηση της πρότασης και των επιπτώσεών της στο κέντρο της Αθήνας, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Ε.Μ.Π., Αθήνα, Ιούνιος 2023.

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ / ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ / ΆΛΛΑ

- Κοινή Συνέντευξη Τύπου για τη μεταφορά εννέα Υπουργείων από το κέντρο Αθήνας, ΣΕΜΠΧΠΑ (Σύλλογος Ελλήνων Μηχανικών Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης), Ελληνική Εταιρεία Περιβάλλοντος και Πολιτισμού, ΣΕΠΟΧ (Σύλλογος Ελλήνων

Πολεοδόμων και Χωροτακτών), 09 Δεκεμβρίου 2021,
<https://www.youtube.com/watch?v=NUA8hxfMtdQ>

- Επιστολή Συλλόγου Ελλήνων Μηχανικών Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης (Σ.Ε.Μ.Π.Χ.Π.Α.) με Θέμα: Τοποθέτηση ΣΕΜΠΧΠΑ επί της Στρατηγικής Μελέτης Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων του Ειδικού Πολεοδομικού Σχεδίου (Ε.Π.Σ.) για τη δημιουργία Κυβερνητικού Πάρκου με την επωνυμία "Ανδρέας Λεντάκης" στο ακίνητο της ΠΥΡΚΑΛ, εντός της Δ.Ε. Υμηττού του Δήμου Δάφνης – Υμηττού, 6 Σεπτεμβρίου 2022, Αρ. Πρωτ.: 14.
- Επιστολή για τη μεταστέγαση Υπουργείων και Οργανισμών στην ΠΥΡΚΑΛ, 4.9.2022, ΔΣ της ΕΝΑΠ ΕΣΔΔΑ (Ένωση Αποφοίτων Εθνικής Σχολής Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης), Θέμα: "Συμμετοχή της ΕΝΑΠ ΕΣΔΔΑ στη διαδικασία κατάθεσης απόψεων για τη μεταφορά Υπουργείων και Οργανισμών στο ακίνητο της ΠΥΡΚΑΛ"
- Επιστολή της Ελληνικής Εταιρείας Περιβάλλοντος και Πολιτισμού, προς Δήμαρχο Αθηναίων Μπακογιάννη Κ., Πρόεδρο Δημοτικού Συμβουλίου Σκιαδά Ελ., Αντιδήμαρχο Σχεδίου Πόλεως και Αστικού Περιβάλλοντος Αξιώτη Φ. με Θέμα: Μετεγκατάσταση εννέα Υπουργείων από το ιστορικό κέντρο της Αθήνας στην έκταση της ΠΥΡΚΑΛ στο Δήμο Δάφνης -Υμηττού, 13.2.2023 Αρ. Πρωτ: 46 / Ε.Ε.
- Ερώτηση & Αίτηση Κατάθεσης Εγγράφων προς τη Βουλή των Ελλήνων, από Κ.Ο. ΠΑ.ΣΟ.Κ - ΚΙΝΗΜΑ ΑΛΛΑΓΗΣ, αρ.πρωτ: 2190, αρ. πρωτ. αίτησης καταθ. εγγράφων: 108, 10/02/2023, Θέμα: Η ύποπτη κρυψίνια και οι βεβιασμένες επιλογές της Κυβέρνησης για τη μετεγκατάσταση των Ελληνικών Αμυντικών Συστημάτων από το εργοστάσιο του Υμηττού συνεχίζουν να δημιουργούν περισσότερα προβλήματα από όσα υποτίθεται ότι αποσκοπούν να λύσουν. (πρόσβαση 31/01/2024)

ΤΥΠΟΣ - ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΑ ΜΕΣΑ

- Άρθρο της επίσημης ιστοσελίδας της Ελληνικής Κυβέρνησης, της 03/04/2021 - (πρόσβαση 28/01/2024) - με τίτλο "Αναμόρφωση του παλιού εργοστασίου της ΠΥΡΚΑΛ και μετατροπή του σε πάρκο, <https://www.government.gov.gr/anamorfosi-tou-paliou-ergostasiou-tis-pirkal-ke-metatropi-tou-se-parko/>
- ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ.gr, 09.04.2021 - (πρόσβαση 30/01/2024) - Αρκολάκη Ν., Κάτοικοι Αθήνας: Ζητούν να σταματήσει η μετεγκατάσταση 9 υπουργείων, <https://www.aftodioikisi.gr/parapona-sto-dimarcho-katoikoi-athinas-zitoy-n-stamatisei-i-metegkatastasi-9-ypourgeion/>
- "newsbeast", 10/04/2021, (πρόσβαση 30/01/2024) - ανυπόγραφο - <https://www.newsbeast.gr/weekend/arthro/7273694/olo-to-megalepivolo-schedio-metakomisis-9-ypourgeion-apo-to-kentro-stis-plagies-tou-ymittou>
- ΕφΣυν 15.04.2021 - (πρόσβαση 03/02/2024) Τζιαντζή Α., Με ΣΔΙΤ προχωρά η «υπουργούπολη», <https://www.efsyn.gr/oikonomia/elliniki-oikonomia/290166-me-sdit-prohora-i-yourgoypoli>
- Οικονομικός Ταχυδρόμος, 18/04/2021 - (πρόσβαση 31/01/2024) - ΟΤ.gr Newsroom - "Παπαθανάσης για ΠΥΡΚΑΛ : Έργο αστικής ανάπλασης μεγάλης αξίας", <https://www.ot.gr/2021/04/18/epikairothta/politiki/papathanasis-gia-pyrkal-ergo-astikis-anaplastis-megalis-aksias/>
- Καθημερινή, 21.04.2021 - (πρόσβαση 01/02/2024) - Λιάλιος Γ., ΠΥΡΚΑΛ: Μέσα στο 2021 τα πρώτα βήματα <https://www.kathimerini.gr/economy/561331435/pyrkal-mesa-sto-2021-ta-protavimata/>
- Οικονομικός Ταχυδρόμος, 26/07/2021 - (πρόσβαση 31/01/2024) Τσαούσης Κ. - Πότε και πώς θα γίνει το νέο κυβερνητικό πάρκο στην πρώην ΠΥΡΚΑΛ,

<https://www.ot.gr/2021/07/26/kataskeyastikes/pote-kai-pos-tha-ginei-to-neo-kyvernitiko-parko-stin-proin-pyrkal/>

- B2Green, 31.12.2021 - (πρόσβαση 18.12.2023), Δελεβέγκος Δ., Σε ΦΕΚ οι απαλλοτριώσεις – εξπρές για το κυβερνητικό πάρκο Πυρκάλ, <https://news.b2green.gr/14231/%CF%83%CE%B5-%CF%86%CE%B5%CE%BA-%CE%BF%CE%B9-%CE%B1%CF%80%CE%B1%CE%BB%CE%BB%CE%BF%CF%84%CF%81%CE%B9%CF%8E%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CE%B5%CE%BE%CF%80%CF%81%CE%AD%CF%82-%CE%B3%CE%B9%CE%B1>
- Καθημερινή, 10.01.2023, - (πρόσβαση 17.12.2023) - Λιάλιος Γ., Κυβερνητικό πάρκο ΠΥΡΚΑΛ: Η πρόκληση και ο γρίφος, <https://www.kathimerini.gr/society/562220164/kyvernitiko-parko-pyrkal-i-proklisi-kai-o-grifos/>
- ΕφΣυν, 04.10.2023, (πρόσβαση 18.12.2023) Δελής Β., ΠΥΡΚΑΛ: το τελευταίο στοίχημα πάρκου για την Αττική, https://www.efsyn.gr/stiles/apopseis/406652_pyrkal-televtaio-stoihima-parkoy-gia-tin-attiki

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

- Γενικό αποθετήριο του participatory LAB: <https://repository.participatorylab.org/>
- Δημοσιευμένο Υλικό από την commonspace: <https://issuu.com/commonspacecoop>
- Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης, επίσημη ιστοσελίδα: <https://www.ekdd.gr/>
- Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα INPAD, επίσημη ιστοσελίδα: <https://www.inpad.eu/> (πρόσβαση 13/02/2024)
- Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα InPlaneD, επίσημη ιστοσελίδα: <https://www.inplanned.eu/>
- Επίσημη ιστοσελίδα με πληροφορίες της χρηματοδότησης του InPlaneD https://www.elke.ntua.gr/en/research_project/inplanned-integrated-planning-approaches-in-higher-education-collaborative-educational-prototype-towards-integrated-approaches-in-the-planning-of-inclusive-people-centric-and-climate-resilient-citi-2/
- Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών, - ημερομηνία πρόσβασης 18/12/2023 - Διαβούλευση επί της Στρατηγικής Μελέτης Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων για τη δημιουργία Κυβερνητικού Πάρκου με την επωνυμία «Ανδρέας Λεντάκης» στο ακίνητο της ΠΥΡΚΑΛ, <https://www.minfin.gr/-/demiourgia-kybernetikou-parkou-andreas-lentakis>
- Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών - ημερομηνία πρόσβασης 17/12/2023 - <https://pppunit.minfin.gov.gr/el/sdit/erga/kivernitiko-parko-andreas-lentakis>
- Ψηφιακό αποθετήριο, 3.4.1, 21/11/2021, PROJECTS AREA, The "institutional" dimension of participation in Greece, <https://www.youtube.com/watch?v=uonWfo3WwSY> (πρόσβαση 26/10/2023), συνέδριο ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ: ΠΟΛΗ, ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ & ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ, ΕΜΠΕΙΡΙΕΣ, ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ.
- Barcelona en Comu: Πολιτικό κόμμα / πλατφόρμα πολιτών και προσοδευτικών κοινωνικών και πολιτικών οργανώσεων που αναδείχθηκε πρώτο στις δημοτικές εκλογές της Βαρκελώνης το 2015. <https://barcelonaencomu.cat/>
- Creative City - wikipedia - ημερομηνία πρόσβασης 24/12/2023 - - https://en.wikipedia.org/wiki/Creative_city
- Fearless Cities - ημερομηνία πρόσβασης 27/10/2023 <https://www.fearlesscities.com/en/about>
- Leaflet about INPAD https://www.inpad.eu/_files/ugd/f0a217_c996e35cd810465da55866709a4bb5f5.pdf

- Living Streets - From citizen engagement to citizen ownership, a guidebook for municipalities, https://www.euki.de/wp-content/uploads/2022/08/19_047_LivingStreet_Guidebook.pdf
- Open Government Partnership's 2023–2028 Strategy - ημερομηνία πρόσβασης 27/10/2023 - <https://www.opengovpartnership.org/strategy-2023-2028/>
- Πρόγραμμα της Public Practice - πρόσβασης 27/10/2023 - <https://www.publicpractice.org.uk/>

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

- ΑυτοΔιοίκηση - Αποκεντρωμένη Διοίκηση: ΚΑΛΛΙΚΡΑΤΗΣ, Ν 3852/2010, ΦΕΚ Α' / 87 άρθρο 76. (το άρθρο 76 καταργήθηκε από την 1η.1.2024 με το άρθρο 53 παρ.1α Ν.5056/2023, ΦΕΚ Α 163/06.10.2023).
- Νέο Ρυθμιστικό Σχέδιο Αθήνας - Αττικής και άλλες διατάξεις, νόμος 4277, ΦΕΚ Α' / 156 / 1.8.2014.
- Σχέδιο Ολοκληρωμένης Αστικής Παρέμβασης (ΣΟΑΠ) για το κέντρο της Αθήνας, ΦΕΚ Β' 64/16-01-2015.
- Στρατηγικές επενδύσεις / Ιδιωτικές επενδύσεις / Εταιρείες τεχνοβλαστοί, Ν 4864/2021, ΦΕΚ τ.Α' / 40.

ΠΗΓΕΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

- ©Εκτωρ Αποστολόπουλος από το άλμπουμ fish and stripes, εκδόσεις Pork Ltd, ISBN 978-618-82495-0-9.
- ©Εκτωρ Αποστολόπουλος από το άλμπουμ feathers, εκδόσεις giganto, ISBN 978-960-6807-13-8.
- ©Αντώνης Βαβαγιάννης, ©Τόμεκ Γιοβάνης, Τιτανομέγιστος Καζαμίας, 2024, Το Κουάρκ Κουλουριού - Κουραφέλκυθρου, ©Jemma Press, 2023
- ©Μανιατόπουλος Κώστας, Cement Bench Stories, εκδόσεις babelart. ISBN: 978-960-98689-6-9.
- ©Παναγιώτης Πανταζής aka Pan Pan, άλμπουμ Μαρμελάδα “Κεράσι”.
- ©Asterix: Η Κατοικία των Θεών 1990, ©MAMOYΘCOMIX.
- ©Patricio Betteo (Mexico) – Never Ever After, 2008, BrandStudio Press, ISBN: 978-1-934623.
- ©Miguel Brieva, ΛΕΦΤΑ Περιοδικό χρηματοπιστωτικής ποιητικής και πνευματικής ανταλλαγής, εκδόσεις ΚΨΜ, 2023, ISBN: 978-6185691-26-4.
- ©Katsuhiko Otomo: Domu, a child's dream, Dark Horse Comics, 2001, ISBN: 1-56971-611-0.
- ©Nuria Just, ILLUSTRATION FOR BARCELONA EN COMÚ <https://www.nuriajust.com/barcelona-en-comu>
- ιστοσελίδα <https://www.re-thinkingthefuture.com/architectural-community/a6698-why-tactical-urbanism-is-important/>
- ιστοσελίδα: citychangers.org - The Streets Are Alive In Ghent: It's More Than Just Removing Traffic, It's Bringing People Together - <https://citychangers.org/the-streets-are-alive-in-ghent/>
- επίσημη ιστοσελίδα εγχειρήματος: <https://www.demeubelfabriek.gent/>
- Επίσημη ιστοσελίδα CommonSpace: <https://www.commonspace.gr/symmetoxikoxania>
- Επίσημη ιστοσελίδα CommonSpace, <https://www.commonspace.gr/second-agia>
- ιστοσελίδα <https://www.linkedin.com/showcase/schoolture-for-climate-change/posts/?feedView=images>